

॥ अहंम् ॥

॥ श्रीप्रद्युम्नचरित्र—महाकाव्यम् ॥

प्रणेता—

श्रीशान्तिचन्द्रोपाध्यायान्तेवासी रत्नचन्द्रो गणी

संशोधयित्री, प्रकाशयित्री च—

वि, वि षण्ड महाशयानां मण्डली ।

वीरवर्षम्—२४६२ ।

विरुत्सवर्षम्—१६७४ ।

इसुवर्षम्—१९१८ ।

मूल्यम्—रुप्यरुद्वयम्

भावनगरे—'आनन्द'नाम्नि मुद्रणालये

'साह गुलाबचंद लखुभाइ' इत्यनेन मुद्रितम् ।

आत्मदृष्टैः पुरा प्रोक्त तद्दूय्य शृणुताऽर्भकाः ! । यस्तु साहसमासाद्य वह्निकुण्डं विशेष्यदि ॥ १३२ ॥
 वह्नियौतमिव स्वर्णं रूपमान्नोत्पन्नधरम् । अग्निष्वन्येषु न दहेद्देहस्तस्य चिरादपि ॥ १३३ ॥
 इति शृण्वान एवाऽयं पतति स्म च साहसी । जले स्नानमिवाऽकार्पाद् बह्नौ तापादशङ्कितः ॥ १३४ ॥
 तावदुत्तस्थिवान् देवस्तस्याऽधिष्ठायक क्रुधा । अरे ! कोऽस्ति ममर्दद योऽग्निकुण्डं नराधमः ॥ १३५ ॥
 तावज्जगाद हरिभूः मां मा बद् नराधमम् । नरोत्तमं वदेः किं तु सत्त्वैरगुणमन्दिरम् ॥ १३६ ॥
 नरोत्तमं विना कोऽत्र भवेत्सुमपि शक्नुयात् । विमृश्येति सुधाहार ! पूजां कुरु ममोचिताम् ॥ १३७ ॥
 इत्युक्त एव सन्नुष्टो वाससी द्वे ददौ सुरः । जाते च मल्लिने यत्ते बन्धौ श्रुद्धे क्लिपन्नुतः ॥ १३८ ॥
 अद्यतोऽहं त्वदीयोऽस्मि किङ्करो वश्यतामितः । इत्युक्त्वा तं-शुहीत्वासु वन्देर्मण्डलतो बहिः ॥ १३९ ॥
 चरुर्पं ददृशुस्तेऽथाऽसूयाश्यामलिताननाः । अग्निधौतमिव स्पर्णं जातं केशवनन्दनम् ॥ १४० ॥ (युग्मम्)
 वार्तामशेषा तेषां च कथयित्वा मुदं दधत् । लाभ पञ्चममासाद्य पुनर्लाभोत्सुकोऽभवत् ॥ १४१ ॥
 पुनः क्रीडापरास्ते च मेपाकारं गिरिं ययुः । दूरीस्थितोऽवदत् वज्रमुखोऽमर्षणपुङ्गवः ॥ १४२ ॥
 मेपाकृतिगिरेरस्य विशेष्यः शृङ्गयोर्द्वयोः । मान्नोत्पन्नपूर्वं लाभं स साहसैरगुणान्वितः ॥ १४३ ॥
 इति भ्रातृमचः श्रुत्वा तथैव प्रत्यपद्यत । ऋजुधीनैव जानाति यतो जडविचेष्टितम् ॥ १४४ ॥

समारूढो गिरिं यावत्स पञ्चाननसाहसः । तावत्ते मिलितुं लग्ने शूरे द्वे पश्यति स्म सः ॥ १४५ ॥
 ज्ञात्वा च देवमायां तां कूर्पराभ्यां विहृत्य ते । विशति स्म गताशङ्कस्तावदाविरभूत् सुरः ॥ १४६ ॥
 रे मां बुभुक्षितं मत्वा मांसपिण्डः क आययौ । अद्य तृप्तो भविष्यामि मांसपिण्डेन चामुना ॥ १४७ ॥
 शैक्तिमणयोऽप्युवाचैवं सम्यक् प्रत्युत्तरं वचः । त्वां च बुभुक्षितं मत्वा हन्तुमेव समागतः ॥ १४८ ॥
 बुभुक्षायाः कथं सोढा वेदनामिति चिन्तयन् । इत्युक्ते राक्षसः क्रुद्धः सभागान्निकटे पुनः ॥ १४९ ॥
 सोऽपि युद्धे जितस्तेन नवीनवलशालिना । जीर्णप्रायबलोऽभ्येत्य प्रणनाम महाबलम् ॥ १५० ॥
 जितोऽस्म्यहं त्वमेकेन पुंसा नान्येन केनचित् । इत्युक्त्वा स ददौ हारं कुण्डलद्वयसंयुतम् ॥ १५१ ॥
 सेवकोऽस्मि त्वदीयोऽहं त्वं मदीयः प्रभुः प्रभुः । कार्याय प्ररणीयोऽहं त्वया गण्यः पदातिवत् ॥ १५२ ॥
 इत्युक्त्वोपत्यकार्यां स मुञ्चति स्म गिरिसुम् । पश्यति स्म च सर्वेऽपि हारकुण्डलमण्डितम् ॥ १५३ ॥
 वदन् वार्तां स तस्याऽपि गिरेः शिखरसम्भवात् । षष्ठं लाभमवाप्याशु लाभेच्छुरभवत्पुनः ॥ १५४ ॥
 दृष्ट्वा तं मदनं सर्वे लाभसर्वस्वसंयुतम् । चिन्तयामासुरनिशमसूयापरचेतसः ॥ १५५ ॥
 मारणीयो ध्रुवं सद्यः पश्चाद्भावी सुदुःशकः । उत्पन्न एव दहनः शमनीयो जलादिना ॥ १५६ ॥
 तदा वज्रमुखो भ्रातृनग्रजन्माऽनुजन्मनः । प्रोचे मोक्षपलाः सर्वे भवन्तु किल बालकाः १५७ ॥

अयुनापि दशोपायाः सन्त्यस्य वयैकतवे । मारणीयो मया लोभी सुर्वं पश्यन्तु मे धियम् ॥ १५८ ॥
 इति मन्त्रपरास्तेऽथ प्रपुम्नेन सहान्विताः । विजयाद्धृगिरेः शोभां पश्यन्तो बभ्रुः सुखम् ॥ १५९ ॥
 चूट्टुमभितो दृत्त शालाशतमनोहरम् । महन्मानफलैर्व्याप्तं भ्रमद्भ्रामरसंकुलम् ॥ १६० ॥
 दृष्ट्वा वन्नमुलः प्राह दृष्ट्वैशोक्तं विदाविरेः । योऽस्मिञ्श्रुते समाख्या फलं भुंक्तेऽतिपवित्रमम् ॥ १६१ ॥
 नित्ययौनयान् भूत्वा समायाति स निश्चितम् । इत्येतद्वचनं श्रुत्वा रुरोहाऽऽम्रतरं वरम् ॥ १६२ ॥
 उच्यैःगार्वां समारुढो लाव लाव फलानि सः । आदमाद लुरिकया कृत्वा कृत्वा च खण्डशः ॥ १६३ ॥
 क्रीडापरधिरं तस्थौ निर्दिशंरुमना बली । नावत् कार्पिरूपधरः सुरः क्रोधात् समापयौ ॥ १६४ ॥
 किमारुढोऽसि रे पाप ! सहकारतरौ मम । फलास्वादफलं तस्य प्राप्नुहीति तदाऽऽवदत् ॥ १६५ ॥
 नरोत्तमसुतः मौचे रे रे मूढ ! न वेत्सि किम् । वृक्षाः परोपकारार्थमुक्ताः सन्ति फलादिभिः ॥ १६६ ॥
 बबूलवत् त्वं भवसि फलास्वादान्तरापकृत् । कथं सुरायमो नासि नीचकृत्यं समाचरन् ॥ १६७ ॥
 इत्युक्तोऽपि सुर क्रोधाद्युद्धार्यं समुपस्थितः । जिर्णै च बलिना तेन कार्पिरूपं जहौ पुनः ॥ १६८ ॥
 प्रोवाच स नमन्त्रे राहस्यागो मदीयरुम् । गृह्णाण प्राभृतं दीयमानं त्वं च कृपां कुरु ॥ १६९ ॥
 इत्युत्त्वाऽद्वाच मुकुटं पादुके व्योमगे पुनः । किंकरोऽस्मि महाभाग ! पुनः कार्यं निवेदय ॥ १७० ॥
 इत्युत्त्वा स सुरोऽभुञ्जत् सहकारतरोस्तले । पूजितं भूषितं दृष्ट्वा जातास्तेऽमर्षपूरिताः १७१ ॥

वार्ता तां सकलां कुर्वन् मुमुदे कृष्णनन्दनः । लाभं सप्तममासाद्य पुनर्लाभमियेष च ॥ १७२ ॥
 रममाणस्ततो जग्मुः कुमारो भारसंयुताः । ददृशुश्च कपित्थारुख्यं कपित्थबहुलं वनम् ॥ १७३ ॥
 दृष्ट्वा वज्रमुखोऽवोचद् दृढवाक्यं निशम्यताम् । वनं यः प्रविशेदेतदधिष्ठातुसुराञ्चितम् ॥ १७४ ॥
 प्राप्नोति सुषमां काञ्चिदकथ्यां वचनैरपि । इति श्रुत्वा हरेः सन्निराह यास्याम्यहं मुदा ॥ १७५ ॥
 इत्युक्त्वा तैरनुज्ञातो विवेश वनगह्वरम् । आरूरोह कपित्थद्रुं महत्पक्कफलान्वितम् ॥ १७६ ॥
 खादं खादं मुदं प्राप त्याजं त्याजं च तत्त्वचः । तावत्तत्र समायात इभरूपधरः सुरः ॥ १७७ ॥
 तैलाञ्जनमिव श्यामः करमुखालयन् भृशम् । मुखलप्रलम्बदन्तः प्रक्षरन्मदनिर्झरः ॥ १७८ ॥
 यावद्गृहीतुं मदनं यत्ते करचालनात् । तावदेव वशीकृत्य गजशिक्षाविचक्षणः ॥ १७९ ॥
 लीलयाऽऽरूढवान् सद्यः पादौ विन्यस्य दन्तयोः । चपेटाभिः प्रदत्ताभिर्विमदं तं चकार च ॥ १८० ॥ (युग्मम्)
 वशीकृतो गजसुरः सद्यः प्रमुदितोऽवदत् । तवास्म्यहं कामगजः संस्मर्यः कार्यमिच्छता ॥ १८१ ॥
 इत्युक्त्वा स ददौ हारमामलप्रभमौकितकम् । मुमोच च सुखं भूमौ कपित्थात्तं महातरोः १८२ ॥
 क्रमतः स हसन्नुच्चैर्निःसृत्य वनगह्वरात् । समाययौ बहिर्यत्र कुमारः सन्ति ते खलाः ॥ १८३ ॥
 इष्यांश्यामाननास्तं च ददृशुर्हारिपूजितम् । वार्तामशेषां कुर्वन् सोऽष्टमं लाभं शशंस च ॥ १८४ ॥

पुन गीडाजुषः सर्वे जगुस्ते दुष्टदुद्भयः । सुबुद्धिना तेन युक्ताः काकाः किं मानसौरुसा ॥ १८५ ॥
 एकशृङ्गोऽचलोऽथागाद् दूरे स्थित्वाऽवदत् पवि । इम गिरिं समाख्णो लभते सम्पद वराम् ॥ १८६ ॥
 इति वृद्धत्रयोऽथावि स्मृतिमायाञ्च गद्वचः । दृष्ट्वा दूरे गिरिं प्रोचैः भूरिकौतुक्रसयुतम् ॥ १८७ ॥
 इति श्रुत्वाऽवदत् हर्षात् प्रद्युम्नः पविमग्नम् । अत्रापि हि मया गम्यं प्राप्याऽऽज्ञां तव लाभदाम् ॥ १८८ ॥
 भ्रातस्त्वमंभं याहीति प्रोक्ते तेनाऽग्रजन्मना । अयासीदेरुशिलरं गच्छत्पञ्चास्यभीषणम् ॥ १८९ ॥
 केसरीव समाख्णो गत्वा शिलरमुच्चकैः । सिंहनाद प्रकुर्वीणो गजशाव इवाथ च ॥ १९० ॥
 गजगर्जा वितन्वानोऽथवा हयकिशोरवत् । हयहेषारव चक्रे तारगंभीररावकृत् ॥ १९१ ॥
 सद्यस्तत् ध्वनित श्रुत्वा प्रत्रद्धो भुजगेश्वरः । फटाटोप वितन्वानो युद्धार्थं समुपेयिवान् ॥ १९२ ॥
 जाते तेनोत्वणे युद्धेऽजैषीन्मीनध्वजोऽथ तम् । तुण्डे जग्राह भुजगाकारधारिणमुच्चकैः ॥ १९३ ॥
 आस्ये गृहीत एवासौ निर्मलो मूलरूपभृत् । सद्यो नम्रतरो भूत्वा प्रोचिवान् वचनं हृदः ॥ १९४ ॥
 साहसैनेन तुष्टोऽहं चदाभि हरिनन्दन । निस्पृहोऽसि तथाऽप्येतद्गृहाणाऽनुगृहाण माम् ॥ १९५ ॥
 इत्युक्त्वा हयरत्नं स लङ्गरतं तथैव च । क्षुरिका वज्रकवचं मुद्रिकां दत्तवान् मुदा ॥ १९६ ॥
 त्वदीयोऽहं भृत्य इव तस्या सुक्तो वसाम्यथ । मन्त्रोग्य कार्यमादेश्य समागम्य पुनर्गृहे ॥ १९७ ॥
 इत्युक्त्वा मदन नीत्वा यानाख्णभवाऽमरः । तिरोधान्मदनोऽथाऽगाद् भूतलं वस्तुसंयुतः ॥ १९८ ॥

हयरत्नं समाख्या खड्गरत्नादिभूषितः । आययौ यत्र ते सन्ति भाग्यनीनाः कुमारकाः ॥ १९९ ॥
 दृष्टे तस्मिन् क्षारपातोऽभवत्तत्रेवत्रयोर्भृशम् । चिन्तयामासुरन्तस्ते कुर्षः किं देववर्जिताः ॥ २०० ॥
 चिन्तितादन्यदेव स्याद्विपरीतविधिर्वलात् । तदा वज्रमुखः मोचे चिन्तां कुरुत माऽर्भकाः ॥ २०१ ॥
 उपाया बहवः सन्ति मारणेऽस्य शिशोरथ । आगाधिकटवत्स्यैष महाहम्बरपूर्वकम् ॥ २०२ ॥
 तदा हसन् पविः मोचे सुखेन भ्रातरागतः । त्वत्प्रसादादिति वदन् पत्नौ तेषामुपविशत् ॥ २०३ ॥
 दन्तांशुभिर्विशदयन् दन्तांशुकमधश्चरम् । अथोदन्तमेषं तं यथावृत्तं तथाऽवदत् ॥ २०४ ॥
 पश्यन्तु हयरत्नादि तदभिज्ञानमर्भकाः । नवमोऽयं महान् लाभो नवो युष्मत्प्रसात्तितः ॥ २०५ ॥
 इत्युक्त्वा मुदितो रेमे ग्रहरिव सभं तु तैः । शशीव शारदः सर्वकलावान् मदनी वली ॥ २०६ ॥
 ततः केलिं वितन्वानाः कपटस्नेहदर्शिनः । रावणाख्यं गिरिं जग्मुः प्रद्युम्नेन सहाञ्चिताः ॥ २०७ ॥
 तदा पापोऽग्रजोऽवोचद् वज्रो वज्रपमा अथ । रावणाख्यो गिरिरसौ वृद्धैः ख्यातोऽनुभावभृत् ॥ २०८ ॥
 अलारोहति यो धीमान् महासाहससंयुतः । सम्पदो बहुला नीत्वा स आगच्छति भाग्यवान् ॥ २०९ ॥
 इति शृण्वन् स एवाऽभूद् रोमाञ्चकवचं दधत् । तदारोहाय सज्जोऽभूत् सत्वपायेयसंयुतः ॥ २१० ॥
 बद्ध्वा परिकरं सद्यस्तमारूढो गिरिं प्रति । शिखरं प्राप हर्यक्ष इवैजस्वी विशालहृत् ॥ २११ ॥
 शुश्राव मनुजध्वानं तदधिष्ठातृनिर्जरः । आगात् क्रोपाखणे नेत्रे कुर्वाणो मदन्नं प्रति ॥ २१२ ॥

उवाच किमरे बालागतो मद्देशमपर्वतम् । सद्योऽवतर मूढास्माद्यथा रुढस्तथैव भोः ! ॥ २१३ ॥
 उवाच मदनः सत्त्वमन्दिरं गुणरत्नभूः । दन्ताशुनानयन् दन्तच्छदस्योपरि, बन्धुरान् ॥ २१४ ॥
 अवताराय नागा भोः किंतु वासार्थमागमम् । त्वां निर्वास्य, गिरिरस्मात्, करिष्ये वासवेक्ष्म तु ॥ २१५ ॥
 इत्युत्थिन्तयामास साहसी कोऽपि, दृश्यते । मत्तोऽधिकोऽयं बलवान्, सन्धिश्चानेन युक्तिवान् ॥ २१६ ॥
 अन्यथा मे गृहं लाति बलच्छलपरो ह्ययम् । इत्यन्तर्विगृहशत्राह कृपां कुरु ममोपरि ॥ २१७ ॥
 अहं ते वशवर्त्यस्मि तवाज्ञापर एव हि । उपहार क्रियमाणं पश्य त्वं सौम्यया दृशा ॥ २१८ ॥
 इत्युक्त्वाऽग्रे मुमोचाशु कण्ठभूषणमुत्तमम् । अह्नादे कंटकौ चैव कटिसूत्रसमन्वितौ ॥ २१९ ॥
 गृहीत्वा वररत्नानि भूषणानि गिरिस्ततः । आगतो मिलितश्चाशु, बद्धाभरणभासुरः ॥ २२० ॥
 ईर्ष्याकलुषितास्तेऽय दृक्कोणैव दूरतः । पश्यन्ति स्म समायान्त, निरुटे भूपिताङ्गकम् ॥ २२१ ॥
 अत्यासन्नागत त चालिलिङ्गच्छद्गद्गद्दत्तः । वार्तामशेषा, कुर्वाणो लाभं दशममाह, तान् ॥ २२२ ॥
 ततोऽय क्रीडया-जग्मुः वराहवदन गिरिम् । उपत्यक्तां समध्यास्य दृढवाग्न्यानि सोऽबदत् ॥ २२३ ॥
 शृणुत भ्रातरः सर्वे वराहवदन गिरिम् । आरोहति स्व शक्त्या यः पूजामाप्नोति तत्सुरात् ॥ २२४ ॥
 शृण्वन्नेव प्रववृचे गन्तु साहसशालः । आरुढो विपम तं च शनैर्मुञ्चन् पदानि, सः ॥ २२५ ॥
 समायान्तं च तं दृष्ट्वा वदनं मीलयन्नभूत् । तदधिष्ठातृत्रिदशः पद्युम्नग्रहणस्पृह ॥ २२६ ॥

कूर्पराभ्यां सुखं हत्वा दन्तान् सर्वानपातयत् । सुखं स निर्ययौ तस्माद्बलच्छलविशारदः ॥ २२७ ॥
 मुदितस्तद्धलेनाऽसौ साहसेन च तादृशा । प्रणनाम समागत्य ददौ शङ्खं जयाभिधम् ॥ २२८ ॥
 धनुः पुष्पमयं चान्यदुवाच च सुधागिरा । अहं ते वशत्रयस्मि सपरेः कार्येषु मां पुनः ॥ २२९ ॥
 स्मृत एवागमिष्यामि स्वाम्यादिष्टपदातिवत् । इति पूजाविधिं प्राप्य तस्मात् सुखमवातरत् ॥ २३० ॥
 आगत्य मिलितस्तेपामीष्यांकलुषितात्मनाम् । वार्तामशेषां तां कृत्वाऽकरोत्तानतिदुःखिनः ॥ २३१ ॥
 एकादशं तु संप्राप्य लाभं मोदभरं वहन् । स चिक्रीड पुनः सार्द्धं भ्रातृभिर्भागवान् भृशम् ॥ २३२ ॥
 क्रमात्ते मिलिताः सर्वे जंगुः पद्मवने वनम् । दूरस्थितो जगद्वैव शठो वज्रमुखो हठी ॥ २३३ ॥
 अत्र यो याति निर्भीको निर्भयां श्रियमाप्य सः । समायातीति मदनः श्रुत्वा गन्तुं मनोऽकरोत् ॥ २३४ ॥
 अहं याम्यमुमन्यस्वेत्युक्तो सोऽग्रे यथास्विति । तान् मुक्त्वा प्राविशत्तस्मिन् मनोभूः स स्वशाम्बलः ॥ २३५ ॥
 यावद्बनान्तः संप्राप्तस्तावेदेकं ददर्श सः । खेचरं गाढबन्धेन बद्धं क्रन्दन्तमुच्चकैः ॥ २३६ ॥
 पप्रच्छ तं च मदनः कोसि त्वं कथमीदृशीम् । दशां प्राप्तोऽसि हा मित्र ! वद मां मित्रमुत्तमम् ॥ २३७ ॥
 स प्राह हे महाभाग ! मम भाग्यास्वमागतः । मनोजवाऽभिधानोऽहं विद्यावान् भुवि विश्रुतः ॥ २३८ ॥
 वसन्तकाऽभिधानेन च्छलं प्राप्य खचारिणा । बद्धोऽस्मि पूर्ववैरेण करुणात्यक्तचेतसा ॥ २३९ ॥
 निष्कारणोऽसि बन्धुस्त्वं बन्धनात् मां विमोचय । सद्यश्चकर्त मदनः तेनेत्युक्तो महाबलः ॥ २४० ॥

वन्दनानि समग्राणि शितपुरिकया स्वया । गतन्मः कृतः सत्रो विद्यापर मनोजवः ॥ २४१ ॥
 समानर्थता जने तरेणः सज्जनस्य च । उभयोर्न विचारोऽस्तूकारे जगतां यतः ॥ २४२ ॥
 मनोजवस्त्वनापृच्छ्य मदं गतवान् द्रुतम् । नश्यन्त वैरिणं मदुं गत्या तं च गृहीतवान् ॥ २४३ ॥
 इस्तापतेषु केशेषु तं गृहीत्या समागतः । आगत्य मदं प्रोचे प्राणाः सन्ति तवैव मे ॥ २४४ ॥
 निष्कारणोपकारी त्वं त्वसे नास्ति तन्मम । अनुणो येन दत्तेन भवेयं वस्तुना तत्र ॥ २४५ ॥
 परन्तु शूल्यं जानीहि प्राभृतं मे गृहाण तत् । इत्युक्त्वा स ददौ तस्मै विद्याद्वितयमुत्तमम् ॥ २४६ ॥
 इव युक्ताफलाघार महामूल्यं मनोहरम् । तथेन्द्रजालकृद्द्विधां तदोवाच श्रियाः सुतः ॥ २४७ ॥
 तदा शुक्लामि हे भिन्न ! मुञ्चसीमं यदा रिपुम् । गच्छ गृहीतं केशेषु नान्यथेति प्रतिश्रमः ॥ २४८ ॥
 तदा मनोजवः प्रोचे स्वामी त्वं मेऽसि निश्चितम् । स श्रुत्य एव न स्वाद्यः स्वामिवाचां विषातकृत् ॥ २४९ ॥
 त्वद्विराड्य मया मुक्तः इत्युक्त्वा स मुमोच तम् । उवाच स पुनर्वाचमुभयोः सुहितावहाम् ॥ २५० ॥
 गच्छमालिङ्गनं दत्ता मैत्रीं च कुलतां मिथः । निरस्यतां पूर्ववैरं मयि पश्यति साक्षिके ॥ २५१ ॥
 सर्वं तौ चक्रतुः सद्यो नागाविव वशं गतौ । मान्विरस्येव तस्योक्तं सन्तुष्टोऽलतस हौकनम् ॥ २५२ ॥
 तदा वसन्तो विद्यावान् योग्यं मत्सा वरं च तम् । दत्तवान् कन्यतां स्वीयां नाम्ना तिलकमुन्दरीम् ॥ २५३ ॥
 सर्वांगभरणभूषां सर्वलक्षणलक्षिताम् । पुण्यैः पूर्वकृतैः प्राप्यामुपायंस्त श्रुपे क्षणे ॥ २५४ ॥

कालं कियन्तं तत्राऽस्थाद् रममाणस्तथा समम् । तदा ते चिन्तयामासुः कुमारश्छद्मवैरिणः ॥ २५५ ॥
 अद्यास्माकं चिन्तितानि समलीयन्त सार्थताम् । मृतो राज्यहरोऽस्माकं चिरमागान्न यत्ततः ॥ २५६ ॥
 इति प्रमोदमापन्ना हसन्तश्च परस्परम् । कांदिकाऽष्टासु भक्ष्यं विभज्यादुः प्रमोदतः ॥ २५७ ॥
 अथ श्वशुरपक्षीयैर्वृतः स्वर्णविमानगः । पत्न्या तिलकसुन्दर्यां वामपार्श्वे निविष्टया ॥ २५८ ॥
 सद्यस्कोद्वाहसामग्रीसंयुतोऽगान्मनःसुतः । तं दृष्ट्वा चकिता जाता आगच्छन्नस्ति कः खलु ॥ २५९ ॥
 क्षणात् समीपमागत्य तेजोराशिश्चाम्बरात् । स्थितं विमानं तत्पार्श्वे तस्मात् सद्यो विनिर्ययौ ॥ २६० ॥
 आगच्छागच्छ रे भ्रातरिति ते छद्मतोऽवदन् । इयान् विलम्बः किं जातो वद सर्वं सहोदर ! ॥ २६१ ॥
 इत्युक्ते सोऽवदद्वातां कन्योद्वाहावसानकाष् । श्रुत्वा ते सुखसन्तुष्टा जाताश्चान्तरमर्षणाः ॥ २६२ ॥
 इति स द्वादशं लाभं प्राप्य गाढप्रमोदभाक् । अग्निवन्नाप सन्तोषं भूरिकाष्टेन्धनासितः ॥ २६३ ॥
 अथाऽन्येषुः कुमारस्ते रममाणान् गिरौ सुखम् । वैताह्ये ददृशुस्तत्र वनं कालवनाभिधम् ॥ २६४ ॥
 तस्माद्गुरस्थितः प्रोचे पव्याख्यो विष्णुनन्दनम् । अत्र यः सत्त्वान् याति लभेत श्रियमुत्तमाम् ॥ २६५ ॥
 एतत् श्रुत्वा गतस्तत्र प्रद्युम्नोऽधिकलोभवान् । लाभाल्लोभः प्रवर्द्धत न्यायं सत्यापयन्निव ॥ २६६ ॥
 गतस्सन् रमणं देशं शीतलच्छायसंयुतम् । प्राप्य चिक्रीड मदयान् ननतं च जहास च ॥ २६७ ॥
 लम्बादध्वनितं श्रुत्वा तदधिष्ठातृनिर्जरः । हृक्यंस्तारतारंस आययौ योद्धुमुद्भतः ॥ २६८ ॥

बाहुभ्यामिव पक्षाभ्यां मारुतं इव मानसम् । ततार वाप्यां स क्रीडन् यथेच्छं कृतधावनः ॥ ११९ ॥ (सुप्तम्)
 जलक्रीडाध्वनि श्रुत्वा तस्या नाथः समापयौ । अरे रे कुर्वते कोऽयं मलिनां देहधायनात् ॥ १२० ॥
 अकालमृत्युमासाद्य याहि त्वं दुर्गुतौ दुर्गम् । अस्मान्मे खड्गगणिकायाद् वदन्निति पुरोऽभवत् ॥ १२१ ॥
 तदांचे रक्षिमणीपुत्रः महतानेकशात्रवः । अरे अज्ञान ! किं ह्रूये बलं दर्शय मां पुनः ॥ १२२ ॥
 इत्युक्त्वा तस्य चाच्छिन्नं लाति स्म स बलादसिम् । आयुधानि हि तस्यैव यो यतो बलवान् खलु ॥ १२३ ॥
 गृहीते खड्गरत्ने च स किं कुर्याद्दत्तायुधः । लूनपक्षोऽहि किं कुर्यात् पक्षी पक्षत्रलो यतः ॥ १२४ ॥
 पराक्रम विलोकयाऽथ चमत्कारमवाप सः । आगत्य पादनमः संनुवाच रचितज्जालिः ॥ १२५ ॥
 अस्यामनेके पुरुषा आगता निहता मया । त्वत्समो न पर कोऽपि दृष्टः सत्यपराक्रमी ॥ १२६ ॥
 यतः—अहयो वहवः सन्ति भेकभक्षणतत्पराः । एक एव स शेषाऽहिः धरित्रीधरणक्षमः ॥ १२७ ॥
 एव चिरमभिष्युत्स्य द्वादौ मीनध्वज वरम् । येन मीनध्वज इति ख्यातिमाप जगत्त्रये ॥ १२८ ॥
 अनेकजातिपद्मैश्च पूजितो निर्ययौ ततः । हस्ते मीनध्वज कुर्वन् कुर्वन् सुरभि दिग्बन्धम् ॥ १२९ ॥
 ईष्यादयदशस्ते तु भवान्ति स्म विलोक्य तम् । लाभं चतुर्थं स प्राप्याऽकरोत् क्रीडा अनेकधाः ॥ १३० ॥
 इतस्तत्रो भ्रमन्तस्ते चञ्चला इव वायवः । आगिण्ड समासाद्य मोचिचान् पितुराननः ॥ १३१ ॥

अरे दुष्ट ! दुराचार ! किं सुमूर्खसि स्वयम् । मयि नागाधिपे यत्त्वं सदमन्यत्र समागमः ॥ १०६ ॥
 तदा तं मदनोऽवोचद्रहं चालोऽस्मि सामप्रतम् । सुमूर्खसि नाऽहं तत् किमुत त्वं जरी यतः ॥ १०७ ॥
 तेनैव त्वं मया साह्रैर्जल्पसि स्म निरङ्कुशः । सद्यो यमग्रहं नेष्ये त्वदिच्छापुरकोऽस्म्यग्रहम् ॥ १०८ ॥
 अनयैव वचोशुक्त्या सन्तोषं प्राप नागराट् । उवाच वत्स ! ज्ञातं ते सर्वं वंशादिकं मया ॥ १०९ ॥
 अमुना साहसैर्नैव वैदग्ध्यवचसा तव । राञ्जितोऽस्मि मश्राभाग ! गृह्णाण त्वं मयाऽर्पितम् ॥ ११० ॥
 इत्युक्त्वा स ददौ शय्यागिच्छास्वापमवोधिकाम् । स्वहस्तवल्किं चापि पादपीठयुगासनम् ॥ १११ ॥
 तत्सणं गृहनिर्माण-विधां चाद्रत्त हृद्भवे । आश्राकरोऽस्मि ते नित्यमुवाचैवं कृताञ्जलिः ॥ ११२ ॥
 ततोऽपि पूजां स माप्य मित्यति स्म च तान् प्रति । जाताऽभ्यसूया अधिकं पृच्छन्ति स्म कृतहृत्वात् ॥ ११३ ॥
 श्रांसं सोऽपि दृत्तान्तं स्वभाष्योदयसूचकम् । एवं तृतीयं संप्राप्य लाभं रेमे च तैः समम् ॥ ११४ ॥
 अथ ते समनेपथ्याः समात्रयसस्तथा । क्रीडन्तो नैककेलीभिर्वापिं ददृशुरादरात् ॥ ११५ ॥
 तस्यास्तु दूरतः स्थित्वा प्रांचे वज्रध्रुवः खलः । य एतस्यां हि निर्भीकः स्नानं कुर्याद्यथाशुचि ॥ ११६ ॥
 प्राप्नोति रूपं स्वर्गद्वीकर्मिणं सर्वसम्पदाम् । निलयश्च भवत्याशु तीर्थस्याऽस्य प्रभावतः ॥ ११७ ॥
 तस्य वाचमिति श्रुत्वा साहसैकसखः सुधीः । पथात् वाप्यां स्नानार्थां स्वर्गनद्यामिवेभराट् ॥ ११८ ॥

सर्गः ।

७

अमीभिर्बस्तुसम्भारैः पूजयित्वा च वाक्स्रजा । पूज्य पूजयति स्मोच्चै रक्षोऽधीशो वशीकृतः ॥ ९३ ॥
 किङ्करोऽस्मि सदा नाथ ! चिन्तनीयः पदातिवत् । यदादिशासि तत्कुर्वे नेद मे कृत्रिम वचः ॥ ९४ ॥
 उवाच मदनस्तावन्मदीयोऽसि महाभटः । त्वमत्रैव सुख तिष्ठ मद्गुह्यारक्षकः स्वयम् ॥ ९५ ॥
 इत्युक्त्वाऽजुंजन्त तं विमुञ्च्य महादादरात् । आगतो वहिरभ्येत्य मिलन्ति स्म च ते खलाः ॥ ९६ ॥
 कृताभ्यस्रयास्ते सर्वे मुखे मधुरभाषिणः । दुष्टाश्चेतासि चणका इव पप्रच्छुरादरात् ॥ ९७ ॥
 मुखे मिष्टश्वेक्षुरिव हृदयेऽपि हरेः सुतः । वार्तां तामकरोत् सर्वा रक्षोजयनिवेदिकाम् ॥ ९८ ॥
 पद्युम्नोऽथ सहाऽमीभो रमे क्रीडापरः सुहृत् । द्वितीयलाभसंयुक्तो हर्षभागधिकाधिकम् ॥ ९९ ॥
 रममाणं समायाता गुहायां नागनाकिनः । तावद्ब्रजमुखो मायी मायां कृत्वाऽब्रवत् पुनः ॥ १०० ॥
 अस्यां गुहायां यो याति पूर्णकामः समेति सः । अतोऽलाऽहं प्रयास्यामि यूयमत्रैव तिष्ठत ॥ १०१ ॥
 इत्युक्ते मदनः पाह शृणु भ्रातः ! वचो मम । आश्रां दिश कृपां कृत्वा गमनाय महामनः ! ॥ १०२ ॥
 गाढाग्रहमसुं कृत्वा गमनाय तमादिशत् । अन्तर्दुष्टो मुखेमिष्टः क्रिपाकफलवत् धीभिः ॥ १०३ ॥
 पद्युम्नो वेगतोऽगच्छत् पुण्यभिन्नेण सयुतः । भुजास्फोटं मकुर्वाणो मह्यवत् तत् सभाग्रहम् ॥ १०४ ॥
 तस्माद्ग्राह्युजास्फोटवत् पद्युद्धो भुजागाधिपः । अरे ! त्वं कोसि कोसीति जल्पन्नेवागतो यद्वात् ॥ १०५ ॥

तदा वज्राननः प्रोचे याहि त्वं भाण्यमुन्दर । । त्वया याः संपदः प्राप्तास्ताः समस्ता ममैव शोः । । ७६ ॥
 इत्युक्ते मदनः तत्र साहसैकसहाययुक्त । निःशङ्कः प्राविशत् स्वस्मिन् सक्कनीव महामनाः ॥ ८० ॥
 तत्र दूरतरं गत्वा रम्यं स्थानमवाप्य च । रिक्तं सिंहासनं दृष्ट्वापाविशत्त्र निर्भयः ॥ ८१ ॥
 सिंहनादं सुमोचाशु पतिश्रुतिविधायकम् । तेनाद्भूतेन नादेन सुप्तो जागरितः क्षणात् ॥ ८२ ॥
 रक्षोनाथः समुत्तस्थौ क्रोधाशणितलोचनः । कोऽयं कोऽयं महामुखो सुसूर्धम मन्दिरे ॥ ८३ ॥
 अनाहतः स्वयं चागाज्जल्पन्नेव(वं) समागतः । खड्गमादाय निष्क्रोशं हन्तुं तं रक्विमणीयुतम् ॥ ८४ ॥
 रौक्मिणेयोऽप्यधाविष्ट क्रोधादारक्तलोचनः । हस्तमामर्द्यं तस्याशु चन्द्रहासं तमग्रहीत् ॥ ८५ ॥
 चन्द्रहासे गते तस्मिन् स निर्वार्यः करोति किम् ? । कुते च दंष्ट्रापाते हि फणीव फणदुर्धरः ॥ ८६ ॥
 तदा स चिन्तयामास महात्मा कोऽपि दृश्यते । ममाऽजितस्य यो जेता पूजनार्थो मया स च ॥ ८७ ॥
 विचारचतुरो भूत्वा स आगत्य ननाम तम् । क्षमस्व त्वं महाभाग ! ममाऽऽगः पादपूजनात् ॥ ८८ ॥
 अथ जातं गृहं पूतं तव पादरजोयुतम् । अथ सिंहासनं सार्धं यस्मिंस्त्वं सिंह आस्थितः ॥ ८९ ॥
 इत्युक्त्वा हारममलं स्थूलमुक्तामणीमयम् । कण्ठस्थं स करोति स्म पद्युम्नस्य महात्मनः ॥ ९० ॥
 वामरे कौमुदीकान्ते चन्द्रमण्डलसन्निभम् । आतपत्वं ददौ तं च चन्द्रहासं सदन्ययम् ॥ ९१ ॥
 दक्षाणि देवयोभयानि सर्वाङ्गाभरणानि च । अम्लानसुमनोमालयं मुकुटं च मणीमयम् ॥ ९२ ॥

इत्युक्त्वा स सुरो दत्त्वा कुण्डले द्वारमुत्तमम् । सर्वाङ्गाभरणैश्चान्यैः भूषितं सच्चकार तम् ॥ ६६ ॥
 ततः प्रोच्ये महाभाग ! स्वामी त्वं मे जिनोदितः । अग्रतोऽहं किङ्करोऽस्मि कर्तव्य मे समादिक्ष ॥ ६७ ॥
 ततः प्रोवाच मदनः त्वं मदीयः सुहृद्गुरुः । अत्रैव मद्गशस्त्रिष्टुपममाण मद्गचः कुरु ॥ ६८ ॥
 कार्यं सति समाहृतो मा विलम्ब कृथाः क्षणम् । भिन्दु त्वरितमागच्छेः स्मृतः कर्तव्यमिच्छुना ॥ ६९ ॥
 इत्युक्त्वा तमनुज्ञाप्य निर्ययौ गोपुराद्गहिः । उरुकुण्डलाङ्गनयनश्चलत्कुण्डलमण्डलः ॥ ७० ॥
 अथ ते वज्रवदनपमुत्वास्तत्र च स्थिताः । अनागमाक्षिरं तस्य जानाना मृतमेव तम् ॥ ७१ ॥
 प्रपोदपूर्णमापन्ना गृहाभिगमनोद्यताः । भवन्ति तावचेन्द्राक्षुः पूजितं क्रुमुमादिभिः ॥ ७२ ॥
 नैकाडलङ्कारसंभारभासुरं तत्र आगतम् । मायया भिमिच्छुभूषो वार्ता सर्वा च तान् पति ॥ ७३ ॥
 कथयामास निम्बद्वयः कुटिलाशयद्रूपितान् । एव च पथम लाभ प्राप्तवास्तास्थिवान् मुद्रा ॥ ७४ ॥
 अथ ते मिलिताश्चेष्टस्रगतः क्रीडनप्रियाः । आगतैका गुफा(हा) तावद्रवोचत् कुलिशाननः ॥ ७५ ॥
 योऽस्या गुफा(हा)यां विशति त्वरितं सिद्धिसमुतः । समायाति महाभाग्यस्तेनाऽन्न पविशान्पहम् ॥ ७६ ॥
 तिष्ठताऽत्रैव तद्यय मदीयागमनावधि । रौकिर्भणयस्तदाऽवादीत् पुनर्लाभाऽभिलाषुः ॥ ७७ ॥
 शृणु वज्रमुख ! ज्ञातः ! आज्ञां देहि मम स्वयम् । अत्राऽहमेव यास्यामि यूयमत्रैव तिष्ठत ॥ ७८ ॥

नत्वा नमिजितं प्रोचे देहि महां व्रतं प्रभो ! । इति याञ्छापरं तं च विद्यामन्त्राधिपो जगौ ॥ ५२ ॥
 भवोञ्छेदकरीं दीक्षां त्वं चेच्छासि प्रमोदभाक् । ममाथ का गतिर्नाथ ! निर्नाथस्य भवत्यशौ ? ॥ ५३ ॥
 राज्यं दत्तं यथा पुत्रे तथा महां प्रदाय भोः ! । कस्मिन्नापि योग्यपुंसि व्रतारोहस्तवोच्चितः ॥ ५४ ॥
 विद्यामन्त्राधिपप्रोक्तः स जगाद् जिनं प्रति । भावी कः प्रभुरेतस्य भाग्यवान् किं नवा प्रभो ! ? ॥ ५५ ॥
 श्रीपान्नामिजिनोऽवोचत् शृणु त्वं कथयामि ते । नेमिनाथो जिनो भावी द्वाविंशोऽत्रैव भारते ॥ ५६ ॥
 नवमोऽर्द्धचक्रवर्ती वसुदेवतनुद्भवः । शक्तिमणी भाविनी तस्य प्रियारत्नं तदात्मभूः ॥ ५७ ॥
 पद्युक्तो नाम बलवान् प्रविष्टो गोगुरं प्रति । युद्धे यश्च विजेताऽस्य महासाहससंयुतः ॥ ५८ ॥
 स एतस्य प्रभुर्भावी भाग्यवत्या(त्ता)धिकः पुमान् । इति जैनं वचः श्रुत्वा लोभे स परमां मुदम् ॥ ५९ ॥
 हिरण्यनाभः प्रोवाच ततो मन्त्राधिपं प्रति । गोगुरेऽत्रैव तिष्ठ त्वं यावदागच्छति भुवम् ॥ ६० ॥
 युद्धे यस्त्वां विनिर्जिता स ज्ञेयः स्थापितां गतः । मान्यः सोऽहमिव स्वामीत्याख्याय व्रतमाददे ॥ ६१ ॥
 पठित्वा द्वादशाङ्गानि तस्या योरं तपश्च सः । घातिकर्माणि निर्मूलमुन्मूल्य च शिवं ययौ ॥ ६२ ॥
 अहं मन्त्रगणस्वामी गोगुरं तत्प्रभृत्यापि । श्रयामि मार्गमन्त्रेषु स्वापिनस्तेऽन्तिमेषदक् ॥ ६३ ॥
 अथ मे भाग्ययोगेन चिरादीप्सितदर्शनः । समागास्त्वं नयनयोरभूदमृतपारणा ॥ ६४ ॥
 ततो मन्त्रगणं स्वामिन् ! गृहाणेमं निधिं तथा । कोशं च रत्नालङ्कारसंयुतं सेवकोऽस्मि ते ॥ ६५ ॥

द्वादशाह्नीमनूनां चाड्यतिषान् शुद्धिसागरः । तपस्तप्त्वा चिरं घोरं केवलज्ञानमाप च ॥ ३९ ॥
 सुक्तौ षकार गेहं सोऽनभरं सुचिरादपि । हिरण्यनाभस्तद्राज्य पाठयामास नीतिवित् ॥ ४० ॥
 अन्यदा च गवाक्षस्थो दैत्यराजं महर्दिकम् । ददर्श परया भूत्यां यान्तं विद्यासमन्वितम् ॥ ४१ ॥
 तदा स चिन्तयामास धिग् मे राज्यस्य संपदम् । विद्याहीनस्य च मम जीवतान्मरणं वरम् ॥ ४२ ॥
 तेनाऽनुजे निजं राज्यं न्यस्य न्यासमिव स्वयम् । वर्ने(त्) गहनमाविश्य विद्यास्ताः साधयाम्यहम् ॥ ४३ ॥
 मन्वानपि क्रमायातान् पितृदत्तान् सुदा मम । कशीकरोमि तान् सर्वान् यतीव विषयान् प्रति ॥ ४४ ॥
 इत्थं मनसि साञ्चिन्त्य राज्यं न्यस्य निजाऽनुजे । गत्वा सिद्धवनं सद्यः साधयामास चिन्तितम् ॥ ४५ ॥
 सोऽयं संसिद्धविद्यः सन् सिद्धमन्त्रगणोऽपि च । आजगाम परैर्भयैः पुरे श्रावृकोत्सवे ॥ ४६ ॥
 राज्यं न्यासमिवाऽज्जाह्नुजात् प्रमदपूरितः । चकार सुचिरं राज्यं विद्यामन्त्रगणान्वितः ॥ ४७ ॥
 वृद्धत्वे जातवैराग्यो राज्यमारं न्यधात्सुते । नमिताथं जिनें ननुं चचाल च व्रतोत्सुकः ॥ ४८ ॥
 नमिनाथं जिनें नत्वा तस्य श्रुत्वा वचोऽमृतम् । अर्थिकं जातसवेगो ययाचे त व्रतं नृपः ॥ ४९ ॥
 नमिर्जिनोऽपि प्रोवाच मा विलम्बयरो भव । कल्पे यत्कर्म कर्तव्यं तदर्थैव द्रुत कुरु ॥ ५० ॥
 पूर्वं व्रतेच्छुरभवत् प्रेतोऽयं जिनेन सः । विशेषादुत्सुको जातः पीतशान्तसुधारसः ॥ ५१ ॥

इत्युक्ते बलवान् देवो युद्धायोत्तस्थिमान् भूशम् । मल्लविष चिरं युद्धं चक्रतुस्तौ परस्परम् ॥ २६ ॥
मदनेन जितो युद्धे साहसाऽनितचेतसा । चमत्कारं च स प्राप कोऽयं नरधिरामणिः ? ॥ २७ ॥
इत्यन्तश्चिन्तयन्नेव सुरो गलितसाहसः । पादयोः पणतो भूत्वा प्रोवाचति चमत्कृतः ॥ २८ ॥
सिंहासनाभिदं रम्यमत्राऽसीनो भवाश्रमः । मत्कृतां शृणु विंशतिं चमत्कारकरां हृदि ॥ २९ ॥
इत्युक्ते मदनो हर्षात् सिंहासनवरे स्थितः । प्रोचे कथय कोऽसि त्वं मयि प्रीतिं करोषि किम् ? ॥ ३० ॥
प्रोवाचाऽथ सुरोऽत्रैव विजयाद्धिगिरौ मभो ! । पुरं लङ्कापुरं नामाऽलङ्कार इव भूस्त्रियाः ॥ ३१ ॥
राजाऽस्ति कनकनाभोजनिलिति वनिता पुनः । भुञ्जानयोस्तयोर्भोगं पञ्चेन्द्रियसमुद्भवम् ॥ ३२ ॥
एको देवः परिच्युत्य त्रिदिवादायुषः क्षये । पुत्रत्वेन समुत्पेदे ददानो हर्षसंपदम् ॥ ३३ ॥
नाम्ना हिरण्यनाभं तं चक्रतुः शुभवासरे । वर्द्धमानः क्रमात् प्राप यौवनं पावनं वर(न)म् ॥ ३४ ॥
श्रीमनोभवभूषालक्रीडायोग्यपिब स्फुटम् । कलाः समस्ता जग्राह शस्त्रशास्त्रादिकाः शुभाः ॥ ३५ ॥ (युग्मम्)
क्रमाद् राज्ञो दुहितरो वयिरे तं स्वयंवराः । श्रवन्त्यः सारितां तायं क्षर्णनाथं कला इव ॥ ३६ ॥
राजा कनकनाभस्तु विरक्तोऽभूत् व्रतोत्सुकः । योग्यं ज्ञात्वा सुतं राज्ये स्थापयामास कोविदः ॥ ३७ ॥
अत्रान्तरे समागाच्च पिहिताश्रवसाधुराद् । गत्वा नत्वा च तत्याध्वं व्रतं जग्राह भावनात् ॥ ३८ ॥

तथा च मापया तेन सह सख्यं पचाक्रे । विजयाऽर्द्धगिरिं नीत्वा रमन्ते स्म यथेच्छया ॥ १२ ॥
 वज्रदंष्ट्रमुखास्तेषु प्रद्युञ्जेन सहाऽन्विताः । जिनेन्द्रभवने जगुः चन्दितुं जितनायकान् ॥ १३ ॥
 तत्र गत्वा च ते सर्वे पूजयामासुरहंतः । कृतद्रव्यसत्त्वा भावाद् भावपूर्वां वितेनिरे ॥ १४ ॥
 ततो वहिर्विनिर्गत्य वेदिकायामुपाविशान् । तत्रस्थः शिखरेऽद्राक्षुः गोपुरं रम्यमुच्चकैः ॥ १५ ॥
 चार्तापामन्तरेऽवोचद् वृद्धो वज्रमुखस्तदा । वज्रवद् हृदयो नूनं प्रद्युञ्जोपरि दुष्टधीः ॥ १६ ॥
 आतरो मम दृग्भवन्तु दृढवाक्यं मया श्रुतम् । गोपुरस्याऽस्य मध्ये यः पर्वेशदविशङ्कितः ॥ १७ ॥
 अपूर्वाऽर्थस्य सम्भासिः जायते तस्य निश्चितम् । यूयमत्रैव तिष्ठन्तु विशाम्येकोऽहमेव तत् ॥ १८ ॥
 मदना दशनजपोत्स्नाराशिकर्तुरिताऽधरः । ऊर्ध्वे वज्रमुखं आतः ! एतकार्यं ममाऽर्पय ॥ १९ ॥
 त्वमेवैतत्कुरु आतः ! नावयोरनन्तर यतः । सम्पदो यास्त्वया प्राप्ताः ता ममैवाऽभवन् मुहे ॥ २० ॥
 तेनेत्युक्तोऽथ तांशुक्त्वा मदतः साहसान्वितः । ममनाः प्राविशत्तत्र विश्वाऽद्भुतचरित्रभाक् ॥ २१ ॥
 पविश्य तत्र हर्षेण सिंहनादं चकार सः । श्रुतेन सिंहनादेनाऽधिष्ठाता तस्य क्रोपभाक् ॥ २२ ॥
 श्रुजगासुरनामागात् क्रोधार्चणितर्लोचनः । अरे रे दुष्ट कोजसि त्वमागतो यद्दृष्टे मम ॥ २३ ॥
 केच्छा यमपृष्टे गन्तु केच्छा वा विषमक्षणे । केच्छा सर्पमणिं छातुं मरीचे हा तत्रात्र यद् ॥ २४ ॥
 हसित्वा मदतः प्रोचे वृथा किञ्चिद् भुवचसि । रिक्तः शारद्वपन इव त्वं जलैन वलैन च ॥ २५ ॥

सप्तमः सर्गः ।

अथ मद्युञ्जकस्तत्र प्राप दृष्टिं दिने दिने । यथा पक्षे सिते चन्द्रः सूर्यो वोदयपर्वते ॥ १ ॥
 अष्टवर्षव्यास्तत्र जग्राह सकलाः कलाः । रूपलावण्यसंपन्नो जगद्धीचनचन्द्रमाः ॥ २ ॥
 अनुक्रां वर्द्धमानो राज्ययोग्योऽभवत् पुनः । राजाऽपि योग्यं विज्ञाय राज्यं दातुमना अभूत् ॥ ३ ॥
 अथाऽऽसन् स्वेचरेन्द्रस्य कालसंवरभूर्पतेः । रूपसौन्दर्यसंयुक्ता राश्यः पञ्चशतं प्रियाः ॥ ४ ॥
 तासां च पुत्रा बहवः सन्ति रूपद्धिसंयुताः । तथाऽपि दातुकामोऽभूद् राज्यं राजा मनोभुवे ॥ ५ ॥
 तदा ते मन्त्रयामासुः मिलिताश्च परस्परम् । कुतश्चिदागतो ह्येष प्रादृष्टक इवाऽऽलये ॥ ६ ॥
 अज्ञातकुलशीलश्चाऽस्माकं राज्यं ग्रहीष्यति । तदा वयं हि जानीमो जीवन्तोऽपि मृता ननु ॥ ७ ॥
 ततः केनाप्युपायेन मारणीयः स हि द्रुतम् । परमाऽऽत्मभ्यः सर्वेभ्यो बलवान् विश्रुतः खलु ॥ ८ ॥
 बलेन न हि मार्योऽसौ किं तु च्छलपरै र्गिणुः । ततो विमृश्य सर्वेऽप्यभूवञ्छलगोषिणः ॥ ९ ॥
 चक्रुः सविषमन्नं ते तच्च तस्य सुधाऽभवत् । शयनेऽहिं चिक्षिपुश्च सोऽपि मालेव सुन्दरा ॥ १० ॥
 एवं च कुर्वतां तेषां पराभूत्यै न किञ्चन । मत्युताऽजायत भुयं तस्य पुण्यपथात्मनः ॥ ११ ॥

इति सीमंधरस्वामिवचनेनैव मोदभाक् । पुनः पुनः तं पपच्छ नारद पुत्रमोहिता ॥ ६७ ॥
 उवाच नारदः पुत्रि ! त्वत्सुतं दृष्टवानहम् । कालसंवरत्वेचराधीनासद्धानि सास्थितम् ॥ ६८ ॥
 स्वयुहे त्व विजानीहि तद्दृष्टहस्थस्तनंधयम् । यथा परभृतावाल कार्कीनीडस्थित तथा ॥ ६९ ॥
 इत्थं नारदसाधुसाधुवचसा संशीणिता रुक्मिणी गाढं धर्मपरायणा समभवत् सीमंधरस्वामिनिम् ।
 ध्यायन्ती प्रतिवासरं निजतनूजस्यागम चान्वह तावत् न्वेच्छविहारवान् ऋषिरपि प्रीतो ययौ मानसे ॥ ७० ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-लठ-रंगप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्राचारितं ललितं चरार सर्गो निसर्गसुभगो व्यगलच्च पद्यः ॥ ७१ ॥

इति श्रीप्रद्युम्नचारित्रे महाकाव्ये रुक्मिणीपूर्वभवकृतकर्मप्रश्न-श्रीसीमंधरस्वामिसमीप-

नारदागमन-श्रीसीमंधरस्वामिप्रोक्तप्रद्युम्नहचान्तरथन-श्रीकृष्णरुक्मिणी-

प्रभृतियादवप्रमोदापादनवर्णनो नाम पद्यः सर्गः ।

आसने विनिवेश्याऽथ पप्रच्छ स्वागतं मुनीम् । तपपृच्छद् मुनीन्द्रोऽपि राज्यक्षेमादिकं शुभम् ॥ ५३ ॥
 अत्रान्तरे मुनिः माह पुत्रजनम मया श्रुतम् । उदरे पट्टाराह्यासते स्वर्णस्रगभिधाभृतः ॥ ५४ ॥
 शुभं जातं शुभं जातं ममाऽपि खचिरं हृदः । तत् पुत्ररत्नं दृष्ट्वाऽथ भवेयं हर्षवानहम् ॥ ५५ ॥
 ततश्च संवरः क्षपायः स्वर्णाभरणभूषितम् । अष्टमीचन्द्रमालं तं बालं प्रष्टुमनसङ्गमम् ॥ ५६ ॥
 नमयामास पाणिभ्यां नीचैः कृत्वा मुनेः पदोः । ददावाशिपमत्युच्चैश्चिरं जीवोतीर्षुनिः ॥ ५७ ॥
 विसृष्टोऽनुगतश्चैवं कालसंवरभूभुजा । कृतकृत्यो मुदां भारं विभ्राणो द्वारिकां पुरीम् ॥ ५८ ॥
 आगतस्सन्नऽपश्यच्च कृष्णं यादववोष्टितम् । तथैव शोकाविधुरं गल्लास्थितकराम्बुजम् ॥ ५९ ॥
 कृष्णादयो यदवस्ते मुनिं दृष्ट्वा मुदं दधुः । कृताऽभ्युत्थानकर्माणः सममुखं ययुरादरात् ॥ ६० ॥
 प्रणोमुश्च मुनेः पादौ पुरस्कृत्य मुनीश्वरम् । आययुश्च निजं स्थानमासने समुपाविशन् ॥ ६१ ॥
 मुनिर्दत्तासनः सोऽथ सुखासन उपाविधात् । क्षणं स्थित्वा च सर्वेषां श्रवणोत्सुकचेतसाम् ॥ ६२ ॥
 वृत्तान्तं कथयामास सर्वं श्रीमज्जिनोदितम् । प्रष्टुमनस्य तनुजस्य पुण्यमाग्रभारधारिणः ॥ ६३ ॥
 ततश्च रक्विमणी देवी दासीं प्रेक्ष्य समानयत् । नारदं स्वग्रहेऽपृच्छत् सर्वं वृत्तान्तमादितः ॥ ६४ ॥
 लक्ष्मीवत्यादिकान् सर्वात् भवान् सीमंधरोदितान् । कथयामास रक्विमण्यास्ततश्च मुदिता सती ॥ ६६ ॥
 सीमंधरं तीर्थकृतं तत्रस्थैव नमोऽकरेत् । मिलिष्यति स ते पुत्रः षोडशाब्दवसानतः ॥ ६९ ॥

एष महात्मा दृष्टोऽभूत्पूर्वं क्वचन पुण्यभारु । एषञ्च च मुनिं साऽपि मुनिर्ज्ञानोपयोगभारु ॥ ३९ ॥

वभूव तस्या आचलयौ पूर्वान् भवान् कृपापरः । इहाऽसि जाता दुर्गन्ता प्राक्कृतेनैव कर्मणा ॥ ४० ॥

सर्वं भवेत् प्राणिनां हि शुभप्रपञ्चुभादिकम् । सा च साधुवचः श्रुत्वा जातिस्मृतिमतिभौ ॥ ४१ ॥

पश्यन्ती तान् भवान् समान् जुगुप्सां स्वां कृतां च ताम् । निन्दन्ती क्षामयासास तं मुनि दूरतः स्थिता ॥ ४२ ॥

वभूव श्रद्धिक्म साऽपि कृपापरमना मुनिः । अर्पयामास तां धर्मश्रियः साध्या गुणान्विताम् ॥ ४३ ॥

तया सह चिरं तरथौ कुर्वती भक्तिमौचितीम् । कस्मिन् ग्रामे च गतया तया श्राद्धस्य साऽप्यृत ॥ ४४ ॥

नापिलेत्याभिधानस्य तस्थौ सा तस्य सद्धानि । उपवासान् प्रकुर्वाणा वदन् पूजापरायणा ॥ ४५ ॥

नमस्कारान् गणयन्ती गर्हन्ती दुष्कृत निगम् । द्वादशाहानि तत्राऽस्थानात्पिलश्राद्धसद्धानि ॥ ४६ ॥

अन्ते साऽनशना मृत्पाऽच्युतेन्द्रस्य महिषभूत् । आयुषः पञ्चपञ्चाशत्पत्यमानस्य भोगभाक् ॥ ४७ ॥

ततः प्रच्युत्य सत्कर्मां पुरे कुण्डिनामनि । भीष्मभूषस्य तनया क्रमात् कृष्णस्य पत्न्यापि ॥ ४८ ॥

वभूव रुक्मिणी नामना माच्यकर्मप्रयोगतः । पौडशाहानि विरह पुत्रस्याऽनुभविष्यति ॥ ४९ ॥

पौडशाऽद्याश्च पर्यन्ते मिलिष्यति न सशयः । न हि दृष्ट ज्ञानिता यद्विशतोऽप्यन्यया भवेत् ॥ ५० ॥

सीमंघराजिनं नत्वा नारदोऽपास्तसशयः । वैताल्यगिरिमगत्य मेघद्रुपुरं ययौ ॥ ५१ ॥

कालसवरभूपाजो विनयानतमस्तरुः । नारदं प्रणनामोच्चैः भक्तिसंभृतचेतसा ॥ ५२ ॥

कुर्वती श्रुञ्चति ध्यानं जल्पन्ती परुषाक्षरम् । पिदधाति कषाटं सा शङ्कमाना तदागमम् ॥ २६ ॥
मुनिगर्हाजितकर्मा साऽभवत् सप्तमेऽहनि । सर्वाङ्गतो गत्कृष्ट्याऽशुचिपात्रामिव क्षणात् ॥ २७ ॥
उक्तं च—“ उत्कृष्टपुण्यपापानामिहैव फलमाप्स्यते । त्रिभिर्वर्षास्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ” ॥ २८ ॥
दुःसहं वेदनां सोढुमशक्ताऽग्नौ विवेश सा । निर्णेजकस्य गेहेऽथ गर्दभी साऽभवत्पुनः ॥ २९ ॥
प्राप्ते तत्रैव मृत्वा सा गर्तशूकरिकाऽभवत् । ततोऽपि सद्यो मृत्वा च सारमेयी बभूव सा ॥ ३० ॥
दावातलेन सा दग्धा मर्त्यायुर्वधन्ती मृता । भृगुकञ्चपुरे साऽथ धीवरस्यात्मजाऽभवत् ॥ ३१ ॥
दुर्गन्धा भस्मवर्णाभ्रवारीराघस्य किं वधुः । तदुन्धमसहमानौ जातमात्रां स्म मुञ्चतः ॥ ३२ ॥
पितरौ नर्मदानद्यास्तदे तत्र गतत्रयौ । तत्राऽपि कष्टतो वृद्धिं प्राप यौवनमाप सा ॥ ३३ ॥
पथि तत्र सम्प्रायान्तं गच्छन्तं च पुरस्तटे । जनं सोत्तारयामास नावा मेकलकन्यकाम् ॥ ३४ ॥
क्रमात् समाधिगुप्तपिः शीतकाले स आययौ । कायोत्सर्गं गृहीत्वा च तस्यौ तस्यास्तटे स्थिरः ॥ ३५ ॥
दृष्ट्वा तं जातकरुणा मुनिं शीतेन पीडितम् । तृणैरच्छादयामास कथं सेदति जातयीः ? ॥ ३६ ॥
अथ प्रभाते सञ्जाते कायोत्सर्गं मुमेच सः । ननाम सा तपभ्येत्य धर्माधिषमदान्मुनिः ॥ ३७ ॥
यर्माथिनां सतां ज्ञात्वोपदेशं धार्मिकं मुनिः । अदात् सा चिन्तयामास मुदिता चेतसीति तत् ॥ ३८ ॥

मात्रोपलक्ष्यागतया सेवित पालित ह्यदः । मयूरोऽजनि कालेन पञ्चवर्णकलापशुत् ॥ १२ ॥

पुनर्लक्ष्मीवती विभी केलिना तं कर्त्तार्षितम् । जग्राह स्वर्तो मुक्त्वा जननी करुणस्वराम् ॥ १३ ॥

स्वगृहे पञ्जरस्थ तं भोजनैः मीणती सदा । स्वच्छान्द्युपानैर्नृत्यं च शिक्षयन्ती सुहृर्भुङ्क् ॥ १४ ॥

करतालप्रदानेन गायन्ती मधुरस्वरम् । तत् स्थान नो जहाति स्म केकिनी करुणस्वरा ॥ १५ ॥

तत्प्रातिवेशिमकजनैर्लब्धे लक्ष्मीवती द्विर्जी । आः पापे ! क्रीडासि त्वं च झियते केकिनी परम् ॥ १६ ॥

तेन त्वं मुञ्च तत्स्थाने पापात् किं न विभेष्यसि ? । तेषा गिराऽथ साऽमुञ्चत् केकिणीत कृपावती ॥ १७ ॥

पर पोडशमासान्ते गृहीत्या स्वकरेण तम् । यतो गृहीतं तत्रैव ततो ह्यष्टाऽथ केकिनी ॥ १८ ॥

पालयामास त सद्यः स्वपुत्रे को न तुष्यति ? । ब्राह्मण्या च तया वद्ध कर्म पोडशवार्षिकम् ॥ १९ ॥

केकिन्या विरहदानात् केकिना सह दुःसहम् । इत्यतः पुत्रविरहवेद्यं भोक्तव्यमेव हि ॥ २० ॥

यतश्च—“ हसद्भिर्विष्यते कर्म स्वद्भिस्त्वच्च भुञ्जते । यादृशं दीयते दानं तादृशं प्राप्यते खलु ” ॥ २१ ॥

पुनरन्येषु पश्यन्त्या दर्पणे दर्पवत्तया । आनन पञ्चलतया भूषित च तदाऽऽप्यथौ ॥ २२ ॥

ऋषि समाधिगुप्ताख्यो भिक्षार्थी क्षान्तिसागरः । तदा तोमद्विजोऽवोचद्भिक्षा देहीति भिक्षवे ॥ २३ ॥

तद्वैव केनाच्यत् पुसा श्रद्धावन्मनसा यतिः । आहूतस्वत्द्गृहेऽगच्छन्मुक्त्वा लक्ष्मीवतीगृहम् ॥ २४ ॥

मुनेः शरीर दृष्ट्वा च क्षरत्प्रसवेदविन्दुमत् । मलाद्रूपालिन वीसो विभ्रत्कुशतर तथा ॥ २५ ॥

षष्ठः सर्गः ।

नारदपिस्ततोऽपृच्छत् संशयाचलवज्रिणम् । श्रीसीमंधरसर्वज्ञं वचोऽतिशयराजितम् ॥ १ ॥
 भावन् ! कर्मणा केन शक्तिमयाः षोडशाभिरुक्तः । पुत्रेण विरहो जज्ञे वाल्मर्किसमतेजसा ? ॥ २ ॥
 ततो दन्तविषां श्रेण्या भृशं श्रवण्णिताऽधरः । सीमन्धरजिनाधीशो नारददर्शः पुरो जगौ ॥ ३ ॥
 सम्पदो विपदश्चैव संयोगश्च वियोगयुक् । भोगो भोगान्तरायश्च सर्वं कर्मविजृम्भितम् ॥ ४ ॥
 शक्तिमया यत् कृतं कर्म शृणु त्वं ऋषिसत्तम ! । वदामि संशयगाववज्रिवज्रगिरा तव ॥ ५ ॥
 अस्यैव जम्बूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । देशोऽस्ति मगधो नाम लक्ष्मीग्रामोऽस्ति तत्र च ॥ ६ ॥
 सोमदेवो द्विजस्त्वत्र तस्य लक्ष्मीवती प्रिया । रममाणोऽन्यदाऽगच्छद्दद्याने केकिर्कामनः ॥ ७ ॥
 मायूरमण्डं साऽपश्यद् द्रष्टुमनोहरश्च्युति । क्रीडया साऽस्पृशत् तच्च पाणिना कुङ्कुमस्पृशा ॥ ८ ॥
 तस्याः स्पर्शनतस्तच्च किञ्चिदारकताङ्गतम् । जनन्या तस्य केकिन्या त्यक्तं नेदं ममेति तत् ॥ ९ ॥
 सेवितं न तथा यावद् यदिकाः षोडशाण्डकम् । पातितं स्थितं तत्रैव शीतातपसहं भृशम् ॥ १० ॥
 ततस्तदायुर्योगेन मेघवहिरभूत्तदा । कुङ्कुमं क्षालितं वृष्ट्या स्वभावस्थमभूत्तदा ॥ ११ ॥

ज्योतिष्केषु सुरो जातो धूमकेत्याभिधानवान् । इतश्च मधुजीवोऽपि महाशुक्रात् परिच्युतः ॥ २५४ ॥
 एकावतारवान् शुद्धसम्यक्त्वः प्रियदर्शनः । कृष्णस्य पत्न्यां रुक्मिण्यामुदरे उदपद्यत ॥ २५५ ॥
 पूर्णं च समये स्रुतं सुषुवे रुक्मिणी तु सा । माचीव कर्लहंसं त राकेर्व च सुधांकरम् ॥ २५६ ॥
 धूमकेतुः सुरो गच्छन् दृष्ट्वा वैरमनुस्मरन् । रुक्मिणीकृतवेपः स तत्राऽगात् स्रुतिव्रमति ॥ २५७ ॥
 कृष्णहस्ताद् दृष्टीत्वाऽऽशु गतो वैताड्यपर्वतम् । मुञ्चति स्म निहन्तुं तं शिलायां शामलत्विपि ॥ २५८ ॥
 मृतो न मुक्तिगामित्वाच्चद्भवेऽपि महाबलः । परं दुकूलशय्यायामिव तस्यौ शिलातले ॥ २५९ ॥
 अत्र क्षणे समायातः संवरः खचरोचमः । विमानसखलनाम् तेन विलेख्य जगृहे स च ॥ २६० ॥
 पत्न्यै कनकमालायै पुतत्रेनार्पितः शिशुः । तथा स पाल्यमानोऽस्ति वन्द्यया पुत्रमर्ज्ञया ॥ २६१ ॥
 वासुदेवेन रुक्मिण्या भार्वा तस्य च सद्गमः । कर्मणा षोडशाब्द्यन्ते रुक्मिणीकृतकेन भोः ॥ २६२ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवराचकदुग्धासिन्धु-लघ्यप्रतिष्ठवराचकरत्नचन्द्रः ।

चित्र चरित्रमकरोत्तनयस्य लक्ष्म्याः , सर्गोऽगमनमद्वनवाणामितोऽत्र पूर्तिम् ॥ २६३ ॥

इति श्रीमद्युञ्जचरिते महाकाव्ये मधुमनहरण-नारदागमन-नारदसीमंधरस्वामिप्रद्युम्नभवमश्रुपूर्व-

भक्कथनवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ।

इत्थं सस्यप्राप्तवैराग्यो मधुश्च मधुरां दशात् । प्राप्तिः कैटभतनवं राज्ये स्थापयति स्म सः ॥ २४१ ॥
 अन्यदोद्यानमायातं गुरुं विमलवाहनम् । उद्यानपालकोऽभ्येस्य राज्ञे व्यज्ञपयद् द्रुतम् ॥ २४२ ॥
 राजाऽप्युद्यानपालाय ददौ दानमनुत्तरम् । महर्क्यां वन्दितुं चागाद्धर्मं शुश्राव चान्तिके ॥ २४३ ॥
 वषट् च गुरुर्मनो नान्ना विमलवाहनः । जलं धर्मोपदेशालयं तस्मादुपशमाङ्गुसः ॥ २४४ ॥
 जातो नृपहृदि क्षमायां फलं निर्द्वितिक्षणम् । भविष्यति पुरो नूनमास्वादमयुरं सदा ॥ २४५ ॥ (युग्मम्)
 अथ श्रुत्वा मधुधर्मं कैटभञ्जातुसंयुतः । व्रतं जग्राह तस्यैव पार्श्वे वैराग्यरङ्गवान् ॥ २४६ ॥
 तौ च तत्र तपस्तरज्ञा वत्सराणामनेकशः । सहस्रान् द्वादशाङ्ग्याश्च पाठव्यासस्तत्रचेततौ ॥ २४७ ॥
 बालभलनादिसाधूनां वैयाट्यपरायणौ । अन्तेऽनशनमाधाय दीर्घनिर्द्रामवापतुः ॥ २४८ ॥ (युग्मम्)
 महाशुके ताविषे तौ जातौ सामातिकौ सुरौ । कनकभभूषणोऽपि विलपन्नेव चत्सरे ॥ २४९ ॥
 शरत्सहस्रालितयं पूर्णोक्तय विषय च । ज्योतिष्केषु सुरो जातो विभङ्गज्ञानवानथ ॥ २५० ॥
 वैरं जानन्नपि मया नापठयत् तं महर्षिकम् । ततश्च्युतश्च स प्राप मनुष्यत्वं सुदुर्लभम् ॥ २५१ ॥
 तत्राऽपि तापसो भूत्वा कष्टं कृत्वा च भूरिशः । वैमानिकसुरो जज्ञे परमत्पतरर्षिभाक् ॥ २५२ ॥
 तत्रापि च मधुं देवं द्रष्टुमप्यप्रशुः स हि । आसुःक्षये ततश्च्युत्वा संसारेऽनेकशो भ्रामत् ॥ २५३ ॥

तदा साऽवसरं प्राप्य प्रोचे मधुनृप वस्रः । भोजनं वचनं चापि सुन्दरं स्वस्रणोचितम् ॥ २२७ ॥
 स्वामिन् ! परदाररतः पुमान् क दण्डमाप्स्यति ? । मधुर्जगाद् हे देवि ! चन्द्राभे ! चन्द्रदर्शने ! ॥ २२८ ॥
 तस्य सर्वस्वहरणं करिष्यामि ततोऽपि च । शिरोमुण्डनमाधाय लसरोहः करिष्यते ॥ २२९ ॥
 अथवा महदन्याये पुश्चिह्नस्य च कर्तनम् । एव दण्डमवामोति परदाररतः पुमान् ॥ २३० ॥
 यद्येव कुरुते नैवं राजा तदवसञ्चयैः । लिप्यते यत् जगत् सर्वं जायते ह्यसमञ्जसम् ॥ २३१ ॥
 चन्द्राभा चन्द्रहासा सा विहस्योचे मधुं प्रति । स्वामिस्त्वव च को दण्डः समायाति द्रुतं वद ॥ २३२ ॥
 पारदारिकमुख्यस्त्वमन्ये वै पारदारिकाः । तेभ्योऽप्यधिकदण्डाय योग्योऽसि विमृश स्वयम् ॥ २३३ ॥
 तत् श्रुत्वा जातवैराभ्यो लज्जमानो ह्यनुत्तरः । तदुत्तरमदत्त्वेव पुनः संसदि सस्थितः ॥ २३४ ॥
 अयैकदा गवाक्षस्या चन्द्राभा कृतकमभम् । नृत्यन्तं वेष्टितं बालैः गायन्तं चाऽसमञ्जसम् ॥ २३५ ॥
 ददर्श नाम गृह्णन्तं चन्द्रभायाश्चतुर्ष्वथे । चन्द्राभा वीक्ष्य त दध्यौ विग् विग् मामथमाधमाम् ॥ २३६ ॥
 यस्याः पतिर्मे ग्रथिलो मां विनाऽभवदीदृशः । अहं तु भोगं मधुना भुञ्जामि विषयार्तिता ॥ २३७ ॥
 अन्यदाऽदर्शयत् तं च मध्ये कनकमभम् । चन्द्राभा मासदुःखा सा प्राक्प्रति मासदुर्दशाम् ॥ २३८ ॥
 तदा मधुनृपो दध्यौ विग् मामन्यायकारिणम् । अस्य पापस्य चोदकः को भविष्यति निश्चितम् ? ॥ २३९ ॥
 सहकारः समासाद्य दृढत्वं मधुरो भवेत् । अहं तु प्राप्नो दृढत्वं आनन्द एव भवाम्यहो ॥ २४० ॥

सन्तोषितस्तुरङ्गायैः विविधैः प्राशुनैः कृतैः । तथाप्यग्निरिवाऽतुष्टः चन्द्राभैकमनाः खलु ॥ २१३ ॥
 प्रार्थयामास चन्द्राभां कनकप्रभमशुभे । इयं याञ्छा न युक्ता ते सेवकोऽस्मि यतस्तव ॥ २१४ ॥
 तुरङ्गा इस्तिनध्यापि प्रापाथ नगराणि च । मदीयं सर्वमप्यस्ति त्वदीयं नात्र संशयः ॥ २१५ ॥
 स्वाभिर्नो मार्गणं नैव सेवकस्य स्त्रियाः खलु । युक्तं न तस्या दानं च सेवकस्य प्रभोरपि ॥ २१६ ॥
 कनकप्रभराजेनेत्युक्त्वो मधुवृषस्तदा । वलाद् गृहीत्या चन्द्राभां स्वान्तःपुरमचिक्षिपत् ॥ २१७ ॥
 ततः समागतः स्वस्य शुर्या भोगानमुक्त सः । समं चन्द्राभया नित्यं चन्द्राभाहृतमानसः ॥ २१८ ॥
 कनकप्रभराजोऽथाऽसमर्थस्तात्रिषेधने । माहं पूरुकृत्य पूरुकृत्य ग्रथिलः समजायत ॥ २१९ ॥
 नगरे नगरे आम्रयन् जल्पन् स्त्रीनाम चत्परे । चत्परे अमति स्प्रोच्चैः बालकैः परिवेष्टितः ॥ २२० ॥
 अन्यदाऽऽस्थानमासीनो मधुकैटभसंयुतः । पारदारिकविषयं कुर्वन्प्रायं चिरं स्थितः ॥ २२१ ॥
 तदा दासी समागत्य चन्द्राभोषेपिता सती । ज्ञापयामास समयं भोजनस्य मधुं वृषम् ॥ २२२ ॥
 राजा न्यायमकृत्वैव भोजनापोत्थितस्तदा । निष्पन्नसर्वसामग्रीभोजने सद्दने ययौ ॥ २२३ ॥
 चन्द्राभया तदा पृष्ट इयथावच्च किं कृतम् ? । भोजनं शीतलं जातं पत्युवाच वृषोऽथ ताम् ॥ २२४ ॥
 पारदारिकबादाय पर्षदि प्रेमवन्दुरे । स्थितं प्रेषयती वला जाता तत्र कपलक्षणे ! ॥ २२५ ॥
 तथाप्यर्थकृतं न्यायं शुक्त्वा त्वत्प्रेरितो भूशम् । अत्राऽग्रां भोजनकृते सर्वान् संस्थाप्य तत्र च ॥ २२६ ॥

सर्गः ।

५

कनकप्रभभूपस्य चन्द्रभिषि च देव्यभूत् । विवर्कसेनोऽथ भूपालः चिरं राज्यं प्रपालयन् ॥ २०० ॥
 संसाराज्जातैराण्यो राज्यभारं न्यवीविशत् । मर्षो युत्रे राज्ययोग्ये यौवराज्ये च कैटभम् ॥ २०१ ॥
 चारित्र्यं सवशुरोः पार्श्वे गृहीत्वा तत् प्रपालय च । सम्यगाराधनां कृत्वा देव्यभूयुषागतः ॥ २०२ ॥
 मधुर्वशीकृतानेकराज्यो राज्यं प्रपालयन् । श्रुत्वा पण्डिपतिं भीम देशोपद्रवकारिणम् ॥ २०३ ॥
 तमुद्दिश्य चचालाऽथ महासैन्यो महाबलः । मार्गे वटपुरेऽवात्सीद् विश्रामार्थां श्रमातुरः ॥ २०४ ॥
 कनकप्रभभूपालो भोजनाय न्यमन्त्रयत् । निमन्त्रितश्च याति स्म तद्गृहे भोजनेच्छया ॥ २०५ ॥
 सामग्री च कृताऽनेन भूयसी भक्तिपुष्टये । तुष्टये स्वामिनस्तस्य तस्माच्च फलमिच्छता ॥ २०६ ॥
 चन्द्राभा कृतशुद्धारा पूर्णचन्द्रसमानता । उपत्यये मधुभूषं तालदन्तकरा-तदा ॥ २०७ ॥
 सुज्ञानोऽथ मधू राजा चन्द्राभा चन्द्रदर्शनाम् । दृष्ट्वा वभूव विवशः संकल्पार्जनमनो भृशम् ॥ २०८ ॥
 न स्नादं मन्यते तत्र मधुस्स्याऽपि वस्तुनः । न क्षारस्य न तिकस्य न चाम्लस्य स्मरातुरः ॥ २०९ ॥
 श्रुत्वात्थितश्च तत्कालमादित्सुस्तां प्रियां मधुः । मन्त्रिभिश्च भिर्वायैव रक्षितो न्यायवेदिभिः ॥ २१० ॥
 कनकप्रभभूपाल उपहारेण भूयसा । तं च सन्तोषयामास ततः सोऽग्रे चञ्चत्यपि ॥ २११ ॥
 भीमः पण्डिपतिं जित्वा निवृत्तस्तत्र चागमत् । भूयोऽपि भोजिनो भोज्यैर्विविशैः स्वादसमुत्तैः ॥ २१२ ॥

प्रत्यादिष्टपलाहारः षण्डालः श्रावकोऽजनि । प्रीयं कृत्वा च मासं स मृत्वा नन्दीश्वरेऽभवत् ॥ १८७ ॥
 देवो महर्द्धिविरथातः प्रातःसर्वज्ञदर्शनः । मबुद्धा सारभेयी सा बभूव श्राविकोत्तमा ॥ १८८ ॥
 कृतमाया च मृत्वाऽन्ते पुरे ब्रह्मपुरेऽभवत् । नाम्ना सुदर्शना राजसुता रूपसुदर्शना ॥ १८९ ॥
 पुनर्गजपुरे सोऽप्य विहृत्य जगतीतले । शरदः क्रियतीः साशुः महेन्द्रः समवासरत् ॥ १९० ॥
 श्रुत्वा समागतं तं च नत्वा पप्रच्छतुर्गतिम् । अर्हद्दाससुतौ वधुः जनन्याश्च मुनिं प्रति ॥ १९१ ॥
 यथाजातां यथाह्रातां मुनिः सोऽपि शशंस ताम् । श्रुत्वा ममुदितौ तौ तु गत्वा तत्र पुरे स्वयम् ॥ १९२ ॥
 सुदर्शनां राजपुत्रीं तद्भवाख्यानपूर्वकम् । चक्रतुः धर्मनिपुणां तत्त्वाऽतत्त्वविशारदाम् ॥ १९३ ॥
 साऽपि धर्मं समासाद्य प्रव्रज्यामाददेऽन्तिमे । वयसि मासपञ्चत्वा त्रिविष्टपमुपाययौ ॥ १९४ ॥
 अर्हद्दाससुतौ तौ तु धर्ममारथ्य निश्चलम् । सम्यगाराधनापूर्वं मृत्वा प्रथमताविषे ॥ १९५ ॥
 जातौ सामानिकौ देवौ जिनपूजापरायणौ । पञ्चकल्याणकीं कृत्वा बहूनां श्रीमदर्हताम् ॥ १९६ ॥
 ततश्च्युतौ च तौ जातौ हस्तिनापुरनाम्नि । पुरे भूमिपतेर्विष्वक्सेनस्य तनयौ वरौ ॥ १९७ ॥
 मधु-कैटभनामानौ शुद्धसम्यक्त्वशालिनौ । देवो नन्दीश्वरात् च्युत्वा सोऽपि भ्राम्यन् बहून् भवान् ॥ १९८ ॥
 राजा वटपुरे जातः कनकप्रभनामधत् । सुदर्शना ततश्च्युत्वा संसारे कुर्वती भवान् ॥ १९९ ॥

नामतो रक्मिणीत्यासित् पत्नी तस्यैकजीवितम् । अन्यदा जितशत्रुस्तामपश्यद्रूपमोहितः ॥ १७४ ॥

जज्ञे कामातुरः सद्यो न शशाक च तां विना । स्यातुं भोक्तु च शायितु क्रीडितुं क्षणमप्यथ ॥ १७५ ॥

किञ्चिद्व्यलीकमुत्पाद्य सोमभूतोद्विजन्मनः । अन्तःपुरे न्यथात् स्वस्मिन् रक्मिणीं काममोहितः ॥ १७६ ॥

तथा सह वत्सराणां सहस्र कामकैलिभिः । रंत्वाप्यतुप्त एवासीद् विपन्नो जीवितक्षये ॥ १७७ ॥

उत्पन्नो नरके सद्यस्त्रिपत्योपमजीवितः । परदाररताना हि गतिरेषैव वर्तते ॥ १७८ ॥

उक्तं च—“चत्वारो नरकद्वाराः प्रथमं रात्रिभोजनम् । परस्त्रीगमनं चैव सर्धाना-डन्तभक्षणम् ॥ १७९ ॥

सोढगाढव्यथः सोऽभूत् ततश्च्युत्वा भृगो वने । हतश्च व्याधघाणेन जातः श्रेष्ठिष्ठतः पुनः ॥ १८० ॥

व्यापारे निर्कुति कृत्वा विषयाभूदनेकैर्भूः । जातिस्मरणमासाद्य सोऽभूदनशनी गजः ॥ १८१ ॥

अष्टादशेऽहनि प्राप्तपञ्चत्वोऽभूत् सुरः स च । वैमानिकस्त्रिपत्यायुः भुक्तभोगस्ततोऽपि हि ॥ १८२ ॥

जातिगर्वाऽर्जितं कर्म तदा मादुरभूत्ततः । प्रच्युत्य देवश्चण्डालो नीचैर्गातिरभूत्स च ॥ १८३ ॥

रक्मिणी तु भवं भ्रान्त्या कृतजातिमदाऽभवत् । शुनीयं तेन वां स्नेहो युक्तस्तद्दृश्यदर्शनात् ॥ १८४ ॥

इति साधुवचः श्रुत्वा जातिस्मरणमापतुः । अर्हदासस्तुतो सम्यग् धर्ममर्मविचारिणौ ॥ १८५ ॥

तदोपागत्य चाण्डालं सर्वभां च भर्वास्तयोः । कृथायित्वाऽवोधयतां धर्ममार्गमाय मूढवः ॥ १८६ ॥

मार्गे रथस्थो यान्तौ तौ चण्डालं शुनिकां पुनः । दृष्ट्वा सम्प्राप्तुः प्रेम परमं तद्दृश्योपरि ॥ १६१ ॥
 तिस्रः पदक्षिणां दत्त्वा मुनिं नत्वा च भक्तितः । धर्मं श्रुत्वा तदारुह्यातं सुधामधुरभाषया ॥ १६२ ॥
 गते राजादिके लोके मुनिकान्तसंस्थितम् । पृच्छतः स्म च कः स्नेह आचर्योर्जायते हृदि ? ॥ १६३ ॥
 चण्डालं च शुर्वा दृष्ट्वा निन्द्यजाती इमे पुनः । आर्वां तूत्तमकुलजावनार्थं कारणं वद ॥ १६४ ॥
 अथ साधुः स्मितज्योत्स्नापूरस्वबाकिताधरः । सुधादेशीयवचनः ताभ्यां पृष्टो जगाद च ॥ १६५ ॥
 भो ! भो ! महादुर्भावो त्वं शृणुतां स्नेहकारणम् । न हि निष्कारणं प्रेम जायते हृदि कश्चित् ॥ १६६ ॥
 वदेषुः पूर्वजं प्रेम नयते हृदयं तथा । यान्तीमिव गन्धरेणुं वदेदम्बरमेव हि ॥ १६७ ॥
 इतस्तृतीयकभवे सोमदेवोऽभिधानतः । विप्रोऽभूद् युवयोस्तातो माता विप्री तथाऽग्नित्रा ॥ १६८ ॥
 तयोः पुत्रौ युवां जातौ विप्रौ वेदाऽब्धिपारगौ । अग्निभूति-वायुभूतिनामकौ लोकमानितौ ॥ १६९ ॥
 श्राद्धधर्मं युवां प्राप्य प्राप्तौ प्रथमताविषम् । ततः पच्युत्य सज्जातावाहर्तावन्र जन्मनि ॥ १७० ॥
 पितृता तु सोमदेवः स मिथ्यादृष्टिर्विषय च । अत्रैव भरते शङ्खपुरे नृपसुतोऽभवत् ॥ १७१ ॥
 जितवाहुर्महीपालः सप्तव्यसनतत्परः । महानिर्दयचेतस्त्रः परदाररतोऽधिकम् ॥ १७२ ॥
 अग्नित्रा युवयोर्माता क्रमात् साऽपि व्यपद्यत । पुरे शङ्खपुरेऽत्रैव सोमभूतेर्दिग्जन्मनः ॥ १७३ ॥

दिनोङ्कारे ततो लोकाः तौ मातापितरौ तयोः । ददशुस्तु तथाप्राप्तशौ दुर्बुद्धिचेतसौ ॥ १४७ ॥
 तदा च सुमना यक्षः पितृभ्यां याचितश्चिरम् । रुद्रभ्यां विलपद्भ्यां च जगादाऽतुलसाहसः ॥ १४८ ॥
 मुनिं हन्तु समायातौ खड्गहस्तौ सुदुर्मती । स्तम्भितौ तौ मया नूनं न मुञ्चामि कदापि हि ॥ १४९ ॥
 भवतोऽरुपरेधेन मुञ्चामि यदि कर्हिचित् । अङ्गीकारे तपस्याया नान्ययेति ममाऽऽग्रहः ॥ १५० ॥
 नैवं वाच्यं ममाऽत्रार्थे पितरावृचतुस्तदा । कथ पात्यः साधुधर्मो दुष्करौ मन्दसाहसैः ? ॥ १५१ ॥
 ततस्त्वेतौ श्राद्धधर्मं ग्राहयित्वा विमुञ्च भोः ! । श्राद्धधर्मं प्रदेदानौ क्षणान्मुक्तौ सुरेण तौ ॥ १५२ ॥
 तद्दिनादथ तौ नित्यं रात्रिभोजनवर्जितौ । निषिद्धकन्दमूलादिभोजनौ श्रावकोत्तमौ ॥ १५३ ॥
 तयोस्तु मातापितरौ जिनधर्मपरार्हमुखौ । नार्हद्वर्माभिमुखता भेजतुः कर्मगौरवात् ॥ १५४ ॥
 अग्निभूति-बासुभूती पालयित्वाऽऽहृतं व्रतम् । कृताराधनकौ सम्यक् क्षामिताऽशेषजन्तुकौ ॥ १५५ ॥
 ततो भरणमासाद्य सञ्जातलघुक्रमकौ । आप्ने स्वर्गे सुरौ जातौ पदप्लवपमित्वायुषौ ॥ १५६ ॥
 हस्तिनागपुरेऽभूतगार्हसर्वाणक्सुतौ । तत आद्यादिवश्शुत्वा जिनधर्मपरायणौ ॥ १५७ ॥
 पूर्णपद्म-माणिभद्राभिधानौ भोगशालिनौ । युवानौ प्राप्तवियौ च धर्मकर्मरताः सदा ॥ १५८ ॥
 परस्पर-भीतिशुतौ पितृभक्तौ सदाशयौ । श्राद्धगुणैर्कर्विवात्पा युतौ शास्त्रार्थशालिनौ ॥ १५९ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
 अथाऽन्यदा वने श्रुत्वा महेन्द्रमुनिमागतम् । भावतश्चलितौ ननुं भवत्या संभ्रान्तचेतसौ ॥ १६० ॥

भाक्षितां शोचयन् मूढः कृत्याऽकृत्यविचारणे । गृहागतश्च कालेन मृत्वाभूत् तनयाङ्गजः ॥ १३३ ॥
 क्रमाच्च कर्मक्षयतो जातिस्मृतिमाप्तवान् । कथं वाच्यो मया पुत्रः तात तातेति सम्प्रति ? ॥ १३४ ॥
 तद्वयुश्च कथं वाच्या मातः ! मातरिति स्फुटम् । तथाऽन्येऽपि कथंकारं स्वजना अन्यथा मया ॥ १३५ ॥
 मूकत्वमेव मे श्रेय इति मूकोऽभवच्च सः । न चेद् वां यदि विश्वासः पृच्छन्तं तं प्रति द्रुतम् ॥ १३६ ॥
 स एव वक्ता मूकत्वमपहाय मयोदितः । ततः कौतुकिनो लोका गत्वा तं मूककर्मकम् ॥ १३७ ॥
 आनीतवन्तः सर्वेऽपि धर्मदेशनपर्यादि । मुनिराख्यञ्च हलिनं मूकत्वं मुञ्च सम्प्रति ॥ १३८ ॥
 ब्रूहि प्राग्जन्म निजकं लोकप्रत्ययकारकम् । पिता पुत्रः स्नुषा माता पुत्रो वक्ता स्नुषा पत्न्यः ॥ १३९ ॥
 संसारे भ्रमतां पुंसाप्तेकश इति ह्यभूत् । अत्रार्थे विस्मयो नैव कार्या वैराग्यशालिभिः ॥ १४० ॥
 एवं मुनिवचः श्रुत्वा मुञ्चन् मूकव्रतं हली । सर्वहत्तान्तमाचख्यौ निजप्राग्जन्मसंभवम् ॥ १४१ ॥
 मुदिताश्च ततो लोकाः परं वैराग्यमासदन् । श्रुते हि तादृक्सम्बन्धे के न वैराग्यमाप्नुयुः ? ॥ १४२ ॥
 प्रवज्यां जगद्गुः कोचिद् केचन द्वादशव्रतीम् । सम्यक्त्वं निरतीचारमाचरन्मुदिताऽऽशयाः ॥ १४३ ॥
 कृपीबलः प्रवज्राज हस्यमतौ जनैर्गृहम् । सोमदेवसुतो तौ तु गतावीर्यार्पसौ हृदि ॥ १४४ ॥
 वैरायमाणा तौ विप्रौ मुनिं हतुं च जग्मतुः । निशायां ध्वान्तपूर्णयां निशितासिकसौ खली ॥ १४५ ॥
 यक्षेण तौ सुमनसा नामतः परिणामतः । स्तम्भितौ च तथैवास्तां काष्ठपुचलकाविव ॥ १४६ ॥

नन्दिवर्द्धनानामनमूचानौ तौ मदीन्द्रपुरौ । शास्त्राणि वेत्सि किं साधो । न वा मूढोऽसि तैर्विना ? ॥ १२० ॥
यदि वेत्सि च शास्त्राणि वदाऽऽद्याभ्या सह ध्रुवम् । अन्यथा मौनमाधाय गम्यमन्यत्र च त्वया ॥ १२१ ॥
न स्येयं त्वयका नैव विप्रतार्या जना इमे । शुधाभिमानिना ग्रामेऽस्माक धर्मेण शास्त्रिनि ॥ १२२ ॥
नन्दिवर्धन आचार्यः तदा स्व शैक्षक जगौ । सत्यार्थं सत्यनामानाभ्यां नैवोचित मम ॥ १२३ ॥
जल्पनं तेन विधेयाविमौ निष्पश्रकौ कुरु । इत्युक्ते सत्यनामार्पिः जल्पति स्म च तौ प्रति ॥ १२४ ॥
रे ! युवां कुत आयातौ ग्रामतः शास्त्रिसंज्ञकाव ? । इत्युचतुस्ततः प्रोचे सत्यः सत्यार्थकोविदः ॥ १२५ ॥
नैतत् पृच्छाम्यह किं तु नृत्वं प्राप्तौ भवात् ? । पृच्छामीति यदि ज्ञानं युवां द्रुत तदाऽखिलम् ॥ १२६ ॥
तदा च ज्ञानहीनौ तौ तस्थतुः मौनमाश्रितौ । लज्जयाऽधोमुखीभूय ज्ञान मिथ्यादृशा कुतः ? ॥ १२७ ॥
तदा सत्योऽवदद् जानन्नवधिज्ञानवानथ । ग्रामेऽस्मिंश्च वनस्थेऽभ्या युवां पल्लभाक्षिणौ ॥ १२८ ॥
वभूवयुः पूर्वभवे शृगालविक्रमातृजौ । तत्रैव चक्रयुः प्राणवृत्ति मांसादिभक्षणात् ॥ १२९ ॥
क्षेत्रे मुक्ता चर्मरज्जुः कर्पकेण च केनचित् । आर्द्राभूता मेघवृष्ट्या रात्रावागत्य भक्षिता ॥ १३० ॥
ताभ्यामुभाभ्यां सा सर्गा क्षुधिताभ्या विपर्ये च । अत्याहारात्ततो जातौ युवामत्र द्विजोत्तमौ ॥ १३१ ॥
सोमदेवक्षितिदेवस्तौ वेदार्थपात्सौ । दिनोद्धारे कर्पकोऽपि चर्मरज्जु ददर्श ताम् ॥ १३२ ॥

परार्थम्

भूयोऽपि नारदोऽपुच्छत् केवलज्ञानभास्करम् । सीमन्धरं तीर्थकृतं सर्वसंदेहनाशनम् ॥ १०६ ॥
 आत्सदर्शं वरं प्राप्य को न परयेन्नजाननम् ? । चिन्तामणिं गृहे प्राप्य को बुभुक्षां सेहेत हि ? ॥ १०७ ॥
 स्वर्गसिन्धूजलं प्राप्य न पिबेत्कः पिपासितः ? । एवं तीर्थकृतं प्राप्य सन्देहं को भनक्ति न ? ॥ १०८ ॥
 कथंकारं भूमकेतोर्वरं तत्पूर्वजन्मानि । स्वकिमणीसुतना सार्द्धं सविस्तरमदो वद ॥ १०९ ॥
 भूयः सीमन्धरः स्वामी श्वेतयन् सकृणी उभे । दन्तश्रेणित्विषां पङ्क्त्या गिरा मधुरया जगौ ॥ ११० ॥
 दृशु नारद वृत्तान्तं स्वकिमणीतनयस्य तु । प्राग्जन्ममनि वैरहेतो ह्यसदा भूमकेतुना ॥ १११ ॥
 जम्बूद्वीपेऽत्र भरते देशे च मगधाभिधे । शालिश्रामाऽभिधो ग्रामः शालीनामाकरः खलु ॥ ११२ ॥
 तत्रास्त्युद्दामसुद्यानं नामना च परिणामतः । मनोरमं नैकजातिवृक्षश्रेणिविराजितम् ॥ ११३ ॥
 तदुद्यानस्याऽधिष्ठाता यक्षोऽभूत् सुमना इति । सुमनाः साधुभक्तत्वात् सारसम्यक्त्वधारकः ॥ ११४ ॥
 तत्र ग्रामे सोमदेवो द्विजोऽभूद् वेदविश्रुतः । अभिल्ला नाम तत्पत्नी तस्यामभवतां सुतौ ॥ ११५ ॥
 अग्निभूतिवासुभूतिनामानौ वेदपारगौ । विद्याभियानाद्गर्जन्तौ भुवानौ भोगशालिनी ॥ ११६ ॥
 तत्रोद्यानेऽन्यदा साधुर्नन्दिवर्द्धननामकः । आचार्य आययौ लोकैर्महादम्बरपूर्वकम् ॥ ११७ ॥
 नमस्यन्तः समागत्य नैकसाधुपरिच्छदः । धर्मं च शशुवुर्लोकास्तद्भक्ता जज्ञिरे पुनः ॥ ११८ ॥
 तस्यार्द्धं प्रेक्ष्य च क्रुद्धावीर्यया जगमतुः पुनः । देशनाऽवसरे लोके मिलिते तत्र भूयसि ॥ ११९ ॥

परः सीमन्धरः स्वामिन् ! प्राणविदेहेषु संस्थितम् । गत्वा पश्यामि तां वार्तां शक्तिमणीतनुजन्मनः ॥ ९२ ॥
 शक्तिमणी मम भक्ताऽस्ति मयैवाऽस्ति तवार्पिता । गत्वा द्रुत समानेषु शुक्रे मा दुःखमावह ॥ ९३ ॥
 कृष्णश्च यदवश्रान्ये मुदिता कश्चिरेऽथ तम् । त्वमेव हि समर्थोऽसि नः कुले कार्यसाधने ॥ ९४ ॥
 त्वमेव कुरुषे सर्वं दुःसाध्यं कार्यमन्यतः । जानीमहे वयं सर्वे त्वमेवेदं कारिष्यासि ॥ ९५ ॥
 इत्यादिवचनैः प्रेरमाणो मुनिपतिर्ययौ । वात्पया वन्दिंस्त्रिव वात्सयेव हि तृणोत्करः ॥ ९६ ॥
 प्राणविदेहेषु समवसूतो सीमन्धरप्रभोः । त्रिशः प्रदक्षिणां दत्त्वा ननाम त्रिजगद्गुरुम् ॥ ९७ ॥
 देशनान्ते च पप्रच्छ समयं प्राप्य नारदः । कुत्राऽस्ति कृष्णशक्तिमयाः सुतः पशुमनसन्नकः ? ॥ ९८ ॥
 स्वान्याचल्यौ नारदापि शृणु वृत्तमशेषतः । तस्य पुण्यवतो जातं कर्मणा प्राणकृतेन यत् ॥ ९९ ॥
 तस्य प्राणजननो वैरी धूमकेतुः सुराधमः । छलं प्राप्य जहाराऽऽशु शक्तिमणीवेषधत् स्वयम् ॥ १०० ॥
 कृष्णहस्तादृशहीत्वाऽऽशु गतो वैताल्यप्रवर्ते । शिलायां सुमुचे तेन निर्दयेन मृतीच्छया ॥ १०१ ॥
 परं चरमदेक्षीति हिसितुं नैव शक्यते । यस्माद्युः प्रबल तस्य न विष नैव शन्नरुम् ॥ १०२ ॥
 न शुश्रूषा पिपासा वा समर्थाः स्युः परामर्शे । ततश्च गच्छता दृष्टः कालसंवरभूभुजा ॥ १०३ ॥
 मेघहृदाख्यनगरस्वामिना प्रातरिव हि । शहीतश्च महाभेम्णा गत्वा पत्न्यै च सोऽर्पितः ॥ १०४ ॥
 अयुत्रया तस्य पत्न्या नाम्ना कनकमालया । पालयमानः पुत्र इव बद्धते तत्र सौख्यभाक् ॥ १०५ ॥

इत्यादि विल्पन्ती सा रोदयन्ति परानपि । सर्वान् शोकमयांश्चक्रे यदून् निजपुरीस्थितान् ॥ ७८ ॥
 कृष्णस्तु कारयाभास शुद्धिं नैवाप्तवान् क्वचित् । स्थाने स्थाने गता लोकास्ते निवृत्त्य तथाऽऽगताः ॥ ७९ ॥
 एकां सुवत्वा सत्यभामामपरं तत्परिच्छदम् । सर्वेऽपि शोकाविश्या जाङ्घिरे मौनिनः पुरः ॥ ८० ॥
 न स्यातुं नैव चालितुं न भोक्तुं शायितुं पुनः । न क्रीडितुं न हसितुं शोक्नुस्ते शोकाविह्वलाः ॥ ८१ ॥
 सुतस्य जन्मसमये प्रमोदस्य किलाऽभवत् । राजधानी हि शोकस्य राज्ञः सैवाऽभवत् क्षणात् ॥ ८२ ॥
 ईदृशेव हि संसारस्थितिं शीतिविदो जनाः । भावयन्तो लेशिरे द्राग् वैराग्यं परमं हृदि ॥ ८३ ॥
 सभास्थं कृष्णभूपालं समुद्रविजयादयः । आगत्य तस्थुः परितो वेष्टयित्वाऽतिदुःखिताः ॥ ८४ ॥
 न हि गानध्वनिस्तत्र न मृदङ्गध्वनिः पुनः । विगातध्वनिरैको विधेः श्रूयत तत्र च ॥ ८५ ॥
 अत्रान्तरे समायातो नारदपिर्भूमिप्रियः । सभास्थं देवकीपुत्रं दृष्ट्वा शोकवशावदम् ॥ ८६ ॥
 अपृच्छच्च महाराज ! कः शोको हर्षकारणे । पुत्रं जातमहं श्रुत्वा समागां तत्र पर्षदि ॥ ८७ ॥
 मया ज्ञातं सुखभक्ष्यं लभ्येऽहं पुत्रजन्मनि । परं शोको मया लब्धः सुलभस्त्वहं पर्षदि ॥ ८८ ॥
 धृद राजन् ! कारणं किं शोकस्य त्वरितं मम । तदाऽवदन्नारदाय सर्वं वृत्तान्तमादितः ॥ ८९ ॥
 तदाऽवदन्नारदपिरातिमुक्तकनामकः । ऋषिरासीन्महज्ञानी कालत्रयीविदां धुरिः ॥ ९० ॥
 इदानीमेव स पुनः केवलज्ञानमाप्तवान् । मोक्षं गतोऽत्र नैवासित ज्ञानी भारतभूतले ॥ ९१ ॥

एवं चिन्तयतस्तस्याऽधस्ताद् दृष्टिस्तदाऽपतत् । यावदालोकते तावदपश्यद्बालक च सः ॥ ६५ ॥
 विमानेन गतस्त्रत्र लाति स्म करसम्पुटे । बालं विशालभालं त शुण्यभारमिवात्मनः ॥ ६६ ॥
 तं प्राप्य मुमुदे राजा रविविम्बसमद्युतिम् । दिशासु व्यास्रतेजस्कं नियानामिव निर्धनः ॥ ६७ ॥
 मेघहृदपुरे गत्वा ददौ स प्रेम्बन्धुरः । पत्न्यै कनकमालायै निष्णुत्रायै सुनोचमम् ॥ ६८ ॥
 इयं चासीद्द्रव्यद्वगर्भाऽज्ञातगर्भा ततोऽभवत् । अधुना समये पूर्णं पुत्ररत्नप्रजीवनम् ॥ ६९ ॥
 इत्याविष्कृत्य लोकेषु महोत्सवमकारयत् । बन्दिमोक्षादिक सर्वं तत्पुण्यविवशीकृतः ॥ ७० ॥
 प्रद्युम्नमकरोन्नाम दिशा प्रद्योतनात् पुन । सान्त्वय विदित् लोके दक्षा एकाधियो यतः ॥ ७१ ॥
 तत्राऽपि महतीं लेभे पूजा शुण्यानुभावतः । रत्नानि यत्र तत्रापि रत्नान्येव न संशयः ॥ ७२ ॥
 इतश्च रुक्मिणीं कृष्णं पमच्छाऽस्ति क्व मे सुतः । हरिराहाऽर्षितो हस्ते तव हास्य करोषि किम् ॥ ७३ ॥
 रुक्मिण्युच्चै हससि किं हास्यस्थानमिदं न हि । समये शोभते हास्यमन्यत्र तु विषयते ॥ ७४ ॥
 इत्यादिवादविवशौ सुतं यावन्न पश्यतः । जज्ञाते दुःखितौ गाढं पुत्ररत्नानवेक्षणात् ॥ ७५ ॥
 रुक्मिणी पतिता भूमौ मूर्च्छिता तत्क्षण हृदि । दासीभिरुपचरेण क्षणाञ्चैतन्यमापिता ॥ ७६ ॥
 क्व मे सुतः क्व मे पुत्रो हा वैर्धः ! किं कृतं त्वया ? । दत्त्वा मे पुत्रमाणिक्य यद्भ्रता त्वरिव सता ॥ ७७ ॥

मद्रासने निविष्टा सा संसतन्वीव सुस्वरा । उवाच दृष्टं स्वं स्वप्नं द्वारिकायाः प्रभोः पुरः ॥ २५ ॥
 स्वाभिक्षय सिंहर्षावो ददशे स्वाङ्कसङ्गतः । अयने तादृशे रम्ये सुप्रया विगतामया ॥ २६ ॥
 मया मबुद्धया सत्या कथितस्त्वां प्रति प्रभो ! । ज्ञात्वा चैनं शुभोदकं परां मुदमवाप्तया ॥ २७ ॥
 अस्य हि स्वप्नसारस्य विशेषं मे समादिश । यतः शुभांसः स्त्रीभ्यो हि विशेषज्ञा भवन्त्यहो ! ॥ २८ ॥
 ततः प्रमुदितः शार्ङ्गी विचार्य क्षणमात्रतः । प्रोचे भीष्ममुतां प्राज्ञो जातरोगाञ्चसञ्चयः ॥ २९ ॥
 अस्मात् स्वप्नात् सुतो भार्वा महासिंहपराक्रमः । याहि स्वं धाम मा निद्रां कुर्या धर्मकथापरा ॥ ३० ॥
 इत्युत्वा व्यसृजत् तां च तदा देवो महर्द्धिकः । महाशुक्रात् परिच्युत्य खिमण्युदरमाविशत् ॥ ३१ ॥
 कथंचिद् ज्ञातवृत्तान्ता सत्यभामाऽत्यसूयया । आगत्य च हरिं प्रोचे स्वाभिन्नव मयेक्षितः ॥ ३२ ॥
 स्वप्ने भवतो हस्तिमह्यो जानंश्च कपटं हरिः । तदाकृतेस्तथाभ्यूचे हर्षदायि वचोऽष्टतम् ॥ ३३ ॥
 भार्वा तवाऽपि च सुतो महाबाहुर्महाबलः । ततश्च हर्षमापन्ना सत्या स्वस्य गृहं ययौ ॥ ३४ ॥
 काकताळीयदृष्टान्ताज्जाता सापि च गर्भिणी । क्रमात् क्रमादवर्द्धिष्टोदरं तस्या मुदा सह ॥ ३५ ॥
 खिमणी पुण्यगर्भत्वादनावस्थोदराऽजति । सत्यभामा हरिं प्रोचे पश्यस्याः कूटजल्पनम् ॥ ३६ ॥
 तद्विषये साक्षिजटरमेतस्या मापकं पुनः । कृष्णः प्रोचेऽथ जानीमः पुण्यवत्सुतलक्षणम् ॥ ३७ ॥

श्रीरो

मासुदिरय मुनिः प्राहेत्युचाना स्वसखीपुरः । रुक्मिणी प्राह न च्छद्मगृहीतं फलदं वचः ॥ १२ ॥
 ब्रह्मनानि तथा स्वप्ना निमिच्चानि तथैव हि । यमुदिरय विलोकयानि त पत्येव फलन्त्यहो ! ॥ १३ ॥
 परं विवदमाने ते यातः स्मोपेन्द्रर्षदि । तदा दुर्योधनस्तत्र हरिं मिलितुमागतः ॥ १४ ॥
 तं प्रत्युवाच चात्युच्चैः भामा मानवती तदा । मत्सुतो भवताव पुत्र्याः पतिस्तथाऽऽह रुक्मिणी ॥ १५ ॥
 दुर्योधन ! मम पुत्रो जायता भवताव तव । पतितस्तस्मिन् महति सङ्घटे दुःसहे स च ॥ १६ ॥
 विचार्योचै यया पुत्रः प्रथमं प्रसक्तिष्यते । सुतां मदीयां दास्यामि तस्याः पुत्राय निश्चितम् ॥ १७ ॥
 भामोवाचाऽथ वाचाटा निर्विचारा मदाकुला । यस्याश्च प्रथम पुत्रः पाणिग्रहणकारकः ॥ १८ ॥
 तद्विवाहे ध्रुव देया अन्यया मूर्धजाः स्वकाः । विवादग्रहिला मत्ता रुक्मिण्यपि तथाऽवदत् ॥ १९ ॥
 भवन्तु साक्षिणश्चेते रौहिणेय-जनादर्शनौ । तथा दुर्योधनो राजा सत्यवाच इमे यतः ॥ २० ॥
 इति पूकृत्य पूकृत्य सपूत्कारवचस्तदा । अत्रात्के ज्जलिपतु ते द्वे यातः रुम स्वयमेव हि ॥ २१ ॥
 स्त्रियो मल्लाश्च मेपाश्च कुकुटा महिपास्तथा । परस्पर मुख्यमाना निवर्तन्ते स्वतो यतः ॥ २२ ॥
 अथैकदा निमिषे स्वप्ने सिंहं स्वोत्सङ्गसङ्गतम् । ददर्श रुक्मिणी देवी देवीव मुदिता ततः ॥ २३ ॥
 लज्जानारं तदागारात् कृष्णागारं ययौ मुदा । कृष्ण जागरयामास सुधामधुरया गिरा ॥ २४ ॥

पञ्चमः सर्गः ।

अथ प्रमुदिता नित्यं लक्ष्मीनामापरं निजम् । प्राप्य भीष्मसुता भुङ्क्ते सुखं कंसारिणा सह ॥ १ ॥
 इर्व्या सत्यभामाऽथ मृतेव समजायत । फुल्ला वनस्पतीः प्रेक्ष्य प्राहृषीव यवासकः ॥ २ ॥
 अथानपदा समागच्छद् भिक्षार्थी शक्तिमणीगृहे । अतिमुक्तकनामर्षिः निमित्तज्ञानमण्डितः ॥ ३ ॥
 आसनात् सहस्रोत्थाय ननाम त्रिः प्रदक्षिणम् । मोदकैः सारभासारैः प्रतिलाभयति स्म तम् ॥ ४ ॥
 तं च प्रमुदितं कृत्वा मुनिं पप्रच्छ शक्तिमणी । स्वामिन् ! मम सुतो भार्वा किं न वा वद सूदृढम् ॥ ५ ॥
 कियताऽनेहसा भार्वा भार्वा चेन्मम चोद्गर्हम् । अत्रैवावसरे सत्या ज्ञात्वागाद् शक्तिमणीगृहे ॥ ६ ॥
 एनमेव चकाराऽऽशु पश्रं स्पर्द्धावती तथा । उद्दिश्य शक्तिमणीं पोषे मुनिमोदकमोदितः ॥ ७ ॥
 भार्वा सूदुर्महाभगे ! स्तोत्रैरेव दिनस्तव । बलेन पितरं विष्णुमनुकर्ता महारायः ॥ ८ ॥
 पन्नज्य नेमिपार्श्वे च सर्वो मुक्तिमवाप्स्यसि । इत्युत्वा सदनात् सद्यो निर्ययो मुनिसत्तमः ॥ ९ ॥
 शक्तिमणी तद्वचः श्रुत्वा परमां मुदयादधौ । तादृक्सुतमये रत्ने प्राप्तव्ये को न माध्याति ? ॥ १० ॥
 भामाऽपि तद्वचः श्रुत्वा ननर्त्तेव कलापिनी । स्तनितं शुचिमासस्य मुनेर्गाढप्रमोदभाक् ॥ ११ ॥

एवं जाते च सञ्जातपत्ययाऽहमहर्निशम् । पूजयिष्यामि सद्भक्तया कृतात्मःपाननिश्चया ॥ १८४ ॥
 इति शृण्वान एवास्या वचांसि वनमध्यतः । हसन्नेवागतः कृष्णः कृष्णास्या साऽभवत् त्रिरम् ॥ १८५ ॥
 युक्तं युक्त प्रिये । चैतत्पूजनं वरमार्गणम् । इयं स्यात् पूजनीया ते रूपलावण्यतोऽधिका ॥ १८६ ॥
 अस्याः पूजाप्रभावेण वर्गीभूतोऽस्म्यहं तव । कर्त्तव्याऽहर्निश पूजा जलाभिग्रहतः सखु ॥ १८७ ॥
 रुक्मिण्यथ समुत्थाय पादयोः पतनं शुभम् । चकार विनयाऽऽनन्नाऽधोमुखा लज्जया भुञ्जम् ॥ १८८ ॥
 अथ क्रोपाकुला सत्या व्यद्वीतं यथा तथा । अरे त्वं बालगोपालः गोपसे सत्यमेव हि ॥ १८९ ॥
 द्वारिकाराज्यभोक्त्वै नो गत बालचेष्टनम् । सत्य गोपालबालाः स्युः पयःपानमर्दाद्व्रताः ॥ १९० ॥
 मायाविनो महामूर्खाः स्त्रीर्पादि यथा तथा । समागत्य हि जल्पन्ति कार्याकार्याविचारिणः ॥ १९१ ॥
 तदोवाच हरिर्हास्याद् भोगे । पूर्वं त्वयैव भोः । मायामयत्न मेऽवर्णि न कुर्वे नामतः कथम् ॥ १९२ ॥
 इति हासपराः सर्वे जग्मुः स्व स्वं दानैः दानैः । चलत्पताक सदृश विमानमिव नाकिन ॥ १९३ ॥
 ततो लक्ष्मीरिति ख्याता रुक्मिणी रूपशालिनी । पुरुषोत्तममान्यत्वाद् पूजां न लभते कथम् ? ॥ १९४ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु—लब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरिते ललितं चकार सर्गस्तुरीय इति तत्र गतः समाक्षिप् ॥ १९५ ॥

इति श्रीप्रद्युम्नचरित्रे महाकाव्ये रुक्मिणीपाणिप्रहरणवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

एवं कृत्वा गतः कृष्णः सत्यभाषागृहं तदा । आगच्छस्त्वं वने तस्मिन् दर्शयामि तवाऽनुजाम् ॥ १७१ ॥
 इत्युक्त्वा हर्षमाप्ता सा स्नानालङ्कारभूषिता । वासांसि नैकजातीनि परिधाय सखीवृता ॥ १७२ ॥
 रथारूढाऽगमत् तत्र तं चोवाच गर्दाधरः । गत्वा लक्ष्मीगृहे तिष्ठ पूजयन्ती तदाकृतिम् ॥ १७३ ॥
 सावत् तस्यार्थं गृहे गत्वा तत्रैवाहं नयामि तां । इत्युत्त्वा स लतागोहे तस्थवावतिदितो रहः ॥ १७४ ॥
 गत्वा च सत्यभाषा सा रथादवततार तत् । तस्मिन् श्रीसदने विभ्रं श्रिया एव हि मन्यते ॥ १७५ ॥
 तदा तस्याः प्रियसखी प्रोचे प्रीतिकरं वचः । पूजयेनां कृतस्नाना फलपुण्यादिभिः स्वयम् ॥ १७६ ॥
 कामितं हि ददात्येषा पूजिता याचिता वरम् । लोकैः प्रसिद्धमेतद्धि द्वारिकायाः पुरोऽखिले ॥ १७७ ॥
 इभ्या अपि रथारूढा गजारूढाः क्षमाभुजः । हयारूढाः क्षत्रजाताः पत्नयो भक्तिभासुराः ॥ १७८ ॥
 यादव्योऽपि च वाणिज्यः स्त्रियः पूजनतत्पराः । गृहीतपूजासापथ्यः सर्वागच्छन्ति नित्यशः ॥ १७९ ॥ (युष्मत्)
 एवं सखीपेरिता सा वासोऽलङ्कारणादिकम् । सुत्वा वाप्यां कृतस्नाना गृहीत्वा ह्युष्मादिकम् ॥ १८० ॥
 श्रीदेवीसदने गत्वा पूजयामास तां प्रति । पूजयित्वा चिरं प्रोचे स्वापिनि ! पार्थये वरम् ॥ १८१ ॥ (युष्मत्)
 यथा भवति वक्ष्यो मे स्वामी कंसनिसूदनः । तथा कुर्या इमां भक्तां त्वत्पादपतितां किल ॥ १८२ ॥
 यथा जयामि रूपेण रक्षिमणीं नवयौवनाम् । नवोढां रूपसम्पत्त्या क्षत्रीयिव महीस्थिताम् ॥ १८३ ॥

श्रावं सुरभिद्रव्येण कर्मणेनैव शक्तिमणी । वशीचकारैर्ममहो ! धूर्ता सा परदेवता ॥ १५८ ॥
 हसन्नुचस्थिवान् विष्णुः प्रोचे ह्य ! किं कृतं त्वया ? । तथा ताम्बूलमुच्छिष्टं बद्ध हसनदीक्षया ॥ १५९ ॥
 तवालये गच्छतो मे हास्यात् मावरणाञ्चले । अन्नरागस्त्वया ज्ञातो यञ्जिता कीदृशी मया ॥ १६० ॥
 स्वच्छेन वारिणा चाद्गं निर्मलीकृत्य वाससा । अपनीयाद्भ्रारागं सा लज्जा नम्रानताऽनदत् ॥ १६१ ॥
 याहि रे ! याहि गोपाल ! निर्लज्जानां शिरोमणे ! । आजन्मतोऽपि मायायास्त्वरुरो विदितो जने ॥ १६२ ॥
 मायया ज्ञात एवाऽसि मयामेव विनिर्मितः । मायया राज्यमाप्तोऽसि व्यथान्नायामयं त्रिधिः ॥ १६३ ॥
 एवं च तस्या रुष्टायाः कुर्वन्नाभासनां जगौ । न करिव्यामि भूयोऽहं क्षमस्याऽगो मया कृतम् ॥ १६४ ॥
 अनुनीतेति साऽवोचद् दर्शयाऽथ प्रिया हरे ! । घट्टोऽसि त्व यया मेग्ना पयोनेव फणिर्मुखा ॥ १६५ ॥
 शुद्ध दिनं विलोकयाथ फारयिष्ये प्रपोदधत् । हृद्धायास्ते चरणयोः प्रणामं भीष्मर्जुनना ॥ १६६ ॥
 एव प्रमुदितां कृत्वा शक्तिमण्याः सद्नेन ययौ । परस्परं हस्तताल कुर्वन् वार्ता जहास च ॥ १६७ ॥
 हासार्थं सत्यभाषायाः पुनरभ्युचिवान् हरिः । दिव्यालङ्कारसंयुक्ता भवेत्तवासा वन वन ॥ १६८ ॥
 वनं गता च तां ज्ञात्वा ययौ तत्र त्रिविक्रमः । श्रीदेवीसद्ने गर्भगेहे च मतिप्रामिब ॥ १६९ ॥
 सस्याप्य शिषयित्सेति निर्निमेषा भयोश्चिरम् । माऽङ्गसञ्चालनं कुर्या भामाया दर्शने सति ॥ १७० ॥

१ मायया भक्तिगोऽसि च, हस्यपि पाठ । २ शक्तिमण्या ।

भामा सञ्जातभागाऽऽह नेदं तव शुभं हरि ! । भ्रमात् त्वमत्र सहसाऽऽप्रातोऽसि ब्रज सत्वरम् ॥ १४५ ॥
 नवीनाया शुभे याहि जीर्णाभूताऽस्म्यहं किल । जीर्णं वासश्च वनिता भोजनं न शक्तिप्रदम् ॥ १४६ ॥
 हसित्वा हरिरप्युचै माऽस्मैवं वद सुन्दरि ! । जीर्णाऽपि शर्करा नूनं सुधास्वादा मधुसूता ॥ १४७ ॥
 भ्रमरो यत्र तत्रापि यातु स भ्रमणमियः । रमते किल मालत्यां सपायातः प्रमोदभाक् ॥ १४८ ॥
 इति प्रेमगिरां गुर्नकात् वृष्टोत्तर्था मनस्विनी । आसनं प्रददौ प्रेमप्रियालापपुरस्सरम् ॥ १४९ ॥
 शक्तिप्रणी पाणिप्रहरणवाचां प्रपञ्च सादरम् । भवोदात्तां नवीना हि प्रेमदा प्रमदाजने ॥ १५० ॥
 विष्णुश्राक्ययत् सर्वा प्रेम्णा मोत्सुह्यगह्वरः । प्रेमावर्जितवात्ताऽपि गुंसा प्रेमप्रदा भवेत् ॥ १५१ ॥
 मायया च हरिनिद्रां वार्तायापकरोद् भुशम् । सत्याऽवदन्मया ज्ञातं जागरुको बहून् दिनान् ॥ १५२ ॥
 त्वमत्र शयितुमेवाऽऽजातोऽसि मिलनञ्चक्रात् । सा तु नवीना शयनं कर्तुं नैव ददात्यक्षि ! ॥ १५३ ॥ (शुभम्)
 इत्युक्तोऽपि हरिः सुप्तो मायायाः कुलमन्दिरम् । आपस्तकमावरणमुत्तरियेण वाससा ॥ १५४ ॥
 पिथान्याऽव्ययवान् सर्वान् बाहं कुर्वन्श दर्पनाम् । यथा ज्ञातवती भामा सुप्तं तं च किलोच्चकैः ॥ १५५ ॥
 अयोत्तरीयप्रनयो तद्रुदं सौरभसारवत् । परयन्ती सुमुदे भामा छोटयापास ग्रन्थिकाम् ॥ १५६ ॥
 पाषाणभल्लके गत्वा पिष्ट्वा स्वच्छेन वारिणा । मोदमाना स्पर्धमाना समालम्भनमादधे ॥ १५७ ॥

दुःखसागरनिर्भ्रानां सत्यभामां व्यलीक्यत् । बहर्षं नारदो गत्वा चाऽब्रवीत्कठिनं वचः ॥ १३२ ॥
 मर्यागते सति मुखं कृतं वक्रं त्वया फिल । फलभाण्डुहि त्वत्स्य सपत्नीसङ्घटोद्भवम् ॥ १३३ ॥
 सपत्नी कीदृशी नीत्वाऽर्पिताऽस्ति मयका हरेः । कीदृशं च हरेर्भेमाऽयासित त्वत् एव हि ॥ १३४ ॥
 एवं कुर्याः पुनरपि यथाऽहं दर्शयामि ते । फलं तस्यापि संस्मर्यमाणम् हृदि शल्यवत् ॥ १३५ ॥
 क्षते क्षारस्य पक्षेपं प्रत्यहं स समागतः । चकार दुष्टबुद्धिर्हि दुःखदायी भवोच्चिरम् ॥ १३६ ॥
 एकदा सुरतान्ते च सुदितं हरिमाह सा । कीदृशी सत्यभामाऽस्ति धाम रूपैकसम्पदाम् ? ॥ १३७ ॥
 स्वामिन् ! दर्शय मे प्रातःप्रातः ! श्रीनीलवाससः । चिरादुत्कण्ठिताऽस्मीति तयोक्तोऽनुजगौ हरिः ॥ १३८ ॥
 त्वत्पाणिग्रहणाज्जाताद् गतो नाऽस्मि कदापि हि । गृहे तस्या लज्जमानो मानवत्याः पदे पदे ॥ १३९ ॥
 ततो नैव हि यास्यामि त्वन्निमनमना अहम् । तदा मोचे ऋजुप्राज्ञा भीष्मभूरत्यभीषणा ॥ १४० ॥
 तवैव नाथ ! नो युक्तं कर्तुं निर्दयतोचितम् । किन्तु महच्चनाद् युक्तं गृहे गन्तुमथैकदा ॥ १४१ ॥
 सा भवेद् दृढभगिनी योग्या मे पूजितुं सदा । कृष्णः प्रोवाच यास्यामि पर त्वद्वचनादृतः ॥ १४२ ॥
 यत्नसारसारमिश्रं मृगतोभिमानोहरम् । चर्चितं चोक्षितं भूमौ तान्बूलं सारसौरभम् ॥ १४३ ॥
 वसुधाप्सरसस्तस्या वदध्वा वृहतिकैश्चले । जगाम सत्यभामाया रागायाः सदाने हरिः ॥ १४४ ॥ (युग्मम्)

अथ ज्योतिर्विदः प्राह दारिक्रापतिरेकदा । मुहुर्तं दूःप्रवेशस्य विलोकयत सम्पति ॥ ११९ ॥
 विचार्याऽर्पितवन्तस्ते त्रयं ब्रह्मलान्वितम् । मविवेश हरिस्तस्मिन् देवकीकृतमङ्गलः ॥ १२० ॥
 मविशन्तं हरिं वीक्ष्य रथस्थं रुक्मिणीयुतम् । जभुः शियो गवाक्षस्थाः सहर्षं स्फारितेक्षणाः ॥ १२१ ॥
 आः किं मदन एवासि युतो रत्या मयी किमु ? । रोहिण्या युत एवायं शक्रः शल्या युतोऽथवा ? ॥ १२२ ॥
 धन्येयं च यया प्रापि पुण्यभागभारसम्पदा । नात्राऽपि पुण्डरीकाक्षः पुण्डरीकामलोजनः ॥ १२३ ॥
 एका प्राह च धन्योऽयं स्त्रीरत्नमिदमद्भुतम् । येनाप्तं सति रत्नानि भूरिशोऽक्रमभवान्पते ! ॥ १२४ ॥
 परं स्त्रीरत्नमेकं च युत्ररत्नत्वनिर्भवेत् । तीर्थकुञ्जक्रमुन्मुल्या यस्मात् स्युः रत्नजातयः ॥ १२५ ॥
 एवं संस्तूयमानौ तौ पूज्यमानौ पदे पदे । अक्षतैरक्षतैः भैतैः स्त्रीजनैरिव रूष्यजैः ॥ १२६ ॥
 नवीने कारिते सद्यः प्रासादे भूरिभूषणे । पार्श्वे च सत्यभामाया वासयामास रुक्मिणीम् ॥ १२७ ॥
 समरूपसखीद्वन्दं दासीद्वन्द्वमनेकधा । अर्पयामास तां नित्यं भूषणानि नवानि च ॥ १२८ ॥
 वलदेवः मूलं तस्यो भ्रातुः कामितपूरणात् । गृहे गतः स रेवत्या सममाणो यथेच्छया ॥ १२९ ॥
 अथ तस्या गृहे सर्वं भोजनं शयनं तथा । करोति नित्यमुदितः केनवो वीसवः श्रिया ॥ १३० ॥
 सत्यभामागृहं याति लज्जया न कथञ्चन । कार्पणैरिव वद्धः स तस्याश्चाद्दुःखतैः कृतैः ॥ १३१ ॥

वृद्धान् वृद्धान् समुत्थाय मिलित मेमपूर्वकम् । ताभ्यां रामहरिभ्यां च गाढालिङ्गनपूर्वकम् ॥ १०६ ॥
 कवचश्च समागत्य प्रणामं चक्रुरादरात् । सेवकास्तु समागत्य प्रणामं दूरतः स्थिताः ॥ १०७ ॥
 चक्रुर्लब्धस्थिताः पृष्ट्वा तस्या तस्मिन्विनयशालिनः । कृताञ्जलिपुटाः स्वामिसमुत्थन्यस्तदृष्टयः ॥ १०८ ॥
 पृष्टाः सन्तः ततः सर्वा चक्रुः किंवदन्तिकाम् । अहो ! भाग्यमहो ! भाग्यमहो ! बलमहो ! बलम् ॥ १०९ ॥
 इति पशंसां चक्रुस्ते तयोर्भाभ्यजुषोः पुनः । त्र्ये द्वैवशरणेण सुविचार्य संमर्षिते ॥ ११० ॥
 चकार पाणिग्रहणं स्वमिषयाः शौरिनन्दनः । श्रममाणस्तथा तस्मै तत्रैव कतिचिद्विनान् ॥ १११ ॥
 स्वमिषययैकदेवाच्च कृष्णं परमदपूरितम् । स्वामिस्ते सत्ययामाद्याः प्रियाः सन्ति महर्षयः ॥ ११२ ॥
 आवासास्तादृशास्तासां सत्यस्तासां च तादृशः । दास्यश्च तादृशस्तासां सन्ति भूषणसम्पदः ॥ ११३ ॥
 अहं त्वेका त्वयाऽऽनीता शुद्धं कृत्वा बलादपि । पिता भ्राता च हत्वा च तत्रोसन्नपमशेषकम् ॥ ११४ ॥
 पिता च जननी नास्ति भ्राता नास्ति परमम् । एकमाणमियस्त्व मे जीवन जीवित्वाधि ॥ ११५ ॥
 केव, त्व माणमिषोऽसीति मन्ये सर्वे ममास्ति हि । यस्तु चिन्तामणिर्हस्ते सर्वे तस्याऽस्ति निश्चितम् ॥ ११६ ॥
 अतस्तथा त्व मां नाथ ! विधेहि सर्वतोऽधिकाम् । यथा स्यां हासयोग्या न तासामतुलसम्पदाम् ॥ ११७ ॥
 अथोवाच हरिर्हासपञ्जुक् स्वमिषर्णा मति । मिये ! मा भूर्बलशा त्वं विधास्ये सर्वतोऽधिकाम् ॥ ११८ ॥

त्वरितं त्वरितं यातः क्रमाद्वैवतकाऽचक्षम् । उद्यानपाद्वैनीलं नानापक्षिसमाश्रयम् ॥ ९३ ॥
 प्राप्सुस्ते ममदापूर्णा महाभाग्याः सदाशयाः । उवाच च हरिस्तत्र रुक्मिणीमङ्गलायिनीम् ॥ ९४ ॥
 पश्य सुभ्रु ! महाभागे ! नगं श्रीरैवताचलम् । तीर्थं तीर्थकृता चैत्यैः शोभितं सुकिदं तथा ॥ ९५ ॥
 नम त्वं विनयादेनं पणामचतुराशये ! । दूरादपि नतो शेष सर्वपापपणाशनः ॥ ९६ ॥
 इत्युक्त्वा हरिणोत्थाय कृताञ्जलिनाम सा । क्रमाच्च निकटं प्राप्तो दारिकायाः पुरो रथः ॥ ९७ ॥
 पपच्छ रुक्मिणी रामं केयं किमभिधा पुरी । दृश्यते दृश्यमानाऽपि नयनानन्ददायिनी ? ॥ ९८ ॥
 काप्रपालस्तदोवाच भ्रातृजाये ! पुरी वरा । भर्तुस्ते पुण्यसंभारभेरितेन दिवोकसा ॥ ९९ ॥
 यनदेन कृता स्वर्णवपा मणिमयैस्तथा । प्रासादैर्भूषिता रात्रां सर्वज्ञानां च कोटिभिः ॥ १०० ॥
 इत्थं वार्तयतां तेषां क्रमाद्दुश्चानमागतम् । सर्वजातीयदृक्षाणां समुदायेन राजितम् ॥ १०१ ॥
 वापीकूपतटाकश्रीशोभितं क्रकचच्छदैः । भूषितं परितो हारशूरियण्डपमण्डितम् ॥ १०२ ॥ (युग्मम्)
 रथं संस्थाप्य तत्रैव स्थिताश्चक्रुश्च भोजनम् । दारिकातस्वतो ज्ञातवृत्तान्ता यदवो निजाः ॥ १०३ ॥
 रयारुद्रा हयास्तदा गजास्तदाश्च केचन । पत्तयश्च समाजगुरहंपूर्विकया तदा ॥ १०४ ॥
 सेवार्थे सेवकाः केचिद् द्रष्टुं नर्वर्तधुवसाम् । कुशलं प्रष्टुमायाताः केचिन्नीतिविशारदाः ॥ १०५ ॥

तदाऽवदद्द्रदापाणिः सीरिणं साहसान्वितम् । नागपाशाख्यबाणेन चद्रं कुरु महाबल ! ॥ ८० ॥
 मुक्त्वाऽथ नागपाशाखं चद्रंश्चा रक्षिमणमुद्धतम् । द्रुत समर्पयामास रथस्थं रक्षिमणीं मति ॥ ८१ ॥
 निवद्ध रक्षिमण भक्त्वा शिशुपालः पलायितः । धावन्त पृष्ठतः कृष्ण न्यपेयद्रोहिणीस्रितः ॥ ८२ ॥
 पलायितं शिशुपालं चद्रं रक्षिमणमेव हि । दृष्ट्वा शेष बल सर्वं प्रणष्ट स्वयमभ्यय ॥ ८३ ॥
 यदि तौ सिंहसदृशौ भग्नौ गोप्रायवः कथम् । अन्ये विष्ठन्ति पुरतः शार्ङ्गिणः सीरिणस्तथा ? ॥ ८४ ॥
 मुञ्चन्तौ सिंहनादं तौ हर्षोत्कर्षपुरस्सरम् । जगमदू रक्षिमणीपार्श्वं विधातिगवलाञ्चितौ ॥ ८५ ॥
 उवाच रक्षिमणी रामं भ्रातर नागपाशतः । मुञ्चैन दुःखित दृष्ट्वा दुखिनी यद्भवाम्बहम् ॥ ८६ ॥
 अमुञ्चत्सोऽपि रक्षिमण्या हठतो रक्षिमण मति । उवाच रक्षिमन् ! सेवस्व कृष्ण स्वभगिनीपतिम् ॥ ८७ ॥
 ग्रामान् देशांश्च लाहि त्वं गजांश्च तुलंगानपि । ददास्त्वां मति सन्तुष्टा वयं सेवापरो यदि ॥ ८८ ॥
 लज्जानिमग्नहृदयः प्रत्युत्तरमदाज हि । कृतमणामः स्वं धाम जगाम नपिताननः ॥ ८९ ॥
 अथ त्रयोऽपि ते चेलुः कुल्यकृत्यास्त्वरकर्तः । सज्जातममदाश्विते विकस्वरमुत्तान्तुजाः ॥ ९० ॥
 प्रेरयापास सुशली रथं दग्धौ तु वारिजम् । उत्सन्नसङ्गतां भीष्मसुतां कृत्वा गदाधरः ॥ ९१ ॥
 चचाल स रथो वेगात् पृष्ठव्रतित नोदितः । तेषां त्रयाणामपि हि रजः पीडां चकार न ॥ ९२ ॥

साऽवदद् योजितकरा पार्थयेऽहं किलैककम् । पिता भ्राता च हन्तव्यावावाभ्यां न कथञ्चन ॥ ६७ ॥
 इति स्वर्जल्पं दत्त्वा मे कुरुतं युद्धमुत्त्वणम् । इत्युक्ते तौ तथा कृत्वा चक्रतुः मुदिता च ताम् ॥ ६८ ॥
 इति धैर्ययुतां कृत्वाऽग्रजं कौमोर्दकीकरः । उवाच भ्रातरायाता एते गोपायवो द्रुतम् ॥ ६९ ॥
 धावमानाः धावमानाः सिंहस्येव ममाग्रतः । तथैव नश्यतः पश्य कातरान् दिग्विलोककान् ॥ ७० ॥
 जानीहि परमेतेषां मध्ये चेदिमहीपतिम् । विकटं तेन तेनाऽहं युद्धं कुर्वे तास्विनाम् ॥ ७१ ॥
 अन्यैः भीष्मादिभिः साह्यं त्वमेको युद्धमाऽऽवह । विभज्येति च गृह्णीतस्तौ द्वौ सर्वार्मणीकिनीम् ॥ ७२ ॥
 रथस्थोत्फुल्लनयना रथसत्यापनापरा । विलोकेते स्म सा युद्धं शस्त्राश्रास्त्रि विनिर्मितम् ॥ ७३ ॥
 क्र रे ! कृष्णः क्र रे ! कृष्णः क्र रे ! गोपालबालकः । अहमेव समायातः शिशुपालस्तवान्तकः ॥ ७४ ॥
 कृष्णोऽपि सज्जीभूयाऽऽशु पोचे चेदिमहीपतिम् । मामग्रतः स्थितं पश्य गदाकौमोदकीधरम् ॥ ७५ ॥
 किं न पश्यसि रे मूर्ख ! जीवन्नसि हि सम्प्रति ? । जाने मरणमासन्नं गताक्षत्वं पुरोऽकरोत् ॥ ७६ ॥
 मिथो विवदमानौ तौ चक्रतुः सुचिरं युधम् । खड्गाखड्गिण शरसासैर्भुजाश्रुजि कराकरि ॥ ७७ ॥
 हतं तु सर्वतः सैन्यमेकेनापि महौजसा । कृष्णाग्रजन्भना तावद् स्वकर्म्यको युधि संस्थितः ॥ ७८ ॥
 चकार बलदेवस्तु रुक्मिणिणा युद्धमुत्त्वणम् । न जयान परं जलपाद् भ्रातृनाया निबन्धनत् ॥ ७९ ॥

याहि मा याहि मा तिष्ठ पतिरस्याः समागतः । शिशुपालः प्रजापालो गोपालस्त्वं क यासि भोः ? ॥ ५३ ॥
 इत्यादिवचनोत्फाङ्गाः साक्षरकाला इमे त्रयः । लोहसारकवाचिनो रक्षुर्दवर्कामृतम् ॥ ५४ ॥
 रुक्मिण्यथ भयत्रस्ता वेपमानाङ्गयष्टिका । हा ! हा ! कि भावि कि भावि द्वैतौ लक्ष्मणस्त्वमे ? ॥ ५५ ॥
 मञ्जिमित्तमिमौ बालौ कां दशमापवृस्त्वाम् । हतावेव न सदेहो निशिताऽसिकरैर्भटैः ॥ ५६ ॥
 इति चिन्ताहरां वीक्ष्य मोचे नीलाम्बरो हरिम् । शक्तिं दर्शय हे भ्रातः ! यथा प्रत्यति भीष्मभूः ॥ ५७ ॥
 बल त्वदीयमालोक्य सञ्जातप्रत्यया यथा । भयं मुञ्चति सञ्जातस्यास्थ्या न भ्रियते कनी ॥ ५८ ॥
 अन्यथा तु भयेनैव कम्पमाना मुहुर्मुहुः । अरुस्माज्जातहृत्स्फोटो मरिच्युति न संशयः ॥ ५९ ॥
 अस्या पञ्चत्वमाप्तायां सर्वं कार्यं भूथा भवेत् । युद्धं तूपास्थितं जातमावयोरिमकैः समम् ॥ ६० ॥
 इत्युक्तो बलदेवेन मुदा दामोदरः सुधीः । संपिण्य चूर्णं कृत्वाथ स्वाङ्गुलीयकशीरकम् ॥ ६१ ॥
 ददौ तस्योः करे तुर्णमथान्यद् दर्शयामि ते । इत्युक्त्वा पशुरारोप्य वाणैर्नैकेन वेगतः ॥ ६२ ॥
 एकत्रोण्या स्थिताः सप्त ताला विद्धास्तरस्विना । एतच्चित्रकरं दृष्ट्वा सविश्वासाऽजनिष्ट सा ॥ ६३ ॥
 तथाऽपि म्लानवदनां दृष्ट्वाऽवोचद् बलाऽजुजः । अथापि देवि ! का चिन्ता वद तस्याः प्रतिक्रियाम् ॥ ६४ ॥
 कुर्वे भव त्वं निश्चिन्ता विलोक्य मनस्विनि ! । मिलितेषु गजेष्वेषु सिंहस्येव बलं मम ॥ ६५ ॥
 स्मेरास्या भव निःशङ्कं यत् त्वदर्थमियत्कृतम् । सर्वं मे सफलं भावि त्वया ह्येतद्विलोकितम् ॥ ६६ ॥

अथो रथं सतुरंगं कृत्वा कृष्णाग्रजोऽब्रवीत् । कुलजानां वधूनां हि भवेत् स्वभाषिकी त्रया ॥ ३९ ॥
 भ्रातस्तेन स्वहस्ताभ्यां रथमारोपय द्रुतम् । मां पतत्विति यत्नेन धारयेथाः सुकोमलाम् ॥ ४० ॥
 एवं हलिवचः श्रुत्वाऽप्रहीत् तां पुलकाङ्किताम् । स्वहस्ताभ्यां सुयत्नेन रथमारोपयद् हरिः ॥ ४१ ॥
 सुशली सारथीभूय रथं चालयति स्म च । पाञ्चजन्यं निजं षड्द्वं पूरयामास केशवः ॥ ४२ ॥
 उच्चैः स्वरं जगादाऽथ भृशु भीष्मपरीषते ! । भृशु रक्षिमकुमार ! त्वं भृशु चेदिमहीषते ! ॥ ४३ ॥
 रक्षिमणीं चो हरामयेतां कृष्णोऽहं द्वारिकापतिः । तमुदेवतनूजन्माऽनुजन्मा नीलवाससः ॥ ४४ ॥
 शक्तिः स्याद् यस्य कस्यापि स आयातु मदग्रतः । कण्ठहृतिं भुजयोस्तस्याऽपनयामि भिषग्वरः ॥ ४५ ॥
 आदौ षड्द्वध्वनिं श्रुत्वा वचस्तदनु दारुणम् । स्थानतः स्थानतः स्वस्माद् शुहीतास्त्रास्त्वरानुषः ॥ ४६ ॥
 रथिनो रथमारुह्याऽध्वारा अध्वमुद्धतम् । गजिनो गजमुष्टं चोद्धिणस्तेऽनुगताः क्षणात् ॥ ४७ ॥
 क्रमाच्च भीष्मराजोऽपि भीष्मसन्नाहवान् क्षणात् । शुहाद् रक्षिमकुमारोऽपि धनुष्याणिः स्वहृणभृत् ॥ ४८ ॥
 शिशुपालो महीपालः क्रोधादारक्तलोचनः । मुहीतमग्रचषको मधं पातुं तथोत्थितः ॥ ४९ ॥
 अध्वपालसमानीतमध्वमारुह्य च क्षणात् । तत्कालमिलितसैन्योऽनुसरत् तं पतिं द्रुतम् ॥ ५० ॥
 तिष्ठ रे ! तिष्ठ मा याहि भीष्मोऽहं ग्रीष्म एव हि । रिपुर्कर्मसंशोषे त्वया योद्धुं समागतः ॥ ५१ ॥
 क्व यासि क्व यासि त्वं स्वमयहं स्वमवदद्युतिः । कल्पान्तकालसदृशो रिपुपलयकृद् यतः ॥ ५२ ॥

गमनं वार्यतां तस्याः त्वरितं त्वरितं क्रमाः । कथ्यतां विशुपालस्त्वां न्येषवद् गमने बहिः ॥ २५ ॥
 तैरागत्य तथोक्ते साऽब्रवद् भीष्मानुजा स्वयम् । विशुपालं महीपालं गत्वा विज्ञपयन्तु भोः ॥ २६ ॥
 मानिताऽस्ति ध्रुवं पूजाऽनया वीवाहवासरे । विशुपालनरेन्द्रस्य शुभायिन्पा मनोशुभः ॥ २७ ॥
 पुनरागत्य ते मोक्षुः पितृष्वस्यनिवेदितम् । चेदिभूषतये सर्वं सन्तुष्टाः स्वर्णदानतः ॥ २८ ॥
 ततः प्रमुदितः प्रोचे वाळङ्गती कुशल मम । पूजार्थं कामदेवस्य याति चेन्मा निवार्यताम् ॥ २९ ॥
 विशुपालस्य तामाज्ञां तैरागत्य निवेदिताम् । मापतुष्वेलतुस्ते द्वे सुदिते चैतासि ध्रुवम् ॥ ३० ॥
 वनमध्ये ततो गत्वा प्रोचे तां च पितृष्वसा । एकामिनीं याहि वरसे ! पूजां कुरु मनोशुभः ॥ ३१ ॥
 अहं स्थिता तावदत्र तव मार्गविलोकिनी । इत्युत्तमा सा स्थिता तत्र सर्वापरिकरान्विता ॥ ३२ ॥
 शक्तिमणी तु चचालाम्रे हंसीव चलन्नपुरा । वनाधिष्ठानुदेवीव भयापन्ती देवप्रच्युतम् ॥ ३३ ॥
 गत्वा स्थित्वा कामदेवमूर्चरोगे जगौ वचः । मत्पुण्यपेरितो यत्रायातः श्रीद्वारिकापतिः ॥ ३४ ॥
 सन्तुः श्रीवसुदेवस्याऽनुजो नीलाम्बरस्य तु । ददतु दर्शनं ममः श्रीमन्द्रीं प्रसुताऽस्म्यहम् ॥ ३५ ॥
 इत्युक्ते शुल्ममध्यात् स निर्ययो सुन्दराकृतिः । अहं कुण्डोऽस्मि सुशुभे ! पश्य प्रेपार्द्रया दशा ॥ ३६ ॥
 कुशलाभिषद्गतात् ते ज्ञातसकेत आगतः । आतरं मम जानीहि नीलाशसप्तप्रभम् ॥ ३७ ॥
 इति ह्युवाण पुरतः स्यायिनं पीतवाससम् । दृष्ट्वा नम्रानना तस्यौ लज्जया तदक्षणीत्यया ॥ ३८ ॥

चिन्ताहुरो नृपो जातः श्रुत्वा नारदभाषितम् । परं कार्योत्सुकाः शूराः न विदन्ति शुभाऽशुभम् ॥ १२ ॥
 चतुरङ्गीचमं कृत्वा सन्नद्धां सर्वतोऽपि हि । चचाल स महीपालः स्वशुजाबलगर्वितः ॥ १३ ॥
 दिनैः कतिपर्यैः प्राप पुरं कुण्डिननामकम् । भूपितं च पताकाभिः हृद्रे हृद्रे गृहे गृहे ॥ १४ ॥
 आवासान् दापयामास भ्रसुरो भीष्मभूपतिः । कुमारो रत्विमनामाऽपि पुरो वेत्रधरः स्थितः ॥ १५ ॥
 प्रससुरभ्रवारश्च दक्षं दक्षं लतां लताम् । तत्पुरं वेष्टयामास महाहिरिव सन्निधिम् ॥ १६ ॥
 विशुपालमहीपालः सावधानो भवन् स्थितः । नारदोक्तवचाशङ्की सन्नद्धानुगवेष्टितः ॥ १७ ॥
 अथ भीष्मसुता प्रोचे स्वसारं जनकस्य ताम् । कथं हा गमनं भावि पुरे सर्वत्र वेष्टिते ? ॥ १८ ॥
 विशुपालाऽभ्रवाराणां धीराणां हस्तिनामपि । हयानां नैकजातीनां पत्नीनां निवहैस्तथा ॥ १९ ॥ (शुभम्)
 अथ प्राहाऽनुजा वपुर्भां चिन्तां कुरु पुत्रिके ! । न हि किञ्चिदस्ति कार्यमुपायाद् यत्र सिध्यति ॥ २० ॥
 गृहाणोर्षस्करं सर्वं पूजायाः मधुसौरयेः । मम पृष्ठस्थिता गच्छेः कृतमौना शनैः शनैः ॥ २१ ॥
 विचार्य समयं प्राप्य चेलतुस्ते उभे अपि । गच्छन्त्यौ तु रक्षधरे चेदिभूपालपत्नयः ॥ २२ ॥
 तेषां मध्यात् क्रियन्तो हि गत्वा चेदिमहीपतिम् । ऊचिरे धृतचातुर्याः समुपदीकृतपाणयः ॥ २३ ॥
 स्वाप्तिन् ! इयं रत्विगणी ते धृतविवाहमण्डना । याति पृष्ठे पितृवत्सा महोद्यानं पुराद् बहिः ॥ २४ ॥

चतुर्थः सर्गः ।

अथैकदा नारदपिः जगाम कलहप्रियः । विशुपालमहीपालसंसदि प्रणयं दिशेन् ॥ १ ॥
 मानितस्तेन बहुशः समुखागमनादिना । निवेशितश्च सत्कृत्याऽऽसने प्रावरणाञ्चिते ॥ २ ॥
 कुटुम्बकुशलप्रश्न कुर्वन्तूचे हसन्धिति । शिशुपाल ! मयाऽश्वाधि विवाहः कृण्विने पुरे ॥ ३ ॥
 शक्तिमण्या भीष्मपुत्र्या ते भाग्यवानऽसि सपति । त्वमेव राजराजोऽसि सत्य योग्या तवैव सा ॥ ४ ॥
 रुद्रस्यैव शची योग्या चन्द्रस्येव ही कौमुदी । पद्मिनी तु रवेरिव नलस्येव हि भीमभूः ॥ ५ ॥
 परं विवाहलभस्य पत्रं दर्शय मां पति । कीदृशी लग्नशुद्धिर्हि कृताऽस्ति गणकोत्तमैः ॥ ६ ॥
 विलोकयाम्यहमप्रीत्युक्ते चेदिमहीपतेः । पार्श्वस्थो ब्राह्मणोऽथाऽद्वात्पत्रं कृङ्कुमचर्चितम् ॥ ७ ॥
 विलोक्य देवव्रता तल्लभ तु षट्किनाद्रिम् । शिरोविभूतनं कृत्वाऽमुञ्चत्पत्रं भुवस्तले ॥ ८ ॥
 चेदिपः शङ्कमानोऽथ पप्रच्छ रचिताञ्जलिः । किं मुने ! त्व शिरोभूतिं करोषि कथयेति माम् ? ॥ ९ ॥
 लग्नादस्मात् कार्यासिद्धेः सशयः संयुग तथा । भाविष्यति न सन्देहः शरीरे कष्टमेव च ॥ १० ॥
 मा याहि यदि यासि त्व सामग्रीपूर्वकं व्रज । इत्युक्त्वा भारदोऽगच्छदुत्पत्न चर्पलाचलः ॥ ११ ॥

१ स्नेहम् । २ दर्शयन् । ३ जोत्सा । ४ दमयन्ती । ५ चपला विजुत् ।

दक्षिणा च ततो ह्येते कार्यसिद्धिनिवेदिका । नीलपद्मपयायाति वामतो दक्षिणं करम् ॥ १०४ ॥
कार्यसिद्धिर्ध्रुवं श्रेया कुशलैः समागमः । द्वारिकायां पुरी श्रेयः पुनरेकं निवेद्यते ॥ १०५ ॥
यदयं वक्ति धूर्कारिविरसं सरसि स्थितः । शुक्रे तद् वक्ति संग्राममुत्कटं रिपुणा सह ॥ १०६ ॥
ततश्च चैत्यतुस्ता द्री रथारूढौ तरस्विनी । परस्परं प्रेमवार्तां वितन्वानौ महाशुजा ॥ १०७ ॥
द्विनैः कतिपयेदंशान् विदर्भात् प्रापतुः क्रमात् । ततश्च कृण्डिनपुरं तत्र चोद्यातसुस्रमम् ॥ १०८ ॥
रथाद्दुतीर्य प्रस्तार्य पटं भावरणोत्तमम् । श्रुत्वासनसमासीनौ तत्रायोकतरोरुत्तले ॥ १०९ ॥
तस्थतुः स्वादुस्वादूनि स्वादं स्वादं फलयानि च । पायं पायं स्वादुञ्जलं क्रीडावापीषु निर्मलम् ॥ ११० ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-लब्धमतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललितं चकार सर्गस्वतृतीय इति सम्प्रति पूर्तिमाप ॥ १११ ॥

इति श्रीप्रद्युम्नचरिते महाकाव्ये श्रीकृष्णस्य खेमणीरूपदर्शन-कुण्डी-

नौद्यानसमागमनवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ।

गृहीतोपरकराऽर्चायाः सर्वाभरणभूषिता । विवाहवेपा गौराङ्गी तत्राऽऽयास्यति निश्चितम् ॥ ९१ ॥
 मायमासि-सिताष्टभ्यां वर्तते लग्नसुत्तमम् । शिशुपालो विवाहार्थी तत्राऽऽयास्यति सत्वरः ॥ ९२ ॥
 त्वया तेन च सद्ग्रामः चिन्तनीयः पुरः पभो ! । पश्चाच्च ग्रहण तस्या गृहीताऽस्त्रस्ततो ब्रजेः ॥ ९३ ॥
 इति दूतवचः श्रुत्वा कृष्णो मुदितमानसः । अन्योक्तिपदसन्दर्भापलितम् पत्रिकां यथा ॥ ९४ ॥
 हे शसि ! मा धृतिं कुर्यास्तवाऽहं हंसं आगतः । न काकीसंगतो हृष्येद् हंसः कमलपत्रशुक्ल ॥ ९५ ॥
 हे नागवह्नि ! नीरङ्गा जाताऽसि त्वं मया विना । आगतोऽहं द्रुतं रङ्गो रङ्गदः सान्त्वयस्ततः ॥ ९६ ॥
 इति पत्रं लिखित्वाऽथाऽर्पयामास च वाचिकम् । भोजयित्वा गृहे तूर्णं दत्त्वाऽलङ्करणैकम् ॥ ९७ ॥
 व्यसृजत् प्रसदाऽऽपूर्णां द्रुतं श्रीमान् जनार्दनः । बलदेवमथाह्वय मन्त्रयामासिवानिति ॥ ९८ ॥
 कथं गम्यं मया भ्रातः ! प्राप्तव्या सा कथं मया । विचारचतुरोऽपि त्वं विचार्यं वद मां मति ? ॥ ९९ ॥
 बलदेवस्ततः प्राह महासाहससंयुतः । अत्रार्थेऽस्ति विचारः कः सर्वं भव्यं भविष्यति ॥ १०० ॥
 आवाभ्यां तत्र गन्तव्यं न श्नाताभ्यां कथंचन । ज्ञानीयात् सत्यभामा चेत् कुर्यात् सा विघ्नमेव हि ॥ १०१ ॥
 इति मन्त्रं चतुष्कर्णं विधाय रथसुत्तमम् । सर्वयुधसमाशुक्तमाह्वयाऽयं मन्त्रेण ॥ १०२ ॥
 बलदेवः ततः प्राह जनार्दन ! शृणु स्वरम् । दुर्गेयं चामतो द्यूते मार्गे कुशलशंसिनी ॥ १०३ ॥

अश्वं न रोचते तस्याः विरहाऽनल्पीडनात् । निद्राऽपि तस्या स्तुेव सखी कुत्राप्यगात् प्रभो ! ॥ ७८ ॥
 खन्द्रज्योत्स्नां तु शीता सा हैसतीमिव मन्यते । शीत्यण्डस्य रसः तस्या लगन्नेव च शुष्याति ॥ ७९ ॥
 त्वदेकनाममन्त्राञ्च सा जीवति न संशयः । इति सर्वं मया राजन् ! विज्ञप्तं तेऽधिकारिणा ॥ ८० ॥
 दूतानामधिकारो यत् स्वामिकार्यस्य शंसनम् । अथो यथोचितं कुर्यां विलम्बस्तत्र नोचितः ॥ ८१ ॥
 अथ विलम्बकरणे सर्वं कार्यं विनश्यति । सिद्धान्ने हि महाभाग ! कः कुर्वीत विलम्बनम् ? ॥ ८२ ॥
 अथ प्रोचे हरिर्दूतं वलदेवसमन्वितः । आगच्छामि द्रुतं तत्र परं स्थानं निवेदय ॥ ८३ ॥
 आगत्य कुत्र स्थातव्यं कथं तस्याश्च सङ्गमः । लग्नं च कस्मिन् मासेऽस्ति दिवसे चातिनिर्मले ॥ ८४ ॥
 द्रुतः स पुनरप्युचे जल्पकानां शिरोमणिः । सर्वं स्वामिवचाश्चिते धारयान्निश्चलं सुधीः ॥ ८५ ॥
 अस्ति तत्र किञ्चिद्यानं नानादृशविराजितम् । नानापाक्षिभिरासेव्यं नाम्ना प्रमदमेव हि ॥ ८६ ॥
 सूचिरस्ति कला केलिः स्थापिता सुन्दराकृतिः । तत्राऽशोकतरुः श्रीमान् शाल्वाविस्तारवान् समः ॥ ८७ ॥
 तस्योपरि च वद्धाऽस्ति वैजयन्ती मनोहरा । संज्ञानं कुर्वतीवोच्चैरगन्नूनां समागमे ॥ ८८ ॥
 तलागत्य त्वया स्थेयं न विधेयं विलम्बनम् । वलदेवेन सुभ्रात्रा मरुतेव शिखावता ॥ ८९ ॥
 प्रतार्यं मातापितरावग्रजं स्वकिमपणं पुनः । जनकानुजया सार्द्धं कामदेवार्चनच्छलात् ॥ ९० ॥

कियतश्च दिनात् स्थित्वा कृतानुगमनादरः । विष्टष्टेन सत्कृत्य निजं नगरमागतः ॥ ६५ ॥
 प्रणनाम पितुः पादौ मातृलोकचन्द्रमाः । मातर प्रणनामोच्चैः स्रुसार च तथा पितुः ॥ ६६ ॥
 रुक्मिणी मयका दत्ता शिशुपालमहीशुजे । वार्त्तान्तरे सोऽचकथयत् पुरः पित्रोः प्रमोदभाक् ॥ ६७ ॥
 वरं कृतं त्वया पुत्रैत्युचतुस्तौ सदाशयौ । प्रबलस्वपुत्रकृतं को न मन्येत धीनिधिः ? ॥ ६८ ॥
 अत्रान्तरे च देवपिरागात्तत्र तृणैकसि । राजसंसदि गत्वा सोऽक्रोद् राक्षः प्रमोदनम् ॥ ६९ ॥
 पृष्ट्वा राजानमुत्थायाऽन्तःपुरं सामियाय च । श्रीमतीं चानुजां राक्षः प्रणामेन कलादराम् ॥ ७० ॥
 -ताभ्यामाशिपमत्सुचैर्दत्त्वा कन्यापृष्ट ययौ । रुक्मिणीं पादपतन कर्तुमत्सुत्सुक्राऽभवत् ॥ ७१ ॥
 मुनिः पप्रच्छ कस्येयं सुता भीष्ममहीपते । अनुजो रुक्मिणमुत्तोस्तदा श्रुपांनुजाऽवदत् ॥ ७२ ॥
 मुनिः प्रमोदमाथाय ददातामिपमुच्चकैः । लभस्व त्वं महाभागे ! वर विष्णु महोजसम् ॥ ७३ ॥
 सुराप्द्वाराव्द्रसस्थाया द्वारिकायाः पुरं प्रभुम् । शीनमितीर्यकृत्वीर्यं भरताद्धैर्यं ॥ ७४ ॥
 कंसारिं दैत्यवदन कज्जलच्छविमुच्चकैः । पीतान्वरपरं पाञ्चजन्यप्रकर पुनः ॥ ७५ ॥
 नन्दनासिपरं धीर शार्ङ्गकोदण्डधारिणम् । कौमोदकीगदापाणिं चतुर्भुजविराजिष्म् ॥ ७६ ॥ (चतुर्भिः कक्षाधरम्)
 इत्युचत्वा नारदोऽगच्छत् स्वैच्छागमनलोलसः । रुक्मिणी तु वियोगात् त्वे यद्वदष्टत त्वे मृणु ॥ ७७ ॥

हे रथाङ्ग ! द्विजस्याग्निन् । मां रथाङ्गीं दूतं मिक । त्वां विना रथातुमीयाऽस्मि नैवाहं विरहातुरा ॥ ५२ ॥
 इत्यन्योक्तियुतं लेखं वाचयित्वा मुदं दर्शु । दूतं पप्रच्छ चाणस्त्वं कुतो लेखः कथाऽर्पितः ? ॥ ५३ ॥
 उवाच दूतः शृणु भोः ! कथयामि तवाऽऽदितः । अस्ति श्रीस्वस्तिमान् देशो विदर्भः संश्रितः श्रिया ॥ ५४ ॥
 तत्राऽस्ति च महिपालो भीष्मो भीष्मपराक्रमः । स्वस्तिमाना च तत्पुत्रो स्वस्तिमान् पुनः ॥ ५५ ॥
 मुदार्थं गच्छतश्चेदिभूपतेरेकदा गतः । दूतः स कथयामास भीष्मं भीष्मपराक्रमम् ॥ ५६ ॥
 मुद्राय पस्थितो राजा शिशुपालो रिपून् पति । साहाय्याय सबलं त्वामाह्वयति च संपति ॥ ५७ ॥
 ततोऽथ मुद्रसज्जं तं भृपुं भीष्मं निषिध्य सः । वज्राज स्वस्तिमानयः सेनया चतुरङ्गया ॥ ५८ ॥
 ततश्च चेदिभूपालो स्वस्तिमानाहाय्यमाप्तवान् । अत्यन्तं प्रबलो जज्ञे वनिर्हर्षारिवाऽऽगमात् ॥ ५९ ॥
 मुद्रे रिपून् विनिर्जित्य समागाञ्चेदिभूपतिः । स्वां पुरं स्वस्तिमानं ज्ञात्वा मानयन् प्रबलैजसम् ॥ ६० ॥
 तेजस्विनो गता यत्र मान्यास्तत्र भवन्त्यहो ! । मुक्ताफलानि रत्नानि चन्द्रहासनिदर्शनम् ॥ ६१ ॥
 मुदितः स ददातुर्चैर्गजानश्वान् रथान् पति । स्वर्णरत्नाथलङ्कारान् कुमाराय महौजसे ॥ ६२ ॥
 यतश्च—ददाति किं न सन्तुष्टो भूपतिर्धुरि दानिनाम् । गृहीयात् किं न रष्टुः सन् मानिनां धुरि संस्थितः ? ॥ ६३ ॥
 ददौ स्वस्तिमानोऽपि शिशुपालाय भृशुजे । स्वातुजां स्वस्तिमानं तत्र पीतचेता महौजसे ॥ ६४ ॥

परन्तु जाने विधिना त्वदर्थं सा विनिर्मिता । यथा भीमसुता पूर्वं नलायैव प्रफलिता ॥ ३९ ॥
 चिन्ता सर्वा विधेरैव स्रष्टेः खलु प्रवर्तते । यथा तातस्य पुत्रस्य स्यामिनः सेवकस्य वा ॥ ४० ॥
 इत्युक्त्वा नासदोऽगच्छद् स्त्रिच्छ विहरणेऽप्यथा । अथ कामातुरः कृष्णः सुख न प्राप्तवान् क्वचिद् ॥ ४१ ॥
 भोजनं स्वहे नैव न स्वास्थ्यं प्रायने भवेद् । सभायासुपविष्टोऽपि चक्रे कामस्य चेष्टनम् ॥ ४२ ॥
 एव च तिष्ठतः तस्य विरहेण क्रशीर्यसः । यज्जातं कृण्दिने द्रेढे कथ्यते सन्मयाऽद्युता ॥ ४३ ॥
 मेपिता शिशुपालेन लग्नकुङ्कुमपत्रिका । लग्नमासब्रमायातं लघ्निकैः सुविचारितम् ॥ ४४ ॥
 तदा च दुःखिनी जाता रुक्मिणी कृष्णमातसा । न मोदते कशीरेण मर्धुपीय कुलप्रिया ॥ ४५ ॥
 तदा पितृष्वसां प्राह वत्से ! मा ताम्य निष्कलम् । भविष्यत्येव यद्भ्रातृव्य नान्यथा भवितव्यता ॥ ४६ ॥
 करिष्यते मया सर्वं तथाऽपि मेमर्धुर्या । कार्यं विचारसंज्ञं हि न भावि शिथिल क्वाचिद् ॥ ४७ ॥
 मिलित्वा च चिरं तार्भ्यां विचार्य चतुरार्षयम् । दूतः कुशलनामा च प्राज्ञः स्वाभिप्रयोजने ॥ ४८ ॥
 मेपितोऽगाह्यवहस्तो द्वारिकायां कृतवरः । एकान्ते विजनं कृत्वा लेख हृदयेऽगारिणम् ॥ ४९ ॥
 अर्पयापास हस्ते स द्वारकापूरुप्रशासितुः । न्नाच्ययापास चोन्मुद्रय मुद्रितं स दालाकया ॥ ५० ॥
 मधुपी मालती पुष्पमीहिते न करीरकम् । सिंह सिंहाकिशोरीव न मुग नृणचारिणम् ॥ ५१ ॥

बहु अस्याः स्निग्धकान्ती भातः सम क्रमपीवरे । युनामस्यादशापेव प्रणामार्हो पदौ तथा ॥ २५ ॥
बाहू मृणाललतिके करौ पद्मौ तयोः पुनः । हा ! हा ! धिगस्मान् न प्राप्ता धैरस्या भोगसम्पदः ॥ २६ ॥
पृच्छामि दैनमेवपिं भ्रातृपूर्व्यपमेव हि । सर्वभगमनशक्तिर्नारूपविक्रोकः ॥ २७ ॥

उक्तं च—“देशादनं पण्डितमिजला च पण्याङ्गना राजसभापवेशः । अनेकशास्त्रार्थविचारणं च चातुर्यमूजानि भवन्ति पञ्च” ॥२८॥

अपृच्छत् स्मितमाधाय कथ्यतां कथ्यतां द्रुतम् । ऊढया वा हनूढया भूस्थयाः स्वाःसदः किमु ? ॥ २९ ॥
दृष्टाया वा द्रष्टाया रूपं किं चित्रितं त्वया । अन्येन शिल्पिना किं वा कलाकौशलशालिना ? ॥ ३० ॥

उवाच नारदस्तुष्टुः शृणु दुश्चयवनाजुज ! । देशो विदर्भनामाऽस्ति कुण्डिनारुष्यं पुरं तथा ॥ ३१ ॥

राजा तत्रास्ति शत्रुह्नो भीष्मो भीष्मपराक्रमः । श्रीमती वनिता तस्य तयो रक्विमसुतः पुनः ॥ ३२ ॥

सुता च रक्विमणी नाम्ना नास्त्यूढा चेदिभूभुजे । किं तु दत्तासित तद्भ्रात्रा न पितृभ्यां मुदा किल ॥ ३३ ॥

पथा दृष्टाऽस्ति वार्ताऽपि कृता नूनं मया सह । तव रूपादिविसतारः कृतोऽस्ति षटिकाद्विकम् ॥ ३४ ॥

तस्या हृदयगोहे त्वं निहितोऽसि तथा मया । यथा देव ! मरालेन भीमपुत्र्या नलो हृदि ॥ ३५ ॥

इन्द्रेणापि न शक्येत वहिःकण्डुं बलादापि । एवं कृत्वा निहृत्सेन मया रूपं हि चित्रितम् ॥ ३६ ॥

त्वन्मित्रमिलने किञ्चित्प्राप्तं हि विलोकयेत । मादृशाऽकिञ्चनस्येदमीदृगेव हि तद् भवेत् ॥ ३७ ॥

अथ त्वयि विलोकयेत बलं तद्ग्रहणे महत् । निःस्थामा हि पुमान् बलीवस्तत् स्त्रीरत्नं लभेत किम् ? ॥ ३८ ॥
५७३३३३

निरिभ्य तत् पदे रूप मदनव्याकुलो हरिः । क्षणाद् वभूव प्रायो हि युवानो युवतिप्रियाः ॥ १२ ॥
 तादृगरूपेण दृष्टेन मदनो नोद्भवद् हृदि । किल्व एव स बाल्यः स्यात् केवलज्ञानवांस्तथा ॥ १३ ॥
 हरिर्दधौ कृतयुगे भूतायाः कस्याचित् स्त्रियाः । भांवि रूप गुण्यवतः गुण्यवस्या महीतले ॥ १४ ॥
 जगद्युवमनोहादकर सर्वाङ्गसुन्दरम् । त्रेताया नेदशं रूपं द्वापरं च कलौ युगे ॥ १५ ॥
 तादृक्छत्राकृति शिरो वेणी नागीव सुन्दरा । कर्णौ च स्मरदोले किं भालः शक्यर्द्धमेव हि ? ॥ १६ ॥
 ओष्ठौ वधुकुण्डल किं हसा दन्ताः किमूत च । राजदन्ता मुखसरः सेवन्ते श्रोत्रियाः किमु ? ॥ १७ ॥
 जिह्वा रक्तोत्पलदलं नासा दीपशितेव किम् । शयनास्पर्शमेवोच्च गह्वौ कामस्य हस्तिनः ॥ १८ ॥
 कण्ठस्त्रिरेखः कम्बुः किं हृदय सदय किमु । धर्मराजराजधानी विशाला शीलशालिनी ॥ १९ ॥
 स्तनौ मदनवाणस्य कन्दुकाविव रेजतुः । रोमराजी विराजितस्मरवालस्य किं शिखा ? ॥ २० ॥
 निम्ना नाभिः सदावर्ता ज्ञावण्यजलदीर्घिका । कटिर्गृहीता सिंहस्य हाहा ! ! स किं करिष्यति ॥ २१ ॥
 मन्मथस्य रथस्यैतजितम्बश्चक्रमेककम् । स्मरसद्भाङ्गणस्येय जघन किमु वेदिका ॥ २२ ॥
 येनङ्गेन वधूर्वाच्या तद्दह शोभतेतराम् । नवीनं चर्लेपत्रस्य पत्र किमु जलदूषचि ? ॥ २३ ॥
 रम्भास्तम्भाविबोरू किं वद्धी मङ्गलहेतवे । विवाहने स्मरस्योर्वेषसा सुस्थितौ चिरम् ? ॥ २४ ॥

१ सत्ययुगे । २ बालपत्र पिप्पल ।

तृतीयः सर्गः ।

अथ देवर्षिरैकान्तो गत्वा शुक्लरामवरे । रुक्मिण्याः चित्रयापास रूपं शिल्पिशिरोमणिः ॥ १ ॥
 रंसपादादयो वर्णाः शिल्पी देवर्षिरुत्तमः । तादृकरूपं च रुक्मिण्या वर्णयते किमतः परम् ॥ २ ॥
 त्रिशो निस्तुषता नीता समिता शर्कराञ्चिता । ह्यङ्गवीनमुदिता तस्याः को वर्णयते रसः ? ॥ ३ ॥
 संकोच्य तं पटं रम्यं गतवान् द्वारिकापुरम् । जनार्दनमपश्यच्च सद्मे विजने मुनिः ॥ ४ ॥
 हरिरुत्तस्थवान् दृष्ट्वा कुतसंमुखयानकः । ननाम स महाभक्त्या विनयानतकन्धरः ॥ ५ ॥
 पवित्रेयं पुरी जाता पवित्रं सदनं मम । लवित्रमथ दर्भाणां जातं यत् पूज्यदर्शनम् ॥ ६ ॥
 इत्यादिवचनैः स्तुत्वा निवेद्य महदासने । स्वयं निषण्णः पुरतो न विषण्णो मनागपि ॥ ७ ॥
 सुखप्रश्नादिकं कृत्वा प्रेमोल्लासपुरसरम् । गोष्ठ्याममुत्तर्षिण्यां पप्रच्छाऽर्जो महासुनिम् ॥ ८ ॥
 सर्वत्रास्वललिता यान्ति द्वीपाधिषु वनादिषु । पर्वतेषु च देशेषु रत्नयोनि सुप्रत्ने ॥ ९ ॥
 मद्र्योण्यं वक्तु किं दृष्टं पूज्यपादैः सुहृद्भैः । यद् दृष्ट्वा मुदितोऽहं स्यां किमानीतं शिशुचितम् ? ॥ १० ॥
 इत्युक्ते मौनवानेव प्रसार्य स पटं ददौ । उत्तमा न हि वाचालाः कार्येणैव वदन्त्यहो ! ॥ ११ ॥

ददौ रुक्मिण्युञ्जरोऽपि सहजं त्वां तदा मुदा । भवेत् प्रेमसमुद्रासो मिथो दातेन मित्रयोः ॥ ११७ ॥
 क्रियन्तो वासरांस्त्रय सस्थाप्य पुनर्कर्मसुखम् । पितृभ्यां मिलनार्थोच्चैः प्रेषयामास चेदिपः ॥ ११८ ॥
 उत्पत्ताकं विधायोच्चैर्नगर धृतसमदम् । प्रवेशयामास पिता पुत्रं कुतमहोत्सवः ॥ ११९ ॥

धन्योन्य प्रेमवार्ताभिः कर्त्रीभिर्गोहिसम्पर्दांम् । दिवसं तौ चक्रतुः तं क्षणाद्गामिनसुच्चकैः ॥ १२० ॥
 पित्रोर्पितृत्वानेर्ष दत्तां त्वां चेदिभूयजे । अनिपिद्धमनुमत श्रुत्या ताभ्यां कृतं च तत् ॥ १२१ ॥

इति त्वां शुचि ! नो दत्ता पितृभ्या किं तु रुक्मिणा । भ्रात्रा दत्ताऽसि तेन त्वं मा विपीद मुद कुरु ॥ १२२ ॥
 येन केनाप्युपायेन प्राणिग्रहणमुच्चकैः । कारयिष्ये वसुदेवजन्मनः पावनतमनः ॥ १२३ ॥

देवर्षेरिति वाक्येनाऽतिमुक्तकमुनेस्तथा । मोक्षमाना पितृवर्सा सुखभारु प्रचभूव सा ॥ १२४ ॥
 चक्रवाकीव सा नित्यं ध्यायन्ती हृदये हरिम् । तदागतजनानुच्चैः पृच्छन्ती च हरैर्युगान् ॥ १२५ ॥

दिने दिने वर्द्धमाना वयसा च गुणेन च । कान्त्या रूपेण वैदम्भ्या नवीनैव वभूव सा ॥ १२६ ॥ युग्मम् ।
 श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धुलब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीअच्युताङ्गाजचारित्रिभिर्द चकार सर्गः स्वभावशुभगोऽत्र गतो द्वितीयः ॥ १२७ ॥
 इति श्रीमद्युञ्जचारिते महाकाव्ये रुक्मिणीष्टहे नारदागमन-श्रीकृष्णव्रमासिनिवेदनामको द्वितीयः सर्गः ।

मयि सत्यपि सन्नाहशालिति पाणधारिणि । व्रजिर्व्यति हि चत् तातस्तदाऽस्तु जीवनेऽप्यलम् ॥ १०४ ॥
 मयि सत्यपि सन्नाहे तातो युद्धाय यास्यति । करिष्यति युवा पुत्रः काशकर्तनमेव तत् ॥ १०५ ॥
 पुत्रस्नेहादि तातेनाऽशक्तो वा तर्कितोऽस्म्यहम् । इक्ष्वाकूणां जन्मसिद्धं परं बालेषु पौरुषम् ॥ १०६ ॥
 निवर्तध्वं निवर्तध्वं ताताः सङ्ग्रामकर्षताः । बहुर्यो वाणमोक्षेण किणपद्धतिमद्भुजाः ॥ १०७ ॥
 राज्यं कुरुत निःशङ्कं पालयन्तः प्रजानिदाः । लालयन्तश्च स्वशिशून् बालक्रीडनकार्पणात् ॥ १०८ ॥
 पश्यन्तश्च गवाक्षस्था नाट्यं नाट्याविदां तथा । विदूषकाणां वाक्यानि शृण्वन्तु हसितप्रियाः ॥ १०९ ॥
 इति पुत्रवचः श्रुत्वा जनको सुमुदतराम् । न भवेत् पुत्रवाग् मिष्टा सुखदा कस्य वा पितुः ? ॥ ११० ॥
 एकं च पुत्रवचनमन्यत् च श्रवणप्रियम् । एकं च जात्यकनकमन्यत् चोत्थितसौरभम् ॥ १११ ॥
 पुत्रवाक्यं हितं मत्वा प्रेपयामास तं नृपः । सेनया सज्जया साकं शकूनैः मेरितं पथि ॥ ११२ ॥
 त्वरितं त्वरितं गच्छन्ननुकूलसमीरणः । पर्यमाणश्च चाषादिपक्षिभिर्दाक्षिणैः शुभैः ॥ ११३ ॥
 भिलति स्म महीपालं विशुपालं युधाऽऽकुलम् । यथा त्रिपर्यगालोककल्लोलः सरितां पतिम् ॥ ११४ ॥
 युद्धे च तस्य साहाय्याजितकाशी महीपतिः । समागतो निजं पुरं जयभन्मारबोद्धसत् ॥ ११५ ॥
 जात्यहस्तिकदानेनाऽर्थायदानेन तोषितः । रथर्कट्याप्रदानेन तथाऽलङ्कारसम्पदा ॥ ११६ ॥

परं मस्थातुकामोऽस्ति रिपून् जेतु पराक्रमी । अपेक्षते सहाय त्वां दुःसह सपराक्रमम् ॥ ९१ ॥
 ततोऽहं मेधितस्तेन तवान्निकमुपागमम् । अथ ते यादृशी वाङ्मञ्जा सा निवेद्या मम प्रभो ! ॥ ९२ ॥
 सत्कृत्य दूतं मेपिष्ट विशिष्टविनयोचितम् । लेखं समर्प्य हृल्लेखविधायिनमुदारहत् ॥ ९३ ॥
 कथयस्त्वं च रे दूत ! मम वाचिकमप्यदः । आगतं विद्धि मां राजन् ! सेनया सह सज्जया ॥ ९४ ॥
 क्रियन्तेऽथ हयाः सज्जाः हेषारधैविराजिनः । हस्तिनोऽहर्निशं हस्तचापल दधतोऽफलम् ॥ ९५ ॥
 मन्त्रधारां समाह्वय रथाः सर्वाङ्गशालिनः । क्षाणोच्छीढानि शस्त्राणि क्रियन्ते शस्त्रैर्मार्जकैः ॥ ९६ ॥
 अश्ववारपदातीर्णा दीयते मासलभ्यकम् । शिरस्त्राण भुजात्राण हस्तत्राण सज्यते पुनः ॥ ९७ ॥
 राजाऽथ पुत्रमाह्वय प्रोचिवान् प्रणयोन्नतः । राज्यं कुलक्रमायातं पालय त्व निरङ्कुशम् ॥ ९८ ॥
 न प्रमादी भवे राज्ये शत्रवो नैः सुदुःसहैः । ग्रहीष्यन्ति समागत्य मार्जारा इव सोमैजम् ॥ ९९ ॥
 सावधानीभवंस्तिष्ठेस्तेन त्वं वत्स ! नालंसः । वयं तु यामः त्वरितं चेदिभूषतिसाक्षियौ ॥ १०० ॥
 सुद्धाय सँ च्लन्नस्ति रिपून्नुद्दिश्य विक्रमी १ ० १ ॥ १०१ ॥
 इति प्रोच्य स्थिते ताते मूर्त्तिमान् साहसः क्रिमु । मूर्त्तिमान् सिंह इव वा यशोराराशिरिव स्फुटम् ॥ १०२ ॥
 मूर्त्तिमान् विनयः किं वा नयो वा देहभृत् क्रिमु । किं वा पराक्रमः कोऽपि प्रोचै रुचिमस्तुतो युवा ॥ १०३ ॥

१ सारथीन् । २ ' सारथिणा ' इति प्रसिद्धे । ३ त्वम् । ४ अस्ताकम् । ५ दुःशयम् । ६ चेदीप ।

कंसं समुलमुन्मूल्य सुराब्दायां समागतः । परीतो यादवानीकैरनेकैः पीतिमानसैः ॥ ७८ ॥
 देवतादचनगरो नागरीनयनोत्सवः । गुणानां सागरः सारः सारवान् रूपमन्मथः ॥ ७९ ॥
 अस्याः कनकवर्णाया विश्रुतोऽञ्जनसंज्ज्वलः । भोक्ता भावी सोऽर्द्ध इव केतक्या मधुपे यथा ॥ ८० ॥
 इत्युक्त्वा स च वद्राज पतिवन्धपराङ्मुखः । नैकस्थाना हि मुनयो वायुवत् पक्षिवत् पुनः ॥ ८१ ॥
 तदाऽहं भूपतेः पार्श्वे स्थिता संदत्तकर्णका । सत्यपेतन्मुनेर्वाक्यं नो चलेदचलो यथा ॥ ८२ ॥
 पुनः पितृव्वसारं सा प्रोचे भूपतिकन्यका । भविष्यति कथमेतद् दत्ता यच्चैदिभूञ्जे ॥ ८३ ॥
 शिशुपालाभिधानाय जानासि त्वं पितृव्वसः ! । तदा च तामभाषिष्ठं शिष्टा वागपुत्रसवा ॥ ८४ ॥
 पितृभ्यां हि त्वं नो दत्ता शिशुपालाय भूञ्जे । किं तु तत्र गतो आता दत्तवांसतुभ्यमुन्मताः ॥ ८५ ॥
 तत आगत्य च प्रोचे ताभ्यामप्युररीकृतम् । इत्युक्ते च कनी पाह आता तत्र गतः कुतः ? ॥ ८६ ॥
 तत्रापि शृणु पुत्रि ! त्वं गमने कारणं महत् । पित्रो ते शिशुपालस्य सुहृद्भावः प्रवर्तते ॥ ८७ ॥
 एकदाऽस्ति सभासीतो हर्षवान् भीष्मभूपतिः । आगाद् दूतो द्वारदेशे वेत्रिणा ज्ञापितश्च सः ॥ ८८ ॥
 राजाज्ञया समानीतो विनीतो वाग्भिनां वरः । प्रणनाम महीपालं भूतलन्यस्तमस्तकः ॥ ८९ ॥
 राजा पप्रच्छ कुशली वर्तते चेदिपः सुहृत् । उवाच दूतः सर्वत्र मित्रं ते भद्रवान् विभो ॥ ९० ॥

साक्षात् रूपाश्रया कामः चतुर्दिकृश्रीसमाश्रितः । श्रीनेमिनीलवसनभ्रातृवर्गसमन्वितः ॥ ६५ ॥
वर्णनं शक्यते कर्तुं नैकया जिहया मया । यदि स्या कोटिजिहोऽहं कर्तुं शक्येऽपि वर्णनम् ॥ ६६ ॥
इत्थ वर्णनमाधाय निधाय हृदयेऽच्युतम् । निधानमिव रक्त्रिमण्याः क्षितेरिव धनी मुनिः ॥ ६७ ॥
ययौ गगनमुत्पत्य सञ्जातस्वार्थासिद्धिकः । अथ भूषसुता मोचे स्वसार जनकस्य सा ॥ ६८ ॥
उवाच सत्यं स मुनिस्ताऽसत्यं पितृव्रतसः ! । भक्तमानससंतुष्ट्यै गुरुः प्रायः प्रियंवदः ॥ ६९ ॥
यतः—“ सामुद्रिकशास्त्रविदो गुरवो ब्राह्मणाः पिकाः । प्रियमेव हि भाषन्ते वीणा वैद्यया च वैष्णवः ॥ ७० ॥
तदा मोवाच भगिनी भीष्मस्य क्षितिपस्य सा । न भवेद्युर्मुपावाचो मुनयो नारदादयः ॥ ७१ ॥
मयाऽपि श्रुतमेवेदमपरस्य मुनेर्मुवात् । मृणु वत्से ! कथ्यमान वृत्त श्रुतिस्त्रयारसम् ॥ ७२ ॥
एकदा सद्नेऽस्माक निमित्तज्ञानपण्डितः । कंसस्य च लघुभ्राता नासत्यवचनः कश्चिद् ॥ ७३ ॥
अतिमुक्तकनामर्षिरागाद्रोचरचर्यया । वर्याऽन्नपानदानेन तोषितो जनकेन ते ॥ ७४ ॥
उपवेश्य शुभे स्थाने पृष्टश्चेति महामुनिः । ममास्ति कन्यका नाम्ना रक्त्रिमणी रक्ष्यमानतिभाक् ॥ ७५ ॥
अतुरूपो वरः कोऽस्या भावी भुवनविश्रुतः ? । तदा तृष्टो मुनिरवक्त्वा दृष्टु भो भीष्मभूपते ॥ ७६ ॥
श्रीकृष्णो द्वारिकानाथः पाथःपतिगभीरहृदं । यदुवशस्य माणिक्यं वसुदेवनृपाङ्गजः ॥ ७७ ॥

शपुच्छत् संशया दष्टुः किमित्येष महाशुनिः । वक्ति मोतुङ्गनयनो नासत्यवचनो ह्ययम् ॥ ५१ ॥
 अयोवाच शुनिमुख्यं स्वसा वपुर्दरार्थीः । स्वापिन । क एष कुण्डोऽसौ किंशः कस्य चोद्ग्रहः ? ॥ ५२ ॥
 पवित्रयति कं देशं स्थित्या कां च पुरीं तथा । किरूपः किरस्वल्पश्रीः कथयतां कथकोत्तम । ? ॥ ५३ ॥
 मुनिः गोवाच वागविधः कार्यसिद्धेः हसन स्वयम् । देशः सुराद्दनामाऽस्ति नानातीर्थसमान्वितः ॥ ५४ ॥
 समुद्रः पूरयन्नस्ति कामितं धनिनां सताम् । पुत्राणापिव जनकः सारवस्तुसमर्पणात् ॥ ५५ ॥
 पुर्णफलानि पक्वानि नालिकेर्यः पदे पदे । सन्ति यत्र च कदली वातलोलच्छत्रवलीः ॥ ५६ ॥
 आश्रद्धक्षाः सर्दादारफलाः व्रणतशाखकाः । ववूलाना दृतिं नैव दधन्ते पथि संस्थिताः ॥ ५७ ॥
 दानमार्गरता नित्यं खलनामिव सज्जनाः । इक्षुवादाश्च शतशो दधाना मधुरं रसम् ॥ ५८ ॥
 तदिन्धो यत्र तोयानि पाययन्ति मुहुर्मुहुः । पथिकानां श्रमवारि पिवन्त्युदधिवायवः ॥ ५९ ॥
 नागवल्लयः शिक्षयन्ति खलानां सद्गवर्जन्म् । यतोऽस्माकं खलसंगानि फलत्वमजायत ॥ ६० ॥
 आतिथ्यं शिक्षयन्ति स्म वृक्षा नद्यः पथि स्थिताः । फलानां च जलानां च मार्गितानां प्रदानतः ॥ ६१ ॥ (अष्टभिः कुलकम्)
 तत्र देशेऽस्ति नगरी धनदेन विनिर्मिता । पूर्वदिवतः समायातकुण्णालिथ्याय भक्तितः ॥ ६२ ॥
 संभृता रत्नकोटीभिः स्वर्णवर्माऽविश्रवातिका । द्वारिकाख्यपुरी रम्या संकीर्णा वस्तुसञ्चयैः ॥ ६३ ॥
 तं देशं तां च नगरीं पावयन्नस्ति सोद्ग्रहम् । यदुवंशसमुद्भूतः वसुदेवतृपात्मभूः ॥ ६४ ॥

इत्युक्ते नारदः सुष्टुः चिन्तयामास चेतसि । यस्या भ्राता रूपसपञ्जगज्जीवमदापहः ॥ ३८ ॥
 भगिन्पपि तथैवेयं भविष्यति न शंसयः । यथा भवति कल्पद्रुः कल्पवल्ली तथैव हि ॥ ३९ ॥
 पर भवेद् यथानृदा वर-स्यात्तन्मपेक्षितम् । तत्प्रश्नेऽपि नृपोऽवोचद् शिशुपालाय भूभुजे ॥ ४० ॥
 दत्ताऽस्ति परमहत्प्रविवाहा वर्त्ततेऽधुना । तदा मादुर्भररोपकण्ठनोऽभूद् कलिप्रियः ॥ ४१ ॥
 इति प्रेमप्रियालाप विधाय प्रोचिवान् मुनिः । विलोकितोऽसि राजन् । त्वं गुणराशिरिवोच्चकैः ॥ ४२ ॥
 अथाऽहं द्रष्टुनामोऽस्मि श्रीमतीं साधुधीमतीम् । भयिनीं बालविधवां सुतां ते क्विमर्णां तथा ॥ ४३ ॥
 साधु साधु मुने । प्रोक्त पवित्रीक्रियतां गृहम् । लभन्तामाशिषं सर्वाः त्वत्पादमणतेरनु ॥ ४४ ॥
 इति प्रोक्ते परेशिनां मुनिरुत्तरस्थिवान् तदा । चचाल च गृहं गन्तु गृहीतोर्पस्करः करे ॥ ४५ ॥
 देवार्षिं तं समाधान्तं दृष्ट्वा प्रमुदितास्ततः । उचस्थुरादरात् सर्वाः प्रिया अन्तपुरःस्थिताः ॥ ४६ ॥
 पर्येकं मुनिमागस्य नेमुः विनयवामनाः । क्त्रिभिरै चाशिष सर्वा यथाहं तन्महात्मना ॥ ४७ ॥
 क्वमण्यपि समागत्य ववन्दे ऋषिपुत्रमम् । भवाऽग्रमहिषी मुख्या वासवस्यानुजन्मनः ॥ ४८ ॥
 यदुवंशकुलोत्तंसथीमत्कृष्णमहर्षिभुजः । द्वारिकाख्यस्वर्गपुरीभोजनृपार्चिनर्हिषः ॥ ४९ ॥ सुमम् ॥
 इत्युक्ते मुनिना प्रेरणा साऽऽशीर्वाचसि लज्जिता । नीरश्रीलज्जवदना स्वसारं भीष्मभूपतेः ॥ ५० ॥

मेवानामिध पूज्यानां समतैव विलोक्यते । विस्मारयन्ति तेऽस्माकं सस्थानामिध का गतिः ॥ २५ ॥
 त्वरितं त्वरितं तेन कार्यं पादावधारणम् । चन्द्राणामिध पूज्यानां दर्शनं काम्यते मया ॥ २६ ॥
 इत्यादिप्रेमवार्त्तियां प्रसृतायां परस्परम् । तावदेको दिव्यरूपश्वलत्काञ्चनकुण्डलः ॥ २७ ॥
 उत्कुल्लगल्ल—नयनोऽष्टमीचन्द्रसगालिकः । पक्वविभवाधरो धीरः पुण्यदन्तः पमोद्भाक् ॥ २८ ॥
 शारार्द्धशारविस्तारं दधानः कण्ठकन्दले । मुखे सुरभितामबूलं चर्वन् स्वर्गीभृदापितम् ॥ २९ ॥
 स्वर्णतन्तुसमव्यूत—धिरौघेनधारकः । चीनदेवासमुद्भूत—वासोरत्नाङ्गिकाधरः ॥ ३० ॥
 अग्नेवद्भुप्रतीहारमोत्सारितपूरीजनः । समानवयसां वृन्दैः हसन्द्भूतवार्त्तया ॥ ३१ ॥
 कलाकलिः द्वितीयोऽसौ किं नासैत्यस्तृतीयकः । विभावसुस्तुरीयः किं पञ्चमः किमु लोकपः ॥ ३२ ॥
 रूपेण युवतीधैर्यलोपिनोति स्तुतो जनैः । सपातंत्य सुवा सद्यः प्रणनाम नृपं मति ॥ ३३ ॥
 नृपादिष्टे शुभे स्थाने समागत्य निषण्णवान् । गृह्णन् प्रणामं सर्वेषां मन्त्रिमुख्यसभासदाम् ॥ ३४ ॥
 पप्रच्छ नारदो भूयं रूपातिशयविरिमतः । कोऽयं सुकृत्वान् राजन् ! विधातिगुणान्वितः ? ॥ ३५ ॥
 राजा पोवाच देवर्षे ! सुतो मे स्वकिमनामकः । लब्धपूज्यप्रसादेन श्रीमतीकुक्षिसंभवः ॥ ३६ ॥
 ऋषिराह महाराज ! सुताऽपि किमु वर्तते ? । राजाह स्वकिमणीनाम्नी श्रीमतीशुक्तिमौक्तिकम् ॥ ३७ ॥

सेऽपि नारदमायान्तं भस्मोद्भूतविग्रहम् । शिरोवद्धजटाजूटं पिङ्गनेत्रं हृषीपरम् ॥ १२ ॥
 उचस्यौ सहसा सिंहासनादादरवान् भृशम् । चचाल संमूल मुक्तापादुक्रथरत्कुण्डलः ॥ १३ ॥
 ननाम पाया भक्त्या भुतः परमया मुदा । तर्भग्रेकृत्य विनयी सभायां समुपेयिवान् ॥ १४ ॥
 पाद्यपर्वं समर्प्याऽथ निवेश्य महदासेन । अत्र मे पावितो देशो नगरी च कृतार्थिता ॥ १५ ॥
 पवित्रेयं सभा यत्र पूज्यपादावधारणम् । अत्र मे सफल जन्माऽत्र मे च सफलो दिनः ॥ १६ ॥
 यदी चेय शुभा यत्र पूज्यपादस्य दर्शनम् । स्पर्शान् पूज्यपादानां पादपद्मस्य जायते ॥ १७ ॥
 इत्यादिवचनस्तोषैः स्तुवन्नवसरोचितैः । दत्तादेशोऽथ मुनिना कृताञ्जलिपुटो नृपः ॥ १८ ॥
 उपाधिषाद् साधुमुखदत्तदृष्टिः प्रपोदभारु । पणपादय देवर्षिः ववर्ष वचनामृतैः ॥ १९ ॥
 कश्चित् कुशल देशे राजधान्या गजेषु च । हृषेण स्वनेनपूजैः फाक्षिष कुशली स्वयम् ॥ २० ॥
 इति मोक्षर्भोग्नभूषः पणयी मोक्षिवान् स्वयम् । यस्योपरि शुभा दृष्टिः लगत्येव मृतेस्तत्र ॥ २१ ॥
 काऽशुभं तत्र भोः स्वामिन् ! विश्वञ्जितयपूजित । । त्वन्मन्त्रजापतो नष्टाः समग्रा अपदो मम ॥ २२ ॥
 अथैव पूज्यचरणैः सह संपद आगताः । क साय ईदृशो भूयो विमृश्येवाप मद्दृशे ॥ २३ ॥
 परन्तु वदुभिर्वर्षैः पूज्या अत्र समागताः । तत् किं विस्मारितो भक्तो गृह्ण्यन्नजालसाः ॥ २४ ॥

द्वितीयः सर्गः ।

अयोत्पन्नमतिर्देवक्रियः सन्सुष्टमानसः । हुं स्मार्तमेनां तादृक्षसपत्नीसंकटेऽन्यथा ॥ १ ॥
 मयि कृष्णोऽपि दृष्टः स्यात् तादृक्कन्यानिर्देवात् । इयं च रूपलावण्यभूत्सपत्नीसमागमात् ॥ २ ॥
 दुःखिनी स्यात् चिरं चित्ते मय्यवज्ञाफलं भुनः । प्राप्नुयात् पीनवक्षोर्जा मतिनी विष्णुमानतः ॥ ३ ॥
 चिन्तयन्निति चित्तेऽसौ भ्रमति स्मोपवर्त्तने । लाट-भोट-महाभोट-कश्मीरमगाथादिके ॥ ४ ॥
 अध्यानपदा वाशुरिवाऽप्रतिवद्धविहारवान् । मन्थूमान् सत्पथमायां तोषवान् श्रीवर्त्मनुजे ॥ ५ ॥
 ययौ विदग्धदेशेऽपि श्रीकुण्डनपुरे वरे । राजधान्यां गुणाधारे विन्धन्नित्यभूषणे ॥ ६ ॥
 तथाऽस्ति शत्रुदमनो मदनोपमरूपधृत् । प्रतापेन च मार्तण्डः सोमत्वेन शशीव यः ॥ ७ ॥
 अर्थिनामर्थनापूर्तिपारिजात इव ध्रुवम् । अपारिजातः सततं पूर्यमाणः श्रियां भ्रैः ॥ ८ ॥
 मुखे वागीश्वरीं विभ्रदिन्दिरां करपङ्कजे । कान्तिं वपुषि सर्वत्र हिंयं हृदयपङ्कजे ॥ ९ ॥
 भूपतिर्भूभुजां मुखयो भीष्मो नाम्ना च तेजसा । अभीष्मः स्वजनेष्वैः स्मेरराजीवलोचनः ॥ १० ॥ (चतुर्थिः कलापकम्)
 पश्यति स्म सभासीनिं मानोद्दशुराशिरोधरम् । नमस्कृत्यहिपालपणामग्रहोऽनुभवम् ॥ ११ ॥

१ सत्यभामा । २ कृष्णे । ३ सखलीम् । ४ लक्ष्मीम् । ५ लज्जाम् । ६ राजीवं कमलम् ।

रतिं श्रीमेघपरस्ममञ्जुषानामश्रीजम्बूद्वीपमहासिद्धत्रोपाह्वहृद्विचिह्नकृतमहोपाध्यायश्रीशातिचन्द्रगणिनां शिष्योपाध्याय-

श्रीरत्नचन्द्रगणिविरचिते श्रीभक्तामरस्तव—श्रीकल्याणमन्दिरस्तव—श्रीमध्वर्मस्तव—श्रीनृपवीरस्तव—

श्रीकृपारसकोष—श्रीअध्यात्मकल्पद्रुम—श्रीनैपथ्यमहाकाव्य—श्रीरघुवंशमहाकाव्यवृत्ति—

श्रीसम्यक्तवसन्तविक्रमकरणवालावबोधभ्रातारि श्रीमद्युञ्जचरित्रे महाकाव्ये

मद्युञ्जचरित्रोत्पात्ति—श्रीकृष्णद्वारिकास्थान—श्रीकृष्ण-

राज्यमाप्ति—नारदागमनवर्णनो नाम

प्रथमः सर्गः ।

सारसारसनं श्रेष्ठ्यां पादयोः नूपुरे वरे । करयोः कुर्वती सारकङ्कणे स्वर्णरत्नजे ॥ १९ ॥

कुष्णसिंहासनासीना दधत्पादशुभुज्ज्वलम् । स्फारशृङ्गारसंभारं पश्यन्ती कुर्वती सिमतम् ॥ १०० ॥

सखीसमर्पितां सारनागत्रततिवीटिकाम् । सुखे निदधती सत्या मूर्त्यैवाऽस्ति सुराङ्गना ॥ १०१ ॥ (अष्टभिः कुलकम्)

अत्रान्तरे सपागत्य नारदः पार्श्वतः स्थितः । जातातुविभवे आदर्श मुनिवेषविभूषितः ॥ १०२ ॥

कोऽयं दुर्मुख आयातः इति नक्रविमोदनाम् । कुर्वती शूतकृतिं चारथात् त्वरितं विमनायिता ॥ १०३ ॥

कदा यास्यति दुर्वेषः पापः पापकृतिः पुमान् । भस्मोद्भूतलितसर्वाङ्गः चिन्तयन्तीति चेतसा ॥ १०४ ॥ (युग्मम्)

अपमानात् स देवर्षिरुत्पात नभस्तले । ध्यायन् चेतसि दुर्ध्यानं सत्यभामोपरि स्फुटम् ॥ १०५ ॥

प्रापद्भ्यां करोम्येतां किं वा कुत्सितरूपकाम् । किं वाऽन्यस्मै ददाम्येतां किंवा भोगवियोगिनीम् ? ॥ १०६ ॥

कुर्वेन साकं मैत्र्यसित मा नृच्यतु कथंचन । एवं कृते तु सा नृच्येत् जन्मतः परिपालिता ॥ १०७ ॥

तथा करोमि च यथा मैत्री तिष्ठेद् बलातुने । इयं च दुःखिनी भूयाद् यावज्जीवं स्वचेतसि ॥ १०८ ॥

इत्यादि चिन्तयन् मानी झटित्युत्पन्नबुद्धिकः । जहर्ष स चिरं चित्ते बुद्धिपागलभ्यभाण् ऋषिः ॥ १०९ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवराचकदुग्धसिन्धुलब्धमतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।
श्रीकुण्डपुत्रचरितं ललितं चकार सर्गो निसर्गसुभगो गत एष आद्यः ॥ ११० ॥

तद् जानेऽहं गुणाः सर्वे मतिपक्षगुणोज्जिताः । पुरुषोत्तमत्वात् त्वमिवाऽहंपूर्विकताऽऽश्रिताः ॥ ८६ ॥
 एतत् सर्वं मयाऽऽलोकितं कुतूहलितचेतसा । परं ते महिषीमुख्या सुमुखी लोकविश्रुता ॥ ८७ ॥
 जगद्यौवनताजिंश्रीः सत्यभामा मया श्रुता । विजोक्थयैतामह कुर्वे नेत्रजन्म फलेग्रहि ॥ ८८ ॥ १
 कर्णौ श्रुत्वा तथा तुष्टौ नेत्रे उत्कण्ठिते पुनः । इन्द्रानुज ! त्वदाज्ञा चेत् तादिच्छा पूरयाम्यहम् ॥ ८९ ॥
 अथाऽब्रवीद् विहस्योच्चैश्चक्रं पाणिः प्रभोदभाक् । देवर्षे ! ब्रह्मचारिस्त्व सर्वत्राऽस्त्वलितोऽसि यत् ॥ ९० ॥
 मदन्तःपुरमेतद् हि सर्वं दृग्गोचरीकुरु । लभतामाशेष गुण्यामपुण्यजनदुर्लभाम् ॥ ९१ ॥
 मामाऽपि च तव पादौ प्रजम्पयशोपसुत्तमाम् । प्राप्नोतु सत्यवाचो हि नारादा ब्रह्मचर्यतः ॥ ९२ ॥
 जनार्दनेनाऽनुमतो गतः शूद्रान्तपदात् । सर्वत्राऽस्त्व लिंगो नम्रैः सौविद्वह्नैः कलिर्मिथः ॥ ९३ ॥
 अत्रान्तरे कृतस्नाना कृतकुह् कुमलेपना । मालतीकुमुमामोदिकवरीमन्थया लिंगी ॥ ९४ ॥
 शिरस्फुल्लशिरोरत्ना कर्णयोः कृतकुण्डला । कलाकेलेः कुन्तसमकृतसीमन्तवन्थना ॥ ९५ ॥
 तिलकं कुर्वती भाले हंसर्पादेन सुन्दरम् । ललाटिकां घनसारकस्तुङ्गीकुङ्कुमद्रवैः ॥ ९६ ॥
 नैकजातिभक्त्वाहागान् कण्ठे च कुर्वती । जात्यचन्दनकर्पूररससुती कुह् कुमद्रवैः ॥ ९७ ॥
 स्रजतपीनवक्षोजयामले पत्रवल्लीम् । मणिरत्नपर्णविसाजिञ्चि दधाना भूषण भुजे ॥ ९८ ॥

उक्तं च—“ एषाऽऽप्यच्छ समाविशाऽऽसनमिदं प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात्, का वार्ता परिरुर्वलोऽसि च कथं कस्मात् चिरं दृश्यते । इत्येवं गृहमागतं प्रणयितं ये भाषयन्त्यादरात्, तेषां युक्तमशङ्कितेन मनसा गन्तुं गृहे सर्वदा ” ॥ ७४ ॥
 वचनेऽपि दरिद्रत्वं धनाशा तत्र कीदृशी । यवत्पूजरणे जाड्यं मोदकानां तु का कथा ? ॥ ७५ ॥
 अर्धभारिषया सि कीदृि ! महुरं जंपेइ पाहुणे कोए । दुमिजइ जेण जणो ते वयणा मा वदिज्जासु ॥ ७६ ॥
 देवकीरोहिणीपुत्रौ निजसिंहशरानस्थितौ । कुताञ्जलिपुटौ साधुमुखदत्तविलोचनौ ॥ ७७ ॥
 वार्तयन्तौ नारादं तं नानादेशकथादिभिः । नारादोऽपि च पपच्छ कुशलं कुशली स्वयम् ॥ ७८ ॥
 काञ्चिद्राप्ते पुरे गोत्रे सैन्ये स्वाहेऽन्यतोऽपि च । वर्तते कुशलं स्नेहः चोभयोरपि तादृशः ॥ ७९ ॥
 अयोवाचाऽऽस्युतो देवो ययोरत्वं शुभाचिन्तकः । कुतो भवेदकुशलं विश्वविश्रुतकीर्तनः ॥ ८० ॥
 अप्रेमाऽपि कुतः स्याच्च त्वयि प्रीतिविचिन्तके । जन्गान्तराऽऽगता प्रीतिरावयोः याति वा कुतः ? ॥ ८१ ॥
 इत्यादिवचनस्तुष्टौ देवाधिः पुनरब्रवीत् । पुरुषोत्तमस्य ते संपदिलोकनकूटहरी ॥ ८२ ॥
 समागतोऽस्मि तां दृष्ट्वा लोकयार्ताऽतिशायिनीम् । विस्मयस्मेरनयनोऽभवं संमदतिर्भरः ॥ ८३ ॥
 अहो ! ते स्वसंपत्तिरहो ! संपदस्तुतरा । ऐश्वर्यं बाहुवीर्यं च सर्वमस्त्यप्यनुत्तरम् ॥ ८४ ॥
 अहो ! ते दानशौण्डिल्यमहो ! धैर्यशुभराता । अहो ! ते विनयः पूज्ये अहो ! निरभिमानता ॥ ८५ ॥

१ अन्वयिताऽसि जिह्वे ! मधुरं कथयति प्राधूर्यके लोके । दृश्यते येन जनः तानि वचनानि मा वद ॥

अथाऽन्यदा श्रिया नाथः पाथःपतिगभीरहृत् । नमन्तैकनराधीशगौलिमणिक्वयपूजितः ॥ ६२ ॥

स्वर्णासिंहासनाऽऽसीनः सर्वाऽऽभरणभासुरः । नानादेशगतोत्कोचविलोकनकुतूहली ॥ ६३ ॥

विज्ञस्यध्यक्षविक्षितिं शृण्वन् कुर्वन् च माननाम् । विमानना च कस्याश्चिद् कस्याश्चिदर्धमाननाम् ॥ ६४ ॥

नानादेशकथास्तन्वन् नाड्याति च विलोकयन् । वतितामिः तथा शुम्भिः कृतानि, पद्मालोचनः ॥ ६५ ॥

सुष्यन् ददानो देशांश्च रूप्यन् गृह्णान एव हि । विदूपकैः हास्यमानो ददत् शिवाय सपदम् ॥ ६६ ॥

हस्तिमुद्धं मल्लमुद्धं चरणामुद्धयोर्युधम् । क्रमैर्लक्ष्मदीमुद्धं मत्तयोः मेपयोरपि ॥ ६७ ॥

कारयन् वारयंश्चैव मुद्ध तेषां निरोजसाम् । नीलवासः सखा तत्राऽऽस्थानासीनोऽस्ति सन्मनाः ॥ ६८ ॥

(सप्तमिः कुञ्जकम्)

अथाऽऽयन् ददृशे लोकेः सभास्थैः दूरतः स्थितः । साक्षात् तेजोमयः काश्चिद् शुमान् विस्मैरलोचनैः ॥ ६९ ॥

कोऽयं कोऽयमिति वचो ह्युवाचैः सन्निधौ पुनः । पृगाजिनथरः श्रीमान् जटासुकुटमण्डनः ॥ ७० ॥

वर्षादण्डव्यग्रगरः पिद्मनेत्रः कलिप्रियः । ब्रह्मचारीति मान्योऽयः लोकानां महतामपि ॥ ७१ ॥

नारदो निरुचायीति कृताऽभिमुखयानकः । कृतपणामः श्रीकृष्ण-वसुदेवादिभिः नृभिः ॥ ७२ ॥

अर्धपाद्यादिकं दत्त्वा समानीतः करग्रहात् । सिंहासनसमीपेऽसौ मॉनवानुपवेशितः ॥ ७३ ॥

१ कमेलक उष्ट । २ वतिनां कुशमयासनभेदे । ३ सिद्धार्थलाजादि । ४ दृष्यन् कृष्णातिमाननात्, इति वा पाठ ।

हैमकन्दलसन्मुक्ताफलप्रकरभूषिता । श्रीफलै-ला-ं-सुविज्ञादिराशिराजञ्चतुष्यथा ॥ ४८ ॥

गजा-ऽश्व-रथसंसर्दसंकीर्णतृपवर्त्मका । द्वात्रिकाऽस्त्रिंशुपुत्री रमया स्वर्गपूर्वेव किं परा ? ॥ ४९ ॥ (पञ्चभिः कुलकम्)

जरासन्धस्य जामातृकंसमारणवैरतः । पृष्टुर्नैमित्तिकज्ञातस्त्र्योदयः पश्चिमादिशि ॥ ५० ॥

कृताऽष्टमत्पस्तुष्टुः लवणाऽधिपतिर्जरः । समुद्रमपसाधैव तेन दत्तस्वभूमिकः ॥ ५१ ॥

इन्द्राऽऽदिष्टकुर्वरेण कृतपत्नानिर्मितिः । जरासन्धपतिविष्णोर्वधपासात्रिषण्डशुक् ॥ ५२ ॥

यदनां कोटिकोटीभिर्हितः परमकृद्धिभाक् । श्रीनोपि-बलदेवादिभ्रातृसौहार्दशोभितः ॥ ५३ ॥

समुद्रविजयक्षमापमसुखाणां विनयी नयी । वसुदेवसुतो राजा श्रीकृष्णस्तत्र वर्तते ॥ ५४ ॥ (पञ्चभिः कुलकम्)

तस्य पूर्णेन्दुसंकाशसुखी नीलानजलोचना । शुकचञ्चुचञ्चुनासा स्फुरत्कोकनदाऽधरा ॥ ५५ ॥

फुल्लारविन्दनिःश्वासा दाडिमीबीजवद्द्विजा । कम्बुकण्ठी पिकीकण्ठी स्फारवक्षोविराजिता ॥ ५६ ॥

उज्जताऽऽपीनवक्षोजा श्यामरोमावलीयुता । मुष्टिग्राह्यकटी निम्ननाभिः पीनतितम्बधृत् ॥ ५७ ॥

सज्जताऽऽपीनजघना रम्भारत्रम्भोरुषामला । पक्वव्रकतोत्पलश्रीकरपादेभगामिनी ॥ ५८ ॥

धौदार्य-धैर्यसंयुक्ता नैकलक्षणलक्षिता । पतिचिन्तानुगाऽतीव भाग्यसौभाग्यशालिनी ॥ ५९ ॥

स्वामिनः परमप्रेममानिनी त्रिदृताडिन्निभा । उग्रसेनमहाराजसुता विश्वाऽतिश्लायिनी ॥ ६० ॥

सर्वान्तःपुरसंमान्या सर्वाऽऽमरणभूषिता । अस्यग्रमहीषी नाम्ना सत्यभामा भियंवदा ॥ ६१ ॥ (सप्तभिः कुलकम्)

लक्ष्मीस्तथा बलं रूपं धर्मादेव हि संभवेत् । क्रमतोऽमुत्र मोक्षोऽपि मद्युन्नस्येव जायत ॥ ३४ ॥
 श्रेणिकस्तत्र पपच्छ कोऽसौ मद्युन्ननामकः ? । चरित्र श्रेतुमिच्छामि कथ्यतां यदि वो रुचिः ॥ ३५ ॥
 यतः—सर्वज्ञमूलानि सुआत्राणि भवन्ति हि । तान्देव स्युः कुशात्राण्यनाममूलानि सर्वथा ॥ ३६ ॥
 तेनेदं मशुणाऽऽदिष्ट शास्त्रमस्त्युपकारकम् । मिथ्याहवचनैर्द्वेषकर्णकोटरदेहिनाम् ॥ ३७ ॥
 सवाच जगतां नाथः श्रेणिकं श्रवणोत्सुकम् । चरित्रं लक्ष्मीपुत्रस्य कर्णपीयूषपारणम् ॥ ३८ ॥
 अत्रास्ति सर्वद्वीपानां मध्यवर्ती मनोहरः । जम्बूपलक्षितो जम्बूद्वीपः पूर्णेन्दुसस्थितिः ॥ ३९ ॥
 तत्रास्ति भरत क्षेत्र नानातीर्थमनोहरम् । मध्ये राजतकैताह्याद्विभगीकृतमुत्तमम् ॥ ४० ॥
 तथैव गङ्गा—सिन्धूर्यां पुत्रीभ्यां हिमवद्विरेः । तत्र पट्टखण्डतां नीतं नैकेद्वयद्वहाऽऽश्रितम् ॥ ४१ ॥
 तत्रास्ति दक्षिणे पार्श्वे मध्यखण्डे मनोहरः । वापी—रूप—तटाकादिजलाश्रयकृताऽऽश्रयः ॥ ४२ ॥
 नानोद्यान—लता—पुष्पशाली दानिजनाऽन्वितः । शत्रुञ्जयादिसतीर्थः पवनो निखिलाङ्गिनाम् ॥ ४३ ॥
 अनेकैः पत्तनैर्मुक्तो मुक्तो दुष्टजनैः सदा । सुराष्ट्रनामको देशः केशलेशविवाजितः ॥ ४४ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
 तत्राऽऽखण्डलनिदेशाद् धनदेन विनिर्मिता । स्वर्णप्रकारसंयुक्ता पारिवीकृतसागरा ॥ ४५ ॥
 स्वर्णरत्नमणिगेहा तीर्थकृच्चैरयभूषिता । वापी—रूप—पुत्राको—पवनश्रेणिविराजिता ॥ ४६ ॥
 धन—धान्य—मणि—स्वर्णसंकीर्णधनवद्गृहा । सारकपूर्कस्वरीकुट्टकमाऽऽकीर्णहट्टका ॥ ४७ ॥

उक्तं च—“सव्यपाणिगतमप्यपसव्यपापलावाव न देयावैलम्बः । न ध्रुवत्वनियमः किल लक्ष्म्यास्तद्विलम्बनविधौ न विवेकः” ॥२१॥

औचित्यमेकमेकत्र गुणानां कोटिरुक्ततः । विषयते गुणग्राम औचित्यपरिवर्जितः ॥ २२ ॥

हास्तिरत्नं समाख्य सर्वालंकारभासुरः । ह्यरत्नं पुरस्कृत्य सान्तःपुरपरिच्छदः ॥ २३ ॥

भस्मायां बाह्यमानायां श्रेणिको भूपतिस्ततः । निययो वन्दितुं पुर्याः स्वर्गादिव शतक्रतुः ॥ २४ ॥ (शुभम्)

चकार राजचिह्नानां मोक्षेणं जिनदर्शने । विनयावततो भूत्वा पणनाम जिनेश्वरम् ॥ २५ ॥

शक्रादिदत्तसन्मानो यथास्थानमुपाविशत् । कृताञ्जलिपुटः स्वामिमुखसंमुखदत्तदृक् ॥ २६ ॥

एकतानमना मुञ्चन् विकथानां चतुष्टयीम् । एषौ कर्णपुटाभ्यां स वाक्कुश्यां स्वामिनो मुखत् ॥ २७ ॥

तद्यथा—द्वेषा धर्मोऽस्ति श्रे भव्याः ! साधु—श्राद्धविभेदतः । प्रथमाच्च भवेद् मोक्षः स्वर्गो वा शुद्धपालनात् ॥२८॥

अन्यस्माच्च भवेत् स्वर्गो द्वि—पट्टकल्पप्रमाणकः । यथाख्याऽथ कर्तव्यः परब्रह्म च शर्मणे ॥ २९ ॥

सुखाभिलाषी जीवोऽसौ सुखं स्याद् धर्मतः पुनः । स च सर्वज्ञमूलः स्याद् नतु चित्तप्रकल्पितः ॥ ३० ॥

तस्मिन् सन्ति च चत्वारो वैरिणः प्रतिबन्धकाः । ते हेयाः सर्वथा येन यमात्पत्तिः प्रजायते ॥ ३१ ॥

यतः—“कौशो पीडं पणासेइ प्राणो विणयनासणो । माया गित्ताणि नासेइ लोहो सव्वाविणासणो” ॥ ३२ ॥

ततस्तान् वैरिणो हत्वा कृत्वा प्राणिषु मित्रताम् । तयोरेकतमः कार्यो धर्मः स्वर्गा—ऽपवर्गदः ॥ ३३ ॥

१ क्रोधः प्रीति प्रनाशयति मानो विनयनाशनः । माया मित्राणि नाशयति लोभः सर्वविनाशनः ॥

दीपोऽस्ति जम्बूनाम्नेहाऽसहस्रव्यूपा-ऽतिथेवेषितः । सार्वभौम इवैतेषां सेवावृत्तिविधायेनाम् ॥ ७ ॥

तथाऽस्ति भरतं क्षेत्रं याम्यकोणविभूषणम् । भूतं तीर्थकृतां चैत्यैश्चानैः शुनिनायकैः ॥ ८ ॥

तथाऽस्ति भगधो देशः पेशलः पुण्यपद्मया ॥ श्रीमतीर्थकृतां तीर्थनेकैः पावनो नृणाम् ॥ ९ ॥

सूर्याचन्द्रमसोः विभ्रं ग्रहणं यत्र विद्यते । दण्डश्च नृपतेरहञ्जे विवाहे चः करग्रहः ॥ १० ॥

बन्धनं युवतिकेशपाशेऽस्त्यगुरुवासना । तत्रैवास्ति, तथा नित्यं ताडन सुरजेषु च ॥ ११ ॥

तथा द्विजिह्वा सर्पे तस्करत्व तथातिले । जनस्य विद्यते नैतदखिले यत्र पत्तने ॥ १२ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

तत्रास्त्येवविध नामना पुर राजगृह सदा । यत्र लक्ष्मी-सरस्वत्या कृतावासे यभूवतुः ॥ १३ ॥

यनिनां कोटिकोटिभिः मण्डितं नैव-खण्डितम् । स्त्रिभुभिश्च कदाप्येतत् पुरं विष्टपभूषणम् ॥ १४ ॥ (युग्मम्) ।

श्रेणीकृतयशास्त्र श्रेणिकोऽस्ति नरेशिता । क्षायिकं दर्शनं विभ्रद् भावितोयैरुतादिमः ॥ १५ ॥

देवबुद्धिकपोचीर्णसभ्यक्त्वस्वर्णभूषणः । न कदापि च मिथ्यात्नलेशमात्रेण दूयितः ॥ १६ ॥ (युग्मम्)

अन्यदा श्रीमहावीरः सुराऽसुरपरिच्छदः ॥ कर्मन्धनमहावीरः सुयशाः समवासरत् ॥ १७ ॥

चक्रिरे तत्र समवसरणं शरणार्थिनाम् । क्षरण्य तत्क्षणं देवा मणि-स्वर्णहिमांशुभिः ॥ १८ ॥

विभ्रसो वनपालेन हर्षसंभृतचेतसा । स्वामिन् ! अत्र तवोद्याने श्रीवीरः समवासरत् ॥ १९ ॥

ततोऽतिमुदितो राजा विभ्रद् रोमाञ्चकञ्चुकम् । सर्वालकारसभार ददावाचित्यविद्वरः [तसः ?] ॥ २० ॥

अहम् ।

उपाध्यायश्रीरत्नचन्द्रगणिविरचितम्—

श्रीप्रद्युम्नचरित्रमहाकाव्यम् ।

राज्यलक्ष्मीः न्यायलक्ष्मीः धर्मलक्ष्मीश्च निरसमा । येनोपदिष्टा लोकानां स जीयाद् दृष्यप्रभुः ॥ १ ॥
यश्चकार शमी शान्तिं विष्टपात्रितयेऽखिले । स जीयात् सान्वयं नाम दधानः शान्तितीर्थराद् ॥ २ ॥
यद्दनां हठवृत्त्यापि ब्रह्मसीमां सुपर्वाच न । स नोपिः जयताद् नित्यं कलाकेलिविडम्बनः ॥ ३ ॥
संज्ञां यो भूयसीं लेभेऽवदातरतेनिर्मलैः । विडम्ब्रातलतापार्श्वः स जीयात् पार्श्वसर्वावित् ॥ ४ ॥
श्रीगौतमगणः पूर्वपश्चिसिद्धान्तकृत् प्रभुः । जीयात् चिरं महावीरः कैवल्यपथभासरः ॥ ५ ॥
एतान् श्रीमज्जिान् नत्वा स्मृत्वा च श्रुतदेवताम् । प्रद्युम्नचरितं वचिष यथामति यथाश्रुतम् ॥ ६ ॥

क्षणात् मदनो जित्वाऽधो निपात्य शुवस्तले । मुष्टिमुद्यम्य यावच्च हन्तुं पयतते हृदि ॥ २६९ ॥

मुञ्च मुञ्च कृपालो मां दासोऽस्मि तव नित्यशः । अद्यतः स्यामिता धत्से तयोक्तः स मुषोच तम् ॥ २७० ॥

त्वत् साहसवलम्ब्यां च तुष्टोऽहं दातुमुत्सहे । वदन्निति धनूतनं कैःतुभलियं गुणान्वितम् ॥ २७१ ॥

मदन मोहन चैव तापनं शोषणं तथा । उन्मादन तथाऽभीभिः शरैः पञ्चभिरुत्सन् ॥ २७२ ॥

ददौ विर्नयवान् मोचे स्मर्तव्योऽहं कदापि हि । आज्ञादानेन कर्तव्यः कृतार्थः सेवकोत्तमः ॥ २७३ ॥

प्रद्युम्नपनुगाम्याथ कियन्त्यापि पदानि सः । विसृष्टोऽगात् स्वकस्थान मदनरतु समापयौ ॥ २७४ ॥

सोत्साह मदनं दृष्ट्वा निरुत्साहास्तु जगिरे । कुमारारते समागत्य मिलन्ति स्म उल्लस्रहाः ॥ २७५ ॥

निश्चुद्ध्या मदनो दृष्टः सर्वा वार्ता तदग्रतः । प्राप्तस्त्रयोदश लाग चकार प्रणय दिशन् ॥ २७६ ॥

पुनः छलं विमृश्याशु निन्धुस्त उद्धर्षजितम् । भीमनाम्नी गृहा भीमां नानाधिष्ठातृवताम् ॥ २७७ ॥

तस्याः निकटमायातः शतकोटिमुखोऽत्र भीव । योऽस्या प्रविशति पीतः प्राञ्जयात् श्रियमद्भुताम् ॥ २७८ ॥

इत्युक्तमात्र एवाशु परिवेषाऽविशंभितः । निर्ययावहिरूपेण स्फटादोषधरोऽसुरः ॥ २७९ ॥

यावत्स विपकृत्कारान् मुञ्चति क्रोधीबिह्वलः । तावदेव मुख नाढं जग्राह हरिनन्दनः ॥ २८० ॥

गृहीत्वा मुखमेतस्य त्रिधाः स्वरस्य शिरोऽभितः । उल्लालयन्किञ्चन्वासमनरोद्गाढदुःखिनम् ॥ २८१ ॥

मुक्तो भूषो पपाताशु मा करोतु पुनस्तथा । इति भीत्या समागत्य ननाम स स्वरूपभृत् ॥ २८२ ॥

ददौ पुण्यमयं छत्रं चागरे विज्ञेदे उभे । शय्यां पुण्यमयीं वर्यां दासोऽस्मीति वदन् वचः ॥ २८३ ॥
 अतुगाल्य च हर्षातं ययौ तस्य निदेशतः । हर्षुरपि समायातः पुरस्कृत्योपदां वराम् ॥ २८४ ॥
 कपटाहत्तसन्मानो भ्रातृभिरैरुपनिशत । वृत्तान्तं सफलं प्राह तायं तं च चतुर्दशम् ॥ २८५ ॥
 अथ ते मिलिताः सर्वे पापाः पापविचारिणः । प्रादुर्ब्रजमुखं दृढपापं रक्षसि संस्थितम् ॥ २८६ ॥
 मूर्ते नायमुपायस्तैः चतुर्दशभिरुत्कटैः । प्रत्युताऽपि कसंपद्मन् स्तुहिञ्चिञ्च इवाहिपः ॥ २८७ ॥
 तेन सर्वे मिलित्वाथु खड्गैः पञ्चाशतरपि । समकालमसुं हन्मो दशम्यां महिषं यथा ॥ २८८ ॥
 तदा वज्रमुखः प्रोचे नायं खड्गशतैरपि । हन्तुं योग्यो मधाविद्यो वज्राह्न इव पावलिः ॥ २८९ ॥
 प्रादुर्भवेत्परं वैरं पिता दुःखं परं वेदव । अयं विचारो न श्रेयान् हन्मः किन्तु चञ्चलेन हि ॥ २९० ॥
 अत्राप्युपायो द्वौ शेषौ तिष्ठतोऽस्य निपातने । ताभ्यामुद्धरितोऽयं चैत्रास्ति हन्ताऽस्य कश्चन ॥ २९१ ॥
 इत्थं विमृश्य ते सर्वे पुनः क्रिडाजुषोऽभवन् । विप्रतार्य वनं निन्युः प्रभुमनं विषुलाख्यकम् ॥ २९२ ॥
 ततो विदूरे स्थितयोचे वज्रो वज्रसमानहृत् । प्राविशेदत्र यो धैर्यालभते लापमुत्तमम् ॥ २९३ ॥
 तदीयं वचनं श्रुत्वा प्रोचे दाशार्हिनन्दनः । आद्यं शकुनमेतत्ते वचनं मम गच्छतः ॥ २९४ ॥
 प्रमाणापिति कृत्वाहं यामि मां मा निषेधये । इत्युक्त्वा स ययौ तत्र साहसैकधनुर्धरः ॥ २९५ ॥

मध्ये गत्वा कियन्मार्गं स ददर्श गिरेर्नदीम् । निर्यान्तीं प्रसरद्धारिपूर्णां काञ्चीभिवावनेः ॥ २९६ ॥
 तस्यास्त्वटे तमालाद्या वृक्षाः सन्ति सहस्रशः । तदधस्तात् शिलाः सन्ति महत्पयोऽञ्जनसन्निभाः ॥ २९७ ॥
 शिलायां तत्र चैकस्यां स ददर्श मनोहराम् । पद्मासनसमासीना नासाग्रन्यस्तलोचनाम् ॥ २९८ ॥
 कलापसदृशीं वेणीं विश्राणां कमलानाम् । अष्टर्षाचन्द्रवद्भालां बालागिव विद्वैजसः ॥ २९९ ॥
 सुखसौरभलोलिमालाङ्गकृतिष्ठुन्दराम् । मुक्त्वा हारलतां कण्ठे विश्राणां पद्मलोचनाम् ॥ ३०० ॥
 स्तनभारेण नम्राङ्गी वज्रमध्यां सुधागिरम् । दधानां स्वर्णरसनसुखैर्नयनसुन्दराम् ॥ ३०१ ॥
 रंभास्तंभसमानोरु पादयोस्तारनूपुरे ॥ विश्राणां हंसगमना मृणालोपमदोलताम् ॥ ३०२ ॥
 करे खद्राक्षमन्मालां जपन्तीमिष्टजल्पकम् । तपस्तपननिरता विरता पापकर्मतः ॥ ३०३ ॥
 पूर्वदिक्समुखासीनां क्षीरोदान्धरधारिणीम् । शीलालंकारसपत्न्यां कन्यां पीडयवापिमीम् ॥ ३०४ ॥ (सप्तभिः कृककम्)
 तां दृष्ट्वाऽचिन्मपच्चित्ते त्रिदशी क्रिष्टु मानवी । मेघेनप्रेषास्तु कुर्वाणा मानवी निश्चिकाय सः ॥ ३०५ ॥
 मदनीो मदनेनैव पीडितोऽभूरक्षणादध । वसन्ताल्पः समापातो विद्याधरवरः सुहृत् ॥ ३०६ ॥
 स प्रणामपरो भूत्वा कृताञ्जलिपुटः स्थितः । अपृच्छद् रौक्मिणेयस्तं केय कस्य सुतोत्तमा ॥ ३०७ ॥
 किमर्थमत्र तिष्ठन्ती जपन्ती वर्तते च क्रिम् । मित्रं मेऽसि ततस्त्व भोः ! संशयामिमस्य तत् ॥ ३०८ ॥
 इति पृष्टो वसन्ताल्पः स्वगः मोचे सुधावचा । विद्याधरपुराधीशो बायुवेगोऽस्ति खेचरः ॥ ३०९ ॥

तस्य वाणीति विख्याता वनिता गुणमन्दिरम् । तयोर्जाता यतः पुत्री जन्मतोऽपि रतिप्रदा ॥ ३१० ॥
 ततस्तौ सान्वयं नाम चक्राते रतिरित्यदः । ततः स यौवनं प्राप मदनोपवनं किमु ॥ ३११ ॥
 वायुवेगाऽभिधानस्य गृह्णान्मुनिरैककः । सन्मानदानवस्त्रान्नपानैस्तोषितवान् स तम् ॥ ३१२ ॥
 उपवेद्व्यासने रम्ये तं पप्रच्छ विशांपतिः । पुत्रीरत्नस्य मे स्थापिन् ! वररत्नं समादिश ॥ ३१३ ॥
 ततो ज्ञानी यतिः मोचे शृण्वेकाग्रमना नृप ! । सौराष्ट्रदेशेऽभिनवा सद्द्वारा द्वारिकापुरी ॥ २१४ ॥
 तत्राऽस्ति राजा लक्ष्मीशस्तस्य सन्नुमर्हावलः । प्रद्युम्नाख्यो महाभाष्यः सर्वलक्षणलक्षितः ॥ ३१५ ॥
 क्रीडापरः सुखं स्वेच्छं अभन् अभरवद्दृशम् । विपुलाख्ये वने रम्ये सभायास्यति निश्चितम् ॥ ३१६ ॥
 तेनैव वररत्नेन पुत्रीरत्नं नृपोज्यते । विधिविज्ञोऽतिभाविता रत्नं रत्नेन योजयेत् (यत्) ॥ ३१७ ॥
 निशा चन्द्रं श्रिया विष्णुं रोहिण्यामृतदीधितिम् । संयोज्यै(ज्ये)व विधिः भीतिः(तः) पुत्र्या ते च प्रतःसुतम् ॥ ३१८ ॥
 इत्युक्त्वा मुनिरापृच्छद्य दत्त्वा धर्माक्षिपं पराम् । यातवान् स यथास्थानं राजा तु मुदितोऽभवत् ॥ ३१९ ॥
 तस्यैव वचसा राजा निश्चिनतोऽभूत् सुखी भवन् । इयं तु तद्वरस्यार्थं तपस्तपति नित्यशः ॥ ३२० ॥
 तस्मिन्नेकाग्रचित्ता सा जपन्ती नाम तस्य च । तिष्ठत्यत्र सतीरत्नं वरमार्गविलोकिनी ॥ ३२१ ॥
 तस्याः पुण्यप्रभावेणामतस्त्वमिह दृश्यसे । सर्वलक्षणपूर्णाङ्गः साहस्रैकविभूषणः ॥ ३२२ ॥

जानामि त्वा नररत्न नारीरत्नमिषां पुनः । जचितो युवयोर्योगः स्वर्णमण्योरिवास्तु तत् ॥ ३२३ ॥

तदा तं खेचरं प्रोचे मदनो मदनातुरः । न हि स्वर्णमणीयोगो विना लाक्षा भक्तययम् ॥ ३२४ ॥

लाक्षास्थाने भवार्त्तिमिस्त्व कार्ये सयोजनापरः । ततो जगाप विद्याश्रुत् पार्श्वे तस्याः पितृमुद्रा ॥ ३२५ ॥

आचख्यौ तत् स्वरूपं स ततोऽतिमुमुदे पिता । तादृग् जगामात्तर प्राप्य मोदथाक् स्थानं कश्चन ॥ ३२६ ॥

पिताऽपि तत्रागत्य द्राक् प्रद्युम्न वीक्ष्य हर्षभाक् । तस्मिन्नेव क्षणे तस्य पाणिग्रहमचीकत् ॥ ३२७ ॥

अनर्घ्यं स्वसुतारत्नं दत्त्वा प्रीतो वभूव सः । अनर्घ्याणि च रत्नानि हस्तपश्वादीन्यदात्तदा ॥ ३२८ ॥

कियन्त्यहानि तत्रास्याद् शुञ्जानो भोगसम्पदम् । तया सह फलं हेतदुद्गाहामृतशाखिनः ॥ ३२९ ॥

ततः श्वशुरानुशातो महर्द्धिश्च चचाल सः । लाभ पञ्चदश माप्य रथारुढोऽहया सह ॥ ३३० ॥

यावदायाति तत्रैव वने शकटलेचरः ॥ तेजःपुञ्जमिवादित्यं दृष्ट्वा तं मुमुदतराम् ॥ ३३१ ॥

पणस्य पादयोर्मूर्ध्नां वशीकृतं इवाऽभवत् । कामधेनु रथ नाम्ना पुण्यकं मुदितो ददौ ॥ ३३२ ॥

पूज्यपूजापरा लोका दृश्यन्ते वहवो यतः । पीताम्बराय वार्द्धिर्मा रुद्राय च विष ददौ ॥ ३३३ ॥

तमनुज्ञाप्य मदनो निरागात्तद्वनाद्गहिः । अभ्रान्मुक्त इवादित्य आगच्छन् ददृशे च तैः ॥ ३३४ ॥

इयामाननाः समागत्य मिलन्ति स्माभ्यसूयया । लाभदयभवा वार्ता स शशस च तत्पुरः ॥ ३३५ ॥

उपायास्ते बहून् कृत्वा निष्कला भाग्यवर्जिताः । प्रद्युम्नेन समं चेलुः गन्तु जन्मपुरं प्रति ॥ ३३६ ॥

अथ रत्या सहायान्तं पशुभनं ददशुः स्त्रियः । गवाक्षस्थाः कृतोन्मेपलोचनाः प्रसरन्मुदः ॥ ३३७ ॥
 काचिद्ददति धन्येयं यया प्राप्नो ह्ययं वरः । काचिद्ददति धन्योऽयं प्राप स्त्रिरत्नमुत्तमम् ॥ ३३८ ॥
 हस्ताभ्यां निर्मिता नेयं वेधसा किन्तु यन्नतः । निर्मितं यच्च हस्ताभ्यां मालिनं दृश्यते हि तत् ॥ ३३९ ॥
 काचिद्ददति हे वाले ! शण्वेकां मे विचारणाम् । निर्माति स्म विधिर्वालमसुं चोक्षतराऽणुभिः ॥ ३४० ॥
 ततोऽवशिष्टैरणुभिः कियद्विर्निरमादिमाम् । कुर्याद्गीं निम्ननाभीकां स्मरकूर्पायुतां पुनः ॥ ३४१ ॥ (शुभमम्)
 काचिद्ग्राह सुखं चन्द्रो नेत्रे निर्लोत्पले शुभम् । अधरो विदुगं चैतद् दन्ताः कुन्दशुमानि तु ॥ ३४२ ॥
 नासिका शुकचञ्चुः किं स्मितं किं चन्द्रगोलिका । कण्ठस्त्रिरेखः कन्धुः किं वाणी किमु लुभारसः ॥ ३४३ ॥
 चक्रयाकाविबोरोजा कटिः सिंहस्य दृश्यते । मुषितं सर्वभण्येत्तदनयेव जगत्कल ॥ ३४४ ॥ (त्रिभिविज्ञेयकम्) ।
 काचिद्ग्राह सुखं पद्ममधरो विम्बमण्यदः । नीलोत्पले च नयने गच्छौ नारङ्गके इमे ॥ ३४५ ॥
 दाडिमे किमु वक्षोजौ का नामेयं लला किल । भिन्नाभिन्नभवत्पुण्या भिन्नाभिन्नभवत्फला ॥ ३४६ ॥
 अन्तयोः सुरतं धन्यं पुंसुखं स्त्रीत्वं च विभ्रतोः । पितृलोर्धर्पयेत्नवाधरासवमहर्निशम् ॥ ३४७ ॥
 इत्थं पौराङ्गनावाचः शृण्वन् हर्षमवाप्नुवन् । ययौ सभायां स पितुः कालसंवरमूपतेः ॥ ३४८ ॥
 दूरतो विनयात् कुर्वन् पलनारतजानि सः । आगत्य प्रणनामोच्चैः पितुः पादौ प्रमोदभाक् ॥ ३४९ ॥
 पिलाजपि हस्तसपर्शेन पुष्टौ प्रेमभरं वहन् । पप्रच्छ सकलां वार्तां लाभणोऽशकोद्भवाम् ॥ ३५० ॥

उवाच सोऽपि विनयात् नम्रोऽहङ्कारवर्जितः । यथाभूतां किंवदन्तीं प्राप्तं वस्तु प्रदर्शयन् ॥ ३५१ ॥

भाग्यातिशयमालोक्य खेचराणापधीश्रिता । सम्भाष परमानन्दं तस्य पुण्यार्थजन्यतः ॥ ३५२ ॥

जपविश्रय पितुः पार्श्वे क्षणं माप्याऽनुशासनम् । उत्तम्यौ मातृचरणपणामाय कृतत्वरः ॥ ३५३ ॥

गत्वाऽथ मातृसदने चरणौ प्रणतम सः । मातुः पार्श्वे निपत्ताद् तद्वर्षितशुभासने ॥ ३५४ ॥

तस्या अग्रेऽपि सकलां वार्तामचक्रयन्मुद्रा । क्रियमाणा शुभा वार्ता नवीनैव भवेद्यतः ॥ ३-५ ॥

ददौ कपकमालाऽपि मद्द्रव्याधिवासितम् । मोदकौदिकसद्भयं ताम्बूल पञ्चगान्धिरुम् ॥ ३५६ ॥

अङ्गराग च सद्यस्क मृगानाम्भ्यादिभावितम् । भक्षयन्नङ्गराग च कुर्वन् स सुमुदतराम् ॥ ३५७ ॥ (युगम्)

अथ सचाङ्गसौभाग्य मणि कोटीरमौलिरुम् । अष्टमीचन्द्रवद्भालं लज्जकुण्डलपण्डितम् ॥ ३५८ ॥

हेमकन्दलैरकोष्ठं चन्द्रज्योत्स्नासमस्मितम् । प्रसूतिपमाणनेत्रमुत्कुलापीनिगच्छरुम् ॥ ३५९ ॥

ताम्बूलसौरभासारं वर्षदाननपङ्कजम् । लुन्तरुण्डलताहार परिघोषमाहुर्गुम् ॥ ३६० ॥

दृष्ट्वा कनकमाला त क्षण कामाद्विलाऽभवत् । चिन्तयामास चित्ते च विफलान् कामसम्भवान् ॥ ३६१ ॥

यद्यनेन मया यूना दाढुरितेन मयैव हि । आ जन्मतः पालितेन लालितेन च सर्वदा ॥ ३६२ ॥

भोगाः न शुक्तास्त्वद्वहो गतं यौवनमुल्लसत् । विफल राज्यसपथ सकलाऽपि निरर्थिका ॥ ३६३ ॥

अधरः पीयते नाऽस्य पाठ्यते नैव मापकः । गाढालिङ्गनपूर्वं च वक्षो नो पीड्यते मिथः ॥ ३६४ ॥
 चुम्बं चुम्बं मिथो वक्त्रं नेत्रे नीलोलपले अपि । नीरन्ध्रं नैव सुष्येत कृत्वा सुरतमुद्भटम् ॥ ३६५ ॥
 वृथेदं जीवितं सर्वमरण्यसुमवन्मम । कृपणस्वर्णवत् कूपलायैवैवमाचिन्तयत् ॥ ३६६ ॥
 क्षणादुत्थाय कामश्च ययौ स्वस्मिन् गृहे तदा । गते च तस्मिन् सहसा मूर्च्छार्भाप वृषप्रिया ॥ ३६७ ॥
 अथ दास्यः समाजगमुरुपायांश्च सहस्रशः । चक्रुर्मूर्च्छार्पहाराय जलासेकादिकान् क्षणात् ॥ ३६८ ॥
 मूर्च्छार्पिणमे सा पृष्टा दासीभी रोगकारणम् । नोवाच च परं किञ्चिद्वाच्यं तत्किमुच्यते ॥ ३६९ ॥
 दिने दिने श्यामपक्षे कलेव शिशिरत्विवः । क्षयमाप न भुंक्ते स्म न सुव्वाप कदापि हि ॥ ३७० ॥
 राज्ञापि सा भृशं पृष्टा नाऽभ्यापिष्ट च मौनिनी । भिषग्ब्रान् समाह्वय दर्शयामास तां प्रति ॥ ३७१ ॥
 विरहव्यथाऽजानाना न ते प्राहुर्मनीषिणः । सति भर्तरे पार्श्वस्थे कथं सति विचारतः ॥ ३७२ ॥
 स किंकर्तव्यतामूढो यावत्तिष्ठति पर्षदि । तावत् प्रणाममुद्दिश्याऽऽययौ प्रशुम्नकः भ्रूणे ॥ ३७३ ॥
 प्रणामव्यग्रं तं राजोवाच वाचं सुधाश्रवाम् । रे बाल ! किं न जानासि मातरं दुःखितां निजाम् ॥ ३७४ ॥
 याहि पृच्छ च वपुषः समाधानं प्रसूं प्रति । येन सा पीतिमाप्नोति दृष्ट्वा पुत्राननाऽऽबुजम् ॥ ३७५ ॥
 इत्सुक्ते विनयी प्राह संयोजितकरद्वयः । न जानामि स्म रोगार्तां मातरं क्रीडितप्रियः ॥ ३७६ ॥

अथ तातगिरा जानन् याम्यहं त्वरितक्रमः । पक्ष्याणि पादवं सद्यः कारयिष्ये पतिक्रियाम् ॥ ३७७ ॥
 सद्यः समाधिष्युक्तां तां कारयिष्ये भिष्णुर्वरैः । मैव चिन्तापरा यूयं भवत क्षणमप्यतः ॥ ३७८ ॥
 इत्युक्त्वा स समुत्थाय ययौ मातुर्युहं प्रति । प्रशं चकार वपुषः पादवस्यौचितीकृती ॥ ३७९ ॥
 ततोपसार्य दास्यदीन् परीवारजनाब्जिजान् । प्रद्युम्नमाह कनकमाला दृष्टान्तदानतः ॥ ३८० ॥
 केनाचिद् भोगिना पुसा सहकारतर्हरः । उग्रः स्वकीयोपवने पायितश्च घटोदकैः ॥ ३८१ ॥
 शीतकाले च दृत्यादिकरणेन सुरक्षितः । वर्षैः कियद्द्विरेव स वर्द्धमानोऽभवत्फली ॥ ३८२ ॥
 तस्याभ्रस्य च न भोग स प्राप्नोति पुमान् किल । अन्ये च कुर्वते भोगं यथाकाममहर्निशम् ॥ ३८३ ॥
 तस्य पुसः कियद्दुःख भवतीति विदांबर ! । विचार्ये वद मा सद्यस्तदावाच हरैः सुतः ॥ ३८४ ॥
 सर्वोऽपि लोको जानाति महदुःख भवेदिति । अत्रार्थे किं च वक्तव्य नास्ति पृञ्जाम्यहं परम् ॥ ३८५ ॥
 दृष्टान्तोपनेयनाह बुध्ये तेन वदाम्ब ! तम् । तदा निःश्वस्य सा प्राह दृणु दृच यथाभवम् ॥ ३८६ ॥
 नास्म्यहं जननी मुख्या तेन त्व नास्ति मे सुतः । न कालसवरो राजा पिता त्व च न तत्सुतः ॥ ३८७ ॥
 कितु त्वं गच्छताऽनेन प्राप्तदृक्शिलोपरि । गृहीत्वा सोऽर्पयामास भ्रेम्णा मा पुष्टये तव ॥ ३८८ ॥
 त्वं मया पाल्यमानश्च दृद्धिं नीतोऽश्नादिभिः । यौवनं प्राप्तवान् रम्य रमणीजनमोहनम् ॥ ३८९ ॥

तवाधस्य तरोर्भोगं न लभेऽहं कदाचन । लभेरन् वानिता अन्याः पथिक्य इव भूरिशः ॥ ३९० ॥
 अतोऽहं दुःखिनी गाढं न भवेयं कथं वद । दृष्ट्वा त्वद्रूपसंपत्तिं कामो मां बाधतेऽधिकम् ॥ ३९१ ॥
 एकशो भुंश्च तद्भोगान् मया सह चिरेत्सितान् । गाढालिङ्गनदानेनाऽपनयाऽयोगंजां व्यथाम् ॥ ३९२ ॥
 किं चेहास्त्युत्तरश्रेण्यां नाम्ना नलपुरं पुरम् । गौरीवंशाब्धिश्रीतांशुस्तत्राऽस्ति निषधो वृषः ॥ ३९३ ॥
 तस्याहं राजराजस्य पुत्री मणयभाजनम् । पुत्रोऽस्ति च महाबाहुः नैषेधिर्नाम विश्रुतः ॥ ३९४ ॥
 गौरीनाम्नी महाविद्यां ददाति स्म स्वयं पिता । पाणिग्रहणाद्वर्ण्यं मां पुत्रीप्रेम्भला गरीयसा ॥ ३९५ ॥
 कालसंवरनामा च पाणिग्रहणपूर्वाणि । ददौ मज्जितकां विद्यां पत्नीप्रेम्भला गरीयसा ॥ ३९६ ॥
 संवरः खेत्तराऽर्थाशो नान्यामिच्छति कामिनी । मधुरो मालतीं मुक्त्वा किमिच्छेत् कुसुमान्तरम् ॥ ३९७ ॥
 विभीषा मा पितुस्तस्मात् कृत्रिमात् त्वं तथैव हि । आतृवर्गाच्च ते प्राप्य विधे मत्तो जयी भव ॥ ३९८ ॥
 विद्याद्वयं प्रदास्यामि सर्वविद्यातिशायि तत् । साधयित्वा भवाऽज्ययः खेचराणां महीभूताम् ॥ ३९९ ॥
 एवंविधग्रौहकृद्धिः त्वां भजामि भजस्व माम् । एवं भवेत् प्रेमद्वन्द्विरावयोः स्थेयसी चिरम् ॥ ४०० ॥
 अधाऽश्राव्यं वचः श्रुत्वा चिन्तयामास चेतासि । सतीस्रुतः सतां धुर्यः पद्युम्नः शुद्धवंशजः ॥ ४०१ ॥
 पश्चाद्योग्यं करिष्यामि स्वकुलस्य प्रभाकरम् । इत्यब्रवीच्च शनकैः द्वे विद्ये देहि मां पुनः ॥ ४०२ ॥

विद्याद्वयं ददात्येषा स्वाधिनी ग्राह्यमेव तत् । वर्चस्मादपि कनकं ग्राह्यमेव न संशयः ॥ ४०३ ॥

त्वद्वचश्च करिष्येऽहमुचितं प्रेमभाक् त्वयि । सिद्धकार्योऽहमिति सा ददाति स्म च ते ज्ञे ॥ ४०४ ॥

असाययश्च स सद्यो विद्याद्वयमपि क्षणात् । न हि भाग्यवतां दूरे विग्रामन्त्रादिसिद्धयः ॥ ४०५ ॥

ततश्च सा ब्रवीति स्म भोगान् शुश्र्व मया चिरम् । वचो भवेद् दृष्येत्प्रसदृश सज्जनोचितम् ॥ ४०६ ॥

तदेवाच श्रियाः सुनुः भाला भगसि पालनात् । आ जन्मतो जगत्प्रयाता गौरीवशापितुः सुता ॥ ४०७ ॥

भवसीदानीमाचार्या विद्याद्वयसमर्पणात् । अत्राच्यं तत्रयया वाच्यं नैव सद्वंशजातया ॥ ४०८ ॥

इहलोकं जगन्निर्गं कर्म किं क्रियते मया । परलोके तु सुचिरं श्वन्नपाताय केवलम् ॥ ४०९ ॥

त्वद्वचश्च करिष्येऽहमुचित जल्पवानिति । मिथ्यावाद्गोऽपि नो कार्या न ह्येतदुचितं यतः ॥ ४१० ॥

इत्युचत्वा सहसोत्थाय जगाम स पुराद्दिहिः । कालक्षेपो हि सत्पुसा क्रियते पापरुर्पण ॥ ४११ ॥

उत्थाय तस्मिन् सहसा गते साऽथ निराशकृत् । हा हा विद्याद्वयं लान्ता बन्धायित्वा च मां गतः ॥ ४१२ ॥

ततोऽहमेन तत् कुर्वं न जीवति यथा कुधीः । इति साश्चिन्त्य सा दुर्घोर्द्विदार्पं नतै स्त्रकम् ॥ ४१३ ॥

पुञ्जकार भुश तारस्वरा मायाविनी तदा । यथा परिजतः सर्वो भिलति स्म क्षणादपि ॥ ४१४ ॥

विमातृजास्वनूजास्ते नानाशब्दकरा द्रुतम् । आपयुः किं किमिति च पृच्छन्तः स्तां विमातरम् ॥ ४१५ ॥

तदा कनकमालाऽऽह रुदती गद्गदस्वरम् । भ्रातृफलपेन युष्माकं यौवतोन्मत्तताजुषा ॥ ४१६ ॥

कृत कर्म जगन्निर्गं मया भोग विकीर्षता । निषेधत्या सतीत्वेन मार्यता तस्य पारम्पनः ॥ ४१७ ॥ (शुभम्)

श्रुत्वा ते प्राप्तसमया जभुस्तत्र धृतायुधाः । यत्र भयुम्न आसीनो हसन्नस्ति विमुक्कृत् ॥ ४१८ ॥
 अरे रे किं कृतं कर्म त्वया मात्रा सहेदशम् । प्राप्नुहि त्वं फलं सद्यस्तस्य पापातिजायिनः ॥ ४१९ ॥
 इत्युक्त्वा ते घनं चक्रुः प्रहारान् शस्त्रसंभयान् । परं ते विफला जाता श्राणिः तस्मिन्निव प्रभौ ॥ ४२० ॥
 एकोऽपि विक्रमी सर्वान् निहन्ति स्म क्षणादपि । कालसंवरतनुजान् मृगारिवि तान् मृगान् ॥ ४२१ ॥
 तदा पुत्रवधं श्रुत्वा ययौ काल इव क्रुधा । कालसंवरत्वेचराऽधीशोऽपि स्फुरिताधरः ॥ ४२२ ॥
 पद्युम्नोऽय जिगायाशु तं कालं कालदुर्धरम् । तस्याः सकाशाद्विद्याभ्यां प्राप्ताभ्यां कल्पितात्नकः ॥ ४२३ ॥
 दृष्ट्वा तस्य स शौण्डर्यं सिंहस्येव सुदुर्लभम् । चमच्चकार हृदये नानासंकल्पकल्पने ॥ ४२४ ॥
 ईदृशे कुलजातिभ्यां शुद्धे निर्मलवंशजे । न घटेतेदृशं कर्म मातृभोगस्पृहादिकम् ॥ ४२५ ॥
 विधाश्च न हि तिष्ठन्ति मातृभोगादि वाञ्छति । पुरुषे सिंहिकादुग्धं मूदः पात्रे यथा चिरम् ॥ ४२६ ॥
 एवं विचारचतुरं ज्ञात्वा संवरभूशुजम् । विभ्यत् पितृवधात् पापात् पशुम्नोऽपि जगाद तम् ॥ ४२७ ॥
 हे राजन् ! विमृश स्वान्ते कर्मदृग् घटते कथम् । मयि त्वत् कुलसंभूते विचारचतुराशये (य) ॥ ४२८ ॥
 भोत्सुकोभव राजेन्द्र ! वृथा युध्यस्व मा मया । अविमृश्य कृतं कार्यमनुतापाय जायते ॥ ४२९ ॥
 उत्कं च—सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् । वृणुते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥४३०॥
 वृत्तान्तं पृच्छ मां सर्वं श्रुत्वा कुर्या यथोचितम् । एकस्या वचसा तस्याः किं करोषि वृथा बलम् ॥ ४३१ ॥
 उत्कं च—पा हेड सुयगाही जं न वि दिदंतु होइ पक्कखे । पक्कखे वि हु दिद्वे जुत्ताजुत्तं विचारिज्जा ॥ ४३२

इत्युक्ते स्वस्थाचितोऽभूत् प्रपच्छ स्वच्छमानसः । वार्ता कथय मे तथ्यां श्लथय क्रुधमत्पनः ॥ ४३३ ॥
 उवाच सर्वहृत्तान्त यथाभूतं स मूलतः । प्रत्ययार्थं महत्कस्य गत्वा पश्य प्रियोससि ॥ ४३४ ॥
 नखोल्लेखान् कृतान् सधरतया कनकमालया । मायाविन्या पराभूत्यै मम वाग्द्रोहकारिणः ॥ ४३५ ॥
 इत्युक्ते च धियां धाम्ना तेन स त्वारित ययौ । पार्श्वे प्रियायाः कूर्पासमपास्योरःस्यलाद्द्रुतम् ॥ ४३६ ॥
 परयति स्म नखोल्लेखास्तया स्वनैव पाणिना । कृतान् दृष्ट्वा च सप्राप मत्स्य नस्य वाचि सः ॥ ४३७ ॥
 आगत्य सानुतापोऽथाऽवदच्च हरिनन्दनम् । क्षमस्वागो मदीय भो अविमृश्य कृत मया ॥ ४३८ ॥
 सत्यव्रतशुरीणस्त्व वर्तसे साधुशीलयुक् । पाशुला मे प्रिया नित्यमत एव मृपावदा ॥ ४३९ ॥
 वदन्नित्यग्रहीद् हस्ते भृश स्रान्वयति स्म तम् । आगच्छ त्व गृहे तिम्र निर्भयः प्राणवल्लभः ॥ ४४० ॥
 इत्याद्युक्त्वा तमनैपीद् गृहं स स्वेचरोशिता । पशुम्नाश्चिन्तयामास स्थातव्यमथ किं गृहे ॥ ४४१ ॥
 सह मान्ना पर वैर पितासि किल तद्वशः । तत् स्थातुमिह नो युक्त ससर्प्य इव निश्चितम् ॥ ४४२ ॥
 इति चिन्तापरो यावद् तिष्ठति व्यग्रमानसः । तावदायाद्विनिर्म्ना नारदोऽवसरगमः ॥ ४४३ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-तद्व्यपतिपुत्रवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललित चकार, सर्गोऽगमत् किल मुक्तिप्रमितो विरामम् ॥ ४४४ ॥

इति श्रीमद्युञ्जचारिते महाकाव्ये पशुम्नयौवनप्राप्ति-पौडशालभप्राप्ति-मातृपितृसहकलह-नार-

दागमनवर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

अष्टमः सर्गः ।

आयातमथ तं दृष्ट्वात्तस्थिवान् वितथपिथः । पादयोः प्रणतिं चक्रे मुनिरध्याश्रिपं ददौ ॥ १ ॥
 मिलाऽऽशु त्वं मिलाऽऽशु त्वं पितृभ्यां सह यालक ! । चिराद् विरहतसाभ्यामिति श्रुत्वा जगौ मुनिम् ॥ २ ॥
 पितृपातृगृहस्थायाऽनौचितीमाश्रिपं किमु । दत्से मह्यं मुने ! ज्ञातं तन्मया कौशलं तव ॥ ३ ॥
 मुनिरूचे हसित्वाऽथ पितरावपि वेत्सि न । तत् किं जानसि रे बाल ! हसन्नासि च मां प्रति ॥ ४ ॥
 नेमौ ते पितरौ वत्स ! स्वर्णस्रक्कालसंवरौ । किं तु ते रुक्मिणीकृष्णौ द्वारिकापूर्निवासिनौ ॥ ५ ॥
 कथं कथमिति प्रोक्ते प्रशुम्नेन तदा मुनिः । सर्वं वृत्तान्तमाचख्यौ सीमंधरजिनोदितम् ॥ ६ ॥
 नारदीक्तं वचः श्रुत्वा वाक्यं च कनकस्रजः । सरमार स धृतं चित्ते तयोः संवादमासदत् ॥ ७ ॥
 नारदः पुनराचख्यौ शृणु वत्स ! वचो मम । कृष्णस्य पत्नी भामाऽस्ति मुख्ययाऽग्रमहिषीषु सा ॥ ८ ॥
 एकदा तद्गृहं यति मयि साऽनादराऽजनि । ततोऽहं खेदमापन्नो गतः कुण्डिनपूर्वराम् ॥ ९ ॥
 भीष्मराजसुतां तत्र रुक्मिणीं दृष्ट्वानहम् । अपूर्वरूप सम्यग्नां पौर्णेमीभिनीमिव ॥ १० ॥
 चित्रपट्टस्थितां तां च कृत्वाऽद्भश्यमच्युतम् । ततस्तदपसंसूदः कृष्णस्तां परणीतवान् ॥ ११ ॥

महदस्ति चरित्रं तद् संशेषाद्वदं तव । ज्ञास्यसि स्वयमेव त्वं गतः पितृष्टहं निजम् ॥ १२ ॥
 पिता तत्क्षेपेष्टवन्युश्च सपवन्यं तवाऽग्रतः । आख्यास्यतश्चरित्र तन्महदाश्चर्यकारणम् ॥ १३ ॥
 ततोऽस्ति सत्यभामायास्तव माया तथा सह । स्पृह्यंऽनुक्रमतो वर्द्धमाना स्त्रीणां स्वभावतः ॥ १४ ॥
 शुर्विण्योश्च तयोरासीद्वन्यदा स्पृह्यं उरुः । दुर्योधननुपं प्राहाऽऽगत गेहे रमापतेः ॥ १५ ॥
 सत्यभामाऽस्ति(ऽऽह) त्वत्पुत्री देया मम सुताय सा । रुक्मिण्याह भवत्पुत्रीं परिणोष्यति मे सुतः ॥ १६ ॥
 दुर्योधननृपः प्राह सकृदे पतितस्तयोः । विचार्य च धियां धाम ते द्वे सन्तोषयन्नपि ॥ १७ ॥
 पुण्यवत्या यया पुत्रः प्रथमं प्रसविष्यते । तस्याः पुत्राय दातव्या मया पुत्रीत्यभिप्रहः ॥ १८ ॥
 सत्यभामा पुनः प्राह स्पृह्यंभुदितमानसा । यस्यास्तनुजः प्रथमं परिणोष्यति कन्यकाम् ॥ १९ ॥
 तस्यै स्वमूर्द्धजा देया अन्ययाऽनूढपुत्रया । अस्तावयोः पणं इति साक्षी चात्र ईरिर्हली ॥ २० ॥
 दुर्योधनश्च भूपालः इत्थं विवदमानके । ते द्वे अपि गते गेहे श्रान्ते शब्दोपवेशतः ॥ २१ ॥
 भविष्यत्यथ भामायाः सुतस्योपयमो दिनैः । किपद्भिर्भानुसंज्ञस्य भानुस्यूर्द्धकरोजसः ॥ २२ ॥
 दुर्योधनमहाराजपुत्रया सह ततः फिल । त्वन्मात्रा मूर्द्धजा देया भविष्यन्ति पृष्ठाप्रहात् ॥ २३ ॥
 तेन दुःखेन नितरां किलश्रयमानामह पुनः । दृष्ट्वा तद्दृःखसंभंगी जातः पुत्रीव मेऽस्ति सा ॥ २४ ॥

साऽऽह मां दुःखिनी वाचं पाणिग्रहणकारणात् । पितेवाऽसि च देवर्षे ! त्वमेव दुहितुर्मम ॥ २५ ॥
 मयां दुःखसमुद्रे मां समुद्धर दयानिधे ! । विजयादूर्णिरौ गत्वा तनूर्जं मे समानय ॥ २६ ॥
 ततश्चागामहं वत्साऽऽगच्छ दुःखमपाकुरु । गर्भादिदुःखधरणाज्जननी सैव ते किल ॥ २७ ॥
 जननी दुःखिवा चेत् स्यात् षोडशाब्दे सुते त्वधि । किमन्तरं जातपुत्राऽपुत्रयोस्तत् त्रियोः पुनः ॥ २८ ॥
 सपत्नीसंकटाज्जातं स्त्रीणां दुःखं महत् पुनः । वक्तुं न शक्यते जिह्वाद्यतैरपि वचस्त्रिभिः ॥ २९ ॥
 विलम्बः क्षमते नैव सत्त्वरो भव साम्प्रतम् । निष्यन्ते तत्र धीवाहे गतादप्यगतं वरम् ॥ ३० ॥
 इत्थं मुनिवचः श्रुत्वा ज्ञाततत्त्वो विवेकवान् । गत्वा सपत्न्याचरयो वृत्तान्तं कालभूशुभ्रः ॥ ३१ ॥
 सर्वे स्युरेकमतयो दक्षा इति निर्दर्शनात् । सोऽप्याह विभ्रशंश्चिते विचारचतुराशयः ॥ ३२ ॥
 मुन्दरं वत्स ! याहि त्वं मातुर्दुःखमपाकुरु । सत्पुत्राणां व्रतं ह्येतन्मातुर्दुःखनिराकृतिः ३३ ॥
 आगच्छेन्न शीघ्रं च सर्वं राज्यं तवास्ति हि । अज्ञानाचरितं नैव स्मरैरुपकृतिं स्मरेः ॥ ३४ ॥
 अनुश्लिष्येति तं राजा प्रेषयामास सत्वरम् । पश्र्पत्यै पुनराचरत्यौ विमानं कुरु देवते ! ॥ ३५ ॥
 अचिन्त्यशक्तयो देवाः इति सा निर्ममे क्षणात् । विमानं मोहनं देवमनसामपि सपत्नम् ॥ ३६ ॥
 बहन्नासिकचरणं पुरस्कृत्याऽऽस्तरोह सः । नारदोऽपि च तत्पार्श्वे सहायः समुपाविशत् ॥ ३७ ॥
 दुर्गाकाकरत्वादीनि गतं नीलादिपाक्षिणः । अनुकूलानि सर्वाणि सस्याऽऽसंश्रुतः सतः ॥ ३८ ॥

नारदो दर्शयामास पर्वतान् तान् नवान् नवान् । दृक्षांस्तस्यौपर्याध्यापि सप्रभावा अनेकशः ॥ ३९ ॥
 देवापणादिसिन्यूश्च प्रसरद्धारिशीचिकाः । देशाश्च राजधानीश्च पत्तनानि महानि च ॥ ४० ॥
 वापी-कूप-तटाकानि तीर्थार्थितजलाशयान् । अनेकपशुजातीश्च पक्षिजातीश्च नामतः ॥ ४१ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
 एवं क्रीडापरो गच्छन् स ददर्श नगोत्तमम् । तदा पप्रच्छ देवोपि किं नामाज्यं गिरिर्गुरो ! ॥ ४२ ॥
 धवादीनारदो हृष्टो नाम्ना शत्रुञ्जयो गिरिः । वत्साज्यं आदिदेवस्य मासादेन विभूषितः ॥ ४३ ॥
 अस्मिन् दृष्टेऽपि पापानि प्रलयं यान्ति तत्क्षणात् । यथा मृगाधिपे दृष्टे मृगाः यान्ति सहस्रशः ॥ ४४ ॥
 सिद्धा अनेके मुनयो सेतस्यन्त्यापि च भूरिशः । सिध्यन्ति शतशश्चाऽस्मिन् सिद्धक्षेत्रम्-अयं ततः ॥ ४५ ॥
 प्रणाम कुरु तेन त्वं सांपत सत्त्वरो ह्यसि । मातृकार्यं चरं कृत्वा पुनर्यात्रापरो भवेः ॥ ४६ ॥
 इत्थं मुनेर्वचः पीत्वा स प्रणामपरोऽभवत् । विमान प्रेरयामासाऽग्रे गन्तु जन्मभूतसूरुः ॥ ४७ ॥
 यतः—जणर्णी य जन्मभूमी पच्छिमनिहा सुभासियागुट्टीभिः । मणइदं माणुस्स पचावि दुःखेहिं मुच्चति ॥ ४८ ॥
 त्वरित त्वरित गच्छन् विमानेन महाद्धिना । पश्यति स्म पुनः पेश्चैः पर्वत पुरतः पृथुम् ॥ ४९ ॥
 पुनः पप्रच्छ बालोऽयं वस्रारामिव नारदम् । कोऽयं गुरो ! गिरिः श्यामः सजलोऽब्द इवाऽनपः ॥ ५० ॥
 मुनिः प्रोवाच जानीहि नाम्ना रैवतकाऽचलम् । दर्शनं स्पर्शनं चाऽस्य पुजनं मङ्गल परम् ॥ ५१ ॥

अनेकानि च चैत्यानि सन्ति तीर्थकृतमिह । स्वर्ण-रत्नमयान्पर्वद्विभ्रानपि सहस्रशः ॥ ५२ ॥
 अनेकैः शिखरैः कृत्या शिखरी सार्थनामकः । अन्ये तु रूढिमत्रेण ख्याताः शिखरिणः खलु ॥ ५३ ॥
 भवत्पिपुहरेर्भ्रातुः श्रीमन्नमिजिनेशितुः । कल्याणकत्रयी वत्स ! भाविन्यत्र महर्द्धियुक् ॥ ५४ ॥
 कथिता नमिनाथेन जानेऽहं तेन रूढितर्था पर्वतोऽयं नमस्कार्यो दूरतोऽप्ययनाशनः ॥ ५५ ॥
 अनेकद्वक्षसंपन्न औषधीभिश्च राजितः । सुराऽसुरैः पूज्यमानोनाबेकशतैर्युतः ॥ ५६ ॥ (युग्मम्)
 अग्रे गतश्च महतीं पश्येः प्रोभां गिरेशुरैः । सहस्राश्रवणोद्भृतां लक्ष्माश्रवणसंभवाम् ॥ ५७ ॥
 इति देवर्षिणा प्रोक्तः कृताञ्जलिपुटोऽथ तम् । ननाम परया भक्त्या तद्भवे सिद्धिभाणं यतः ॥ ५८ ॥
 अग्रे गच्छन् ददशोच्चैः सैन्यं हस्तिवार्थ्युतम् । जङ्गमैराद्रिभिरिव धनैर्भूमिस्थितैरिव ॥ ५९ ॥
 वैहरेनेकजातीयैर्गलतमद्भिरिव स्फुटम् । बल्यमाण्डितरथैश्चलद्भिः मन्दिरैरिव ॥ ६० ॥
 नानावर्णपट्टवासभूषितं न च दूषितम् । अतसीवनमप्येतद् वनं कुसुमितं किमु ॥ ६१ ॥
 प्रपच्छ नारदं पीत्या दशोः फलप्रवापनुवन् । किमिदं दृश्यते साधो ! साधुवाणं नारदोऽवदत् ॥ ६२ ॥
 पूर्वं श्रीदृष्यमस्वामिसुतोऽभूत् कुरुसंज्ञकः । अभिमानेन यस्याऽभूत् कुरुक्षेत्रं जगत्प्रथम् ॥ ६३ ॥
 तस्य पुलोऽभवद्धस्ती तत्रास्त्रा हस्तिनापुरम् । अभवद्धस्तिसन्तानेऽनन्तवीर्यो नृपोऽजनि ॥ ६४ ॥

कुतवीर्यसुतस्तस्य सुशुभश्चक्रधृत् ततः । ततश्चासङ्ख्यभूषणेषु व्यतीतिषु तदन्वये ॥ ६५ ॥

शान्तनुदृढपतिर्जज्ञे तस्याऽभूतां प्रिये उभे । गङ्गा-सत्यवती-नामन्यौ गङ्गायास्तनयोऽजनि ॥ ६६ ॥

गङ्गेयगौरदेहश्रीगङ्गेयो नामतः शुचिः । आजन्मव्रह्मचर्येण नामना भीष्मश्च पप्रये ॥ ६७ ॥

सत्यवत्याः सुतौ जातौ सत्यव्रतमहाधनौ । चित्राङ्गद-चित्रवीर्यौ चित्रवीर्यस्य नु (तु) प्रियाः ॥ ६८ ॥

अश्विकाऽभ्यालिकाम्भवेति तिस्रस्तासां सुताः क्रमात् । धृतराष्ट्रश्च पाण्डुश्च विदुरश्चेति नामतः ॥ ६९ ॥

धृतराष्ट्रो गताक्षत्वाद् राज्यानर्होऽभवत्ततः । राज्य वभार तत्पाण्डुः कुरुवशाऽब्धिचन्द्रमाः ॥ ७० ॥

पर्यर्णपीत्सुता अष्टौ राज्ञः सुव्रतजनमनः । गान्धारराजशकुनेः गान्धारीप्रमुखाः शुभाः ॥ ७१ ॥

शतं सुताश्च संजाता धृतराष्ट्रस्य भूपतेः । दुर्योधनादयो योधाः परेषा न्ण्डतेजसः ॥ ७२ (अर्थतो शुभम्)

पाण्डोर्बभूवतुः पत्न्यौ कुन्ती माद्री च नामतः । कुन्त्या जाताह्वयः पुत्रास्तेषामत्यां सुधिष्ठिरः ॥ ७३ ॥

द्वितीयस्तु मरुत्पुत्रः तृतीयोऽर्जुनसङ्गकः । माद्रयामभूतां द्वौ पुत्रौ नकुलःमथमस्तयोः ॥ ७४ ॥

सहदेवां द्वितीयस्तु वृषस्फन्धो महौजसः । पाण्डोः सुता अर्षि पञ्च पाण्डवा इति विश्रुताः ॥ ७५ ॥

यशस्विनो महावीर्या वचोऽतिगुणान्विताः । लोकोत्तरचारिन्नास्ते लोकत्रितयविश्रुताः ॥ ७६ ॥

पाण्डुना दत्तराज्यस्तु राज्य शान्ति सुधिष्ठिरः । हस्तिनापुरसङ्गस्य दधानो नाम सान्यम् ॥ ७७ ॥

नतानेकनराधीशमौलिमात्स्याचितक्रमः । इन्द्रप्रस्थ पुरं शान्ति दुर्योधनमहीपतिः ॥ ७८ ॥

क्रमाद् दुर्योधनो जातोऽमर्षणः पाण्डुजनमसु । मार्जार इव तद्राज्यदुःखपात्राभिजाद्युक्तः ॥ ७९ ॥
 छिद्रं विलोकनात्तश्च राज्यग्रहणहेतवे । न प्राप च परं किञ्चिद् यतरणे बलशालिनः ॥ ८० ॥

ततोऽसौ रमयापास युधिष्ठिरमशीपतिम् । देवैः कुट्टनिर्माणैः दुर्योधनमुपश्चिरम् ॥ ८१ ॥

क्रमाद् शरित्तसर्वस्वो द्रौपदीमप्यहारयत् । पर्णिककार तदनु भातृनापि महाप्रनाः ॥ ८२ ॥

हारयापास तांश्चापि गान्धारयोऽथ तं जगौ । सुञ्च मे पृथिवीं सर्वां शारितां द्रौपदीं तथा ॥ ८३ ॥

याहि वन्दूनापि त्यक्त्वा वनमेकः परिश्रम । ऊचिरे तं च सायन्ता नैवं वाचमुदाहर ॥ ८४ ॥

हारितामपि पाञ्चालीं सतीरत्नं समर्पय । अन्यथाऽनर्थ एवाऽयं तव राजन् ! उपस्थितः ॥ ८५ ॥

चत्वारो भ्रातरश्चापी रक्षिता अपि दुःसहाः । पञ्चानना इव तथा राज्यवेरुगति भोगिनः ॥ ८६ ॥

तेनाऽपी यान्तु पञ्चापि वनं द्वादशवत्सरान् । इत्युक्ते धार्तराष्ट्रोऽयमेवमस्त्विति चावदत् ॥ ८७ ॥

तत्स्ते मातरं कुन्तीं लात्वा च दुपदात्मजाम् । वनं यान्ति स्म यशसा बलेन च किलान्विवताः ॥ ८८ ॥

अथ दुर्योधनः शारित हस्तिनापुरमेदिनीम् । भृशं मानधनो वन्दून् जित्वा पञ्चऽपि पाण्डवान् ॥ ८९ ॥

भानोः कुमारात् त्वं वृद्ध इति तुभ्यं प्रकल्पिताम् । दातुं निजां दुहितरं त्वां तु द्वेषो जहार तत् ॥ ९० ॥

उद्गाहितुं कुमाराय भानवे यात्पत्न्यौ बली । दुर्योधनमहाराजः पुत्रीमुद्विषिसंज्ञकाम् ॥ ९१ ॥ (युगम्)

इति सायुवचः श्रुत्वा प्रद्युम्नोऽथ कुरूहली । उवाच नारदं तिष्ठ त्वमत्रैवेति याम्यहम् ॥ ९२ ॥

दृष्ट्वा सैन्यं सगायामि कौतुकी नालसांख्ये । विलम्बं मा कृथा वत्स ! समागच्छेथ सत्वरम् ॥ ९३ ॥
 इत्युक्तो देवमुनिना चचाल चपलः स नु(तु) । भोजनं कुरुते यत्र जन्मयात्रा मनोहरा ॥ ९४ ॥
 मपीपुञ्ज इव श्यामो-लम्बोष्ठः कंसभः किमु । लम्बोदरो गणेशः किं पीताऽक्षथ किमोर्ध्ववत् ॥ ९५ ॥
 वक्रभालो बृहद्दन्तो वल्लीवोष्ठितमूर्धनः । आजगाम किरातस्य दधद् रूपं विरूपभाक् ॥ ९६ ॥
 दुर्योधनमहीनेतुः कथाऽस्ति वेश्म पथीमयम् । इति पृच्छन् जनैर्हस्यमानो मिलितदन्तकैः ॥ ९७ ॥
 ययौ दुर्योधनो यत्र राजा सिंहासनास्थितः । कार्यव्यग्रोऽस्ति तत्रैव नत्वा चैत्रमुवाच तम् ॥ ९८ ॥
 कुण्जराजाऽऽज्ञयाऽत्रैव तिष्ठामि पयि सस्थितः । शुककाधिकारी मुक्तोऽस्मि मम विष्णुना ॥ ९९ ॥
 शुकं देहि महाराज ! पश्चाद् वज यथालचि । अन्यथा गमन नैन भावि ते प्रथमं ब्रुवे ॥ १०० ॥
 ततोऽवदद् हसन्नुच्चैर्दुर्योधनमहीपतिः । किं ग्रहीष्यसि शुकं त्वं चाजिनो हस्तिनः किमु ? ॥ १०१ ॥
 तदा किरातः स माह लम्बान् दन्तान् प्रदर्शयन् । न जानि जन्ययात्रायां सार वस्तु किमस्त्विदम् ॥ १०२ ॥
 यत् स्यात्सारातर वस्तु दीयतां मम तद् भ्रुवम् । तदा दुर्योधनः माह मायो हास्यमिषाः नृणाः ॥ १०३ ॥
 अस्ति सारातर वस्तु कन्यकोदाधिनामका । सर्वोर्ह दीयतां सैन नोडोऽस्मि जन्मतो यतः ॥ १०४ ॥
 हर्षमाप्स्यति कुण्जोऽपि यतः कुण्जसुतोऽस्म्यहम् । रस्येऽह भोगसभोगैरनाया सह सन्ततम् ॥ १०५ ॥

किरातेनेति च प्रोक्ते सर्वे हास्यपरा वयुः । हसन्ति भाण्डचेष्टयां नैव के हसितपियाः ॥ १०६ ॥
 पुनः प्रोवाच सहठं किरातो दत्त कन्यकाम् । पश्चाद्यात च सर्वेऽपि नो चेद् यातुं ददामि न ॥ १०७ ॥
 इत्युक्ते नृपतिः प्राह भटाताज्ञार्थंवादान् । दूरे क्षिपन्तु धूर्त्वेनं गले ग्रथिलताऽऽकरम् ॥ १०८ ॥
 उत्तिष्ठन्ते स्म ते यावत्तथा कर्तुं नृपज्ञया । युद्धसज्जोऽभवत्तावद् दूरे गत्वाऽवदत् स तान् ॥ १०९ ॥
 आयात यूयं के सन्ति मदग्रे युद्धकर्मठाः ? । दर्शयामि बलं सद्यो हसितस्य फलं पुनः ॥ ११० ॥
 वदन्निति भटान् सर्वान् मुष्टिघातेन जर्जरान् । कियतां दन्तपातं च चकार स महाबलः ॥ १११ ॥
 पश्यतीव हि भूपाळे चिह्नो हारलतामिव । कन्यां जहार सद्यस्तां पश्यतामेव रक्षताम् ॥ ११२ ॥
 विमाने मुञ्चति स्मैतां भयभीतां सर्वेषुम् । उवाच नारदो वत्से ! मा भैषीः वस निर्भया ॥ ११३ ॥
 अयं हि पुत्रः श्रीविष्णोः नाम्ना धाम्ना च विश्रुतः । मधुमनको धियां धाम कामरूपो महायज्ञाः ॥ ११४ ॥
 पुराऽस्मै कल्पिता दातुमासीत् पित्रा तवाऽथ च । विद्याधरपुरे मुक्तः सुरेणाऽऽज्जन्मतोऽपि हि ॥ ११५ ॥
 अयं तु शक्तिमणीपुत्रस्तेन त्वज्जनकेन हि । दत्ता भानुकुमाराय सत्यभामाऽऽत्मजन्मने ॥ ११६ ॥
 गच्छताऽथ पितुः पार्श्वे ज्ञान्वाऽऽत्मीयां हृताऽसि च । तेन त्वं तिष्ठ निःशंकं मत्पार्श्वे भव सुस्थिता ॥ ११७ ॥
 मधुमनोऽपि किरातस्य रूपं मुक्त्वा स्वरूपभाक् । अभूच्चचाल गुरतो वायुवेगविमानगः ॥ ११८ ॥

गच्छता तेन ददशे मोक्षैः प्रासादसतातिः । अपच्छवारदं केयं पुरीति विरुसन्मनाः ? ॥ ११९ ॥
 उवाच नारदो वरस ! त्वरिपितुः प्राङ्गिणः पुरी । तस्यामयं स्वर्णकुम्भः प्रासादो गरुडध्वजः १२० ॥
 गरुडध्वजवद्गुस्ते दूरतो दृश्यतेतराम् । समुद्रविजयस्याऽयं प्रासादः सिंहकेतनः ॥ १२१ ॥
 स्र्वैर्गवाक्षः प्रासादो वसुदेवस्य भूपतेः । पितामहस्य ते वरस ! गजकेतुर्विराजते ॥ १२२ ॥
 जनकस्याग्रजस्याय प्रासादो नीलवाससः । नीलवासोध्वजः मोक्षैर्गालकश्रेणिराजितः ॥ १२३ ॥
 वप्रसेनमर्हीभर्तुः प्रासादः कापिकेतनः । भामिन्याः सत्यभामायाः प्रासादो धवलीकृतः ॥ १२४ ॥
 विवाहे भाद्रपुत्रस्य कदलीस्तम्भराजितः । नवीनोऽय यवाङ्कुरशरावश्रेणिवन्धुरः ॥ १२५ ॥
 अन्यानि सार्धवाहानां वणिजामपि भूरिशः । हर्म्याणि रम्यरम्याणि शालीनि विविधैर्ध्वजैः ॥ १२६ ॥
 पश्येममुच्चैः प्रासादं श्रीमदादिजिनोशितुः । जात्यजाम्बून्तदश्रीककलशेन विराजितम् ॥ १२७ ॥
 बाह्युना नातिमन्देन कम्प्यमानध्वजाशुकम् । जात्यगाद्गोपगौरश्रीनिभेयमतिगान्तिवत् ॥ १२८ ॥ (सुतम्बु)
 सथाऽयं शान्तिनाथस्य प्रासादः शोभतेतराम् । उच्चैः शिखरशोभश्रीध्वलदध्वजपटः पृथुः ॥ १२९ ॥
 भयं दूरस्थितैर्दृश्यः उच्चैः शिखरशोभितः । प्रवर्तमानतीर्थदानमनीलध्वजाञ्जितः ॥ १३० ॥
 अयं श्रीनेमिनाथस्य द्वारिकापुरभूषणम् । जीवत्स्वामिपतिच्छन्दविराजिशीः सितध्वजः ॥ १३१ ॥

पृथं पृथञ्चितरिथतान् पश्य द्विर्दशमितार्ताम् । अनैकगच्छद्गान्छज्जनश्रीणिधैशुपितान् ॥ १३२ ॥
 रुक्मिण्यथाः सदृशं पश्य गानुस्ते स्फाटिकात्मभम् । राश्रीकयापि निःश्रीकां विना त्वां पुत्ररत्नरुम् ॥ १३३ ॥
 इत्युक्ते मदनः ग्राह नारदं विक्रमन्मनाः । त्वयश्चैव क्षणं तिष्ठ त्रिमासे कल्पया सह ॥ १३४ ॥
 अहं तु यापि नगरीं क्रीडां कर्तुमेषा गन्तुम् । उवाच नारदो वत्स ! विलम्बो नोचितस्तव ॥ १३५ ॥
 पृथाऽपि चटिका मातुर्वत्स । ते वत्सरायते । मातरं मिल तेन त्वं सपत्नीस्पर्द्धपीडिताम् ॥ १३६ ॥
 प्रत्युवाच मुनिं सोऽथ ह्यसपटलितधरः । अज्ञातो मिलितुं त्रिधै नोत्सहेऽहं मुनीश्वर ! ॥ १३७ ॥
 जानीयान्मां कथं पुत्रं स्वकीयं कंसमूदनः । प्रत्येति च कथं हारथा यावदोजो न पश्यति ॥ १३८ ॥
 सिद्धः सिंहवल्नेन खयातिमाप्नोति निश्चितम् । शृगालगृहियोर्षदः कोऽन्यथा वद मां मुने ! ? ॥ १३९ ॥
 यास्याभ्येव मुने ! तेन निदेशं प्राप्य तावकम् । पिताऽपि मार्गितो दधाद् योग्यमाज्ञां तन्नभवे ॥ १४० ॥
 इति गाढदहं मत्वा याहीति स्फुरिताऽधरः । अबोचत्तस्य वैदग्ध्यत् श्रुशं सन्तुष्टमानसः ॥ १४१ ॥
 विमानाच्चत उत्तीर्णगच्छन्ध्व द्वाशिशुपरीम् । उद्यानं पश्यति स्पादौ पाचयां दिशि च गोपुरात् ॥ १४२ ॥
 आम्ननिम्पकदम्बादिवर्षैः फलभरोत्ततैः । शोषितं ह्यारदुरायाः मण्डपैश्छादितं पुरः ॥ १४३ ॥
 नालीकैरीपतत्पकफलदन्तुरितक्षिति । दाडिमीफललब्ध्याश्चि जम्बीरफलसंभृतम् ॥ १४४ ॥

कचिच्च चम्पकाशोकसकुलं गन्धवनयुरम् । कचिच्च मालतीगुण्यभ्रमद्भ्रामरहृन्दकम् ॥ १४५ ॥
 कचिच्च केतमीगुण्याऽऽमोदधाराप्रवर्षुलम् । शिखण्डिकलनिर्हार्द पतत्पक्षिकुलकुलम् ॥ १४६ ॥ (पञ्चभिः कुलकम्)
 मलम्बशृङ्खलावद्धाभिधृत् पुरुषाकृतिः । विवेश स वन धीमानृचे च वनपालकान् ॥ १४७ ॥
 वन कस्येदश रम्यमृजुस्ते वेत्रधारिणः । भागिन्याः सत्यभामायाः श्रीमत्कृष्णमहीपतेः ॥ १४८ ॥
 तस्याः पुत्रविवाहाय रक्ष्यमाणं फलद्विमत् । एतदस्ति वनं तस्मान्निवर्तस्य प्रवेशनात् ॥ १४९ ॥
 सवाच स तदा तांश्च कपिरस्ति युष्माक्षितः । गृह्णन्तु मार्गितं द्रव्यं तप्तो भवतु मत्कपिः ॥ १५० ॥
 इत्युक्त्वा द्रविणं दत्त्वा मार्गितं कपिधृत् पुमान् । वनं विवेश चक्रे च त्त्रनं सर्वफलैः क्षणात् ॥ १५१ ॥
 निर्जगाम ततः सद्योऽभवदध्वधरः पुमान् । विवेश द्वारिका सद्यो हार्तिकार्थीयसकृताम् ॥ १५२ ॥
 तृणापर्णेषु गत्वा सोऽयाचिष्ट तृणमूलकान् । अर्थां युष्माक्षितोऽस्तीति वदन्त्यायविदां वरः ॥ १५३ ॥
 तृणापणिन ऊचुस्ते कटिवन्धलवित्रकाः । भानोर्वैवाह आयास्यज्जन्यया नार्थमुच्चिताः ॥ १५४ ॥
 पशुग्रासकृते एते नार्पणीयास्ततो ह्यमी । अन्यत्र याहि याहि त्वं पोषयाऽभ्यं तृणादिभिः ॥ १५५ ॥
 इत्युक्ते द्रविणं दत्त्वा तान् पलोभ्यावर्तोऽधिकम् । अतूर्णोचकार सर्वास्तास्तृणहृदन् क्षणादपि ॥ १५६ ॥
 सतो जगाम पानीयशालायां स विपासितः । पानीयाभ्यक्षकानृचे पातु ददेतु मे जलम् ॥ १-७ ॥

मृणाऽऽप्यणिवद्भुस्तेऽप्यतोऽदाद् द्रविणं घनम् । सश्रीको दानशौण्ड्यं कुर्यात् कार्यं यथेप्सितम् ॥ १५८ ॥
 स्वयं पित्र जलं भूरि पाययाभ्वं व्रज द्रुतम् । इत्युक्तः स चकाराऽऽशु मरुभूमिनिवाथ ताम् ॥ १५९ ॥
 ततो जगाम वाहाल्यां दृष्ट्वा भानुकुमारकम् । वाहयन्तं परीक्षायै हयं यवनदेयजम् ॥ १६० ॥
 दृष्ट्वाऽथ वाजिनं तं च राजपुत्रो हयपियः । ज्ञचिवान् कस्य ताक्ष्योऽयं विक्रेतव्योऽथवा न हि ? ॥ १६१ ॥
 पद्युम्नः प्रोचिवास्तं च याचितार्थस्य लाभतः । विक्रेतव्यो मया राजन् ! काम्बोजोऽयं हयोत्तमः ॥ १६२ ॥
 स प्राह मूल्यमादाय हयं मेऽमुं समर्पय । तदोवाच हयस्वामी परीक्ष्याऽमुं गृहाण भोः ! ॥ १६३ ॥
 अन्यथा कृष्णराजो मां दण्डयेद् हि निरागंसम् । मूल्यं तद्वद् लास्यापि त्वत्तो मुदितमानसात् ॥ १६४ ॥
 इत्युक्ते स स्वक्रोयाभ्वं मुक्त्वा काम्बोजवाजिनम् । आखरोह सपर्षाणं नाटयामास भूरिजः ॥ १६५ ॥
 पातयामास सोऽश्वस्तं सद्यो दन्तुरभूतले । पेतुर्दन्ताश्च सर्वेऽपि वीजानीव हि दाडिमात् ॥ १६६ ॥
 गलदुधिरसंभारो हस्यमानोऽखिलैर्जनैः । त्रपापिनद्धवदनो यावत्तिष्ठति भानुक्रः ॥ १६७ ॥
 तावदाह च हयवान् पुरुषो राजपुत्रकम् । अद्यापि हयशिक्षायां कुशलो नाऽसि किञ्चन ॥ १६८ ॥
 अद्यापि मूर्ख एवाऽसि भूत्वा कृष्णकुलेऽपि किम् ? । लज्जितं हि त्वया सर्वं कुलं यदुनुपस्य तत् ॥ १६९ ॥
 भानुस्तमाह जानासि हयं वाहयितुं स्वयम् । परोपदेशे कुशलो वर्तसे वा जडः स्वयम् ॥ १७० ॥

तदाह त च भो भानो ! जाने क्रीडयितुं परम् । हृद्धत्वाद्य हि शक्तोऽस्म्यारोहुं तार्क्ष्योत्तमं पुनः ॥ १७१ ॥
पञ्चपद्येभिमलित्वा मां हयमारोहयन्ति भोः ! । दर्शयामि निजां पत्नीं हयशास्त्रसमुद्भवाम् ॥ १७२ ॥

भानुः प्राह ततः पत्नीनारोहयत पञ्चपाः । मिलित्वैन कलां जाने यथैतस्य वचस्विनः ॥ १७३ ॥

धारोहयति यावत् श्लथगात्रो बभूव सः । पतन् भूमौ च निःसत्त्वधूर्णयामास तानथ ॥ १७४ ॥

आह भानुकुमार स मूर्खैरोभिस्तु पातितः । दर्शयामि निजां विद्यामारोहयसि चेत् स्वयम् ॥ १७५ ॥

अथ भानुकुमारस्तं हयारूढं चकार सः । वाजं कारयताऽनेन चूर्णितो भानुरेव हि ॥ १७६ ॥

उत्पत्य विद्यया सोऽगाददृश्यत्व क्षणादपि । रुदन् भानुकुमारोऽपि गतो मानुषुखो गृहम् ॥ १७७ ॥

मधुम्नोऽथ द्विजीभूय राजमार्गे उपाविशत् । पुस्तक वाचयामास सुधामधुरया गिरा ॥ १७८ ॥

धागाच्च दासी भामायाः कुञ्जिका नामतस्तदा । कुञ्जाङ्गी सान्धया तेन पृष्टा नामादिकं पुनः ॥ १७९ ॥

धाचख्यौ सत्यभामायाः द्विज ! दास्यस्मि कुञ्जिका । अतीव बलभा तस्याः लभ्यसम्बन्धतः परम् ॥ १८० ॥

जगाद च तदा विप्रो विद्यावानस्स्यहं खलु । क्षणात् त्वां सरलां कुर्वे कुञ्जरोगप्रणाशनात् ॥ १८१ ॥

पतित्वा पादयोस्तस्य जगाद विनयान्विता । एवं कुरु महभाग ! प्रसादस्ते भवत्वसौ ॥ १८२ ॥

इत्युक्ते स चकाराऽमु सरलां कुञ्जिकां क्षणात् । मूर्ध्नि हस्तस्य दानेन मन्त्रजापपुरस्सरम् ॥ १८३ ॥

कुञ्जत्वाऽपासनात् स्वस्य सद्यो विस्मयदर्शनात् । कस्य प्राघूर्णकोऽसीति पृच्छति स्म च सा द्विजम् ॥ १८४ ॥

उवाच मायाविप्रस्तां नाम्नी द्वे स्तो ममाऽनघे । । मोदकपिय इत्याद्यं द्वितीयं वटकपियः ॥ १८६ ॥
 मोदकाः प्रचुराः यत्र वटकाश्च सुगन्धयः । तस्य माधूर्ण एवाऽहं पृच्छसि त्वं तदा ब्रुवे ॥ १८६ ॥
 सोचे तं सत्यभाषायाः पाणिग्रहयहेतसवः । ग्रहे भानुकुमारस्य विद्यते निकटस्ततः ॥ १८७ ॥
 लडुका कन्दुकाकाराः वर्तन्ते तत्र भूरिशः । एहेहि विप्र ! सवस्तत्रं भोजयामि यथास्वचि ॥ १८८ ॥
 वटका अपि तत्रैव सन्ति स्वादुतराः द्विज ! । नाम्नाऽन्वर्थं पाप्सुहि त्वं भुक्त्वा भुक्त्वा यथेष्टितम् ॥ १८९ ॥
 इत्युक्तः स ज्ञामाऽथ मामासद्वा तथा सह । तोरणद्वारि मुक्त्वा तं साऽगानमध्येग्रहं मुदा ॥ १९० ॥
 काऽसि त्वमिति पप्रच्छ भाषा विभगयभाग् हृदि । साऽथोचे कुञ्जिका दासी तवास्मि प्रेषयन्त्रिका ॥ १९१ ॥
 भामोचे मद्ग्रहाद्याहि धूर्ते ! वञ्चयसीति किम् । साऽस्ति कुञ्जाकृतिः क्रूरा त्वं तु रूपाप्सरःसमा ॥ १९२ ॥
 अभिज्ञानानि तस्याः सा पूरयामास मुह्यवित् । कथं कथय कुञ्जत्वं गतं ते तत्क्षणाद्यापि ॥ १९३ ॥
 इत्युक्त्वा भामयाऽथोचे सा सर्वं विप्रचेष्टितम् । भामोचे याहि याहि त्वं विप्रमानय सत्वरम् ॥ १९४ ॥
 ग्रहाङ्गणात्तमाकार्यं भामाग्रे सा ययौ पुनः । ननाम विप्रं सा सद्यो भृशं विलयपूर्वकम् ॥ १९५ ॥
 आशिषं पददौ विप्रो भव रूपवती चिरम् । रञ्जयस्व मतो विष्णोः पुनर्यौवनभाग् भव ॥ १९६ ॥
 स्वल्पसादान्द्रविष्यामि स्वामिन् ! तत्र न संशयः । इत्युक्त्वा सत्यभामा तमासन्नं महदर्पयत् ॥ १९७ ॥
 सुखासनसमासीनं कृत्वा कृष्णाङ्गना जगौ । कुरु सत्यामाशिषं स्वां मयि रूपनिवेशनात् ॥ १९८ ॥

स्विक्रमणी मे सपत्न्यस्ति तथा विष्णुर्वशीकृतः । कृतकार्मण आयाति नैव गेहं मम प्रभो ! ॥ ११९ ॥
जयापि रूपश्रद्धया तां हरिरायाति सन्नति । मेमरज्ज्वा वद्ध इव दृषो विप्र ! तथा कुरु ॥ २०० ॥
इत्थं वभाषे विप्रस्तां तथोक्तः स हसन्निति । कुरूपत्व विना नैव सुरूपत्व प्रजायते ॥ २०१ ॥
स्नानीयचूर्णयोगेन कुरूपो जायते शुमान् । पथम तदनु स्नानाद्भुजा रूपमाय भवेत् ॥ २०२ ॥
आदर्शो मणिरप्येव निक्षिप्तो वसन तथा । रूपापादनवेलायां कुरूपायैव सर्वत ॥ २०३ ॥
पश्चान्निर्घलेजासि भवेयुर्वस्तुयोगतः । तथा त्वं भव कुष्णाग्रमहिषि ! पथमं श्रुसे ! ॥ २०४ ॥
मम मन्त्रवलात् सद्यः शचीमपि विजेष्यसे । वार्तेव का च मानव्याः सतताब्जशुभो ननु ॥ २०५ ॥
सत्योवाच तदा विप्र ! विधिं कं करवाण्यहम् । समादिश यथाज्ञातं मन्त्र तदनु शिष्य ॥ २०६ ॥
तदोवाच स विप्रस्ता शिरो मुण्डय पूर्वतः । गत्याऽप्यवरके शीघ्रं नना भव च सर्वतः ॥ २०७ ॥
मध्या लिम्प्य समग्राहं तैलकज्जलातया । रोमरूपोऽपि गौरस्ते न विष्टु मनागपि ॥ २०८ ॥
जीर्णैश्चूतसूतवासा भवाऽनु च गमाग्रतः । पाण्डुबन्ध ! च मा लज्जामह पुत्रसमोऽस्मि यत् ॥ २०९ ॥
दीपमानं मया मन्त्र जप चैकाग्रमानसा । अग्रतः कुलदेवीनां यावर्ज्यधि करोम्यहम् ॥ २१० ॥
इत्युक्ते सत्यभाषा सा तेनोक्त हि तथाऽरुरोत् । कां कां कां कां कां कां कां कामिति मन्त्र ददी च सः ॥ २११ ॥

विधिं समप्रपादिरथ भोजनार्थमुपाविशत् । मायाविप्रो गृहे तस्याः बुभुक्षाशामकृषिकः ॥ २१२ ॥
 सत्या तु जापं कुर्वाणा तस्यौ मौनवती भृशम् । आदर्मादं मोदकांश्च सोऽस्याद् विप्रः क्षुधातुरः ॥ २१३ ॥
 मोदकादिरसवतीं विद्याशक्त्या समापयत् । अहं बुभुक्षितोऽस्मीति पूत्सुर्वन्नेव तस्थिवान् ॥ २१४ ॥
 भक्षितं त्वयका सर्वमथ याहि द्विर्जैह्रुव । दास्यः समस्ता भामाया अबदानिति यावता ॥ २१५ ॥
 शुष्माकं भक्षितं सर्वं न जीरेत् क्रूचक्षुषाम् । अतोऽत्रैव हि मुञ्चामि सर्वा रसवतीमिमाम् ॥ २१६ ॥
 इत्युक्त्वा वसनं चक्रे क्रमभक्षितवस्तुनः । क्रमेण तेन विप्रः स गेहं दुर्गन्धि च व्यधात् ॥ २१७ ॥
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे विप्राथम ! सर्वं विनाशितम् । गेहं तथाहि याहीति दा-युक्तः स ययौ बहिः ॥ २१८ ॥
 पुनर्बालमुनिर्भूत्वा ययौ प्रासादमुत्तमम् । मङ्गल्या विद्यया ज्ञातं स्विमण्याः शोकसंकुलम् ॥ २१९ ॥
 तस्याऽऽसनाथं गेहान्तर्ययौ सादरमानसा । उपाविशत् समागत्य कृष्णसिंहासनोत्तमे ॥ २२० ॥
 तत्क्षणं निर्ययौ गेहादादाय च शुभासनम् । वन्दित्वा तं मुनिं प्रोचे मुञ्चासनमिदं यतः ॥ २२१ ॥
 कृष्णो वा कृष्णपुत्रो वोपवेशाहो भवेदिर । अस्याधिष्ठायको देवः सहते नान्यमेव हि ॥ २२२ ॥
 तेनोत्तिष्ठ मुने ! सद्यः आसनात् कृष्णकल्पितात् । अस्मिन् योग्यासने तिष्ठ कार्यं चागमने वद ॥ २२३ ॥
 बालो मुनिर्हसित्वोचे मातः ! बालतपस्व्यहम् । पराभवे ममुर्न स्याद् देवो मां प्रति शक्तिमान् ॥ २२४ ॥

पन्थानमतिवृद्ध्याऽहं समागां सद्म ते बहुम् । तेन श्रान्तोऽस्मि मा वृहि मुञ्च दूरत आसनम् ॥ २२५ ॥
 क्रियत्तपः कृतं स्वामिन् ! अपोवाच च शक्तिमणी । साधुराह महाभागे ! शृणु वार्ता मनोहराम् ॥ २२६ ॥
 अह बालमुनिबालतपस्वी बालपण्डितः । षोडशाब्दत्रय सञ्जाता कुर्वतो मम तत्तपः ॥ २२७ ॥
 मया जन्मत आरभ्य मातुस्तन्यं पणौ न हि । तपसस्तस्य मुश्रद्धे ! पारण वर्ततऽत्र मे ॥ २२८ ॥
 शक्तिमण्युचे महाभाग ! चतुर्थाद्वत्ससावधि । तपः श्रुतं मया जैनशासने मुनिपार्श्वतः ॥ २२९ ॥
 षोडशाब्द तपो नैव श्रुतं वदसि किं मृषा । तथोक्तः स मुनिः पाह परतीर्षं करोषि किम् ॥ २३० ॥
 यदि दित्ससि तद्वेहि न चेन्नाभ्यन्यतः किल । तथोक्ते सा विलक्षोचे शोकावैवाऽस्ति पाचितम् ॥ २३१ ॥
 स चोचे कृष्णगेहिण्यास्ते किं शोकस्य कारणम् ? । सोचे साधो ! षोडशाब्दी पुत्रस्य विरहेण मे ॥ २३२ ॥
 जाता तथापि नायात इत्यह कुलदेवताम् । आराधयं च विधिवत् पुत्रसङ्गमवाञ्जया ॥ २३३ ॥
 त्रिबालं कर्तुकामा मर्तुकामाऽस्मि शोक्तः । इदानीं पाहरं यावद् श्रीवाप्यां निसितासिना ॥ २३४ ॥
 कुलदेवी तदा पाह पुत्रि ! मा साहस कुरु । रसाल एष कलिकामकालेऽपि फलिष्यति ॥ २३५ ॥
 तदा त्व पुत्रमायातं विद्धि नात्र च सशयः । इत्युक्त्वा सा तिरोधच मुदमाधामह ततः ॥ २३६ ॥
 मञ्जुमञ्जरितोऽथाऽप्य रसालः फलदः किल । तथापि पुत्रो नायातस्तेन दुःखेन दुःखिनी ॥ २३७ ॥

महातपस्वी त्वं साधो ! महाज्ञानी तथा ह्यसि । महोपकारी लोकोनामतो हेरां विलोकय ॥ २३८ ॥
 कदाऽऽगमिष्यति पुत्रो मे वद साधो ! प्रियंवद ! । सुनीनां देवतानां च दर्शनं न वृथा भवेत् ॥ २३९ ॥
 सूनोर्विरहशोकं मे सद्योऽपक्वुर तेन भोः ! । सुनिर्विलोक्य नासायाः मारुतं प्रोचिवान् पुनः ॥ २४० ॥
 आयातमेव तं विद्धि मातः ! नात्र च संशयः । जल्पन्ति मुनयो नैव मृषां प्रालर्चना इव ॥ २४१ ॥
 मुदिता खक्तिमणी प्रोच्ये तथास्त्रिंसे ददामि किम् । ब्रूहि यद् रोचते तुभ्यं मानसं पृच्छ च स्वकम् ॥ २४२ ॥
 त्वां दृष्ट्वा प्रेम पुत्रस्योल्लासमेत्यधिकारिकम् । तेन लज्जां कृथा मा नुवं मातरीव मयि व्रतिन् ! ॥ २४३ ॥
 सोऽत्रादीत्तपसा ह्यस्मि षोडशाब्दीभवाऽमुना । कुशोऽहं तेन मे पेषां प्रयच्छाऽभिनवां प्रियाम् ॥ २४४ ॥
 तथाक्ता मोदकान् साऽथ चूर्णयामास हेलया । प्राक्सिद्धान् पयसा युक्तांश्चकार च महामजाः ॥ २४५ ॥
 ज्वलनं ज्वालयामास परं तस्य च मायया । ज्वलनः पाज्वलन्नैव खिनाऽतीव बभूव सा ॥ २४६ ॥
 छद्वासाधुस्ततः प्रोच्ये बुभुक्षाक्षामकुक्षिकः । न शक्तोऽहं क्षुधां सोढुं मोदकानेव देहि मे ॥ २४७ ॥
 उवाच सा मद्द्रव्यकृताः कृण्वाय मोदकाः । अन्यश्चेदति अग्र्यते तत्क्षणं दुर्जरा हामी ॥ २४८ ॥
 ततो बालमुनिः प्राह देहि मह्यं हि मोदकान् । कृपणाऽसि ततो नैव ददासि वद मा मृषा ॥ २४९ ॥
 इत्युक्ते सा ददाति स्म शङ्कमानैकमोदकम् । एकमेव चकाराऽऽशु कवलं मोदकस्य सः ॥ २५० ॥
 पुनर्द्वितीयं सा तस्मै क्रमतश्च तृतीयकम् । चकार तस्य कवलं न द्वितीयं हरेः सुतः ॥ २५१ ॥

दत्तं दत्तं स शुद्धके स्म विस्मिता सा वभूव च । कोऽसावस्ति हि बलवान् हरेरपि महाबलवत् ? ॥ २५२ ॥
 कुण्डोऽपि हि न शक्तेः स्यात् स्यादितु य द्वितीयकम् । मोदरु बहुशो शुद्धके मोदकान् बालकोऽपि सन् ॥ २५३ ॥
 अथ शान्तशुभो भुक्त्वा यावत् स जुलुक ललौ । इतश्च सत्ययामा ता तं जाप कुर्वती शुभम् ॥ २५४ ॥
 आगत्य ते नराः प्रोचुरारामाद्यधिकारिणः । चक्रे स्वामिति ! काश्चिद् ते वन रिक फलादिभिः ॥ २५५ ॥
 अदृणास्तृणशालश्च निर्जलाश्च जलाशयान् । भानुकुमारं कोऽप्यऽथात् पातयामास दम्भतः ॥ २५६ ॥
 दास्यः प्रोचुस्तथागत्य तस्य विप्रस्य चोदितम् । गृहमध्याद्विनिर्गत्य साऽप्यद्रव्यदपवित्रिताम् ॥ २५७ ॥
 शालां वान्त्याऽतिदुर्गन्धां पाकशालां च रिक्ताताम् । मण्डकौ-दन-सार्पिभिः शाकैश्च विविधैर्निजाम् ॥ २५८ ॥
 हा ! वञ्चिताऽस्मि केनापि कपटेन दुरात्मना । दुर्वासस च दुर्गन्धां मुण्डिता मा चकार यत् ॥ २५९ ॥
 एतं व्यतिकरं यावन्नैव जानाति रक्षिमणी । आनाययापि तर्केशान् पणवन्धेन हारितान् ॥ २६० ॥
 इत्थं मनसि सञ्चिन्त्य प्रेषयामास सत्वरम् । दासीः पटलिमाहस्ताः केशानयनहेतवे ॥ २६१ ॥
 ऊचिरे ताः समागत्य हसन्त्यो रक्षिमणीं पति । स्वामिनी नः सत्ययामा त्वामादिशति मानिर्ता ॥ २६२ ॥
 परिणोषयति मे पुत्रो भानुर्भातुसमष्टुतिः । केशानर्पय तेन त्व पणवन्धेन हारितान् ॥ २६३ ॥
 इत्युक्ते ताभिरागत्याऽरोदीद् गाढस्वरं सशुकं । पृच्छति स्म मुनिर्बालो मातः ! त्व किमु रोदिषि ? ॥ २६४ ॥

वार्तां सविस्तरां प्रोचे रक्षिमणी शोकविह्वली । यथाजानां नारदोक्तिपतिध्वनिमिवाऽथ सा ॥ २६५ ॥

मायासुनिस्तदा तासां कुन्तलैः गुण्यवासितैः । भुत्वा पटलिकां सद्यः प्रेषयामास ताः प्रति ॥ २६६ ॥

गीतगानं प्रकुर्वाणाः स्वामिन्यो यात वो गृहम् । अर्पयन्तु च तान् केशानिति शिक्षां प्रदाय सः ॥२६७॥ (अर्थतो युगम्)

सर्वास्ता मुण्डिता दृष्ट्वा भामा विस्मयभाग् जगौ । अरे ! किं जातमेतद् हि कर्म केनेदृशं कृतम् ? ॥ २६८ ॥

ता ऊचिरे खट्योऽथ सर्वं तस्य विचोष्टितम् । भामा भांपवती जाता दिव्यकीर्तिन् समादिशत् ॥ २६९ ॥

यात रे ! रक्षिमणीगेहं बलात् कुरुत रक्षिमणीम् । मुण्डितां सपरीवारां केशानानयत द्रुतम् ॥ २७० ॥

परतन्त्राः समाजगुर्वपमानशरीरकाः । साधुस्तानपि निर्दनाशिरोजानकरोद् द्रुतम् ॥ २७१ ॥

त्वक्छेदनिर्यद्गुधिरा आजगमुस्तेऽपि तत्क्षणम् । पूत्कुर्वन्तश्च निन्दन्तो भामां मूर्खशिरोगणम् ॥ २७२ ॥

निर्विचारा ततो भामा सद्योऽगादुपकेशवम् । जगाद् दापय त्पं मे रक्षिमण्या मूर्धजान् द्रुतम् ॥ २७३ ॥

अभूस्त्वं प्रतिभूरत्र बलदेवश्च विश्रुतः । उत्थाय च स्वयं गत्वा मुण्डितां कुरु रक्षिमणीम् ॥ २७४ ॥

हासशीलो हरिः प्रोचे भागे ! त्वं मुण्डिता भव । इयतैव कृतं मेऽस्तु रक्षिमण्याः किं प्रयोजनम् ॥ २७५ ॥

रक्षिमण्याश्च पदे जाता त्वमेवासि हि मुण्डिता । अमुण्डिताऽस्तु त्वत्स्थाने रक्षिमणी शोभनं ह्यदः ॥ २७६ ॥

उच्छलन्ती ततः प्रोचे साक्षादेव हि सर्पिणी । मायाविन् ! मायया सर्वमविनीतं कुळं कृतम् ॥ २७७ ॥

हार्यं मा कुरु हास्यस्य स्थानं नास्त्यत्र किञ्चन । अकालविहितं हास्य विषयते नृणां यतः ॥ २७८ ॥
 शृशं तया मेरितोऽथ हरी रामं समादिशत् । आतः ! त्व याहि रक्विमण्याः मेहं तां च प्रबोधय ॥ २७९ ॥
 पणवन्धे त्वया केशाः हारितास्तत्र साक्षिकाः । अहं हरिश्च संजाता दुर्योधन इति त्रयः ॥ २८० ॥
 केशान् देहि स्वय तेन हठं मा कुरु रक्विमणि ! । कथयेति गिरा सौम्यसुधामधुरया सुधीः ॥ २८१ ॥
 इत्युक्तो हरिणा रामो यावदभ्येति तद्गृहम् । अचेत्यशक्तिमान् सोऽयं कुण्डल्पोऽभवत् तदा ॥ २८२ ॥
 शुभः स्याद्धि पितृस्तुल्य इति सत्यापयन्निव । न्यायं च शाल्वाविदुरो विश्वविश्रुतपुण्यवान् ॥ २८३ ॥
 रामस्तत्र हरिं मेक्ष्य निजसिंहासनस्थितम् । पुरः स्थितां रक्विमणीं च ताम्बूलव्यग्रपाणिकाम् ॥ २८४ ॥
 लज्जानम्रमुल्लो रामः सद्य एव समागमत् । स्थाने वलित्वा तत्रापि हरिं मेक्ष्य क्रुथाऽज्वलत् ॥ २८५ ॥
 आतर्यपि मयि स्वामिन् ! नोचिती हासशीलता । यन्मां मेष्व स्वयं गत्वा सिंहासनमुपाविशः ॥ २८६ ॥
 अहं तु लज्जितो जातस्त्वं निर्लेजः सदा ह्यसि । उद्धतानां कुतो लज्जा क्व वा विद्या ममादिनाम् ? ॥ २८७ ॥
 इत्युचानेऽथ हल्लिनि मोचिवान् देवकीसुतः । अहं तत्रागतो नास्त्यत्रार्थे पादौ स्पृशामि हि २८८ ॥
 वसुदेवस्य च भ्रातृस्त्वपि प्राणवह्मण ! । वसुदेवाच्च भवतो नास्ति मे कञ्चन मियः ॥ २८९ ॥
 इति प्रबोधितो रामः स्वच्छचिचोऽभवत् तदा । दुर्बोध्या खलु भामाऽभूत्सर्पिणीव दुराशया ॥ २९० ॥

किञ्चवाणा ययौ गेहं कुर्वती हस्तचालनाम् । मुञ्चन्ती गरकोद्गारात् त्वराशियिलनीविभ्रत् ॥ २९१ ॥

ओदनः शीतलः सद्यो भवेदुष्णीकृतोऽपि हि । उष्णिकोष्णा च न परं भजेत् शीतलतां यथा ॥ २९२ ॥ (युष्मम्)

हरिययौ गृहे तस्याः सान्त्वनायै क्रुथाजुषः । तावच्च नारदोऽभ्येत्य शक्तिमणीं प्रत्यबोधयत् ॥ २९३ ॥

कुष्णाप्रिये ! विजानीहि सुतं तव महाद्युतिम् । पुनं पद्युम्ननामानं हर्षं प्राप्नुहि दर्शनात् ॥ २९४ ॥

मिलालिङ्गनदानेन स्योत्सन्ने कुरु जुम्ब च । पद्युम्नोऽपि निजं रूपमाविष्कृत्य ननाम च ॥ २९५ ॥

कुर्यासकं वितिभिद्य निर्ययौ प्रस्नवस्तदा । शक्तिमण्याः प्रेमसंभारादालिङ्ग च तं मुहुः ॥ २९६ ॥

तदोचे शक्तिमणी पुत्रं मिल त्वं पितरं स्वकम् । बलं च स्वपितृस्तुल्यं विश्वविश्रुततेजसम् ॥ २९७ ॥

पद्युम्नस्तामुवाचैवं न ज्ञाप्योऽम्ब ! पितुर्हरिः । अदृष्ट्वा मद्रत्वं तादृक् कथं प्रत्येति मां सुतः ? ॥ २९८ ॥

चमत्कारि बलं यावद् दर्शयामि स्वकं न हि । न ज्ञाप्यस्तावता मातः ! स्वयं ज्ञास्यति मद्बलत् ॥ २९९ ॥

परं श्रुत्वा प्रत्येति कौकिलस्तनयं निजम् । काक-कौकिलयोर्भेदं को जानात्यन्यथा पुनः ? ॥ ३०० ॥

इत्युक्त्वा शक्तिमणीं सोऽथ रथे मायाप्रकल्पिते । अध्यारोहोऽचलद्राजपथे लौकैर्निरीक्षितः ॥ ३०१ ॥

दृश्यौ शब्दत्वं महाध्वानं बाढस्वरमदो वदन् । हरामि कुष्णमहिषीं शक्तिमणीं प्रेमभाजनम् ॥ ३०२ ॥

यः कश्चिद् बलवान् पुर्यां द्वारिकायां मद्रतः । स आयातु च गृह्णातु शक्तिमणीं हस्ततो मम ॥ ३०३ ॥

कुष्णो वा बलदेवो वा तयोः पुत्रोऽथवाऽन्यकः । युद्धवा मया सहैमां च गृह्णातु मम हस्ततः ॥ ३०४ ॥

अन्यथा स्वगृहे गत्वा स्त्रीणां क्षरणतत्पराः । भवन्तु भवभर्तास्ते कम्पमानशरीरकाः ॥ ३०५ ॥
 इति श्रुत्वा महर्षीरा राजानश्चेष्टुरादरात् । हयाख्या गजाख्या रथाख्याश्च पत्नयः ॥ ३०६ ॥
 प्रद्युम्नो हेलया सर्वानजैपीजितकास्यपि । लज्जानम्रमुखास्तेऽथ बलिन्ना जगमुरालयम् ॥ ३०७ ॥
 अथ कुष्णः ससेनाको बलदेवसमन्वितः । उग्रसेनादिभिः सार्द्धं च्वाल चपलाचलः ॥ ३०८ ॥
 हेसन्नुवाच प्रद्युम्नो दन्तज्योतस्नार्चिताथरः । याहि रे ! याहि कुष्ण ! स्व धाम लज्जासमन्वितः ॥ ३०९ ॥
 कंसादिवधजां कीर्तिं मा हार्षीहेलयाऽर्जिताम् । मामेककमनिर्जित्य विधाऽतुलितसाहसम् ॥ ३१० ॥
 सत्यमामासुलाः सन्ति बह्व्यस्तेऽस्मरसां सभाः । कामिन्यस्ताभिरेव त्वं भोगान् भुङ्क्ष्व स्ववेशमगाः ॥ ३११ ॥
 अस्याः कृते किलैरुस्याः कीर्तिंदारान् विमुञ्च मा । अन्यथा द्वेषिजयजाः कीर्तिंदारा हि नथराः ॥ ३१२ ॥
 नायारपतीषं हस्तेऽपि द्वय तत्रे गमिष्यति । विचारय च तेन त्व गच्छ धाम सुखं भज ॥ ३१३ ॥
 इत्युक्ते कसविद्वेषी जगादाऽऽस्वत्वलोचनः । अरे ! रे ! किं ब्रवीषीद बल दर्शय दर्शय ॥ ३१४ ॥
 इत्युक्ते विधया बलप्रसैन्यः स युयुधे चिरम् । कृष्णेन लज्जाकृष्णेन कान्तारत्नापहरतः ॥ ३१५ ॥
 निरखं चक्रवान् कृष्णं सद्यो विधाबलात्-सुतः । निर्लेनदन्तो दन्तीय कपिः फालच्युतो यथा ॥ ३१६ ॥
 निर्लेनपक्ष. पक्षीव दुषो निर्लेनशाखकः । निर्लेनदन्द्रो भुजगस्तथा कृष्णोऽभवाचिरम् ॥ ३१७ ॥
 कोऽस्त्वय माद्विजेता यो न सामान्यः शुमानयम् । नहि ज्ञातनरः किन्तु देवोऽयं सभवेदपि ॥ ३१८ ॥

मेपोन्मेपौ प्रकुर्वाणो दृश्यते तेन नो सुरः । किन्तु विद्याधरः काञ्चिद्विद्यावलसमन्वितः ॥ ३१९ ॥
 इत्थं विमर्शं कुर्वाणो हरिस्तस्थौ निराशुधः । स्पन्दते स्माऽथ तद्राहुर्दक्षिणो दानदक्षिणः ॥ ३२० ॥
 बलाय ज्ञापयामास वाहसुफुरणमात्मनः । दक्षिणस्य स चाह स्म फलं तस्येष्टसंगमम् ॥ ३२१ ॥
 तदा च नारदोऽभ्येत्याऽवादीत् कृष्णं लसंशयम् । केन त्वं शुध्यसे विष्णोऽस्त्वयं ते खिमणीसुतः ॥ ३२२ ॥
 ब्रह्मं प्रद्युम्ननामानं महाधीमानमानयम् । कालसंवरभूपात्रगेहात् षोडशवार्षिकम् ॥ ३२३ ॥
 अथ प्रद्युम्न आगत्य निपतन्नुत्पतन्नयी । विनयी ननाम पादाब्जे जातानन्दाश्रुनिर्झरः ॥ ३२४ ॥
 हरिश्च स्वाङ्कणं कृत्वा मुहुर्मूर्ध्नि च्चुम्ब तम् । अभ्यपिञ्चद् भुशानन्देनत्राण्बुभरिनिर्झरैः ॥ ३२५ ॥
 ततो ननाम हलिनं हरिनच्चक्रियान् स च । समुद्रविजयं सोऽपि यमुदेवं तथैव सः ॥ ३२६ ॥
 युद्धभूमिस्तदा प्राप्ता सद्य आनन्दभूमिताम् । नदीव योगिनीरूपं मुक्त्वा रामप्रिया भवेत् ॥ ३२७ ॥
 अथ विप्रान् समाहूय ज्योतिःशास्त्रविदो हरिः । प्रवेशमुहूर्तं पप्रच्छ तेऽपि सद्यः समादिशन् ॥ ३२८ ॥
 कृष्णः प्रवेशयामास सद्यः कुतमहेतस्वाम् । पताकातोरणश्रीकां कुङ्कुमस्नानशीतलाम् ॥ ३२९ ॥
 गवाक्षाऽऽसीनवनितां सम्यगासतीर्णपुष्पकाम् । विलोकनोत्कलोकावसंकटां प्रशुलामपि ॥ ३३० ॥
 विलोकनसाक्षावत्पतद्भूषणसञ्चयाम् । आनन्दस्य महीशस्य राजधानीमिवाऽनवाम् ॥ ३३१ ॥

निनिमेषैर्जतैः सर्वैः स्वर्गपूरनुकारिणीम् । जयन्तमिव पशुञ्जं मर्धांशः पुलकाद्भक्तितः ॥ ३३२ ॥ चतुर्भिः कुलकम् ।
 'अवाकिरन् पौरकन्यास्त च लाजैरस्रवण्डितैः । मत्तद्विपसमारुढं ध्रियमाणातपत्रकम् ॥ ३३३ ॥
 वीज्यमानं चलदश्वेतचामरैः पार्श्वतः स्थितैः । अभितो वेदितं सर्वैर्यदुभिः सेवधिं किमु ? ॥ ३३४ ॥
 इत्थ स्तुतिव्रतनातसंस्तुतो रविमणीपुङ्गवः । ददद्दान सुवर्णस्य कल्पद्रुरिव कामितम् ॥ ३३५ ॥
 आगान्मातुगृहे साक्षादानन्द इव मूर्तिमान् । पुण्यराशिरिव श्रीमान् यशोरशशिः शरीरवान् ॥ ३३६ ॥
 श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचक्रदुग्धसिन्धु-लब्धमतिपुव्रवाचकरत्नचन्द्रः ।
 श्रीकृष्णपुत्रचरित ललित चकार तत्राऽष्टमोऽयमगमद्वं किञ्च चात्सर्गः ॥ ३३७ ॥

इति श्रीमद्युञ्जचरिते महाकाव्ये प्रद्युम्नस्य द्वारिकागमन-मातृ-पितृमिलनवर्णनो नामाऽष्टमः सर्गः सम्पूर्णः ।

नवमः सर्गः

अथ पद्युञ्जपुत्रस्य समागममहोत्सवः । पितृभ्यां क्रियमाणोऽस्ति वसुदेवाऽऽदिभिस्तथा ॥ १ ॥
 आगाद् दुर्योधनस्तत्र पूर्त्नं भयसैन्यकः । सभायां द्वारिकाभर्तुः शचीभर्तुरिव श्रिया ॥ २ ॥
 स्वाभिन् ! केनाऽपि मे पुत्री हृताऽऽभरणभूषिता । पुर्याः बहिर्जन्ययात्रास्थितोत्पाद्य वक्रादपि ॥ ३ ॥
 उवाच विष्णुर्षो राजन् ! नाहं जाने यतोऽस्मि न । सर्वज्ञस्त्वमतः शुद्धिं कुरु प्रेष्य निजान्नरान् ॥ ४ ॥
 तदोवाच श्रियाः पुत्रः प्रज्ञस्या विद्यया ब्रह्मम् । शुद्धिं कृत्वा समानेष्ये सुतां चिन्तां ततस्त्यज ॥ ५ ॥
 इत्यादित्वा विलम्बथाथ नारदेन समानयन् । दुर्योधनाय कुरवे ददावतुलसाहसः ॥ ६ ॥
 तच्चरित्रमथ ज्ञात्वा कन्याहरणमुख्यकम् । वकवन्तं सुतं ज्ञात्वा कृष्णस्तं दातुमैहत ॥ ७ ॥
 पित्रा च दीयमानां तां नेच्छति स्म श्रियाः सुतः । भ्रातृजाया यतो श्लेषा ततो मे नौचितीभवेत् ॥ ८ ॥
 इति पद्युञ्जवचसा प्रीणितः श्रीयतिश्च ताम् । ददौ भानुकुमारस्य वीवाहमहपूर्वकम् ॥ ९ ॥
 पद्युञ्जोऽय निजाः सर्वा आनयत् संपदस्ततः । विद्याधरपुरात् स्त्रीश्च सकला रतिसुख्यकाः ॥ १० ॥
 इन्द्राऽनुजोऽपि विद्याभुञ्जमहीभूत्कन्यका वराः । उदवाहयत् सहर्षं विद्या-भुञ्ज-बलोर्जितम् ॥ ११ ॥
 अथ पद्युञ्जगीतानि छन्दोऽसि सुमहानि च । वैणिकैर्गायैस्तत्र गीयमानानि सर्वतः ॥ १२ ॥

सर्गः ।

९

तादृशि च चरित्राणि पवित्राणि महीतले । शृण्वती सत्यभामाऽभूदीर्घ्याकल्पिताऽज्ञया ॥ १३ ॥
मम पुत्रस्य नामाऽपि नैव जानाति कश्चन । जीवतोऽपि मृतस्यैव हीनपुण्यस्य सर्वदा ॥ १४ ॥
रक्षिमण्यपि ततः पुत्राद् गीयमानगुणाऽजति । सर्वत्र विश्रुता चैव शिवेवाऽरिष्टनेमिनः ॥ १५ ॥
अथमात् पुत्रकादस्मान्मा जानाति न कश्चन । जीवन्त्यपि मृतेवाऽस्मि शरद्वृष्टीव तापतः ॥ १६ ॥
इति चिन्तातुरा सत्याऽपतज्जर्जरमञ्चके । मुञ्चन्ती लम्बनिःश्वासानन्तस्तापेन कोट्पितान् ॥ १७ ॥
अत्रान्तरे हरिस्तत्र समागात् प्रेमयन्त्रितः । दृष्ट्वा तां च तथाऽवस्थां कारण पृच्छति स्म सः ॥ १८ ॥
किं दुःखं देवि ! हे सुभ्रु ! कस्य वा ते पराभवः । कस्मिन् वस्तुनि वाऽज्जा ते वदेच्छापुरकोऽस्म्यहम् ॥ १९ ॥
गाढदुःखभराक्रान्ताऽवदत् सा गद्गदस्वरम् । नाऽस्ति मेऽद्य पराभूतिः पट्टराज्ञयास्तत्र प्रभो ! ॥ २० ॥
रत्नादिवस्तुसारेषु नास्तीहा सर्वथा मम । तर्क्य चिन्तामणेः सर्वो वर्तते सारसग्रहः ॥ २१ ॥
परं मद्युन्नसदृशः स्वामिन् ! मे नास्ति नन्दनः । तेन तत्सदृश पुत्रं देहि मे चिन्तितप्रदम् ॥ २२ ॥
अन्यथाऽह मरिष्यामि दुःखाऽऽकुलितमानसा । सापत्न्यव्यवहारोऽस्ति दुःशक्रः किञ्च सुभ्रुवाम् ॥ २३ ॥
व्याजहार ततः कृष्णो देवि ! मा भव दुःखिता । मथुरातः सहायाऽसि सुख-दुःखस्य मेऽन्तरे ॥ २४ ॥
वाञ्छित ते करिव्यामि शीघ्रमेव समुद्यतः । नास्ति मे दुष्करं किञ्चिद्देवाऽऽराधनतः किञ्च ॥ २५ ॥

इति व्याहृत्य कृष्णोऽग्राद् धाम स्वं चिन्तयन् विधिम् । पुत्रार्थे सत्यभामाया धाम भाग्यस्य जङ्गमम् ॥ २६ ॥
 उत्पन्नबुद्धिः कृष्णोऽथ तपश्चक्रेऽष्टमं व्रती । आरराध महाभक्त्या त्रिदशं नैगमेषिणम् ॥ २७ ॥
 अचिन्त्यसिद्धैस्तपसः प्रभावादाविरास सः । त्रिदिनी(ती) पौषधस्यान्ते दिव्यवेषधरः सुरः ॥ २८ ॥
 उवाच कृष्णं राजंस्त्वं किमर्थं स्मरसि स्म माम् । उवाच कृष्णो भामायां प्रद्युम्नसदृशं सुतम् ॥ २९ ॥
 वाज्ज्यामि तत् स्मृतोऽसि त्वमिष्टं दैवतमात्मनः । इत्युक्ते सोऽतिसन्तुष्टो जगाद् च जनार्दनम् ॥ ३० ॥
 यस्यां भवति पुत्रेच्छा प्रियायां तां भजस्व भोः ! । आमोच्य कण्ठे मुक्तानां हारं तस्याः सुधोल्बलम् ॥ ३१ ॥
 प्रद्युम्नसदृशो भार्वा सद्गुस्ते पुण्यवान् भृशम् । अन्नार्थं भव विश्वस्तो नान्यथा देवभाषितम् ॥ ३२ ॥
 इत्युक्त्वा सोऽप्यद् हारं सुक्ताद्युतिमनोहरम् । तिरोदये तदाऽऽज्ञात इदं प्रीतोहि लक्षणम् ॥ ३३ ॥
 उत्थाय शुचिना स्नात्वाऽम्भसा तीर्थभवेन सः । तपसोऽष्टमस्य पुण्यां पारणां पायसीं व्यधात् ॥ ३४ ॥
 पन्नरया ज्ञातवृत्तान्तः प्रद्युम्नोऽतुल्यविक्रमः । ऊचिवान् शक्तिणीमग्नां हारमादत्स्य तं स्वयम् ॥ ३५ ॥
 मत्तुल्यस्ते सुतो भार्वा भ्राता मेऽस्तु पराक्रमी । शक्तिमण्यूचै त्वयैवाहं कृतार्थाऽस्मि सुतेन भोः ! ॥ ३६ ॥
 सिंहमतिकपुत्रा स्यात् सुखं जीवति तेन सा । भूरिभिर्न सुतैः कार्यं यौवनकलेशकारिभिः ॥ ३७ ॥
 तदोचै शक्तिमणीं पुत्रो मातः ! ते काऽस्ति वल्लभा । सपत्नीष्वपि सर्वासु प्रेमपात्रं सदाऽपि हि ॥ ३८ ॥

तां निवेदयन्नेनाऽह तस्यै पुत्रं ददे मुदा । सकलेष्वपि कार्येषु स स्थानमम सहायकः ॥ ३९ ॥

अभ्या जंगोद हे वत्स ! मम जाम्बुवती सखी । विरहे ते सहायाऽभूद् भामासापत्न्यसंकटे ॥ ४० ॥

जाम्बुवत्यै सुतं देहि तेन त्वं शक्तिमान् यदि । जगाम धाम धिमान् स ओमिति प्रतिपद्य तत् ॥ ४१ ॥

अथ विश्रापभावेण चक्रेऽसौ जाम्बवत्सुताम् । भामारूपधरां सद्यो न सिध्येद्विद्यया हि किम् ? ॥ ४२ ॥

सभोगसमयं ज्ञात्वा सत्यास्थानेऽथ शक्तिमणी । प्रेषयामास सदने हरेस्तां जाम्बवत्सुताम् ॥ ४३ ॥

संध्यायां स्फारशृङ्गारां तां विलोक्य समागताम् । निधाय कण्ठकन्दल्या हारं त देवतापितम् ॥ ४४ ॥

रमयामास दाशार्हो बलवान् बलवीर्यकः । सिंहः सिंहीमिव स्वैरं करीव करिणीमिव ॥ ४५ ॥

महाशुक्रात् परिच्युत्य देवः कैटभसंज्ञकः । आययाहुदरे तस्याः सुतत्वेन तदैव सः ॥ ४६ ॥

सुक्ता सिंहेन सिंहीव हस्तिनीव च हस्तिना । सगर्भा स्व ययौ धाम तं हार विश्रती सती ॥ ४७ ॥

अथ सा सत्यभामाऽपि स्फारशृङ्गारशोभिनी । ताम्बूलं विश्रती हस्ते ययौ सभोगसद्धानि ॥ ४८ ॥

कुण्ठो विचिन्तयामास सुक्ता सुक्ता मयाऽधुना । गताऽपि कि बलित्वाऽगाद्यद्वास्मि छलितः किमु ॥ ४९ ॥

कयाऽपि भामारूपेण किं वा मे चिन्तयाऽनया । हृत्तान्त नैव जानाति यतः कश्चन गोपितम् ॥ ५० ॥

भोगाऽनुप्ता भवेयुर्यात् स्त्रियो हि नवयौवनाः । तेनैवेयमसन्तुष्टा भूयोऽपि सुरतार्थिनी ॥ ५१ ॥

आगता निष्फला माऽस्तु विचिन्त्येति तथा सह । रन्तुं प्रवदते सद्यो चासुदेवो महाबलिः (ळः) ॥ ५२ ॥

संभोगसमयं ज्ञात्वा पद्युग्मः सत्यया सह । वादयामास वलवान् भग्नां क्षोभकरौ तदा ॥ ५३ ॥

श्रुत्वा वादस्वरां भग्नां विश्वप्रसोभकारिणीम् । क्षुभितो भवति स्माऽऽशु केशवोऽपि हि तत्क्षणम् ॥ ५४ ॥

भावोऽभूद् भवभीतस्य भग्नात्त्वानं निशाम्यतः । उत्थाय सद्यः सभयो वहिरागत्य सन्ननः ॥ ५५ ॥

केनेयं ताडिता भेरौत्यपृच्छन् स्वं परिच्छदम् । अवाद्यदिमां नाथ ! सौकिर्णयो महावली ॥ ५६ ॥

इत्युक्ते तेन दाशार्द्धश्चिन्तयामास चेतसि । हा हाऽथ जलिता भामा महाशक्तिभृताऽमुना ॥ ५७ ॥

शुतः सापत्न एकोऽपिः सपत्नीशतकार्यकृत् । वने मृगारिरेकोऽपि हन्यार्त्तिक न बहून् मृगान् ? ॥ ५८ ॥

भामया सह संभोगः सभयो भवति स्म यत् । ततो भावी सुतो भीर्त्सिर्निश्चिकायेति केशवः ॥ ५९ ॥

अन्यस्यै चिहितं कार्यमन्यस्याः फलितं यतः । अवश्यं भावितो भावा भवेयुर्नान्यथा कचित् ॥ ६० ॥

गतोऽथ रुक्मिणीसम्पन्नपश्यज्जाम्भवत्सुताम् । भूषितां तेन क्षरेण कुचद्वन्द्वविलोडिना ॥ ६१ ॥

साम्प्रयं प्रेक्षमाणं तं काकोचे जाम्भवत्सुता । किमीक्षते त्वं वक्राक्षं किं नाऽस्मि तव पत्न्यहम् ॥ ६२ ॥

सहासं क्षरिप्युचे दिव्यो हारः कुतस्तव । ऊचे सा त्वत्प्रसदिन सर्वे मे सुखं प्रभो ! ॥ ६३ ॥

राजौ यत्तु कृतं कार्यं तदर्थैव हि विस्मृतम् । त्वयैव हारो दत्तो मे विस्मृतोऽर्थैव किं तव ? ॥ ६४ ॥

इत्युक्त्वा सा समाचल्यौ सिंहशावप्रवेशनम् । कुसौ स्वप्ने क्षरिस्तुष्टः साधु साधिवति चाऽवदत् ॥ ६५ ॥

अस्मात् स्वप्नात् सुतो भावी विश्वाऽतुल्यपराक्रमः । पद्युग्मः किं द्वितीयस्ते रूपेण च सुधारुचिः ॥ ६६ ॥

इत्सुवत्त्वा च ययौ विष्णुरहो चञ्चलपरायणः । रक्षिमण्याः सुत एकोऽपि कार्यं कीदृक् चकार सः ॥ ६७ ॥
 कुरुते कार्यमेकोऽपि सिद्धो यत् क्षणतो बली । मुगास्तु शतशस्तत्र कुर्युर्वपयैतरपि ॥ ६८ ॥
 चिन्तयन्निति चित्तेऽस्थान्नैतं भावं जगाद च । भामायै स्त्रीस्थभानं हि जानन् शालाऽविषपासगः ॥ ६९ ॥
 पूर्णं च समयेऽस्रत सुतं सा जाम्बवत्सुता । प्राचीव व्योमर्माणिक्यं शमीव च विर्भोवसुम् ॥ ७० ॥
 नाम चक्रे हरिस्तस्य शाम्ब इत्थं जगत्प्रथम् । सारथेरपि तनुजौ भवतः स्म तदैव हि ॥ ७१ ॥
 कारुको जयसेनश्च नाम चक्रे तयोः पुनः । सुबुद्धिर्मन्त्रिणश्चापि नाम्ना सूनुरजायत ॥ ७२ ॥
 क्रमेण सत्यभाषाऽपि सुत सुते स्म भानुकम् । परं स भयशीलित्वाद् भीरुनाम्नैव पश्ये ॥ ७३ ॥
 अन्यासामपि पत्नीनां तनया नयशालिनः । अभूवन्ननुक्लेशे हि दैवे स्युः सम्पदुर्भयः ॥ ७४ ॥
 वर्धते स्म सम शाम्बो मन्त्रिणः सारथेरपि । सुतैः सहाऽष्टवर्षीयो जातः पुष्टिं परां भजन् ॥ ७५ ॥
 कलाः समस्ता जग्राह लील्यैव हि सदुरोः । प्राज्ञानां हि कलाभ्यासः क्रीडामात्र प्रजायते ॥ ७६ ॥
 अथाऽश्रौषीत् सुतां भ्रातुर्वदभौ नाम रक्षिमणः । स्वैणगर्वकपां कान्तया जयन्तीमिव वञ्चिणः ॥ ७७ ॥
 निजपुत्रस्य योन्येयमिति प्रैषीन्नरं पुरे । स्वैर्जनमनः प्रियालापं लेखहस्त वचस्विनम् ॥ ७८ ॥
 गत्वा प्रणम्य भवत्या स ऊचिवान् रक्षिमणोऽपि । लेखं समर्प्य हृष्टेत्वाद्वाचिक तज्जगाद च ॥ ७९ ॥

देव ! त्वां शक्तिमणी वक्षित भगिनी प्रेमपूर्वकम् । अकृतश्च त्वया राजन् ! परं दैवकृतोऽभवत् ॥ ८० ॥
 कुण्ठेन साकं संयोगो मम क्रममनोरमः । अथास्तु त्वत्कृतो भ्रातः ! वैदर्भ्यास्तनुजेन मे ॥ ८१ ॥
 विद्यावान् बलवान् स्रुतुः पद्युम्नो विभवाश्रितः । वैदर्भीं तं वरं प्राप्य प्राप्नुतां सन्ततिं वराम् ॥ ८२ ॥
 प्राग्जातां वैरवार्तां तां स्मरन्वथ जगाद तम् । कोपादोपभराज्जातशुकीभङ्गभीषणः ॥ ८३ ॥
 अहं स्वर्मा प्रदास्यामि चाण्डालाय वरं सुताम् । न पुनर्गोपुत्राय पद्युम्नाय कदाचन ॥ ८४ ॥
 गोपस्य पत्नी त्वं भूत्वा लज्जसेऽद्यापि न स्वसः ! । पितरौ वञ्चयित्वा स्वौ कृत्वा कपटपाठवम् ॥ ८५ ॥
 मद्भरिणे पुनर्दत्त्वा लज्जयामि कुलं किमु । त्वथैव तत्र गतया कृतपरित्वयता स्वसः ! ॥ ८६ ॥
 वाचिकं कथयेदूत ! शक्तिमण्या इति सत्वरम् । इत्थं विसृष्टवान् दूतमदन्वैव हि भोजनम् ॥ ८७ ॥
 दूतोऽपि गत्वा शक्तिमण्यै शंसति स्माऽपमानितः । परं वचनचातुर्यात् संस्कृतं तद्विधाय च ॥ ८८ ॥
 अमानिता भृशं भ्रात्रा लज्जिताऽभूत् सुदुःखिता । अभिजनीव निशारम्भे कौमुदीव दिवासुखे ॥ ८९ ॥
 अत्रान्तरे समागत्य पद्युम्नो मातरं निजाम् । नमति स्माऽऽतुरां दृष्ट्वाऽपृच्छद् दुःखस्य कारणम् ॥ ९० ॥
 त्रिवण्डाऽधिपतिः कृष्णः कान्तसते प्रीतिमान् पटुः । सुतोऽहं च जगज्जिता संयोजितकरोऽस्मि ते ॥ ९१ ॥
 तथापि मातः ! किं दुःखं तवाऽस्ति वद सत्वरम् । अपनीय क्षणाद्येनाऽनृणोऽभूवं प्रमोदभाक् ॥ ९२ ॥
 इत्युक्ते शक्तिमणी प्राह वार्तां सर्वां यथाभवाम् । भूत्वा चाण्डाल एवाऽहं परिणेष्यामि तत्सुताम् ॥ ९३ ॥

मतिज्ञायति सक्रोधो निर्जगाम गृहगततः । गत्वा च ज्ञापयामास भ्रात्रे शान्वाय सत्वरम् ॥ १४ ॥

द्वितीयं तन्मन इव सोऽप्यभूदुत्सुकः क्षणात् । जग्मतुस्त्वौ विमानेन सद्यो मातुलपत्तनम् ॥ १५ ॥

चण्डालरूपौ तौ भूत्वा कृत्वा चाण्डालिकां करे । चतुष्पथे गायतः स्म किनराविव सुत्वरौ ॥ १६ ॥

जहतुः पौरुचेतासि ज्ञातौ तौ रुक्मिणा ततः । आहूय गाययामास स्वोत्संगस्था सुतां दधत् ॥ १७ ॥

दृष्टचेता अपृच्छच्च समायातौ कुतो युवाम् । तावृच्चतुश्च मथमात् स्वर्गात् श्रीद्वारिका पुरीम् ॥ १८ ॥

निर्मितां स्वःपतेर्वाचा धनदेन प्रमोदतः । कृते श्रीवासुदेवस्य वीक्षितु तां फिलागतौ ॥ १९ ॥

ततः क्रमादिहायातौ श्रुत्वा त्वजगरी वराम् । कौतुक वीक्षितु स्वर्गाभिर्गतौ स्वो यतो नृप ! ॥ १०० ॥

अत्रान्तरे च वैदर्भी तौ पप्रच्छ मनास्विनी । युवा किं तत्र कृष्णस्य जानीयो रुक्मिणीश्रुवम् ॥ १०१ ॥

प्रद्युम्नमित्यथ प्राह शान्बो विन्वसमाधरः । प्रद्युम्नं को न जानीते स्त्र्यैणकार्पाणरूपकम् ॥ १०२ ॥

यया महत्तपस्तप्त पूर्वास्मिन्नेव जन्मनि । सैवाऽऽन्वयाद्वरं तं हि सती वरत्रिलोचनम् ॥ १०३ ॥

श्रुत्वा सोत्क्रुडिता जज्ञे मद्युम्नकृतनिश्चया । तदा च रुक्मिराजस्य मत्तेभ्यश्छिन्नवन्धनः ॥ १०४ ॥

अथावत जन हन्तु पातयन्हृदसन्तातिम् । करसुच्छ्रालयन् स्वैरं क्रोधान्धो मूर्तिमान् यमः ॥ १०५ ॥

पृषकार जनः सर्वश्वन्द्रशालास्थितो गृहे । न शशाक पर रोडु नदीपुरमिवाऽऽगतम् ॥ १०६ ॥

श्रुत्वा तद्दुक्मिदृषतिर्पटह पर्यदापयत् । यः काश्चिदेन गृह्णीयाद् वध्नीयाच्च वशीकृतम् ॥ १०७ ॥

ददामि तस्याऽभीष्टं हि वस्तुजातं ततश्च तौ । पदहं दधतुः प्रीत्या गीत्या तं चक्रतुर्वशम् ॥ १०८ ॥
 वशीकृत्यं समास्त्र निजालानं वचन्धतुः । चमत्कारं नृपो दृष्ट्वा हृष्टोऽभून्मानसे निजे ॥ १०९ ॥
 आकार्यं स्वन्नरान्प्रेष्य स्वभ्यूचे तौ सुदाऽऽकुलः । याचेयां यद् मनोऽभीष्टं निर्विलम्बं ददामि तत् ॥ ११० ॥
 इत्युक्ते प्राहतुस्तौ च देहि मां दुहितं निजाम् । नास्त्यस्मदालये पाककारिका विदुषीदृशी ॥ १११ ॥
 तत् श्रुत्वा कर्णयोर्वज्रपातप्रभमिदं वचः । स्वमी क्रोधभराक्रान्तस्तौ पुराञ्जिरवासयत् ॥ ११२ ॥
 अथाह शाम्बः पद्युञ्जं क्रीडया ह्यनया कृतम् । भूयान् विलम्बः क्षमते मातुर्दुःखावहो न हि ॥ ११३ ॥
 कैर्भ्यां परिणीयाऽथ गम्यते नगरे निजे । तयोर्वार्तयतोरेवमाजगाम निजाऽसिता ॥ ११४ ॥
 निद्रापरेषु लोकेषु विद्यया स्वकिमणीसुतः । शाम्बं विमुच्य तत्रैव वैदर्भीसदने ययौ ॥ ११५ ॥
 सुप्तां सप्तप्रभूम्यां सः स्वकीयविरहासहाम् । चक्रवाकीपिवैकान्तां पश्यति स्म शुभाननाम् ॥ ११६ ॥
 पदप्रहारात्तस्याशु जागर्ति स्म विलोक्य तम् । पमच्छ कोऽसि कोऽसीति कथमागा इह ध्रुवम् ? ॥ ११७ ॥
 मा स्म भैषीः प्रिये ! सोऽहं पद्युञ्जो स्वकिमणीसुतः । स्वकिमण्या भेरितस्त्वां हि परिणेतुमिहागमम् ॥ ११८ ॥
 इत्युक्त्वा स्वकिमणील्लिखं हस्ते कृतकमार्पयत् । दाचयामास चतुरा कलानीरधिपारगा ॥ ११९ ॥
 चिन्तयामास सा दृष्ट्वा त्रपाऽञ्जनतकन्धरा । अहो ! सुघटितं चक्रे दैवेन हि शुभेन मे ॥ १२० ॥
 विलोक्य वाचि मूर्कां तां लज्जयाऽधोमुखीं सतीम् । भावं विज्ञाय चित्तस्थं वदित्वा प्रादुश्चकार सः ॥ १२१ ॥

विधावेलेन वीवाहसामग्रीपूर्वकं तदा । विधाय पाणिग्रहणं साक्षीकृतविभावसु ॥ १२२ ॥

आमुक्तकङ्कणः श्वेतदुकूलं कृतभूषणाम् । रमयामास तां स्वैरं नानासुरतकेलिभिः ॥ १२३ ॥

पदनः किं प्रतीक्षित सामग्रीमिलने सति । क्रीडाजुषोस्तयोरैवं सद्योजात् सा विभावरी ॥ १२४ ॥

-निशाद्येप निरीक्ष्यास्य पद्युन्नः गोचिवान् वधूम् । याम्यहं देवि ! शान्त्वस्य पार्श्वे भ्रातुः कर्नीपसः ॥ १२५ ॥

पितृभ्यां स्वजनेनास्य पृच्छ्यमानाऽपि मा ब्रवीः । भुव मौनवती स्थेया मौनं हि शरण वरम् ॥ १२६ ॥

त्वद्देहरक्षा विहिता विद्ययाऽस्ति मयाऽनरे ! । नास्ति कश्चिदुपद्रेतु समर्थस्ते मनागपि ॥ १२७ ॥

इत्युक्त्वाऽथ ययौ कार्णिभ्रातुरन्तिकमादरात् । वैदर्भी सुरतशान्ताऽखिलरात्रेश्च जागरात् ॥ १२८ ॥

सुख्याप सुवशय्याया धोरनिद्रासुपागता । प्रगेऽपि न जजागार दधत्सुद्वाहलक्षणम् ॥ १२९ ॥

यात्री तदीया तत्राऽगाद् दृष्ट्वा वीवाहलक्षणम् । प्राप केतश्चमत्कार भयञ्जान्ता च साऽभवत् ॥ १३० ॥

गत्वा सवेपथुः प्राह जनन्यं तद्धि चेष्टितम् । जननी ज्ञापयामास रात्रे सुप्तोरिपताय च ॥ १३१ ॥

राजा रात्री च संञ्जान्तौ तावागत्य विलोकय तत् । पृच्छतः स्म सुतां सर्वं बलाज्जागरितां तदा ॥ १३२ ॥

सा च मौनवती तस्यै सूकेव धवशिक्षया । श्रुश पृष्टाऽपि न ब्रूते पितृभ्यां स्म मलागपि ॥ १३३ ॥

ततः क्रोधभराक्रान्तो रक्मी दध्यौ मनस्वदः । अदत्ताऽपि हि कन्येयं यूना भुवतवती कृता ॥ १३४ ॥

जाता कुलकलङ्कायाऽधमेय निन्द्यकार्यकृत् । चाण्डालाभ्यां वरं ताभ्यां ददापि वरमार्गिताम् ॥ १३५ ॥

पालयामि वचः स्वयिं सत्यव्रतपहाधनः । विचिन्त्येति नरान् प्रेष्याऽज्जहवत्तौ क्रुयोद्दयुरः ॥ १३६ ॥
 आगतौ तौ पति प्रोचे दीपते कन्यका मया । गृहीत्वा यातं तत्रैव न यत्राऽस्या हि दर्शनम् ॥ १३७ ॥
 माहवस्तौ ततो हृष्टौ वैदर्भीं त्रपया नताम् । हे राजपुत्रि ! गेहे त्वमावयोरारागता सती ॥ १३८ ॥
 विक्रयं चर्मरज्जूनां जलौकोग्रहणं तथा । संपार्जनानां संदर्भं करिष्यसि दिवानिशम् ॥ १३९ ॥
 तदाऽऽगच्छ न चेत्तिष्ठेत्युक्ते ताभ्यां च साऽज्जवीत् । कारयिष्यति यदैवं कृतं पूर्वं शुभाऽशुभम् ॥ १४० ॥
 तदेवाऽहं करिष्यामि नाऽतिक्रम्यं पुराकृतम् । दमयन्ती रामपत्नी जाता दैववशाद् भुवम् ॥ १४१ ॥
 वार्त्तैव मादृशां का तन्मां लात्वा चलतं युवाम् । स्थानं यथेष्टिसतं यामः कुर्मां भाग्यपरीक्षणम् ॥ १४२ ॥
 तौ ततस्तामुपादाय क्षणाज्जपमतुरन्यतः । पश्चात्तापपरो स्वर्मी रोदिति स्मेति पर्षदि ॥ १४३ ॥
 हे पुत्रि ! किं कृतं कार्यं मन्मनोरथपादपः । समूलोन्मूलितोऽकस्मादविचारितकृत्यतः ॥ १४४ ॥
 स्वयंवरण वीवाहश्चिन्तितोऽभून्मया भुवम् । द्रव्यकोटिव्ययात्तादृगराजपुत्रेण निश्चितम् ॥ १४५ ॥
 चाण्डालौ हि त्वया प्राप्तौ न तत्प्रतिकृतिः खलु । कर्मणामजितानां हि पूर्वजन्मनि विद्यते ॥ १४६ ॥
 पुत्रि ! त्वं क्राऽसि वैदर्भि ! संयोगः कुत आवयोः । मया क्रोधान्धकेनाप्यविमुद्भवेव च कारिणा ॥ १४७ ॥
 कृतस्तेऽनुचितो योगो निन्दनीयो जनेऽखिले । चण्डालाभ्यां यतो दत्ता प्रेमपात्रं त्वमीदृशी ॥ १४८ ॥
 त्वया विना ममोत्सङ्गे रिक्तोऽयं नैव शोभते । विना मणिं यथा स्वर्णभूषणं न मनोहरम् ॥ १४९ ॥

रक्षिपण्या च भगिन्या मे याचिताऽपि स्वस्रनेव । न दत्ताऽपि च दत्ताऽसि चण्डालाभ्यां जहत्स्वतः ॥ १५० ॥
 निद्रागलभयानोऽथ शुश्राव मुरजध्वनिम् । सुत्पेषु नागरेषुचैर्निशीथे तमसां चिते ॥ १५१ ॥
 चिन्तयामास चित्ते स कस्य गेहे त्वियान्महः । मम दुःखादिनेऽप्येव मुदङ्गध्वनिरुत्कटः ॥ १५२ ॥
 विलोकयत रे भुल्या कस्य गेहेऽस्त्यय महः । ते च शब्दानुसारेण जगुः स्वामिनिदेशतः ॥ १५३ ॥
 प्रासादं सप्तभौम ते स्वर्णपाकारमुन्दरम् । ददृशुर्द्वारपालैश्चाकर्णिं गोपुरमण्डितम् ॥ १५४ ॥
 पृच्छन्ति स्म द्वारपालान् कस्येदं सौधमार्दृशम् । कश्चास्मिन् राजजुत्रोऽस्ति सर्गात् कारयन् हि यः ॥ १५५ ॥
 ऊचुस्ते द्वारिकाधीशवासुदेवस्य नन्दनः । मधुमनः शान्मसहितः कृत्वर्वावाहमङ्गलः ॥ १५६ ॥
 वैदर्भ्या सह रमते सुतया रक्षिमभूपतेः । श्रुत्वा ते मुदिताः सर्वे गत्वाऽऽचल्युर्मधीशुजे ॥ १५७ ॥
 सद्यः प्रमुदितो जज्ञे सर्वाङ्गपुलरु दधत् । अमात्यान् प्रेष्य बहुशः सद्यस्तावानिनाय सः ॥ १५८ ॥
 चारणैर्यैरिभिः पठ्यमानाऽनेकाऽवदातकौ । वैदर्भीसाहितौ नैरुपदातिपरिवारितौ ॥ १५९ ॥
 ऋद्ध्या परमया तत्राऽऽजममर्तुर्नृपपर्षदि । राजाऽपि परममेभणा भुशं सदकरोच्च सः ॥ १६० ॥
 महाभाषयाऽसि पुत्रि ! त्वं यया मासो ह्ययं वरः । इति प्रशंसन् वैदर्भीं स्योत्सङ्गस्था मुदाऽफरोत् ॥ १६१ ॥
 तुरङ्गमान् गजांश्चैव बहून्पाभरणानि च । दत्त्वा तौ सुतया सार्द्धं विससर्ज महीपतिः ॥ १६२ ॥
 अथ सम्पूर्णकार्यत्वात् प्रपदाकुलमानसौ । निर्विलम्बं महोत्साहौ रथास्त्रौ प्रचेलतुः ॥ १६३ ॥

अल्पैरेव दिनैः प्राप्तौ पुरीं श्रीद्वारिकाभिधाम् । गवाक्षास्थितनारीभिः प्रेक्ष्यमाणौ बधूयुतौ ॥ १६४ ॥
 रुक्मिणीनयनानन्दशशिनी कृतमङ्गलौ । प्रवेष्टं चक्रतुः सौधे दिने परमशोभने ॥ १६५ ॥
 आगत्य रुक्मिणीपादौ नमतः स्म बधूयुतौ । रुक्मिण्यपि बधुं दृष्ट्वा परमप्रेमभागभूत् ॥ १६६ ॥
 नवयौवनया सार्द्धं वेदभ्यां चितयोगया । रममाणः स्म जानाति न कालं मुदिताशयः ॥ १६७ ॥
 हेमाङ्गदमहीपालपुत्रीं शान्भवोऽतिसुन्दराम् । सुहारिण्याभिधां तत्र परिणिन्ये पद्मसवम् ॥ १६८ ॥
 अथ क्रीडापरः शान्भवो रोदयामास भीरकम् । भामापुत्रं सहजातं निर्बलं बलवत्तरः ॥ १६९ ॥
 हारयित्वा धनं द्यूते जग्राह च बलादापि । मुद्रिकां बहुभूषां च लज्जति स्म तदन्वये ॥ १७० ॥
 रुदन् गत्वा स आल्यक्ष मातुः शान्भवविचोष्ठितम् । निर्बलो यत् सुतो गत्वा मातुः शरणमाश्रयेत् ॥ १७१ ॥
 भामाऽपि वासुदेवाय सोऽपि जाम्भवतीं प्रियाम् । तदा जाम्भवती प्राहाऽलीकमेषा प्रजल्पति ॥ १७२ ॥
 शान्भवः दुर्विनयो नैवाऽश्नादि कश्चिन् मयाऽनर्धं । सुकुमारतरः शान्भवो नैव वेत्ति कलिं कश्चित् ॥ १७३ ॥
 एषा सपत्नीमात्सर्यात् सदाऽलीकवदावदा । रुक्मिण्या सह मैत्रीत्वात् स्पर्द्धतेऽपि मया सह ॥ १७४ ॥
 हरिरूचे न जानाति जननी स्वसुतान्यम् । बालस्याऽपि हि सिंहस्य गजा विद्युः पराक्रमम् ॥ १७५ ॥
 दर्शयिष्यामि शान्भवस्याऽन्यायं प्रसुमरं जने । अहर्निशं शृणोम्येवं तस्य दुर्लभितं पुरे ॥ १७६ ॥

एकस्मिन् समये जातः कृष्ण आर्भाररूपश्च । उर्णानिवसनाऽऽभीरीरूपा जाम्बवती कृता ॥ १७७ ॥
 मस्तके दधि-दुग्धादिभाण्डानि दधती सती । कृष्णाभीर पुरस्कृत्याऽविशत् श्रीद्वारिकां सुरीम् ॥ १७८ ॥
 दधि-दुग्धादि शुक्लैव पूत्कारमिति कुर्वती । रममाणेन शाम्बेन दृष्टा रूपवती च सा ॥ १७९ ॥
 शाम्बो जातस्मारावेशः आर्भीरीं चाऽब्रवीदिति । एह्येहि दुग्ध शुक्लापि मूढय दत्त्वा ययोचितम् ॥ १८० ॥
 पुष्टे लम्बा जगामैषा कियत्पन्थानमेव हि । शून्यदेवकुले गत्वा शाम्भ आह्लासव तामथ ॥ १८१ ॥
 आहृताऽपि न यावत्सा शून्यदेवकुलेऽविशत् । हस्ते जग्राह ता गाढ नेतुकामो बलदापि ॥ १८२ ॥
 साऽबोचन्नैव वक्ष्यामि शून्य देवकुल यदि । शुक्लासि दुग्धमत्रैव गृहाण न बल कुरु ॥ १८३ ॥
 वसुदेवसुतो राजा जयति न्यायानिष्ठुरः । स चेद् शान्त्यति तेऽन्याय कष्टं भावयतिदुस्सहम् ॥ १८४ ॥
 सुश्व सुञ्चेति मां सद्यस्तदा शाम्बोऽब्रवीदिति । किं करिव्यति कृष्णो मां श्रान्तोऽस्ति मयका बहू ॥ १८५ ॥
 याहि पूत्कुरु तस्याऽग्ने नैव सुश्वाम्यहं शुभे ! । इत्युक्त्वाऽऽकुण्डुमारमे करे निवसनं दधत् ॥ १८६ ॥
 एनं व्यतिकरं दृष्ट्वा तमार्भीर उवाच च । रे प्रहीसि किं मद्भार्यां कृष्णे सत्यपि राजनि ॥ १८७ ॥
 तदा लकुटमुत्पाद्य शाम्भस्त हन्तुमुद्यतः । श्रातं कृष्णेन बाळांऽसौ धनिव्यत्येव निश्चितम् ॥ १८८ ॥
 अहं तु बालं किं हन्मीत्यतो रूपं विमुच्य तौ । बभूवतुर्बल्यरूप दधानौ मेपशाञ्जिनौ ॥ १८९ ॥

दृष्ट्वा तौ पितरौ शाम्बः पिथायाऽऽस्यं पलायितः । लज्जमानो गृहे गत्वा सुष्वाप शयनीयके ॥ १९० ॥
 उवाच कृष्णः स्वां पत्नीं दृष्ट्वं सुकुमारता । सुतस्य सुकुमारस्य त्वया स्वस्य दृशाऽद्य भोः ! ॥ १९१ ॥
 ईदृशं चेष्टितं चाहं शृणोमि प्रतिवासरम् । किं कुर्वे त्वस्य बालस्य त्वयि प्रेमनियन्त्रितः ॥ १९२ ॥
 इत्युपालभ्य तां कृष्णः स च सा च गृहं गतौ । द्वितीयेऽह्नि प्रभाते तं प्रणामायाऽप्यनागतम् ॥ १९३ ॥
 वीक्ष्याऽऽक्षरारयितुं प्रैषीन्नरानासान् जनार्दनः । आकारितः समागाञ्च कीलिकां घटयन्नयम् ॥ १९४ ॥
 कृत्वा पणामं तस्थौ च सुष्ठुखः कीलिकाकरः । कृष्णेन पृष्ठोऽभाषिष्ट वचनं निष्ठुरं हृदः ॥ १९५ ॥
 ह्यस्तनं मत्कृतं योऽद्य व्यर्थिकं कथयिष्यति । तस्याऽऽन्ने मया क्षेप्या कीलिका घटिता यतः ॥ १९६ ॥
 इत्युक्ते पञ्चलत्क्रोधो हरिसतं प्रत्युवाच च । बालेनाऽपि त्वया पाप ! नगरी मे विनाशिता ॥ १९७ ॥
 कियदागोऽपि सोढव्यमुन्मत्ततनुजननः । पुरं विमुच्य याहि त्वं मा दर्शय सुखं तव ॥ १९८ ॥
 शशांस मातुरागत्य पितुराज्ञां तथाकृताम् । प्रद्युम्नस्य च दुर्लभ्यां वेणीमिव नदीशितुः ॥ १९९ ॥
 प्रद्युम्नो बान्धवप्रेम्णा ददौ शाम्बाय गच्छते । नामना प्रज्ञप्तिकां विद्यां दत्त्वा शिक्षां न्यवर्तत ॥ २०० ॥
 प्रद्युम्नोऽपि तथा भीरुं भाषयामास ताडनात् । तथैव हस्तादाच्छिद्य गृह्णाति स्म च मोदकान् ॥ २०१ ॥
 निर्वल्लो भीषणो भीरुर्भामाऽग्रे रोदिति स्म तत् । पृष्ठोऽभाषिष्ट सकलं प्रद्युम्नस्य विचेष्टितम् ॥ २०२ ॥

भामाऽथ गाढपूतकारा समागतयाऽवदत्तराम् । शान्भवत् किं न निर्यासि वहिः पुर्याः सुदुर्मते ! ॥ २०३ ॥
 हसित्वोवाच भार्मां सरं मातः ! कुत्र याम्यहम् । साऽवदच्च श्मशाने त्व गच्छ यनाऽस्ति तेऽयुजः ॥ २०४ ॥
 पुनर्वभाण पद्युम्नो ललित हसितं वचः । वदुं मातः ! कदाऽऽगम्यं मया सा चाऽवधीदिति ॥ २०५ ॥
 यदा शान्नं करे कृत्वाऽऽनयासि नगरीमिमाम् । महत्या संपदा साऋ तदाऽऽगम्य तयाऽपि च ॥ २०६ ॥
 ओमिति प्रतिपेदानः पद्युम्नो नगराद्बहिः । जगाम विरहासोढा शान्नस्य मिषमाप्य त्वं ॥ २०७ ॥
 पद्युम्नमागत श्रुत्वा शान्नस्त्वरितमापर्यौ । किं वसन्त विना कामस्तिष्ठेत् कृष्णश्च सात्वतम् ॥ २०८ ॥
 क्रीडतः स्म मिलित्वोर्भौ वायु-वह्नी इव ध्रुवम् । क्रीडया नैकविधया समानवलसाहसौ ॥ २०९ ॥
 स्मशानभूमौ मृतकदाहशुल्कं यथेच्छया । गृहीत्वा ददत्तुर्दग्धु नगरीमृतकानि तौ ॥ २१० ॥
 एवं रीत्या तिष्ठतः स्म विपलभभाऽसहावुर्भौ । सुख दुःखे च मित्रेण सहैव रुचिरे यतः ॥ २११ ॥
 इतश्च भामाऽवसरं प्राप्य पमुदिता सती । क्रीडां चकार विविधां कृष्णेन सह सन्ततम् ॥ २१२ ॥
 ताभ्यां गताभ्यां निर्विघ्न संप्राप्य सुमुदेतराम् । भोजनार्थी यथा प्राप्य निर्भक्षिकगृहं प्रति ॥ २१३ ॥
 अथ सा भीरुपुत्रार्थे कन्यैकोनशतं वरम् । अमेल्यच्चददूष यूनां कामदुपलब्धम् ॥ २१४ ॥
 एका यदि भिल्लेत्कन्या विवाहं करेयामि तत् । एकस्याः कन्यकायाः सा कृते प्रैर्यान्नान् बहून् ॥ २१५ ॥
 वयः कुलानुरूपां तां भामा नाप परं कश्चित् । ताम्यन्ती तच्छ्रुतेऽस्याच्च रतिं नो लभते स्म सा ॥ २१६ ॥

पुनं वृत्तान्तमाचख्यौ विधा मन्नाक्षितामका । मद्युमनस्वामिनः स्वस्य चारीव हि श्रेयाभवम् ॥ २१७ ॥
 विकुण्ठं सेनां प्रद्युम्नो गजाऽध्वरथ-पत्नीभिः । तादृक्प्रदकुटीर्देव्या द्वारिकाया वहिः स्थितः ॥ २१८ ॥
 विख्यातपक्रोशाम जितशत्रुरिति स्वकम् । शाम्बं चकार कन्यां स जयन्तीमिव रूपतः ॥ २१९ ॥
 इतस्ततो भ्रमन्ती सा क्रीडति स्म सर्वावृता । तादृग्निसना तादृगरूपाऽध्वरणभूषिता ॥ २२० ॥
 दयती कवरीं श्यामां कामस्य करवालिकाम् । श्री(यु)नो मारयितुमिव बाणोच्छ्रीढां जितरिक्वम् ॥ २२१ ॥
 मस्तके विभ्रती जुडारत्नं कथयती च किम् । यूनः प्रति जगद्भासान् कुमारिरत्नमभ्यहम् ॥ २२२ ॥
 कर्णयोः कुण्डले स्वर्णमणिमात्राविभूषिते । निर्जितौ सुखकान्तिभ्यां बुद्धवदन्ताविवागतौ ॥ २२३ ॥
 शरदर्दशशाङ्कः किं यस्या भाजो विराजते । प्रवालमेव जनेऽहं यस्या ओष्ठाधरौ स्फुटम् ॥ २२४ ॥
 किं दन्ता दाडिमस्याऽश्वे वीजानां पङ्कवितके उभे । सुखचन्द्रप्रकाशोऽयं सिमतपस्या विराजते ॥ २२५ ॥
 यस्याः कपोलौ राजते क्रमपीनत्वशालिनौ । भ्रिमु कामकुमारस्य स्थिते गण्डोपधानके ॥ २२६ ॥
 सुवताफलानां हारेण मणीनां हरितां पुनः । जाह्नवी-यमुनायोगातीर्थं किं कण्ठकन्दली ॥ २२७ ॥
 यस्यां त्रिपथगानद्यां बाहू किं लतिके उभे । यस्या वसितप्रदेशेऽस्ति निर्वातं स्मरमन्दि-रम् ॥ २२८ ॥
 स्मररत्योर्विवाहे किं विधिश्चक्रे निवेशनम् । कदलीस्तम्भयोर्बुर्वोः क्रमपीनत्वमाप्तयोः ॥ २२९ ॥

१ पतिरिव । २ यथातथम् । ३ जगति वसन्तशीलान् । ४ सूर्याचन्द्रमसौ ।

यस्या जड्वे विराजेते क्रमात् मलताश्रये । स्तनवास्तिनिवन्वानां गुरुत्वाय स्वयंभवा ॥ २३० ॥
 आभ्यां सकाशादादाय चक्रे किं दलसञ्चयः । यस्या गुल्फावदृश्यत्वाविधां साधयतः स्म किम् ॥ २३१ ॥
 यस्याः करौ च चरणावीर्यद्रक्तत्वमञ्जुलौ । चित्रं रागमसुञ्चानौ यूनां रागं वितेनतुः ॥ २३२ ॥

॥ चतुदशभिः श्लोकैः शान्त्वकुमारीरूपवर्णनम् ॥

एकदा भीरुधात्र्या सा ददृशे नयानामृतम् । गत्वाऽऽख्याति स्म सा भामां निपतन्मस्तका वरा ॥ २३३ ॥
 भामा मैथीवरान् स्वीयान् वस्त्राभरणभूषितान् । जितशत्रुनृणभ्यर्ष्यं याचितुं तां कुमारिकाम् ॥ २३४ ॥
 ते नराः सम्यागागत्स नेमुर्विनयपूर्वकम् । आचल्युः सत्यभामा त्वां कृष्णाग्रमहिषी वरा ॥ २३५ ॥
 याचते कन्यकामेनां भीरोरर्थं सुतस्य हि । कन्यानां शतमेकोन मेखितं तु तथा वरम् ॥ २३६ ॥

अनयाऽऽगतया स्याच्च शतं पूर्णं मनोरथम् । एतच्चित्ते निषेहि त्वं वाचिकं सत्ययाऽर्पितम् ॥ २३७ ॥
 कन्यां पदेहि स्यादेवं चासुदेवोऽपि तुष्टिमान् । यत् पौड्यासहस्राणां पत्नीनां साऽस्ति मुख्यतः ॥ २३८ ॥
 इत्युक्ते जितशत्रुस्तादृवाच विनयोत्तमम् । एवमस्तु परं भामाऽऽर्ह्याकुर्याद्वचनद्वयम् ॥ २३९ ॥

मदीयं चेत्तदा नूनमाद्यं शृणुत भो जनाः ! । सत्यभामा स्वय हस्ते कन्यां कृत्वा पुरं विशेत् ॥ २४० ॥

चतुष्पयेषु परयत्सु जनेषु पुरवासिषु । वाद्यमानेषु तूर्येषु सकलेषु महामहम् ॥ २४१ ॥

द्वितीयं तु विवाहेऽस्याः कर वरकरोपरि । कारयेन्निश्चितं गत्वा यय पृच्छत तामिति ॥ २४२ ॥

कृत्वा ताम्बूलदानादि विसृष्टास्ते सभासदः । गत्वाऽऽख्याति स्म भामायै भामाऽपि प्रत्यपद्यत ॥ २४३ ॥
 द्विजदत्तमुहूर्तेन भामाऽथ सपरिच्छदा । रथाख्या ययौ तत्र भूत्या परमया मुदा ॥ २४४ ॥
 जितशत्रुदृपोऽध्यागात् संमुखं बहुमानशुक् । ददौ पवरवस्त्राणि भूषणानि च सादरम् ॥ २४५ ॥
 कन्यां दत्त्वा विसृष्टा साऽनुगमादिपुरसरम् । विशन्ती तां करे कृत्वा भामा कन्यां व्यलोक्त ॥ २४६ ॥
 भामायाः परिवारोऽपि सकलः स्वामिनीव सः । पद्मस्या अनुभवेनाऽन्यो जनः शाम्भवेव ताम् ॥ २४७ ॥
 एवं च बहुधानेन भामया दीक्षिणे करे । गृहीतः प्राविशत् शाम्भो महर्घ्या द्वारिकां पुरीम् ॥ २४८ ॥
 अन्योऽन्यं लोकवाक्यानि शृण्वंस्तन्वन् मुदां भरम् । चतुष्यस्थैर्लोकैः स सत्यूमानो मुहुर्मुहुः ॥ २४९ ॥ (शुभम्)
 काचित् पुरन्ध्री वक्तयेतद् भामया हि वरं कृतम् । सुतोद्वाहे स्वक्रं पुत्रं मानयित्वा समानयत् ॥ २५० ॥
 काचिद्वकित च मुख्यत्वमासाऽनेन गुणेन हि । वासुदेवपुरन्ध्रीषु सकलास्वपि सर्वदा ॥ २५१ ॥
 काचिद्वकित च भामाऽस्ति प्रकृत्या सुन्दरा सदा । सन्तापिता हि शाम्भवेन वह्निनेव जलं पुनः ॥ २५२ ॥
 अभूदुष्णा परं तेन वरं जातं मिथोऽथ च । प्रीतिर्द्वयोर्धत्सञ्जाता कालेन बहुनाऽपि हि ॥ २५३ ॥
 आयास्यत्यथ प्रद्युम्नः श्रुत्वा शाम्भं समागतम् । अथवा शाम्भवद्भामा तमपि ह्यानयिष्यति ॥ २५४ ॥
 एवं नानागिरिः शृण्वन्नन्तरा हासमुद्बहन् । करे गृहीत आगच्छद्भामावीवाहमण्डपम् ॥ २५५ ॥
 अपसव्यं करं गृह्णन् भीरोर्वाभेन पाणिना । उपरिस्थेन च स्वेन शाम्भः कपटवासयूः ॥ २५६ ॥

एकोनशतकन्यानां पाणीन् दक्षिणपाणिना । गृह्णानो युगपद्द्विं परितस्त्रिः परिभ्रमन् ॥ २५७ ॥
 चकार वीवाहविधिं सर्वं विधिवदुत्तमम् । कन्यास्तु शान्धं परयन्त्यः प्रागुर्धर्मनुत्तरम् ॥ २५८ ॥
 धन्या वय स्मः प्राप्ताः स्मो या वर रूपमन्मथम् । साक्षान् मनमथ पूर्वैष किं वाऽय मन्मथाऽजुजः ॥ २५९ ॥
 इत्यन्तश्चिन्तयन्त्यस्ता वृत्तौद्वाहाः समुत्थिताः । वीवाहमण्डपाद् जग्मुरनु शान्धं महर्जुलाः ॥ २६० ॥
 वासवेश्म जगामाऽथ शान्धस्ताभिरनुत्तरम् । तत्रैव भीरुमायान्त भृकुट्यैव न्यपेधयत् ॥ २६१ ॥
 भूत्वा श्याममुखो गत्वा मातुः सर्वं न्यवेदयत् । स्तनधयाना मूर्खाणां मातैव शरणं यतः ॥ २६२ ॥
 साऽश्वदधाना तत्रागाद्भ्रसन्त त ददर्श चं । अन्धान्येति वदन् गत्वा ननाम चरणौ मति ॥ २६३ ॥
 भृकुट्या रोपपूर्वा सा जगाद परुषं वचः । केनाऽऽनीतोऽसि रे पाप ! मायाविश्वविदम्बक ! ॥ २६४ ॥
 तवाच शान्धो हे मातः ! त्वयैवानीत आगतः । हस्ते कृत्वा बलाह्निकः साक्षी सर्वोऽत्र विद्यते ॥ २६५ ॥
 य यं तत्राऽऽगत लोकं पृच्छति स्म जनः स च । शान्धाऽऽशुवाद्बचन जगाद स्मितपूर्वकम् ॥ २६६ ॥
 लोका मिलित्वा सर्वे ताम्बुर्विनयपूर्वकम् । भामे ! त्वयैवानीतोऽसौ कन्याश्च परिणयितः ॥ २६७ ॥
 भवस्य य कुतः कोपपरा शान्धोपरि भ्रुवम् । पीत्वा जलं गृह्णश्रसदृश किं करोष्यदः ॥ २६८ ॥
 पूत्कार कुर्वती भामा न्यायवेश्म हरैर्यौ । हरिश्च बलदेवश्च समुद्रविजयादयः ॥ २६९ ॥
 सभासारास्तथाऽन्येऽपि मिलिताः स्मितपूर्वकम् । सर्वे वृत्तान्तमाकर्ण्य मूलतोऽपि यथाभवम् ॥ २७० ॥

कल्पकाः सकला विष्णुर्ददौ शान्नाय सूनेवे । शान्नो लत्वा निजं धाम जगाम मुदिताश्रयः ॥ २७१ ॥
 जाम्बवत्सुत्सवं चक्रे वहन्ती पुलकं तनी । सत्यं लोकोऽर्जिति द्रव्यं शुद्ध्वते तद्द्रव्यवज्जनः ॥ २७२ ॥
 सर्वा अपि वयूष्यस्ता आगत्य मुदिताश्रयाः । जाम्बवत्यै नमश्चक्रुः पादग्रहणपूर्वकम् ॥ २७३ ॥
 अचिराद् भवन्तु वधूः पुत्रवत्य इति स्फुटाम् । आशिवं ददती जाम्बवती मोदपरं दधौ ॥ २७४ ॥
 भूरिभामवती भामा पूत्कुर्वाणा गृहं ययौ । जातनिष्फलसर्वाशा यायात्कोपं कथं न हि ॥ २७५ ॥
 विधिः क्रीडापरो नित्यं वर्तते हासकौतुकी । न स्वैवं तस्यै किमप्यस्ति रत्नस्वर्णादिकं यतः ॥ २७६ ॥
 परमन्यार्जितं दत्तेऽन्यस्मै वैदग्ध्यपाटवात् । स्वपितृत्वं जगतोऽकृष्ट इति चित्रं महत्तरम् ॥ २७७ ॥
 पूर्णपतिरः प्रद्युम्नस्तदनन्तरमाययौ । इत्यभेव पुनः क्रीडापरौ तत्र बभूवतुः ॥ २७८ ॥
 जाते प्रभाते शान्नोऽथ ययौ पितामहं गृहम् । ननाम वसुदेवस्य चरणौ विनयानतः ॥ २७९ ॥
 उवाच वसुदेवस्तं दग्धं किं कृतवानसि । वञ्चिता सत्यभामा किं त्वया कपटसन्नना ॥ २८० ॥
 इत्युक्ते स हसन् पोषे तात ! भ्रान्त्या शुभं बहुम् । चिरेणोढाः स्त्रियः सर्वाः कष्टेन महता त्वया ॥ २८१ ॥
 कचिच्च वन्धनं प्राप्तं कुतश्चिच्च पलायनम् । अभ्युत्ति जुहनं काऽपि कचिद्वेषविदम्बनम् ॥ २८२ ॥
 एवं तात ! त्वया सर्वाश्चिरेणोढा इमा स्त्रियः । मया तु मुषिता भामा लील्यैव यतः शृणु ॥ २८३ ॥

तथा द्रव्यव्ययोऽकारि कन्याः सर्वाश्च मेखिताः । विशिष्टरूपलक्षणयाः कृते भीरुसुतस्य हि ॥ २८४ ॥
 लीलयैव मया सर्वा गृहीता न्यायतः किल । एनां मय कला विद्धि विश्वविस्मयकारिणीम् ॥ २८५ ॥
 इत्यःकृतिदुर्मत्त प्राह स्मानरुदन्दुभिः । रे कृपभेक ! निर्मान पित्रा निष्काशितोऽपि हि ॥ २८६ ॥
 स्वमागतः कथं वक्त्र दर्शयन् लज्जसेऽपि न । अहं तु वीरमानित्वाद्दीरहृत्प्या हि निर्गतः ॥ २८७ ॥
 भ्रातृणामनिवैधैवागतश्च महदाग्रहत् । द्विसप्ततिसहस्राणां कन्यकानां विवाहवान् ॥ २८८ ॥

नैरुक्त्वियाधराधीशसेविताः।हिरुजद्वयम् । भ्रातृभिर्दत्तसन्मानससुखागमनादिभिः ॥ २८९ ॥ (युग्मम्)

इति गारुड्याऽऽकृष्टो वसुदेवेन धीमता । लज्जयाऽभूच्च निम्नास्यः शुरोच स्व मनस्यदः ॥ २९० ॥

पितामहेन हा कीदृग् विवादः किं कृतो मया । मेरु-सर्पपयोः को वा वादः समुपतिष्ठते ॥ २९१ ॥

इत्यागत्य पदोर्लभः क्षामयामास तत्सणात् । पितामहमुवाचैवं सयोजितकरः शिशुः ॥ २९२ ॥

क्षन्तव्य तातपार्दमे वालदुर्ललित ह्यदः । लोकोत्तरगुणास्ताताः क चाहं वालकीटकः ॥ २९३ ॥

क भंरुः क च बल्भीरुः क सूर्यो ज्योतिरिन्नणः । क चेन्द्रश्चेन्द्रगोपश्च दृष्टान्तोऽस्त्ययमावयोः ॥ २९४ ॥

इत्थ सविनये तस्मिन् दुन्दुरासीत् कृप.परः । पृष्टौ दत्त्वा स्वक हस्तं विससर्ज गृहं प्रति ॥ २९५ ॥

इत्थ क्रीडापरो नित्यं रेमाते निजलीलया । लोकोत्तरगुणौ कामशाम्बौ यशुविवर्जितौ ॥ २९६ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवराचक्रदुग्धसिन्धु-लब्धप्रतिष्ठवराचकरत्नचन्द्रः ।
श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललितं चकार, तत्राङ्कसङ्ख्य इति सर्ग इयाय पूर्तिम् ॥ २९७ ॥

इति श्रीजम्बुद्वीपप्रज्ञप्तिस्त्रय प्रभेयरत्नमञ्जूषानामवहद्वृत्तिकारक-महोपाध्यायश्रीशान्तिचन्द्रगणिनां शिष्योपा-
ध्याय-श्रीरत्नचन्द्रगणिभिर्विरचिते श्रीभवतामरस्तव-श्रीकल्याणमन्दिर-श्रीदेवाःप्रभो-श्रीमदूर्ध्व-श्रीऋषभवीर-
स्तव-श्रीकृपारसकोश-श्रीअध्यात्मकल्पद्रुम-श्रीनैषधमहाकाव्य-श्रीरघुवंशमहाकाव्यवृत्ति-श्रीसभ्यवस्व-
सप्ततिकाप्रकरणवलावबोधानां आतुभेभवहमाने श्रीप्रद्युम्नचरिते महाकाव्ये शान्त्वजन्म-
प्रद्युम्न-दैर्घ्याणिग्रहण-शान्त्वकन्यैकोनशतपाणिग्रहणवर्णने नाम नवमः सर्गः
सम्पूर्णः ।

दृशमः सर्गः ।

इतश्च वणिजस्तत्र द्विपतो यवनाख्यतः । क्रयाणकान्युपादाय न्यापारार्थं समाययुः ॥ १ ॥
 तत्राऽन्यवरवस्तुनि विक्रीय वरलाभतः । चेष्टुर्विशेषलाभाय पुरं राजगृहं प्रति ॥ २ ॥
 क्रम्वलान् रत्नपूर्वाश्चोपादायाऽतित्वराजुषः । मासा राजगृहं तेष्य पुरं मगधशासितुः ॥ ३ ॥
 वणिभिस्तत्र वास्तव्यैरानीता मगधेशितुः । पुत्रीभीवयशोगेहे मणिस्थर्णादिसङ्कुले ॥ ४ ॥
 अदर्शयश्च तस्यैते महर्घ्यान् रत्नकम्वलान् । शीतस्पर्शास्तु ग्रीष्मेऽपि शीते चोष्णान् महत्पयि ॥ ५ ॥
 मार्गित मूल्यमप्राप्तास्ते च पूञ्चकिरे भृशम् । द्वारिकां हि विहायाऽत्राऽयामो ह्य ॥ किं दृष्यैव हि ॥ ६ ॥
 तदा पप्रच्छ तान् पुत्री जरासधमहीपतेः । का द्वारिका पुरी तत्र को वा राजा क मण्डके ? ॥ ७ ॥
 ऊचुस्ते किं न जानासि पुरीं तां द्वारिकामपि । तत्र कृष्णमहीपाल सुराध्वाराव्द्रभूषणम् ॥ ८ ॥
 तव पत्युर्निहन्तारं यादवेभ्ररमुद्धतम् । न वेत्सि तमपि त्व वा तर्हि किं ज्ञातवत्यसि ? ॥ ९ ॥
 इति श्रुत्वाऽपतद् भूमौ पैविनेव हता क्षणात् । ह्य ! किं जीवति मे स्वामिनिहन्ताऽत्राऽपि राजयश्नुक् ॥ १० ॥

पुत्कुर्वती पर्यो रोहे रुदती सुवतकुन्तला । पितुर्मगधनाथस्य गत्वा तस्मै न्यवेदयत् ॥ ११ ॥
 स्वाभिन्नध्यापि मे भर्तुर्हन्ता जीवति राज्यशुक्र । देशे सुराब्दानाम्नीह द्वारिकायाः पुनः पतिः ॥ १२ ॥
 विसृजाऽद्यैव मां तात ! ज्वलदग्निप्रवेशनम् । करिष्यामि न जीवामि भर्तुर्हन्तरि जीवति ॥ १३ ॥
 जगादाऽथ जरासन्धो मा रोदीः पुत्रि ! मद्रचः । शृणु तान् रोदयिष्यामि सकलानप्यहं यदून् ॥ १४ ॥
 परमेतन्महत् कार्यं विलम्बेनैव जायेते । राजप्रसादवत्तत्त्वं तिष्ठ भद्रं भविष्यति ॥ १५ ॥
 अकुण्ठयलदेवं तज्जागदथ करोम्यहम् । अदापयत् प्रयाणाय भग्भाषिति वदन् कृथा ॥ १६ ॥
 सहदेवादयः पुत्रास्ततः सज्जा महौजसः । पितुः पुष्टे भवन्ति स्म शिशुपालदयो नृपाः ॥ १७ ॥
 तदा दुर्योधनाद्याश्च कुरवः सकला अपि । तथा हिरण्यनाभोऽपि सामन्ताश्च सहस्रजः ॥ १८ ॥
 पत्नयश्च परे लक्षस्तमनुवजनाऽऽदराः । भवन्ति स्म सहस्रांशुमिव राक्षिगणाः क्षणात् ॥ १९ ॥
 अश्वमारोहतस्तस्य मूर्धो मौलिस्तदाऽपतत् । क्षुतं चाऽजनि वक्त्रस्य संमुखं जयदुर्मुखम् ॥ २० ॥
 प्रादुरास सधूमोऽग्निः पस्पन्दे वामलोचनम् । एतान्यगणयंश्चैवं च्चाल स महीपतिः ॥ २१ ॥
 मन्त्रिभिर्वार्यमाणोऽपि तथाऽन्यैश्च हितौषिभिः । न मन्यते स्म हठवास्तानपि क्रोधविह्वलः ॥ २२ ॥
 विधौ विरुद्धे सकलाः कान्ति-कीर्ति-मति-श्रियः । प्रयान्ति सरसः शोषे यथा जलजपङ्क्तयः ॥ २३ ॥
 अविच्छिन्नप्रयाणेन जरासन्धश्चाल च । नारदो ज्ञापयामास द्वारिकायां जनार्दनम् ॥ २४ ॥

आणच्छन्तं जरासन्ध श्रुत्वा शार्ङ्गकरो ज्वलन् । रुपा प्रयाणवादिनं वादयामास तत्क्षणात् ॥ २५ ॥
 ततः सर्वे मिलन्ति स्म यदवः क्रोधदुर्भराः । आत्रासाथ मुकुन्देनाऽभवन् सज्जा युयुत्सवः ॥ २६ ॥
 ततो ज्योतिर्विदा प्रोक्ते दिने सर्वातिशायिनि । देवकी-रोहीणिभ्यां च कृतमङ्गलपूर्वकम् ॥ २७ ॥
 विष्णुः प्रयाणमकरोदुत्सादि(हि)तमनास्ततः । आनुकूल्यविधनेन पक्षिभिश्चापमुत्पकैः ॥ २८ ॥
 पतिप्रयाण शकुनपेरणोत्साहवान् हरिः । सनिपल्लया जगामाऽथ स्थितिं तत्रैव चाऽकरोत् ॥ २९ ॥
 ततः परं जरासन्धसैन्यमास्ति मदोद्धतम् । चतुर्भिर्योर्जनैर्दूरे युयुत्सुभट्सङ्कुलम् ॥ ३० ॥
 उभयोः सैन्ययोः पूर्वं रणतूर्यनिनादयोः । सम्राप्तो भवति स्माऽऽशु नासीरभटयोरथ ॥ ३१ ॥
 अथ विद्याधराः केचिद्वसुदेववशीकृताः । हरेर्बले समाजगमुः पणामं चाक्रिरेवरात् ॥ ३२ ॥
 दत्तासना निविष्टास्ते समुद्रनिजय नृपम् । ऊचिरे नृपते भ्रातुर्वयमानकदुन्दुभेः ॥ ३३ ॥
 शृणुगृह्णाः सेवकाः स्मो हित वचमस्तथाऽपि ते । बालादपि हितं प्रालामिति वाक्यं प्रमाणय ॥ ३४ ॥ (युगम्)
 समुद्रविजयादिदृष्टस्तेऽथोचुर्विनयाऽऽनताः । वैताड्यपर्वते सर्वे विद्याधरनरेभराः ॥ ३५ ॥
 जरासन्धस्य निर्देशादायान्ति हि युयुत्सवः । जरासन्धस्य सैन्ये ते विद्या मन्त्रन्वर्जोर्जिताः ॥ ३६ ॥ (युगम्)
 स्वामिजायान्ति ते यान्द्रुधास्तान् प्रसत्वरम् । गत्वा वय त्वदाश्रया मन्त्रसाहाय्यसमुताः ॥ ३७ ॥
 यद्यर्पयसि सेनान्य वसुदेव तवाऽऽजम् । प्रयुम्न-शान्मसहितं महाभाग्यसमन्वितम् ॥ ३८ ॥

अन्यथा चागतैर्पूजैस्तेषु भावी सुदुस्सहः । जरासन्धो महाबातैर्मिलितोऽग्निरिवाऽधिकम् ॥ ३९ ॥
 वरमुक्तं वरमुक्तमिति स्तुत्या मुहुर्मुहुः । मन्त्रं कृत्वाऽथ मुरिणा समुद्रविजयो नृपः ॥ ४० ॥
 वसुदेवं समाह्वय तैस्वतं प्रतिबोधय च । तैः समं प्रेषयामास पौत्राभ्यां निर्वैलम्बकम् ॥ ४१ ॥ (शुभम्)
 गच्छते वसुदेवाय पददौ प्रेमवान् भृशम् । जन्मसन्ताने सुरेन्द्रेण बाहौ बद्धां महौषधिम् ॥ ४२ ॥
 तदाऽवसरमासाद्य नेमिनाथो सुवारीणिम् । दत्तं हि समये स्वल्पं महाप्रेम्णे भवत्यहो ॥ ४३ ॥ (शुभम्)
 भ्रातरं वसुदेवं तं चलन्तमनुगम्य च । शिक्षां दत्त्वा निवृत्त्याऽऽगात् समुद्रविजयो नृपः ॥ ४४ ॥
 अथोचि दिग्भक्तो मन्थी जरासंधं गहावली । स्वाामिन् ! युद्धं कृते खल्लो भव त्वं निर्वैलम्बकम् ॥ ४५ ॥
 कया रीत्या विधातव्यं कर्तव्या रचना च का ? । इत्युक्ते गगनाधीशस्तमूचे मन्त्रिणं प्रति ॥ ४६ ॥
 चक्रव्यूहो विधातव्यो दुर्भेद्यो वैरिभूशुजात् । बले निजे नियोज्याश्च यथायोग्यं महीशुजाः ॥ ४७ ॥
 तदादेशाद् द्रुतं चक्रे मन्त्रिशुस्वसतथैव तम् । सहस्रारं महाराजसहस्रेण सुराक्षितम् ॥ ४८ ॥
 तत्र चागत्य मगधस्वामी संग्रामकोविदम् । हिरण्यनाभनामानं सेनानीत्वे न्ययोजयत् ॥ ४९ ॥
 जरासंधबले चक्रव्यूहं श्रुत्वा जनार्दनः । दुर्भेदं गरुडव्यूहं कारयामास मन्त्रिभिः ॥ ५० ॥
 स्थाने स्थाने सुतान् सर्वान् योजयामास दुःसहान् । अन्यांश्च नृपतीन् सर्वान् पञ्चपाण्डवमुत्पकान् ॥ ५१ ॥
 अनाद्युष्णि हरिर्दृढभ्रातरं रणदुर्धरम् । सेनानीत्वेऽभ्यपिञ्च स्वर्णपट्टमदानतः ॥ ५२ ॥

एनं व्यतिकर वज्री विज्ञायाऽवधिना स्वयम् । शुशुत्सु भ्रातृसवन्थाद्रिज्ञायाऽरिष्टनेमिनम् ॥ ५३ ॥
 मातलिं सारथिं मैथीव सरथ शङ्खतयुतम् । त एव स्वामिभक्ता हि ये स्युः समयवेदिनः ॥ ५४ ॥
 आगते सारथौ तस्मिन् रथाख्ण्डे महस्त्रिनि । नैकशस्त्रान्विते क्षुब्ध जरासपस्य तद्वलम् ॥ ५५ ॥
 उदिते सहस्तरश्मौ ज्योतिश्चक्रमिवाऽखिलम् । वैनर्तये यथा द्रष्टुं नागस्येव कुलं पुनः ॥ ५६ ॥ (सुगमम्)
 यादवस्य बल सर्वं सुमुदे कमलं क्षणात् । तस्मिन् रथौ समुदिते जरासपस्य भूशुभ्रः ॥ ५७ ॥
 बलं सङ्कुचितं जज्ञे कुमुद च तदाऽद्भुतम् । यदुसैन्ये दिनो जज्ञे गन्धिः सैन्ये परस्य तु ॥ ५८ ॥ (सुगमम्)
 अथ भारोभिरे युद्धं भटा नासीरयानिनः । सैन्ययोरुभयोरशु शस्त्राशस्त्रि करकाफरि ॥ ५९ ॥
 शूजाशुजि चिर चक्रुः स्वस्वस्वामिनि पश्यति । अभज्यन्त जरासंघमर्दुर्दुभटा अथ ॥ ६० ॥
 नश्यतस्तान् स्थिरीचक्रे गरुडध्वज उच्चरैः । सपताक कर कुर्वन्नास्त्र्य मदसिन्धुस्म् ॥ ६१ ॥
 महानेमिस्त्रनाशुष्णिर्गन्धमः पाण्डवस्तथा । त्रयं सज्जीभवन्ति स्म महावीर्या महाशुजाः ॥ ६२ ॥
 त्रयोऽपि शङ्खं ते स्व स्व दध्मुर्नादातिशायिनम् । शङ्खत्रयस्त्रैनेव तासमाशुब्जियासवः ॥ ६३ ॥
 बह्व्यस्ते त्रयो बाणान् युगपद्धारिदा इव । वारिणीव तदा पेतुः क्षुद्रवक्षा इवाऽस्यः ॥ ६४ ॥
 प्रवेया चक्रिरे ते च व्युहमध्ये महाबलाः । वन्याद्रिया इव वनमध्ये विश्वभयङ्कराः ॥ ६५ ॥

स्वयं मार्गं प्रकूर्वाणाः कङ्कोला इव वारिधेः । चक्रच्यूहं द्विधा चक्रुस्तत् पश्चात्सैनिका अपि ॥ ६६ ॥
 चक्रच्यूहं हतं दृष्ट्वा रुक्मी दुर्योधनस्तथा । सौधिरिश्व जरासंघभेरितास्तत्र जत्थिताः ॥ ६७ ॥
 पार्थं दुर्योधनोऽरोत्सीदनाधुर्षिणं तु सौधिरिः । महानेमिं तथा रुक्मी महाबलनृपैर्युतः ॥ ६८ ॥
 द्वन्द्वयुद्धं वितन्वाना द्विधा इव परस्परम् । न्यवर्तन्त चिरं नाऽपि क्रोधभृताऽऽश्रिता इव ॥ ६९ ॥
 महानेमिर्महोत्साहो निरखं शक्तिमणं व्यधात् । हतपार्थं च तं दृष्ट्वा पेतुरेते महीशुजः ॥ ७० ॥
 शत्रुन्तपाद्यास्तन्मध्ये सप्तसङ्ख्यास्तरास्त्रिनः । कुर्वन्त एव चाणानामासारं जयकाङ्क्षिणः ॥ ७१ ॥
 दुर्जयांस्तान् रिपून् दृष्ट्वा पार्थमुत्थयान् महौजसः । शक्तिं शुभोच दुःसोढां शत्रुन्तपनृपो बली ॥ ७२ ॥
 आपच्छन्तीं च तां दृष्ट्वा विविधायुधपाणयः । अन्तरा निपतन्ति स्म रोडुं शीघ्रं सहस्रशः ॥ ७३ ॥
 अथोच्चै मातलिनेमिं द्यूणु स्वामिन् ! तपोबलात् । बलीन्द्रात् माण राजाऽयं शक्तिं संहारकारिणीम् ॥ ७४ ॥
 इयं वज्रेण भेधा स्यात् शस्त्रेणान्येन नैव च । इत्युक्त्वा नेमिनाऽऽदिष्टो मातलिः सारथिस्ततः ॥ ७५ ॥
 महानेमेः शरे वज्रं योजयामास तत्क्षणम् । महानेमिर्विमुच्यपाऽऽशु तं शरं लक्षवेधिनम् ॥ ७६ ॥
 पातयति स्म तां शक्तिं विफलां भूतले पुनः । विशस्त्रं विरथं चक्रे शत्रुन्तपमहीशुजम् ॥ ७७ ॥
 तदा यदुभटाः सर्वे समं जागरिता इव । युद्धसज्जाश्च तैः सार्धं बभूवुः चाणवर्षिणः ॥ ७८ ॥
 युगपद् यदुवीरैस्तं भद्रास्त्रेसुरितस्ततः । हिरण्यनाभं सेनान्यं नश्यन्तः शरणं ययुः ॥ ७९ ॥

अथ भीमा-ड्युर्नो वीरौ द्विरूपः किमुतीन्तकः १ । बलदेवसुताः साक्षाद् यमपुत्रा इवोद्धताः ॥ ८० ॥
 धावान्ति स्म धार्तराष्ट्रान् वर्षन्तः शरधोरंणीः । नश्यन्ति स्म ततः सर्वे कौरवा शूकरा इव ॥ ८१ ॥
 पार्थश्वकार भूच्याय बाणश्रेणिभिरुत्तवणम् । गाण्डीवनादैर्भीष्मैश्च भद्रास्त्रिसुदिशो दिशम् ॥ ८२ ॥
 अथ दुर्योधनो वीरः कियद्भी राजभिः सह । कुरीरतिन ररोधाऽऽशु विमुक्त्वक्षत्रियव्रतः ॥ ८३ ॥
 शकुनिः सहदेव च भीम दुःशासनोऽपि च । उलूको नकुल शल्यः प्रथम पाण्डव तथा ॥ ८४ ॥
 दुर्मर्षणादयः पद् च द्रौपदीतनुजनमनः । अन्ये नृपा रामपुत्रान् भणणा इव चित्रकान् ॥ ८५ ॥
 अन्योऽन्य वर्षतां तेषां बाणान् कालः क्रियान् गतः । अथाऽर्जुनोऽवधीत् स्रूत रथ रथ्यान्तपि क्षणात् ॥ ८६ ॥
 वर्म चाऽपातयद्भूमौ देहशेष चकार च । पञ्चिवद्धार्तराष्ट्रोऽभ्युद् विलक्षो दिग्बिलोककः ॥ ८७ ॥
 उत्पन्नबुद्धिरुत्पत्याऽध्यारोहत् शकुने रथम् । शल्यो बाणेन चिच्छेद धर्मपुत्ररथध्वजम् ॥ ८८ ॥
 धर्मपुत्रोऽपि शल्यस्य सशर धनुराच्छेदत् । अन्यद्वन्नुरपादाय शल्यः पुनरुपागमत् ॥ ८९ ॥
 तदाऽऽद्यपाण्डुपुत्रोऽपि शक्तिं शलयाय दुःसहाम् । मुञ्चति स्म परैरोद्गुमशक्यां चञ्जिवज्रवत् ॥ ९० ॥
 आगत्य साऽवधीत् शल्यं गोधामिव तद्विद् क्षणात् । हते च शल्ये नेशुश्च कांदिशीका नृपास्ततः ॥ ९१ ॥
 वृकोदरोऽपि वृद्धस्य भ्रातुः किं स्पृहयाऽवधीत् । दुर्योधनाऽनुजं सद्यो दुःशासनमपि क्षणात् ॥ ९२ ॥

कञ्जाकर्षणवैरं तत् पाञ्चालयाः सोऽग्रहीदिति । अङ्गीकृतं करोत्येव मानी समयमाप्य हि ॥ ९३ ॥
 सहदेवोऽपि चिक्षेप हन्तुं शकुनिमेव च । प्रीवितान्तकरं बाणं आत्रोः किं स्पर्द्धया द्वयोः ॥ ९४ ॥
 हतं शकुनिमालोक्य तमप्राप्तमथाऽचिच्छदत् । दुर्योधनः स्वबाणेन क्षुरप्रेण च कीलया ॥ ९५ ॥
 सहदेवस्तदोवाच रे सुर्योधन ! मायया । अथापि रमसे धूतवनास्ति तव दीर्घलम् ॥ ९६ ॥
 अथ तिष्ठ त्वमप्यत्र युवां हन्त्येकहेलया । नरकेऽपि वियोगोऽस्तु युवयोर्नैव मित्रयोः ॥ ९७ ॥
 इत्युक्त्वा सहदेवोऽथ द्वाभ्यां सुदोक्तोऽभवत् । पाण्डुपुत्रस्य किं द्वौ वा सहस्रं तृणवत् यतः ॥ ९८ ॥
 दुर्योधनं शरैश्चक्रे व्याकुलं गाढदृष्टिभिः । करैर्कर्मवत्पान्थं सोऽथ क्रोधाकुलोऽभवत् ॥ ९९ ॥
 सहदेवं निहन्तुं द्वागमुञ्चन्मन्त्रसंस्कृतम् । बाणं धनंजयोऽपश्यदागच्छन्तं त्वराजुषम् ॥ १०० ॥
 गार्हद्वेपुं विमुच्योऽऽशु चिच्छेद समये छली । क्षणं विश्रम्य शकुनिर्वनुर्गृह्णन्वथाऽऽथयौ ॥ १०१ ॥
 ववर्ष च शरान् वाढं सहदेवस्य संमुखम् । मोषीवभूवुः सर्वेऽपि परं पुण्यप्रभावतः ॥ १०२ ॥
 परिश्रान्तमथ ज्ञात्वा सहदेवोऽपि तं क्षणात् । रथं रथयान शिरश्चाऽप्यवधीतस्य गदायुधः ॥ १०३ ॥
 अनुजस्य ह्रियेवाऽथ नकुलोऽपि गदायुधः । उलुकं विरथीकृत्याऽङ्करोद्विक्रमान्तगापिनम् ॥ १०४ ॥
 दुर्भर्षणादयः पद् च द्रौपदेयैः समं चिरम् । चक्रुर्मुहं शरैर्नानापकारैर्जयकाङ्क्षिणः ॥ १०५ ॥

लज्जन्तां पितरोऽस्माकं गेति कृष्णोद्भवा अपि । कादिशीकांश्च तांश्चक्रुराशुगाशुगाद्यष्टितः ॥ १०६ ॥
 विश्रियुः क्षरणं तेष्व वराकाः कौरवेष्वरम् । सुयोधनोऽपि संभूय नृपः पार्थमयोधयत् ॥ १०७ ॥
 किरीद्व्यपि वृतो रामपुत्रैर्हृष्णमहा इव । किरणैस्तापयामास सद्यः कुरुवैस्त्रियिनीम् ॥ १०८ ॥
 अथ पार्थञ्छल लब्ध्वा जयद्रथशिरोऽच्छिदत् । शिरश्छिन्नं पपाताऽथ फलं तालतरोरिव ॥ १०९ ॥
 हते जयद्रथे तस्मिन् धार्तराष्ट्रो भयाकुलः । शुशोच बाहं मनसा वहिः साहसमुद्वहन् ॥ ११० ॥
 दुर्योधनं तथा वीक्ष्य कालप्रभुं धनुर्दधत् । दन्तैर्दन्तच्छद चर्चवाययी कर्ण उद्धतः ॥ १११ ॥
 कुत्राऽसि रे ! किरीटिस्त्व मा याहि रणभूमितः । आगतोऽस्मि तव द्वेषी कर्णोऽह कालपृष्ठभृत् ॥ ११२ ॥
 अथाऽब्रवीदर्जुनोऽपि द्रुत्तमागच्छ रे सखे ! । जयद्रथवियोगन्ते माऽस्तु मित्रे मयि भुवम् ॥ ११३ ॥
 अन्यच्च शृणु राधेय ! रे रे कर्ण ! सुदुर्भते ! । जीवन्नपि हि मां किं त्वं न पश्यसि पुरः स्थितम् ॥ ११४ ॥
 तद् ज्ञायते मृतवर्षस्य पादुरासीत् पुरस्तव । चिन्हं दीपस्य समोचो गच्छतोऽस्त यथा भवेत् ॥ ११५ ॥
 अथ तौ चक्रतुर्मुद्द देवैरपि कुतूहलात् । विलोक्यमानौ विशिखान् वर्षन्तौ न विरेपतुः ॥ ११६ ॥
 अपसस्तुस्तदा देवा भिया माऽस्मान् लगान्त्विति । कदाऽपि कर्णो जिताऽभूत्तदाचिद् पुनरर्जुनः ॥ ११७ ॥
 पुष्पद्विष्ट सुराश्चक्रुर्वमेव क्षणे क्षणे । अथाऽवसरमासाद्य रथ पार्थो द्विधाऽकरोत् ॥ ११८ ॥

रथान् जघान तदनु सारथिं च धनुस्ततः । चिच्छेद च निरस्त्रस्य शिरोऽपि रथिजनिमनः ॥ ११९ ॥
 हते च कर्णे विधुरो जातो दुर्योधनो भृशम् । श्रोत्राऽनुजनैः सार्द्धं मुक्तकण्ठं मुहुर्मुहुः ॥ १२० ॥
 यदवः पाण्डवाश्चाऽपि सिंहनादं वितेनिरे । नृत्यन्ति स्म मण्डलेन मृदङ्गध्वनिपूर्वकम् ॥ १२१ ॥
 अथाऽऽगत्य गदापाणिर्भीम ऊचे सुयोधनम् । अरे ! किं रुदनं कर्तुमागतोऽसि रणाङ्घ्रौ ॥ १२२ ॥
 आगच्छ त्वमहं सद्यो वियोगं सुहृदा सह । रवेः सुतेन गदया पातयामि कृपापरः ॥ १२३ ॥
 उत्तिष्ठोतिष्ठ रे भ्रातः ! नाथं कालस्तवोचितः । रुदनस्य गदां पाणौ कुरुष्व सुहृदं मित्र ॥ १२४ ॥
 अथ दुर्योधनः क्रोधादुत्तस्थौ सेनया सह । वृकोदरं हन्तुमना धावति स्म गदाधरः ॥ १२५ ॥
 वृकोदरः पूर्वैरं स्मरन्नथ रूषारुणः । अथान् गजान् रथाश्चैवमन्तराऽऽपततोऽच्छिदत् ॥ १२६ ॥
 न कोऽप्यासीद्भद्रस्तादृग् यो भीमस्य पुरो भवेत् । गृह्णन्ति स्म दिशः सर्वे पलायनपराः क्षणात् ॥ १२७ ॥
 द्वियैव वीरमानित्वात्तस्थविकः सुयोधनः । ऊचेऽथ पांवनी रुष्टः फलितं मे मनोरथैः ॥ १२८ ॥
 यदेकाकी यथाऽऽप्तोऽसि वाडिञ्जतो बहुभिर्दिनैः । अथ भक्तिं कारिष्यामि यादृगस्ति त्वया कृता ॥ १२९ ॥
 उप्तमेव हि लूयेत राक्षं यत्तच्च भुज्यते । अमित्रेणाऽपि मित्रेण कृतं यच्च तदाप्यते ॥ १३० ॥
 इत्युक्त्वा धार्तराष्ट्रोऽपि निर्धुमाऽग्निरिवाऽज्यत् ॥ आजगाम च भीमेन सह योद्धुं गदाधरः ॥ १३१ ॥

उभवेव चिरं युद्धं चक्रतुः क्रोधपर्वतौ । परं विरेमदुर्नैव मेपाविव गजाविव ॥ १३२ ॥

मह्णाविव महत्बाहू भुजास्फोटन राजितौ । पादयोश्चालनास्फोटात् कम्पयन्तौ क्षमातलम् ॥ १३३ ॥

श्रान्तं कृत्वा चिरं भीमश्वकर्तोत्थुगं क्षणात् । दुर्योधनस्य पाञ्चालयाः पूर्वैरं स्मरन् स्मरन् ॥ १३४ ॥

दुर्योधनश्चिरं तस्य वेदनामधिसोढवान् । स्वेनैव भुज्यते कर्म कृतं स्वेन मदात् किल ॥ १३५ ॥

दुर्योधने विपक्षेऽथ निर्माया कौरवी चमूः । हिरण्यनाभं सेनान्य क्षरण समाशिश्रिवत् ॥ १३६ ॥

अङ्गशे कौरवेयो च गते सान्धाऽभवच्चमूः । वाम-दक्षिणनेत्राभ्यां गताभ्यामिव तत्सणम् ॥ १३७ ॥

हिरण्यनाभः सेनानीराजागम रणक्षितौ । अनाधृष्टिश्च सेनानीरितः प्रादुरभूत्तदा ॥ १३८ ॥

पाण्डवा यदवथापि परिवदुश्चमूपतिम् । नक्षत्राणि ग्रहाश्चैव पार्वणाभूर्तरोचिषम् ॥ १३९ ॥

क्रुद्धो हिरण्यनाभोऽथ धावति स्म यदन् मति । क्षरान् वयर्ष कसकानकालाब्द इव द्रुतम् ॥ १४० ॥

तदा च यदवो नेशुः कादिशीका इतस्ततः । जयसेनस्तदोत्तस्यो रणायाऽग्रेसरोऽभवत् ॥ १४१ ॥

हिरण्यनाभोऽभाषिष्ट सामुद्रे । किं सुदुर्मते ! । समुद्रविजयं दुःखे मृत्वा त्वं पातयस्यरे ! ॥ १४२ ॥

अन्ये हि बहवः सन्ति यदवो युद्धकर्माः । अपसृत्य मयाहि त्वं मा मृम्युः पुरो भव ॥ १४३ ॥

जयसेन उवाचाऽथ विव्रवीषि क्रिमत्र रे ! । वलं दर्शय वाचा किं दृथा गर्जासि पूर्ववत् ॥ १४४ ॥

इत्युक्त्वा योद्धुमारिभे समुद्रविजयात्तजः । हिरण्यनाभसेनानया सह वर्षन् शरान् बहून् ॥ १४५ ॥
 हिरण्यस्य रथं छिन्दन् सारथिं च क्षणादपि । अवधीत् स समुत्पत्य रथान्तरगथाऽविद्यत् ॥ १४६ ॥
 तदा हिरण्यनाभोऽपि जयसेनस्य सारथिम् । शय्यांश्च रथन्दनं चाऽपि जिजति स्म क्षणाद्वली ॥ १४७ ॥
 क्रुद्धोऽथ जयसेनोऽपि वर्षति स्म शिखीमुखान् । हिरण्यः फलकं दत्त्वा मुखान्ने निकटः स्थितः ॥ १४८ ॥
 कालेन करवालेन जयसेनगमारयत् । जयसेने हते हा ! हा ! यदुसैन्येऽभक्षयः ॥ १४९ ॥
 बान्धवो जयसेनस्य महीजय इतिप्रथं । अथावत करे कृत्वा खड्गं पादचरः शितम् ॥ १५० ॥
 हिरण्यो दूरो गत्वा क्षिपत्वा बाणं क्षुरप्रकम् । चकर्त्त तस्य मूर्ध्नि संोऽपि पृथ्यां पयात च ॥ १५१ ॥
 अनाद्युधिस्ततः कम्पमानाऽथर इहाऽपतत् । पतिश्रुत्य हिरण्यस्य वधं स्वर्नाऽख्युद्रथः ॥ १५२ ॥
 अन्येऽपि यद्दर्वाऽन्यैश्च शरसन्धनृपैः सह । युध्यन्ते स्म शरसारैः स्वर्गोऽपि दृढज्ञे न तैः ॥ १५३ ॥
 संज्ञया भगदत्तोऽथ प्राणज्योतिषनरेभ्यः । गजाल्लो महानिमिं धावति स्म रैमयाकुलः ॥ १५४ ॥
 उवाच भोः ! महानये ! समागच्छ पुरो मम । आवां युध्वावहे कायमर्षयापि सुराङ्गनाम् ॥ १५५ ॥
 इत्युक्त्वा मेरयामास स्निग्धुरं तस्य संमुखम् । लघुहस्तो महानेपिर्गजं पादतलेऽवधीत् ॥ १५६ ॥
 क्षणादेव पयातोऽर्था गजेन सह मानवान् । हस्यमानोऽखिलैर्योधिभ्यस्सुगालवतिभिः ॥ १५७ ॥

अभिमानो हि पाताप क्षणादेव प्रजायते । एष पूव हि दृष्टान्तो बुधैस्त्वन्न निदर्शितः ॥ १५८ ॥
 महानेपित्वाच्चैवं पतित त्वा न हन्म्यहम् । भगदत्त ! भगक्रीडा स्त्रीभिः सह कुरुष्व तत् ॥ १५९ ॥
 इतो भूरिश्रवा शुद्धसज्जः सात्यकिनाऽभवत् । जरासधचमूवर्ती कृष्णसेनाग्रवर्तिना ॥ १६० ॥
 कुरुट्याविव तो लभनौ विरामं प्रापतुर्न च । देवैरपि वीक्ष्यमाणौ सहासं व्योमवर्तिभिः ॥ १६१ ॥
 महानेमिर्शोवाच सात्यके ! किं विक्रम्यसे । इम सुराङ्गनासंगलालसं त्व द्रुतं कुरु ॥ १६२ ॥
 इति प्रेरणया दृढसाहसोऽप्य च सात्यकिः । निपाल्य भूमौ मुष्टिभ्यां मृत्पिण्डमिव मर्दयन् ॥ १६३ ॥
 भतपाणं करोति स्म वद्वुस्तं च सुराङ्गनाः । जहृर्गुर्यादवाः सर्वे हस्ततालान् भुशं ददुः ॥ १६४ ॥
 भूरिकर्णे हते तस्मिन् द्वाहारवमयं बलम् । जरासधस्य सहसा भवति स्म शुच्चाऽऽकुलम् ॥ १६५ ॥
 सात्यकिं यदुनाथश्च चिरादालिङ्ग्य तस्थिवान् । यतः कार्यन्तरः पूड्यः पूडयानामपि जायते ॥ १६६ ॥
 अथाऽजायत सेनान्योऽरुमयोरेपि सैन्ययोः । हिरण्यनाभा-ऽनाधृष्णयोः शराक्षरि शुजाश्रुजि ॥ १६७ ॥
 कराक्षरि चिर शुद्धं सुरैर्विधाधरैरपि । वीक्षणीयं निर्निषेध शुक्लसर्वाण्यकार्यकैः ॥ १६८ ॥
 खड्गाखेटकश्वत् क्रोधादनाधृष्णिमथावत । हिरण्यनाभः सहसा हन्तुकामोऽभिमानवान् ॥ १६९ ॥
 दृष्ट्वा निकटमापातमनाधृष्णिञ्छली बली । अधिधान क्षिरो दृष्ट्वा छिनत्ति स्म क्षिताऽसिना ॥ १७० ॥

परिवहुरनाधृणिं यद्वः पाण्डवा अपि । रजसां मार्जनं चक्रुस्तरयीणाञ्चकेन च ॥ १७१ ॥
 शरीरं सकलं तस्य वर्माणयपूर्वकम् । विलोकन्ते स्म बुद्ध्या ते मा महारा भवन्त्विति ॥ १७२ ॥
 अथ सर्वे भयन्नस्ता जरासंधीयपाथिवाः । शरणाय जरासंधं याति स्म सपरिश्रमाः ॥ १७३ ॥
 परिश्रम्य चिरं सूर्यः श्रमात् किं भवनेच्छया । पश्चिमाब्धिं प्रयाति स्म स्नानं हि श्रमनाशनम् ॥ १७४ ॥
 अथ सर्वे ययुः स्थानं स्वं स्वं क्षुत्त्रिपीडिताः । भग्भाध्वनिं मुदा चक्रुः कृष्णाऽग्रे यद्वोजविकाः ॥ १७५ ॥
 मान्त्रिभिर्मान्त्रियित्नाऽथ त्रिशुपाकं महीपतिम् । जरासंधश्चमूपत्वेऽभ्याषिञ्चत् पुण्यवर्जितः ॥ १७६ ॥
 प्रभातेऽथ निजं व्यूहं त्रिशुपाक उषेयिवान् । जरासंधो ददौ तस्मै स्वर्णपट्टं महीभृते ॥ १७७ ॥
 गरुडव्यूहमप्येषोऽनाधृणिश्च समागमत् । सम्यग् विधाय निर्भोको ज्ञातकृष्णशुभोदयः ॥ १७८ ॥
 अथोऽर्धोचज्जरासंधो मन्त्रिणं हंसकं पति । उपलक्ष्य सर्वान् मे नामग्राहं यदूनिमान् ॥ १७९ ॥
 नामश्लेषान् यथा कुर्वे गणनापूर्वकं स्वयम् । ममास्यन्बुकुतस्नाना यान्त्वमी हि त्रिविष्टपम् ॥ १८० ॥
 इत्युक्ते हंसकः प्राह सावधानमनाः मृगु । दर्शयामि यदून् सर्वान् दाशार्ह-हृत्किमूख्यकान् ॥ १८१ ॥
 कृष्णाश्वशमारुहः कृष्णोऽयं गरुडध्वजः । नीकाऽश्वेन रथेनैव नीकवासास्तदग्रजः ॥ १८२ ॥
 अयं च स्वर्णवर्णाऽश्वः समुद्रविजयः किक । यदूनां दृढ एवैषः वर्तते शूरिभाण्यवान् ॥ १८३ ॥
 पाटकाऽश्वस्यन्दनेनाऽनाधृणिर्वारणध्वजः । नीकाश्वशमारुहः पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ १८४ ॥

श्वेताश्विन रथेनायं मथयमः पाण्डवोऽर्जुनः । गदापाणिरयं भीमो नीलाश्वरयसंस्थितः ॥ १८५ ॥
 अथ नकुलवर्णाभयस्यन्दनमाश्रितः । नकुलः पाण्डवस्तस्य पार्श्वेऽयं श्वेतातार्क्ष्यकः ॥ १८६ ॥
 सहदेवः पाण्डवोऽयं कुलमाषाश्वस्तु सात्पतिकः । इन्द्रार्पितरथेनाऽय नेमिनाथो हृषध्वजः ॥ १८७ ॥
 महानेपिममुं विद्धि कुशुदाभं तुरंगमम् । मन्यस्व हंसतुरगमुग्रसेनममुं तृपम् ॥ १८८ ॥
 भूयांसः सन्ति यद्वधो नानाहरयध्वजाः । नामतस्तु कथं वाच्या यतः सन्ति सहस्रशः ॥ १८९ ॥
 इति श्रुत्वा जरासंधो वधं कंसस्य सस्मरन् । स्यन्दनं प्रेरयापास समुख राम-कृष्णयोः ॥ १९० ॥
 जरासन्धस्य तनयो यवनो जर्वनाश्वयुक् । अङ्गरादीन् सुतान् हन्तुं वसुदेवस्य तत्सणम् ॥ १९१ ॥
 स्यन्दनं प्रेरयापास शरान् वर्षन् क्रुधाऽत्लणः । रामभ्राता सारणोऽय त हरीध पुरो भवन् ॥ १९२ ॥
 भनक्ति स्म रथं सद्यो यवनः सारणस्य च । सारणोऽभ्यर्णमागत्य यवनस्य शिरोऽब्धिदम् ॥ १९३ ॥
 जरासन्धस्य पुत्रेऽस्मिन् हते यवननामनि । गोपालैरिव यदुभिः कृष्णगोपो ननर्त च ॥ १९४ ॥
 अथ क्रुद्धो जरासन्धो दृष्ट्वा सुतवधं दृष्ट्वा । यावति स्म यदून् हन्तुं भृगानिव भृगाद्विपन् ॥ १९५ ॥
 जरासन्धेन तत्काक हता रामसुता दश । अन्ये यदुभवाश्चापि संख्यां कर्तुं क्षमेत कः ? ॥ १९६ ॥
 यदुसेना पकापिष्ट जरासन्धाधमादिव । तत्पृष्ठतोऽन्वयापिष्ट कर्तुं जगदयादवम् ॥ १९७ ॥

सेनानीः शिशुपाकोऽथ हसनूचे जनार्दनम् । नशेतदस्ति गोपाल ! गोकुलं किनतु युद्धम् ॥ १९८ ॥
 मर्माविधा गिरा विद्धः शिशुपालस्य भूशुभः । आश्वस्य नश्यतः स्त्रीयान् कृष्णस्तत्र पुरोऽभवत् ॥ १९९ ॥
 शिशुपालस्समागत्य रणार्द्धिं स्म जनार्दनम् । कृष्ण ऊचे त्वमेवाद्यो यमस्य कवलो भव ॥ २०० ॥
 द्वितीयस्तु तव स्वामी कवलो भविता भुवम् । इत्युक्त्वा शिशुपालेन युध्यते स्म महाबलः ॥ २०१ ॥
 चेदीशोऽपि शरान् दर्वन् करकानिव वारिदः । न भ्रान्तस्तु हरिश्छिन्दन् लक्षवेधी महाशुभः ॥ २०२ ॥
 शरवर्षणमुत्क्षिप्त्वा चेदीशोऽभूद् गदाकरः । कृत्वा कौमोदकीं हस्ते गदां स्त्रीयां हरिर्वीर्यो ॥ २०३ ॥
 कौमोदिवया वभञ्जाऽऽशु गदया रथन्दनं हरिः । पदातिः स पूरोभूय खड्गपाणिर्युधेऽभवत् ॥ २०४ ॥
 हरिः सिंह इवोत्प्लुत्याऽग्रहीत् तस्य करादस्त्रिम् । चिच्छेदाऽऽशु शिरस्तस्याऽसिना तेनैव भूशुतः । २०५ ॥
 पुण्ये नष्टे भवेत् सर्वमनघथै(रथै)व धनादिकम् । शस्त्रसयैव हि का वार्ता खत्रात्रं स्वस्य पातकम् ॥ २०६ ॥
 शिशुपालवधकृद्धो जरासनधोऽभयधावल । यदुंश्च सकलान् हन्तुमन्ना इति वदन् मुखे ॥ २०७ ॥
 मा क्रियध्वं मा क्रियध्वं मुखैव यदवोऽखिलाः । मयाऽपर्यत गोपालो बलकृष्णाऽभिधानकी ॥ २०८ ॥
 ततः कृष्णस्तमुचे रे ! विव्रवीधि मुवा किशु । अग्रेस्थितौ सर्वौ गोपालौ त्वमागत्य गृहाण भोः ! ॥ २०९ ॥
 न चेदावां हि मुक्त्वावस्त्वां मर्तुमिध दाड्ढयम् । इति प्रत्युक्तिरोपानधो धावति स्म जनार्दनम् ॥ २१० ॥
 क्षरासनधसुता अष्टाविंशतिर्हस्त्रिनं प्राति । जरासंधं निषिध्यथैकोनसप्ततिसन्धः ॥ २११ ॥

कृष्णं रुरश्रमस्थाः पितुस्त्वत् स्थामं पश्यतः । तैः सम समरो धीरो वदथे हकि-कृष्णयोः ॥ २१२ ॥
 सान्द्राविशति रामो हलेनैव ममर्दं च । कथयिष्या अर्जोयन्त चूर्णिता सुशक्तेन ते ॥ २१३ ॥
 सुतानामियतां दृष्ट्वा संहारं युगपद् दृशा । मान्नोति स्म दृदि क्षोभ भुरि धैर्यवतामपि ॥ २१४ ॥
 षकवान् वकदेवोऽथ मगधाधीशमूचिवान् । अरे । किं शोचसि प्राप्त । सुध्यागत्य सुतान् सुतान् ॥ २१५ ॥
 सज्जो भवं मया सार्द्धमित्युक्ते मगधेश्वरः । उदस्थात् सिंहवत्कुद्रस्ताडयन् गदया यद्गन् ॥ २१६ ॥
 अन्तरा पतितं रामं हन्ति स्म गदया बलाद् । हृदये लग्नया वाढ मूर्च्छितो न्यपतत्तया ॥ २१७ ॥
 ववाग कथिरं वक्त्राद् दृष्ट्वा निपतितं वक्त्रम् । हाहाकारपरा जाता यदवो निखिला अपि ॥ २१८ ॥
 द्वितीयं च गदापात यावदागत्य मुञ्चति । तावदर्जुन आगत्याऽरीत्सीञ्च मगधमयुष्मन् ॥ २१९ ॥
 बर्षेन् शिखीमुख्यास्तीक्ष्णास्तावद् कृष्णः क्रुधा ष्वकलन् । मेष्य रामस्य वैधुर्यं पतितस्य हि मूर्च्छया ॥ २२० ॥
 एकोनसप्ततिं पुञ्जानवधीदेकहेत्रया । जरासन्धस्य भूपस्य पक्षानिव गरुत्मतः ॥ २२१ ॥
 तांश्च पुलान् हतान् दृष्ट्वाऽचिन्तयन्मगधाधिपः । मृतमायेण रामेण किं हतेन मयाऽथ च ॥ २२२ ॥
 मृगेणवाऽर्जुनेनाऽथ किं हतेन मृगद्विषः । ततश्च तावुभौ मुक्त्वा हन्तुं कृष्णं समागतः ॥ २२३ ॥
 तस्मिन् क्रुद्धे महाबाहौ साक्षाद्यम इवागते । हाहाकारपराः सर्वे भवन्ति स्म भयदृताः ॥ २२४ ॥
 भय मोचेऽरिपुनेभिं शक्रसारथिमातलिः । हत एव वकः स्वामिन् । कृष्ण च निहतियति ॥ २२५ ॥

धयं शस्त्रभृतः शक्रप्रेषितः स्यन्दनो मुधा । किमर्थमहमाणां च वलं दर्शय तन्मनात् ॥ २२६ ॥
 सञ्ज्ञितोऽयं त्वया स्वामिज्य निर्याद्वं जगत् । करिष्यति यथा सिंहो वनं निःश्वापदं बलात् ॥ २२७ ॥
 नीरागोऽसि जगत्स्वामिन् ! यद्यप्याजनमतोऽपि हि । तथाऽपि व्यवहारोऽयं रक्षणीयस्त्वयाऽनघ ! ॥ २२८ ॥
 द्विषता हन्तुमारब्धं नोपेक्ष्यं कुलमात्मनः । इत्युक्तत्वेन्द्रसूतेन शङ्खमादात् करे निजे ॥ २२९ ॥
 दग्धौ भेषध्वनिं शार्ङ्गं शङ्खं स्वामी मनात् बलात् । त्रुशुश्रुस्तेन नादेन राजानो मगधेव्रितुः ॥ २३० ॥
 कृष्णस्य कटकं सर्वं क्षणाज्जातं विकस्वरम् । घनाघनेन द्रष्टुं यथा सर्वो वनस्थातिः ॥ २३१ ॥
 श्वाहाया नेमिनाथस्य प्रेरयामास साराथिः । स्यं शार्ङ्गं वैरिवले मनोवेगं महाबलम् ॥ २३२ ॥
 आदाय च धनुः शार्ङ्गमधिज्यमकरोत् पशुः । ववर्ष शरयाराथिः सर्वंश्र भ्रमयन् रथम् ॥ २३३ ॥
 रथानभाङ्गीत् केषाञ्चित् केषाञ्चित् मुकुटानपि । कार्मुकाणि च केषाञ्चिद्व्रीकामात्रं प्रशुर्व्यधात् ॥ २३४ ॥
 प्रहारं कर्तुं कः शक्तो भवेत् स्वामिपुरः स्थितः । न शक्तो वीक्षितुमपि यथा तरणिमुद्यत्म् ॥ २३५ ॥
 एकोऽपि हि जगन्नाथोऽभाङ्गीद्विषं क्षमाशुजाम् । एकोऽपि हि मुगारातिः मृगाणामिव तत्क्षणात् ॥ २३६ ॥
 प्रतिविष्णुर्जरासन्धो विष्णुना बध्य एव हि । इत्युपेक्षित एवाऽसौ तस्थिवान् दूरतः स्थितः ॥ २३७ ॥
 कियन्तं कालमेवं हि हृद्ध्वाऽस्याद् भ्रमयन् रथम् । प्रतिविष्णोर्वकं स्वामी जीवहिंसापराङ्मुखः ॥ २३८ ॥
 कियत्समयविश्रामं प्राप्याऽथ यदुसैनिकाः । कन्धोत्साहा श्रुयुधिरे वैरिभिर्भ्रमसाहसैः ॥ २३९ ॥

अत्रान्तरे पाण्डुशुभाः शेषानपि कुरुन् पति । कुर्वन्ति स्म कथामेषान् योद्भूकामानुषागतान् ॥ २४० ॥
 बकोऽपि स्वस्थीभूतः सन्नुचस्थौ शुधि संस्थितः । करे हकं च मुसकं कुर्वन् हन्ति स्म भूरिभिः ॥ २४१ ॥
 जरासन्धोऽथ दाशार्हमाहास्त समराङ्गणे । आगच्छ रे ! मया सार्द्धं युध्यस्व किं परैर्हैः ? ॥ २४२ ॥
 प्रायया जीवसि त्वं रे हतः कंसश्च मायया । मार्यां विना बकं ऋाऽपि न श्रुतं तव गोप ! रे ॥ २४३ ॥
 अथ माया मया नाश्यां प्राणैस्सह बकादियम् । पतिक्षां पूरयिष्यामि दुहितुर्मे तवान्तकृत् ॥ २४४ ॥
 अथ कृष्णो हसन्नूचे जरन् ! त्वं विद्वर्षीषि किम् । मया तव बकं ज्ञात मरणाभिसुखस्य हि ॥ २४५ ॥
 क्षिनांद्भ्या इव मरणाऽभिसुख्याः पक्षनिर्गमः । पतिक्षां पूरयिष्यामि सुताया अहमेव ते ॥ २४६ ॥
 हते त्वयि चिताऽद्यौ ते तस्याः सद्यः प्रवेक्षनात् । असमर्थेन नाऽपूरि त्वया नतु चिरकाकतः ॥ २४७ ॥
 इति वाक्कर्तृपर्णार्जाम्बुकोथाऽग्निनिर्गमेश्वरः । कर्षति स्म शरासारं पाह्वन्भोदवद्भ्रशम् ॥ २४८ ॥
 इतस्ततः करोति स्म कृष्णस्तं वण्डवायुवत् । उभावपि चिरं युद्धं प्रकृताते संपसारतः ॥ २४९ ॥
 खेचरा शुसदशैवाऽसुराश्च क्षतशो दिवि । विकीकन्ते स्म दूरस्था मुक्तान्यविषयेक्षणाः ॥ २५० ॥
 आयसैरायसाखाणि दैवतान्यपि दैवतैः । पतिक्षन्ति स्म दाशार्हो मगधेशमशीक्षितः ॥ २५१ ॥
 एवं सर्वाऽस्त्रवैफल्ये जाते मगधभूषतिः । चक्रं सस्मार दुर्वारं सर्वशस्त्राश्रितोमणिम् ॥ २५२ ॥

सहस्रसुरसंसेव्यं सहस्रारसमन्वितम् । आगत्य हस्तालङ्कारतयाऽजायत भूपतेः ॥ २५३ ॥

भ्रमयित्वा भृशं पूर्वं युञ्जति स्म महीशिता । सखलितुं तत् समागच्छन् सावधानाः सहस्रकाः ॥ २५४ ॥

पाण्डवममुखास्तस्युगदासुदरपाणयः । परं प्रसवलितुं शक्यं नैव केनाऽपि तद्भवेत् ॥ २५५ ॥

क्रमेण ते समागत्य कृष्णं वक्षस्यताडयत् । गृह्णाति स्म सहस्रेन स्थितं च स्वीयवस्तुवत् ॥ २५६ ॥

युष्पद्वष्टिं सुराश्चक्रुरयं नवमथक्रमत् । भरतार्जुगर्भीभोक्ता निहन्ता पतिचक्रिणः ॥ २५७ ॥

इति द्रुवाणा न्योमस्था हस्तातालपुरस्सरम् । एवमेव जगत्सृष्टिर्वर्तेऽनादिकालिकी ॥ २५८ ॥

वर्णः—“ सुसुद्वनमपाथि श्रीपदभ्योजलणटं त्यजति सुदसूक्तः भीतिमांश्चक्रवाकः ।

सद्यथाहिमरदिपर्याति यीतांशुरस्तं हतविधिललितानां हा विचित्रो विषाकः ” ॥ २५९ ॥

यथ जातकृपः कृष्णो मगधेभ्रम्यूचिवान् । सा राजन् ! भव भूर्वस्तवं विचार्य च भृहं ब्रज ॥ २६० ॥

ममाऽऽहाशुररीकृत्य राज्यं मगधदेशजम् । सुहृद्व जीव चिरं यस्मात् क्षरणं नास्ति ते हितम् ॥ २६१ ॥

इत्युक्ते मगधाधीशः गोचिवान् यादवेभ्रमम् । राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा विनभ्रराः ॥ २६२ ॥

एकैव कीर्तिर्मां यातु भृते सत्यपि निश्चला । सुञ्च चक्रं विचार्याऽलं यद्भान्यं तल्लविष्यति ॥ २६३ ॥

तच्चक्रं भ्रमयित्वाऽथ सुमोचाऽऽशु गदाऽग्रजः । गत्वा चकर्त दूर्धानं स्वायिनः पतिचक्रिणः ॥ २६४ ॥

साति पुण्योदये सर्वपास्पीयं स्यात् परस्य हि । पुण्ये नष्टे भवेद्वस्तु स्वकीयमपि चान्यसात् ॥ २६५ ॥

मत्वा जगाम नरके चतुर्थे मगधेजिता । पुष्यदृष्टिं व्यधुर्देवास्ततः प्रशुदिताशयाः ॥ २६६ ॥
 नवमो वासुदेवोऽव्यमुत्पन्न इतिषोषिणः । कृष्णस्योपरि मुदिताश्चक्रुध निजपञ्चनिम् ॥ २६७ ॥
 अथ सर्वे जरासंधराजानो नेषितीर्थपम् । आगत्य क्षरण भोजुञ्जुश्च विनयानताः ॥ २६८ ॥
 तदैव हि जयो शातः स्वामिभिन्न्द्राऽनुजन्मनः । इन्द्रदिष्टो रथं जात्वा त्वत्कृते सूत आपयो ॥ २६९ ॥
 एकोऽपि विष्णुः स्याद् हन्ता मतिविज्योरिति स्थितिः । किं पुनः पात्साहाय्यो जगन्नाथस्य ते प्रभो ॥ २७० ॥
 अथ तत्-क्षरण पात्वातस्मान् जीमय जीवय । इत्युचते सान्त्वनापूर्वमकार्षेत् शुश्रिवांश्च तान् ॥ २७१ ॥
 सर्वान् भूषान् सहाऽऽदाय कृष्णान्तिकमुपाययौ । कृष्णोऽपि सचद्रुमानं गात्राङ्घ्रिपूर्वकम् ॥ २७२ ॥
 पप्रच्छागमने हेतु नेषिराख्यश्च त तथा । वचसा नेमिनाथस्य स्वीचक्रे मृणतांश्च तान् ॥ २७३ ॥
 सन्तो मदीयास्तिष्ठन्तु मा कुर्वन्तु भय मम । यज्जात तनु जात भो ! न स्मरान्मय किंचन ॥ २७४ ॥
 इत्युक्त्वा हस्तदानेन तेषां पृष्ठौ विशेषतः । तान्मूलादिप्रदानेन सचकार भुश हरिः ॥ २७५ ॥
 मगधापीशतनयं सहदेवं न्यषाद् हरिः । पितुः पट्टे हुरियाश्च दत्त्वा मगधनीहताः ॥ २७६ ॥
 अधार्ज्यमा पयोराशौ मतीच्याः प्रययौ तदा । परिभ्रम्य चिरं शान्ताः स्नातुकाप इथाऽपरम् ॥ २७७ ॥
 मातलिं नेमिनाथोऽपि विससर्ज गतश्च सः । सर्वेऽपि यदवः स्वं स्वं पटथाप पशुमुंदा ॥ २७८ ॥
 द्वितीयेऽहि प्रभातेऽथ तिस्रः खेचर्य आययुः । दृष्ट्वा आगत्य ता ऊचुः साधुदधिजयान्वितम् ॥ २७९ ॥

कृष्णं तत्र स्थितं चेति वृत्तान्तं गृणु ते पितुः । श्रीमतो वसुदेवस्य वक्ष्यस्तद्विधा वयम् ॥ २८० ॥
 तदेतः स्थानतः स्वामिन् ! पौत्रार्थां स्वेत्तैश्च तैः । विजयाद्भृगिरि प्राप शुद्धं चाज्जायताऽरिभिः ॥ २८१ ॥
 नीलकण्ठमुखा विद्याधरास्तत्पूर्वाविद्विषः । वसुदेवेन सर्वे ते योद्धकाणा उपागमन् ॥ २८२ ॥
 अथोचुर्हस्तने घसे इत आगत्य देवताः । जरासंधस्य चक्रेणाऽऽर्जतेन स्वकरं पति ॥ २८३ ॥
 हतस्तेनैव भूपाको जरासंधो मुरारिणा । नवमोऽयं वासुदेव इत्यज्जायत दैववाक् ॥ २८४ ॥
 श्रुत्वात् स्वेचराः सर्वे भवान्ति रमाऽतिदुःखिताः । रणं त्यक्त्वा ययुर्भूषं नाम्ना मन्दररंहसम् ॥ २८५ ॥
 व्यजिज्ञप्यैश्च संशूय कृत्यमरमान् समादिश । राजा मंदरवेगोऽपीत्युक्तस्तादृचिवाविति ॥ २८६ ॥
 आयात सर्वे भो ! यूयं वसुदेवं मया सह । विप्रप्य तं पुरस्कृत्य पणमामो हरिं पति ॥ २८७ ॥
 उपदापाणयो जग्मुः पणेषुः परया मुदा । मधुन्नाय ददौ पुत्रीं शाम्बायाऽन्ये महीशुजः ॥ २८८ ॥
 अथ ते वसुदेवेन सहाऽऽयान्ति खचारिणः । इत्याख्यातुं पुरस्तेन प्रेषिताः स्मो वयं प्रभो ! ॥ २८९ ॥
 कथिते ताभिरेवं च विमानानि सहस्रशः । प्रादुरासुः क्षणाद् व्योञ्चि हुन्दुभिध्वानवन्धुरम् ॥ २९० ॥
 समीपेऽथ समागत्य विमानानि विमुच्य च । उपदापाणयो नेमुर्विनयानतमौलयः ॥ २९१ ॥
 कृष्णस्तु सहस्रोत्थाय विनयी संमुखं ययी । ननाम पितरं भक्त्या पुरस्कृत्याऽऽजगाम च ॥ २९२ ॥
 सिंहासनसमासीनं दण्डावर्तपुरस्सरम् । मधुञ्जशाम्बावागत्य नमतः स्म पदाभ्युजम् ॥ २९३ ॥

नामग्राहं तु मद्युक्तस्तान् सर्वान् खेचरेभरान् । हरेर्विज्ञपयामास तत्कृतोपायनानि च ॥ २९४ ॥
युय मदीयाः स्थ इति राज्यं स्व स्वं यथासुखम् । चिर पालयत माहा अपास्तभयवेपथुः ॥ २९५ ॥
इत्युक्त्वा ते विस्मष्टश्च तान् विमानान् ययुर्मुदा । कृष्णोऽथ जयसेनादेः प्रेतकार्यं शुचाऽकरोत् ॥ २९६ ॥
सहदेवो गरसथमभृतीनां ततोऽकरोत् । पितुः पत्सुर्जीवयशा वीक्ष्य मृत्यु स्वहेतुकम् ॥ २९७ ॥
स्वजीवितं ज्वलनसात्करोति स्म शुचाऽऽकुला । तत्रानन्दपरं चक्रे हरिरानन्दलाभतः ॥ २९८ ॥
अथ भूपैः खेचरैश्च स सर्वं भरतादकम् । साधयामासिवांश्चागान्मगधेषु चमूभतः ॥ २९९ ॥
शिलां क्लोदिशिलां नाम्ना योजनोत्सेधराजिताम् । विस्तारेणाऽपि तन्मानां देवताधिष्ठितां सदा ॥ ३०० ॥
सन्धेन वाहुनोदधे चतुरङ्गुलमुच्चकैः । पश्यत्सु तेषु भूपेषु निर्निमेष खणेषु च ॥ ३०१ ॥
तां भुजाग्रे दधावाद्यो मूर्ध्नि विष्णुर्द्वितीयकः । मले तृतीयस्तूर्परस्तूरःस्थले हृदि पञ्चमः ॥ ३०२ ॥
कट्यां षष्ठः सप्तमस्तूर्वोरानुक्रमष्टमः । चतुरङ्गुलमन्त्योऽवसापिण्यां यत्पतद्ब्रजाः ॥ ३०३ ॥
ततश्च पश्चाद् व्याहस्य साधयन् नृपतीन् यद्वन् । तोरणैः कृतयाङ्गारां द्वारिका समुपागमत् ॥ ३०४ ॥
सर्वे मिलित्वा राजानो महोत्सवपुरस्सरम् । राज्यभिषेक तीर्थान्मुमहौपध्यादिभिर्न्ययुः ॥ ३०५ ॥
खेचरान् पाण्डुपुत्राश्च परानपि महीभुजगः । वस्त्राभरणैः सत्कृत्य विससर्ज स्वनीवृते ॥ ३०६ ॥

श्रीपद्युञ्ज-

॥ १७६ ।

वासुदेवाय राजानो रत्नोपायनपूर्वकम् । कन्ये द्वे द्वौक्यामासुः प्रत्येकं भरतार्द्धजाः ॥ ३०७ ॥
स्वयं षोडशसहस्राः कृष्णः कन्या उपायत । बलायाऽदात् सहस्राण्यष्टौ शेषास्तदुजन्मनाम् ॥ ३०८ ॥
अथ ते यदवः प्राप्तराज्या मुदितमानसाः । स्वच्छन्दं रैवतकेषु रमन्ते स्म वनादिषु ॥ ३०९ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-

लब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचद्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललितं चकार,

तत्रागमदशमसर्गं इह मसिद्धः ॥ ३१० ॥

इति श्रीपद्युञ्जचरिते महाकाव्ये जरासन्धवधौ श्रीकृष्णराज्यप्राप्तिवर्णनो नाम दशमः सर्गः सयासः ।

सर्गः ।

१०

॥ १७६ ॥

एकादशः सर्गः ।

इतश्च द्यारिकापुर्यां धनसेनोऽभिधानतः । नभःसेनाय तनुजासुप्रसेनात्मजन्मने ॥ १ ॥

ददौ हर्षेण कमलाभेलाख्यां रूपरोहिणीम् । नभःसेनस्य सदर्ने नारदर्पिरथाऽऽययौ ॥ २ ॥

विवाहव्यग्रमनसा न ज्ञातो नैव पूजितः । ततोऽमर्षमराक्रान्तो यथाऽऽपातस्तथा ययौ ॥ ३ ॥

नभःसेनस्य कर्तुं स विप्रिय चिन्तयन् हृदि । हलिनो निषधारूपस्य पुत्रस्य सदर्नेऽन्यदा ॥ ४ ॥

याति स्म कृतसन्मान उपाविष्टः शुभासने । पुष्टः सागरचन्द्रेण निषधस्य तनूशुवा ॥ ५ ॥

दृष्टुं किमप्यपूर्वं भो देवर्षे ! भ्रमता त्वया ? । स्मितपूर्वमवादीत् स स्वार्थासिद्धिं विचारयन् ॥ ६ ॥

रे बाल ! पृच्छसि त्वं किं मयाऽत्रैव पुरे महत् । आश्चर्यं धनसेनस्य फन्यकाऽदृशिं रूपतः ॥ ७ ॥

दृष्ट्वाऽचिन्तयमेवाऽहं कस्य यूतः कृते व्यधात् । विधिरिनां प्रयासेन सर्वां शुणमयीमिव ॥ ८ ॥

नामतः कमलामेलापर्यतश्च तथैव ताम् । त्वां दृष्ट्वा चिन्तयाम्येव सत्यमेतत्कृतेऽफरोत् ॥ ९ ॥

परं प्रदत्ता तत्पिता नभःसेनाय साभ्रतम् । उग्रसेनस्य पुत्राय स्थिता ततस्तथा ॥ १० ॥

अयोपायाह्यभेधास्त्वमित्याशिषमुदीरयन् । प्रययौ सागरौ रक्तस्तस्यां भुशमजायत ॥ ११ ॥

तस्या नामैव जग्राह हसन् क्रीडन् यथेच्छया । भुज्जानोऽपि शयानोऽपि रात्रावपि दिवाऽपि च ॥ १२ ॥

नारदस्तु ततः स्थानात् ययौ त्वरितमेव हि । कमलामेलासदने तथाऽपूजि विदग्धया ॥ १३ ॥
 आश्चर्यमपि पृष्ठस्ताम्रचे कपटवासभूः । बालेऽद्भुते मया दृष्टे पुर्यामत्रैव सम्प्रति ॥ १४ ॥
 कुरूपेषु नभःसेनः सुरूपेषु तु सागरः । इत्युक्त्वात्पत्य स मुनिः प्रययौ स्थानमीप्सितम् ॥ १५ ॥
 विदग्धस्त्रीस्वभावेन रागं साऽधत्त सागरे । नभःसेनं समुत्सृज्य बकं हंसीव हंसवत् ॥ १६ ॥
 सागराय स तद्रागं शशंस स्वककार्यकृत् । यो यत्कार्याचिकरिव जागरूकः स तत्र हि ॥ १७ ॥
 सागरं ग्रथिलं प्रेक्ष्य स्वजना इत्यचिन्तयन् । केनोपायेन यात्येतद्दग्धाथिल्यं सागरस्य हि ॥ १८ ॥
 इति चिन्तापरे लोके शम्भो भिन्नमुपेयिवान् । आगत्य पृष्ठतस्तस्या हस्ताभ्यां चक्षुषी स्थगन् ॥ १९ ॥
 सागरः गाह कमलामेले ! त्वमसि किं भिये ! । स आह नाहं कमलामेलाऽस्मि भिन्न ! सागर ! ॥ २० ॥
 किं त्वमहं कमलामेलापेलाकोऽस्मि सुहृत्तव । तदाऽविधुर्मुक्तचक्षुः सन् दृष्ट्वा शम्भमुवाच च ॥ २१ ॥
 वरं जातं वरं जातं साम्प्रतं यदिहाऽजातः । जाने त्वमेव कमलामेलां मे मेलायिष्यसि ॥ २२ ॥
 विममर्शं तदा शम्भुः कथमेतद्भविष्यति । प्रतिपन्नं मया चैतद् भ्रुवं निर्वाहमेव हि ॥ २३ ॥
 पद्मैरनुभावेन सर्वं कार्यं भविष्यति । विमृश्येति नभःसेनपाणिग्रहमहाहति ॥ २४ ॥
 वयस्यैवदुहिभिः सार्धं जगामोद्यानमुत्तमम् । आनयन्ति स्म कमलामेलां तत्र सुरंगया ॥ २५ ॥

नायन्तश्च हसन्तश्च वादयन्तश्च दुन्दुभिम् । तां च सागरचन्द्रेण विधिना पर्यणाययत् ॥ २६ ॥

अथ चोभयपक्षीया अपश्यन्तः कर्नीमिमाम् । सर्वत्राऽऽलोकयामासुद्गारिकायां वनेषु च ॥ २७ ॥

क्रमात् प्राप्सुस्तदुद्यानं विलोकन्ते स्म तत्र ताम् । मद्गत्या विद्यया रूप परावृत्त्य तु ते स्थिताः ॥ २८ ॥

जल्पन्ति स्म न ते भीत्या यदूनां मद्यपायिनाम् । एते हि मारयन्त्येव पीतप्रथा वयःरिक्ताः ॥ २९ ॥

निवृत्त्येतः क्षणाद्गत्वा पूत्कार चक्रुःप्रतः । सभास्थितयदुपतेस्त्याय इति भाषिणः ॥ ३० ॥

हरिणा न्यायनिष्ठेन पृष्टा आहुर्यथातथम् । हरिरागाच्च तान् सर्वान् हन्तुर्नामोऽनया सह ॥ ३१ ॥

अभूत् शाम्यस्तदाऽर्भीतः पादुर्भूय स्वल्पतः । कमलोभेलया युक्त सागरं च करेऽग्रहीत् ॥ ३२ ॥

गले कृतोचरासङ्गो न्यपतत् पितृपादयोः । ऊचे मनाक् कुपं कृत्वा किं रे बाल ! त्वया कृतम् ॥ ३३ ॥

शाम्बो विहस्य पत्नूचे यत् कुर्वे तत् प्रसादतः । पितृपादस्य नो चेद्वा कश्चिदन्यः करोतु किम् ? ॥ ३४ ॥

कृष्णोऽप्यनेन वचसा रञ्जितोऽभूत्तदा हृदा । एकः स्वकीयस्तनुजो मृष्टं वाक्य वदन् पुनः ॥ ३५ ॥

एकश्च घृतपुरोऽथ शर्कराचूर्णपूरितः । एकश्चाप्सरसः किं वा सद्यतः कस्य नो मियः ? ॥ ३६ ॥

हासित्वा हरिरप्युचे बालकस्य क्रियेत किम् । परं च कन्यारागोऽस्ति न त्वयीषदपीत्यतः ॥ ३७ ॥

नभःसेन ! प्रयाहि त्वं कर्नीपिन्यां विलोकय । कुरु पाणिग्रह सद्यः तत् तेऽविद्य करिष्यति(ते) ॥ ३८ ॥

हत्युक्त्वा प्रियवाक्यानि नभःसेनमवोधयत् । ददौ सागरचन्द्राय कमलां कमलोपमाम् ॥ ३९ ॥

अथ प्रियायां वैदर्भ्यां पद्युन्नस्य सुतोऽजनि । ददौ कुण्णोऽभिधानं चाऽनिरुद्ध इति हर्षवान् ॥ ४० ॥
 अथाऽभ्यस्तकलाशास्त्रो यौवनं प्राप्तवान् शुभम् । पितुः पितामहादीनां वल्लभः समजायत ॥ ४१ ॥
 अभूत् शुभनिवासाख्ये तदौलक्ष्णपरक्रमः । विद्याधरेभरो वाण उषा तस्य सुताऽभवत् ॥ ४२ ॥
 विदग्धा चिन्तयामास पितृदत्तो वरो मम । यादृशस्तादृशो माऽस्तु मद्दहृदः प्रतिकूलकृत् ॥ ४३ ॥
 अतुरूपवरेषुः सा गौरीदेवीमपूजयत् । जापं च प्रत्यहं चक्रे तद्विद्यायाः शुचिस्त्रिधा ॥ ४४ ॥
 सन्तुष्टाऽध्याऽवदत्तां तु पद्युन्नतनुजो वरः । कुण्णपौत्रो वरस्तेऽस्तु तादृगरूपपराक्रमः ॥ ४५ ॥
 तस्याः पित्राऽथ वाणेन गौर्यां देव्याः पतिः सुरः । शंकराख्यः सप्तमाराधि पूजानैवेद्यपूर्वकम् ॥ ४६ ॥
 अजेयत्वमदात् सोऽपि वाणस्य समराङ्गणे । गौरीदेवी पतिं प्रोच्ये त्वमदाः कथमस्य हि ॥ ४७ ॥
 अजरयत्नं, मया यस्माद्दत्तोऽस्ति मदनोद्भवः । अनिरुद्धो वरः पुत्र्या उषाया अस्य संपति ॥ ४८ ॥
 स तु वाणमनिर्जित्य न प्राप्योऽस्ति कथंचन । विरुद्धवरदानं तद्विहितं चान्यथा कुरु ॥ ४९ ॥
 स्त्रीप्रधानः सुरः सोऽपि गत्वा वाणं पुनर्जगौ । स्त्रीकार्यार्दान्यतोऽज्जय्यो भव त्वमिति वैरिणाम् ॥ ५० ॥
 इत्येवाऽस्त्विति वाणेन प्रतिपन्नं प्रभोदतः । भवितव्यं भवत्येव नान्यथा भवितव्यता ॥ ५१ ॥
 भाविनं भावमुद्दिश्य वेधा अपि प्रवर्तते । वात्यासुरोधनो यद्दत्तुणं भ्रमति सर्वतः ॥ ५२ ॥
 अयोषा वधेयं नित्यं यौवनं श्रिया पुनः । प्रावृत्सारिज्जलेनैव शोभया च निरन्तरम् ॥ ५३ ॥

ततः क्रमाऽऽगता माया पौत्रोमेनमपि श्रिता । ततः पापं मयोच्चेद्य हत्वा श्रीनपि साम्प्रतम् ॥ ६८ ॥
हरिर्जागद किं वाक्षि मिथ्यैतद्वसुधा तथा । कन्या चोमे अपि स्यातां वलिनः खलु हस्तगे ॥ ६९ ॥
परकीया भवेत्कन्या तद्दृहता दोष एव कः । वय च वलिनो भूत्वा हराम कन्यका इति ॥ ७० ॥
तपोयुद्धमभूत्तीव्र परयता युसदामपि । कुण्णस्तु वाणांश्चिच्छेद मध्यादङ्गुन्मुवाणतः ॥ ७१ ॥
क्षणान्जिरत्तो वाणोऽभूत्कृतो बाहोरजायत । युद्धं तयोर्वलवतोर्मल्लयोरिव तच्चिरम् ॥ ७२ ॥
चिर नियुध्य तं श्रान्तो(न्त) कुण्णोऽहुल्प राक्रमः । अश्रान्तः सर्वयुद्धेषु यमसादकरोत् क्षणात् ॥ ७३ ॥
हरिर्हली च पद्युम्नोऽनिरुद्धशोपया सह । द्वारिणायां ययुः पञ्च प्रमोदमहपूर्वकम् ॥ ७४ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु—

लब्धमतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचारित ललित चकार,

सर्गोऽत्र शकरामितः सुखमाप पूर्तिम् ॥ ७५ ॥

इति श्रीपद्युम्नचारिते महाकाव्ये सागरचन्द्रकमलामेलापाणिग्राहण-उपाहरण-वाणवधवर्णनी
नामैकादशः सर्गः सम्पूर्णः ।

अथ सा याच्यमानाऽपि भूचरैः खेचरैस्तथा । परं वाणो ददौ नैव वरातिशयकाम्यया ॥ ५४ ॥
 अथाऽनिरुद्धे रक्ता सा ध्यायन्ती पतिभावतः । नयति स्म कियत्कालमुपायं हृदि तन्वती ॥ ५५ ॥
 एकदा समयं वीक्ष्य चित्रलेखां सर्वां जगौ । गत्वाऽनिरुद्धं आनेयस्त्वया मत्प्रेमबद्धया ॥ ५६ ॥
 सा विदग्धा सर्वा गत्वाऽनिरुद्धमपि रागिणम् । तस्या गुणान् समाख्यायाऽकरोद्द्वैदग्धयोगतः ॥ ५७ ॥
 तथा सह समागाच्चाऽनिरुद्धः प्रेमयन्त्रितः । कुत्वा विवाहं गान्धर्वं सुख्ये तापुपायत ॥ ५८ ॥
 रममाणस्तथा तस्थौ नानाविधरताश्रिया । यामिनीं यामवत् तां च गृहीत्वा स प्रगेऽचलत् ॥ ५९ ॥
 अनिरुद्धोऽहं प्रद्युम्नपुत्रः पौत्रश्च शार्ङ्गिणः । उषां हरामि गच्छामि द्वारिकायां तथा सह ॥ ६० ॥
 वाणो वा यदि वाऽन्योऽपि धन्वी खड्गी मद्गतः । आयातु पश्यतु वलं नाहं लब्धं प्रयामि तत् ॥ ६१ ॥
 इति बाहस्वरं जल्पन् प्रययावुषया सह । ततो वाणोऽन्वधाविष्ट कुर्वन् वाणासनं जयया ॥ ६२ ॥
 आगत्य मिलितस्तस्य युद्धं कुर्वन् सरोध तम् । वक्न्ध नागपाशेनाऽनिरुद्धं बलगर्विणम् ॥ ६३ ॥
 प्रज्ञप्त्या विद्ययाऽऽगत्य शार्ङ्गपाणिः प्रवोधितः । वृत्तान्तमेनं सकलं हलिना तनुजेनं च ॥ ६४ ॥
 द्रागचालीद्धरिस्तत्र गरुडध्वजदशनात् । तुत्रुदुर्नागपाशास्ते मोचितो मदनतप्तजः ॥ ६५ ॥
 आगतं शार्ङ्गिणं मत्वा वाणः स्वबलगावितः । तत्रागतोऽकरोद्युद्धं बलं स्थानप्रकाप्य तत् ॥ ६६ ॥
 कृष्णं प्रोवाच वाणोऽथ मायया शक्तिमणीं हृता । त्वया तव सुतेनाऽपि वैदर्भी किल मायया ॥ ६७ ॥

—१८३—

अथ नेमिजिनाऽधीशः क्रीडां कुर्वन् यथोचिताम् । कुमारैर्देवसदृजैर्जगामाऽऽयुधधामनि ॥ १ ॥
 श्रीकृष्णमासुदेवस्य भातुस्तत्र ददर्श च । चक्र सुदर्शनं नाम धाम्नां धाम श्रियां पदम् ॥ २ ॥
 पाञ्चजन्यं ददर्शोऽयो कार्तिवीर्यशिसनिभम् । तथा शार्ङ्गञ्चुर्भोगिराड्भोगमिव विस्तृतम् ॥ ३ ॥
 गदां कौमोदकीं खड्गं नन्दरु दृष्ट्वास्तथा । आदित्सु त न्यपेयच शस्त्राऽऽरक्षो भृशं नमन् ॥ ४ ॥
 स्नाभिन्नेतानि योग्यानि हरेरेव परस्य न । महाबलः स एवाऽस्ति शस्त्राण्यपि तथैव हि ॥ ५ ॥
 गृह्णतः पादघातादिविक्रियो तेस्तु माज्जघ ! । उपलम्भपद मा स्म भूयासं यदुशासितुः ॥ ६ ॥
 निवर्तस्व तदेतेभ्योऽन्यां च क्रीडां कुरुष्व भोः ! । इत्युक्ते तन्मनःस्यैर्यं कर्तुं तेभ्यो निवृत्तवान् ॥ ७ ॥
 शत्रोऽप्य नायुधमिति द्रुवन् स्वामी ललौ करे । चकाराऽधरविश्रान्तं रक्तोत्पलं मरालवत् ॥ ८ ॥
 दधौ स्वामी तु निःशङ्क प्रमोदभरपूरितः । तद्ब्रूथानेन समुद्रोऽपि जगर्ज निरुदस्थितः । ९ ॥
 शृङ्खलास्रोत्रयामासुः करिणो मददुर्धराः । पादनन्धनरज्जुश्च ह्यारिःकृत्वा पलायिताः ॥ १० ॥
 कपिगीर्वाणि संपेतुः यथायासीत् सपेयुः । चलेक्षणाः कुमारस्तु पतिं पितरमाययुः ॥ ११ ॥

शार्ङ्गी सीरी च दाशार्हाः सन्नाहग्रहतपराः । कोऽयं कोऽयमिति प्रोचुर्धनुरादद्विरे च ते ॥ १२ ॥
 अथ शान्ते ध्वनौ तस्मिन् प्रतिध्वनेन(च) गर्जति । चिन्तयामास केनैष शङ्खोऽयं वादितोऽयुना ॥ १३ ॥
 इयद्बलः पुमान् कोऽस्ति मतोऽप्यधिकसारवान् । नवीनः कश्चिदुत्पन्नश्चक्री युद्धाय चाऽऽगतः ॥ १४ ॥
 हराविति हलिनाऽथ विचाराय प्रवर्तिनि । शङ्खाऽऽरक्षः समागत्य जगदिति भयद्रुतः ॥ १५ ॥
 स्वामिन् ! मया वार्यमाणो नेमिरागत्य चापलम् । चक्रार पाञ्चजन्यस्य पूरणत्तव वान्धवः ॥ १६ ॥
 अश्रद्धधानो मनसि श्रीनेमेर्वलमीदृशम् । विस्मयापन्नचित्तोऽस्थात्तावनेमिः समाययौ ॥ १७ ॥
 सिंहासनात् समुत्तस्थावागते त्रिजगत्पतौ । हरिः सानन्दमालिङ्ग्य सनेमिः समुपाविशत् ॥ १८ ॥
 पप्रच्छाऽवसरे नेमिं शङ्खोऽपूरि त्वया सखे ! । यन्नादेन समुद्रोऽपि भुवत्समुद्रोऽद्य वर्तते ॥ १९ ॥
 नेमिर्हसित्वा चोवाच शस्त्रसद्मगतेन ते । क्रीडामात्रं मया चक्रे भरतार्द्धमर्हीपते ! ॥ २० ॥
 हसन्नुवाच गोविन्दः क्रीडायुद्धं त्वया सह । कर्तुं कामोऽस्मि चेदिच्छा तव भ्रातः ! विजृम्भते ॥ २१ ॥
 नेमिर्विचारयामास क वलं सहतामसौ । मामक्रीनं तदिच्छाऽपि पूरणीया विलोक्यते ॥ २२ ॥
 विचार्यति प्रभुः प्रोचे स्रुतं युद्धस्य वार्तया । पुष्पेनाऽपि न साक्षि स्यान्नीतिशास्त्रं यतोऽस्य हि ॥ २३ ॥
 बाहुनामनमेवास्तु मिथो नौ क्रीडयाऽपि च । ततो हरिर्निजं बाहुं भोगिभोगायतं व्यधात् ॥ २४ ॥
 नेमिस्तु लीलया चक्रे भोगिकुण्डलभोगवत् । तथैव स्वामिना चक्रे पुरद्वारगलप्रभम् ॥ २५ ॥

लियाय नात्रिकान् । धामान उपाययौ । दूराद्धरिर्वल्गति स्म वाहौ सर्वोजसा विभोः ॥ २६ ॥
 बुलादण्ड इोषत्रे म्यामिनाऽपि भुजो निजः । बन्ममानो हरिस्तस्थौ विलक्षवदनोभवन् ॥ २७ ॥
 भूमौ मुमोच हृषया पृथ्व्यास्फोटनमाप्नुतौ । हृयेतामिति सर्वेशो जगल्लोचनचन्द्रमाः ॥ २८ ॥
 मुरत्वा नेमियुजस्तंभं मानस्तं त्र च चित्तजम् । उवाच स जगन्नाथं भरतार्द्रमर्हापतिः ॥ २९ ॥
 त्वज्जन्मना यदुकुलं पावितं त्रिजगत्पते ! । तव साहाय्यतस्तीर्णो जरासधरणोऽर्णवः ॥ ३० ॥
 इति स्म परया भवत्या नेमिर्याति हरिस्तुतः । स्वयुह पादरजसा पूतं कर्तुमिदं प्रभुः ॥ ३१ ॥
 गते स्वाभिनि साशक्तो बलमूचे जनार्दनः । इयद्बलः कथं नाऽयं भरतं हि जिघृक्षति ॥ ३२ ॥
 ऊचे वल्ये यया स्याम्नाऽतिशायिषमया तथा । तीर्थंकरा भवन्त्येवं सर्वेऽपि सदृशाः किल ॥ ३३ ॥
 राज्यग्रहणमार्ता का पाणिग्रहगनिच्छतः । अशुञ्जानस्य तरलां मोदकस्य कथैव का ॥ ३४ ॥
 रामोस्त सद्विद्वानस्य हरेररागत्य देवताः । ऊचिरे मा स्म ताम्य त्वं शृणु तीर्थकृतो वचः ॥ ३५ ॥
 श्रीमता नभिनार्थेन प्रोक्त नेमिर्भविष्यति । कुमारो राज्यविमुखः प्रत्रजिष्यति निश्चितम् ॥ ३६ ॥
 देवताभिरिति प्रोक्ते गताद्यङ्कोह भगद्धरिः । शुद्धान्तसदनं गत्वा नेमिमाजूहवत्तदा ॥ ३७ ॥
 निविश्य स्नानपीठे तौ सस्तुः शुद्धगारिभिः । पण्यतीलोठयमानाम्बुङ्कुभौ श्यामाशमरोचिषौ ॥ ३८ ॥
 उन्मृज्य देवदृष्येण स्वाङ्गरागं वितेनतुः । चन्दनैस्त्रिदशानीतैर्भृङ्गं घुसृणमिथ्रैतैः ॥ ३९ ॥

भोजनं विदधाते स्म षड्रसं तालुभावपि । ददौ च नेमये गाढप्रीत्याऽऽभरणवाससी ॥ ४० ॥
 सौविदल्लानथोवाच कृष्णः प्रमदपूरितः । आगच्छतो गच्छतोऽस्य कार्यं न स्वलनं क्वचित् ॥ ४१ ॥
 सत्यभामाप्रथृतीनां रभतां गढ्यवत्यसौ । यदृच्छयाऽपि मद्भ्राता नेष्यां कार्या परं मनाक् ॥ ४२ ॥
 भामादिका निजस्त्रीश्च कृष्णः प्रोचे सुधीरिति । निःशंकं क्रीडनीयोऽसौ व्रीडः कार्यो न मे मनाक् ॥ ४३ ॥
 सौविदल्लाः स्त्रियश्चापि तथाज्ञां चक्रिरेतराम् । तथैवष्टं पयःपानमथ वैश्वैरुदाहृतम् ॥ ४४ ॥
 कृष्णस्यान्तःपुरं प्राप्तः कदाचिद्भ्रलिनः स च । कदाचिद्भ्रमुदेवस्य रेमे रामाधिरादरात् ॥ ४५ ॥
 एकतोऽन्तःपुरं सर्वमेकतश्च शिवाश्रुतः । रेमेते स्म तथा चित्रं न तृतीयः स्मरोऽभवत् ॥ ४६ ॥
 अन्यदा च वसन्तर्तवागते मधुसूदनः । निर्ययौ क्रीडितुं हर्षात् पौरैरन्तःपुरैरपि ॥ ४७ ॥
 श्रीमद्रैवतकोद्याने नानाद्रुममनोरमे । सामर्थ्यं सकलां गृह्णन् क्रीडयाश्चन्दनादिकाम् ॥ ४८ ॥ (युग्मम्)
 प्रभुम्न-शाम्भुप्रभुखाः कुमारः सकला अपि । आययुः कृतशृङ्गाराः स्मरपुत्रा इवाऽखिल्काः ॥ ४९ ॥
 श्रीमान्नेमिकुमारोऽपि समागच्छन्मधूत्सवे । उद्याने नन्दन इव चिक्रीडुर्यदवः सुराः ॥ ५० ॥
 वीणाया वादनं चक्रुः केऽपि वेणोश्च वादनम् । पुष्पावचयनं केऽपि केऽपि गीतं पशूत्सवे ॥ ५१ ॥
 सुरां केऽपि पिबन्ति स्म केऽपि द्राक्षासवं मुदा । नालिकेरजलं केऽपि शीतलं पित्तनाशनम् ॥ ५२ ॥

मालां सुमहतीं कृत्वा स्त्रीरुण्डे केऽपि चिक्षिपुः । आलिङ्गनस्य सकेतं निशया ददते स्म किम् ? ॥ ५३ ॥
 केचिदाप्रतरोः शाखावद्दोलाः स्त्रिया सह । आन्दोलनेन चिक्रीडुर्गालिङ्गनकृद्भुजाः ॥ ५४ ॥
 महिष्यः सत्यभाभाद्या हरिभावविदो मुदा । अङ्गिकां कुसुमैः कृत्वा श्रीनेमिं पर्यधापयन् ॥ ५५ ॥
 शिरोवतंस पुष्पाणां काऽपि गौरी प्रमोन्यथात् । मस्तके कुण्डले चाऽपि कर्णयोर्गण्डघर्षिणी ॥ ५६ ॥
 काऽपि द्वारं न्यधात् पौष्य कण्ठे बाहुयुगेऽद्भदे । बन्धनमूर्ध्नि धाम्मिच्छं नानाकुसुमदामाभिः ॥ ५७ ॥
 निर्धिकारमनास्तिष्ठन् श्रीमान्नेमिस्तु चापलम् । सोढवान् हरिपत्नीभिः कृतं तत्र चिर मुदा ॥ ५८ ॥
 एवं मयूत्सव कृत्वा हरिरागान्विज गृहम् । ततश्च पौरलोकोऽपि तथा सर्वः परिच्छदः ॥ ५९ ॥
 अथ श्रीनेमिनाथ ते समुद्रद्विजयादयः । शिवाद्यो मातश्च पाणिग्रहकृतैऽभ्यधुः ॥ ६० ॥
 एकस्या एव यादव्या कुरु पाणिग्रह वरम् । प्रमोदहेतोरस्माक नेमे ! त्व निःस्पृहोऽपि हि ॥ ६१ ॥
 केषा सन्ति सहस्राणि स्त्रीणां शतश एव हि । द्वात्रिंशदष्टौ वा केषां योगीवाऽसि त्वमेककः ॥ ६२ ॥
 इत्थ स्वामी बहूक्तोऽपि नामन्यत कस्यग्रहम् । वाल्यया मेरुचूलाऽपि पात्यते किमु कर्हि चित् ? ॥ ६३ ॥
 वसन्तमथ निर्जित्य ग्रीष्म आगात् प्रतापवान् । सौम्यं राजानमुच्छिर्येवाऽऽगच्छति महानृपः ॥ ६४ ॥
 बालोऽपि ग्रीष्मो दुःसोढः आसीन्मृदुशरीरिणाम् । किं बालोऽपि हि दर्यक्षः शान्तः केनाऽपि कथ्यते ? ॥ ६५ ॥
 निशासलहरीकम्भे चाससी श्वेतनिर्मले । युवानः पर्यधुस्तत्र पर व्रीहैरुहेतवे ॥ ६६ ॥

तालवृन्तं करात् सर्वे न मुञ्चन्ति स्म नित्यशः । सुप्ता अपि नरा नार्यो व्यत्ययेन दधुः करे ॥ ६७ ॥
 सौवर्णरत्नालंकारान् विमुच्य स्त्रीजनोऽखिलः । धत्ते स्म कौसुमांस्तांश्च पतिवैदग्धकल्पितान् ॥ ६८ ॥
 जलाद्रां नैव मुञ्चन्ति हृदः स्त्रीभिव भोगिनः । उष्णेऽपि शीतलस्पर्शा चंदनागुल्वासिताम् ॥ ६९ ॥
 एवं श्रीष्मर्तुराजोऽपि स्वाधिपत्यं प्रदर्शयन् । आगात्तस्य परं तापं सोढुं नाऽभूत्क्षमो हरिः ॥ ७० ॥
 श्रीष्मर्तुभीतो गोविन्दो ययौ रैवतकं गिरिम् । तदीयोद्यानसरसी स्थयास्या(?) परितः स्थितः ॥ ७१ ॥
 मविवेश हरिस्तत्र क्रीडां कर्तुमना मनाक् । सत्यभामादयः सर्वाः प्रविशन्ति स्म झम्पया ॥ ७२ ॥
 भृत्वा सौवर्णशृङ्गाणि जलैराचिक्षिपुर्हरिम् । हरिः मत्याक्षिपत्ताश्च तैरेव च भृतैर्भृशम् ॥ ७३ ॥
 ताभिः संभूय सर्वाभिर्जलाच्छोटाद् हरिः कृतः । तथाकुलो यथा नैव द्रष्टुं ता अपि शक्तवान् ॥ ७४ ॥
 काऽपि कृष्णजलाच्छोटात् पतन्मध्याम्बरा सती । दिगम्बरं स्म जानाति नात्मानं नेत्रमीलनात् ॥ ७५ ॥
 जलाच्छोटाद्विसुक्ता सा विकशिनयनाम्बुजा । लज्जते स्म हरेः पश्चाद्यतो लज्जा दृशोः खलु ॥ ७६ ॥
 अथावसरमालोक्य संज्ञाप्य सकला बधूः । नेमिं मुक्त्वा ययौ विष्णुः सरसीतो बहिः क्वचित् ॥ ७७ ॥
 हरावथ गते ताभिः पर्यवेष्ट्यत तीर्थपः । मधुपीभिर्यथा पद्मः करिराद् च करेणुभिः ॥ ७८ ॥
 जलैराच्छोटेयामासुः प्रजावत्योऽथ नेमिनम् । तथा चकार श्रीनेमिः कौतुकात् बलादपि ॥ ७९ ॥

जलाच्छोटाकुलीकृत्य नेमिर्जगृह्णस्वरम् । नेमिस्तासां तथाऽगृह्णात् वयो हि बलवत्तरम् ॥ ८० ॥
 एव चिक्रीढ जायाभिर्भ्रातृनेमिर्विनिर्वयौ । सरसः सरसस्तास्मात् करीव मदनिर्हारः ॥ ८१ ॥
 षड्विंशोऽपि ता नेमिं परिव्रजुः समन्ततः । न मुञ्चन्त्यः क्षणाद् दूरं जीवं किं कर्मराशयः ॥ ८२ ॥
 रत्नासने निवेशयाऽथ स्वामिनं श्रवदम्बरम् । रुक्मिणीं मार्जयायास भृशं श्लक्ष्णेन वाससा ॥ ८३ ॥
 सर्वोङ्गं निर्जलीकृत्याङ्गरागं यत्सकर्मैः । सत्या चकार सत्रीढं सहासं स्त्रीस्वभावतः ॥ ८४ ॥
 कापि न्यधित स्व द्वारं श्रीनेमिः कण्ठकन्दले । चकार कापि कोटीरं मौलौ सूर्यविडम्बिनम् ॥ ८५ ॥
 भाले च तिलकं कापि पूर्णचन्द्रमदापहम् । कर्णयोः कुण्डले कापि पुंस्पदन्तानुहारिणी ॥ ८६ ॥
 अथाऽञ्जलिं समायोज्य सत्या व्यङ्ग्ययज्जिनम् । त्वं देवरोऽसि च वयं भ्रातृर्जायास्तवाऽखिलाः ॥ ८७ ॥
 पाणिग्रहकृते याञ्चो कुर्मस्ते मिलिता वयम् । मान्या एव त्वया स्वामिन् ! अङ्गीकारवचःकृते ॥ ८८ ॥
 नाभेयायाथ तीर्थेशा जक्षिरे जगदुत्तमाः । चक्षुः पाणिग्रहं तेऽपि सुतास्तेषां च जक्षिरे ॥ ८९ ॥
 नीतिशास्त्रमपि ग्राह यौवने स्त्रीपरिग्रहम् । वाद्धके गुनिद्वयं च चक्षुरेवं जिना अपि ॥ ९० ॥
 नवः किमु जिनोऽसि त्व यौवनेऽपि स्त्रियं त्यजन् । चलत्पन्थानमुज्जित्वा विषयं कः समाश्रयेत् ? ॥ ९१ ॥
 अत्रुचरे जिने नेमौ तथापि हरियोपितः । चक्रुर्नव नवं भावं शृङ्गार च नवं नवम् ॥ ९२ ॥

अथ भीष्मसुता प्राह स्वाभिन् ! सत्यंवदो भव । पुमानसि त्वं न पुमान् कर्णे गूढं वदेति भोः ! ॥ ९३ ॥
 न पुंस्त्वे त्वं वदामो न पुंस्त्वे त्वाग्रहयोग्यता । तदा जाम्बवती प्राह किमित्यं स्वं वदिष्यति ॥ ९४ ॥
 गृहाणान्तर्भवं वासो विलोक्य विचेष्टितम् । विलोक्य योग्याऽयोग्यं हि पश्चात्कार्यं यथेष्टमित्तम् ॥ ९५ ॥
 ऊचेऽथ लक्ष्मणा प्राज्ञा नैवं कुरुत साम्प्रतम् । लज्जामाप्स्यति सर्वाभ्य इत्येकान्ते विलोक्यताम् ॥ ९६ ॥
 सुसीमा प्राह भोः ! स्नानक्षणे सर्वो विलोकितः । मया सञ्जातसन्देहव्यूहयोनिद्रचक्षुषा ॥ ९७ ॥
 पुमानस्ति परं मन्दः स्त्रीणां पोषणकारः । पाणिग्रहं तदा कुर्यात् यदा स्त्रीपोषशक्तमान् ॥ ९८ ॥
 अथोवाच वचो गौरी दम्पत्योरनयोरियम् । द्युतिः कार्या च सर्वाभिरैकैकदिनभोजनात् ॥ ९९ ॥
 अम्बराणि परं कृष्णो दास्यति प्रेमसंयुतः । तदा पद्मावती प्रोचे रे ! रे ! किं वक्षि गर्हितम् ॥ १०० ॥
 भिक्षाद्युतिः किलायाता यदेवं द्युतिकल्पनात् । मा द्यूताऽद्युचितं किञ्चिन्महतो लघुता यतः ॥ १०१ ॥
 करिष्यति ततः सर्वं कृष्ण एव न संशयः । गान्धार्याहाय चतुरा रे ! रे ! शृणुत मद्ब्रुवचः ॥ १०२ ॥
 अङ्गीकृते किलोद्वाहे सर्वं भव्यं भविष्यति । अङ्गीकारं विना तस्य व्योमाश्लेषनिभं समम् ॥ १०३ ॥
 अथाम्बुमथनप्रायभेतत्सर्वं विहाय भोः ! । पादौ प्रणम्य वाच्योऽसौ यथा मन्येत कर्हिचित् ॥ १०४ ॥
 न योग्यं पूज्यपूज्यस्य यत्तद्वचनजल्पनम् । प्रणामकरणैव माननीयो मनीषिभिः ॥ १०५ ॥
 ततः सर्वाः समुत्थाय प्रणेमुः पादपङ्कजे । दाक्षिण्यवान् जितोऽल्पेप किं कुर्यात् सङ्कटे गते ॥ १०६ ॥

बादमाप्तोऽनुमन्तव्यममूर्षां वचन मया । क्षणे विचार्य कर्तव्यमात्मनीन मनस्विता ॥ १०७ ॥
 रिष्टरपैव जिनो नेभिस्तद्वचः प्रत्यपद्यत । तत् श्रुत्वा जह्नुः सर्वा मयूर्य इव गर्जितम् ॥ १०८ ॥
 ततः सर्वाः समागत्य गायन्त्यो नगरीं निजाम् । ज्ञापयन्ति स्म कृष्णाय समुद्रविजयाय च ॥ १०९ ॥
 कन्यात्रिलोकरुने सर्वाणादिदेग पृथक् पृथक् । अथ सत्या हरिं प्राह स्वसा मेऽस्ति कनीयसी ॥ ११० ॥
 नात्रा राजीमती नेमेरुल्पाऽस्ति सर्वतः । तत् श्रुत्वा हरिरानन्दमाप मानातिगं तदा ॥ १११ ॥
 वास्य च भोजन चैत्र समये सुन्दरं भवेत् । विना समयमासाद्य विषयेते उभे अपि ॥ ११२ ॥
 अथोत्थाय ततः कृष्णो ययौ धाम त्वराद्युतः । उग्रसेनस्य भूपस्य दृष्टः पौरीभिरादरात् ॥ ११३ ॥
 हरी गृह समायाते परमां मुदमावहन् । उग्रसेनः समुत्तस्थौ विस्मयाकुलमानसः ॥ ११४ ॥
 सिंहासने सन्निवेश्य पाद्यमर्यादि कारयन् । पप्रच्छागमने हेतुं न च ज्ञातं मनाक् पुरः ॥ ११५ ॥
 उवाच कृष्णः सानन्दं कार्यं जातं विचिन्तयन् । राजस्तवाऽस्ति दुहिता नाम्ना राजीमतीति या ॥ ११६ ॥
 सोचिता नेभिनाम्नोऽनुजन्मनो मे यदीच्छसि । तदा भोजो मुदं प्राप्याऽवदद्विनयवामनः ॥ ११७ ॥
 स्वाभिन् ! मदीपमार्तत्वमपनेतुमिवागतः । स्वाभिनः स्युस्त एवार्हाः सेवकार्तिहराः स्वयम् ॥ ११८ ॥
 यद् योग्यं तच्च कर्तव्यं प्रश्नोऽप्यत्र किमर्हति । अह राजीमती चापि सर्वमस्ति त्वदीयकम् ॥ ११९ ॥

इत्युक्ते मुदमापन्नः सिद्धकार्यो गृहं ययौ । समुद्रमिदमाचख्यौ हरिः कार्याय तत्परः ॥ १२० ॥
 अथ ज्योतिर्विदां मुल्यं क्रोष्टुकिं हरिराह्वयत् । दिवसं सुन्दरं तस्य प्रष्टुक्कामो मुदान्वितः ॥ १२१ ॥
 अथ क्रोष्टुकिरागत्य कृताञ्जलिषुटोऽवदत् । तपात्थये शुभारम्भो न भवति कदाचन ॥ १२२ ॥
 समुद्रविजयः प्रोचे कालो न क्षमतेऽत्र भोः । विचार्य तेन नेदीयो दिनं वद विदांवर ! ॥ १२३ ॥
 विमृश्य क्रोष्टुकिः प्राह यद्येवं भवतां रुचिः । नभसः श्वेतपण्ड्यां हि कार्यो विवाह उत्तमः ॥ १२४ ॥
 क्रियते पुनरौत्सुक्याद् भवतामनुरोधतः । परं शास्त्रं न साक्षि स्यादत्र कर्मणि यादव ! ॥ १२५ ॥
 एवमेवाऽस्त्विति प्रोच्य व्यसृजत् क्रोष्टुकिं हरिः । प्रदाय वस्त्रालङ्कारान् फलपुष्पादिबन्धुरान् ॥ १२६ ॥
 उग्राय ज्ञापयामास वासरं तं जनार्दनः । समुद्रः उग्रसेनश्च ततो द्वावप्यसज्जताम् ॥ १२७ ॥
 कृष्णः सर्वा पुरं चक्रे पताकालक्षमण्डिताम् । तोरणैः रत्नमञ्चैश्च भूपितान्तश्चतुष्पथाम् ॥ १२८ ॥
 समुद्रो भोजयामास यदंश्च प्रतिवासम् । विविधैः खण्डखाद्याद्यैर्विविधैश्च फलैस्तथा ॥ १२९ ॥
 विविधैः पानकैः सद्यः कृतैः सद्द्रव्यमिश्रितैः । कर्पूरैलावासितैश्च निर्मलैर्दीधिसक्तुभिः ॥ १३० ॥ (युग्मम्)
 अथोपयामदिवसे शिवादेवी न्यमन्त्रयत् । सुवेपां कृतसृङ्गारा सर्वावृन्दसमन्विता ॥ १३१ ॥
 रोहिणी-देवकीशुल्ब्याः कुलट्टदाः सहस्रराः । रेवतीमंशुलाः पत्नीर्बलस्य बलशालिनः ॥ १३२ ॥

इरेथ सत्यभामाया अन्या अपि यदुस्त्रियः । आहूतास्ता मिलन्ति स्म सहर्षं सपरिच्छदाः ॥ १३३ ॥
 षक्रुस्तास्वरं गीतगानं वीवाहमद्भले । स्वर्णासने निवेशयाय स्वामिनं प्राद्वसुखं सुखम् ॥ १३४ ॥
 तासां मध्ये कियन्त्यथ स्नपयामासुरङ्गनाः । ततः उन्मृज्य सर्वाङ्गं पद्मलेन सुवाससा ॥ १३५ ॥
 अङ्गरागं पुनश्चक्रुर्यक्षकर्मवारिभिः । प्रत्यङ्गरत्नमाणिक्यभूषणानि ददुर्मुदा ॥ १३६ ॥
 एवमेव हि ताः सर्वा गत्वा राजीमतीं क्षणात् । सर्वाङ्गभूषिता चक्रुर्वीवाहत्रायिलाः स्त्रियः ॥ १३७ ॥
 समुद्रविजयो राजा हरिः सीरी च सत्वस्म् । यदून् प्रति समाहूय द्रुष्टणाचापुरस्तरम् ॥ १३८ ॥
 नालिकेराणि रम्याणि ददुर्विनयपूर्वकम् । सर्ववाद्यध्वनिस्तत्र प्रादुरास शुभावहः ॥ १३९ ॥
 धृतश्वेतातपत्रोऽथ वीजितश्चामरैर्वरैः । सदशांशुकसंव्यानः पुष्पप्राळम्बसंयुतः ॥ १४० ॥
 आरुरोह रथ स्वामी श्वेतवाजिप्रयोजितम् । कुमारः कोटिशस्तत्र समानवयसः पुरः ॥ १४१ ॥
 केचिदारकतसंव्यानाः के च पीताम्बरा अपि । नीलाम्बरधराः के च केचन श्वेतवाससः ॥ १४२ ॥
 तदूर्णेष्वेव वाहेषु समारूढाः सदृग्द्युतः । ताम्बूलापूर्णवदनाश्चेलुरहमहकृतः ॥ १४३ ॥
 सर्वेऽपि भूसुजोऽभूवन्निभारूढाः सहस्रशः । पार्श्वतः स्वामिनो नेमेऽद्भुत्रव्रितयशालिनः ॥ १४४ ॥
 पुष्टे दशार्हपत्न्यश्च महावर्ग्यशिविकासनाः । तारं मङ्गलगायिन्योऽपरा अपि यदुस्त्रियः ॥ १४५ ॥

एवं महर्द्धिः श्रीनेमिः प्रतस्थे कृतमङ्गलः । उभाभ्यां पार्श्वतो भूरिपठन्मङ्गलपाठकः ॥ १४६ ॥
 अवाकिरन् पौरकन्याः लाजैः स्वच्छतरैः शुभैः । पश्यन्त्यो वररूपस्य शोभां हर्षचलाञ्चलाः ॥ १४७ ॥
 गवाक्षस्थपुरन्ध्रीभिर्दृश्यमानो मुहुर्मुहुः । वर्ण्यमानगुणः सर्वैः सुरासुरनरेश्वरैः ॥ १४८ ॥
 उग्रसेनस्य सदनं पटमण्डपभूपितम् । समाससाद श्रीनेमिर्गीयमानोरुमङ्गलः ॥ १४९ ॥
 राजीमत्यपि तं श्रुत्वा नेमेरागमनध्वनिम् । प्रमोदपूरिता जज्ञे केकिनीव घनध्वनिम् ॥ १५० ॥
 स्वस्वामिनो वरं रूपं द्रष्टुं भृशं लघुत्तुका । गवाक्षं समलं चक्रे सखीवृन्दसमन्विता ॥ १५१ ॥
 पश्यति स्म गवाक्षस्था श्रीनोर्मिं हर्षपूरिता । चिन्तयामास चित्ते च मम सद्भाग्यमस्ति किम् ? ॥ १५२ ॥
 यदागत्य हि मां नेमिः परिणेतो भविष्यति । पूर्वकृतं मयेयत्किं यदसौ प्राप्यते वरः ॥ १५३ ॥
 चिन्तयन्त्याश्चिरमिति स्पन्दते स्म विलोचनम् । सुलोचनाऽपि भूत्वा सा क्षणाद् दुर्लोजनाऽभवत् ॥ १५४ ॥
 विमनायिता तदा जाता क्षणात् राजकन्यका । पृष्ठाऽपि च सखीवृन्दैर्दृग्दस्वराहा सा ॥ १५५ ॥
 स्पन्दते दक्षिणं चक्षुः किं मे सख्य इति श्रुते । सख्य ऊचुः शुभे ! शान्तं पापं हतममङ्गलम् ॥ १५६ ॥
 अनिष्टशङ्किता केयं विवाहसमये सखि ! । न वाच्यमेव स्यादीदृग् दुर्निमित्तं शुभेऽहनि ॥ १५७ ॥
 अथागच्छद्वरो नेमिरुपविवाहमण्डपम् । आर्तस्वरं शृणोति स्म पशूनां पाशवन्धिनाम् ॥ १५८ ॥
 अपृच्छत् सारथिं नेमिः किमस्तीत्येष दुर्ध्वनिः । मुग्ध आख्यन्न जानासि तव वीवाहभोजनम् ॥ १५९ ॥

मृगादयोऽजादयश्च तित्तिर्याद्याश्च शूरिणः । अन्येऽपि नानाजातीया मेलितास्सन्ति भूभुजा ॥ १६० ॥
 यद्ववः कारायिष्यन्तेऽमीषां मांसैः सुसंस्कृतैः । भोजनं तेन पशवो रुध्यमानाः सहस्रशः ॥ १६१ ॥
 अयेचे सारथिं नेमिर्दयावारां निधिः प्रभुः । रथं नय मदीयं भो ! यत्रैते सन्ति वाटके ॥ १६२ ॥
 तथा चकार सुतोऽपि नेमिस्तत्र ददर्श च । पादाभ्यां कांश्च तान् बद्धान् त्रीवायां कांश्च निर्दयम् ॥ १६३ ॥
 पञ्जरे कांश्चन क्षिप्तान् कांश्च पार्श्वेनियन्त्रितान् । उन्मुलान् दीननयनान् कम्पमानान् ह्यारिणः ॥ १६४ ॥
 नेमिं दयानिधिं शान्तं ते प्रेक्षाचक्रिरे भृशम् । स्वस्वभाषाभिराचख्युः पाहि पाहीति नः प्रभो ! ॥ १६५ ॥
 वाटकं नेमिनाथोऽथाऽचीरुत् करुणानिधिः । सूतेनार्गलरहितं वीतपाशांश्च तान् क्षणात् ॥ १६६ ॥
 खं स्वं स्थानं प्रयान्ति स्म ते सर्वे मुग्धतन्धनाः । न हांष्टुं जीवितं केषां कीटं किटिभैरितः(?) ॥ १६७ ॥
 यथास्थानं गतैस्तैश्च ववले स्व गृहं जिनः । रथादुत्तीर्यं कृष्णाद्याः समागत्य पुरोऽभवन् ॥ १६८ ॥
 ऊचुः समस्ताः सभूय प्रारब्ध बालचेष्टितम् । किं त्वया पण्डितमन्य ! हास्य कारयसे च किम् ॥ १६९ ॥
 एकशः परिणीयैना पश्चात् कुर्यां यथोचितम् । भोग्या वा यदि वा हेया माऽस्मान् लज्जय साम्प्रतम् ॥ १७० ॥
 अब्रवीन्नेमिनाथोऽपि न ह्येतत्प्राणिपीडन । प्राणिपीडनमेतद्धि बहुप्राणिनिशुम्भनात् ॥ १७१ ॥
 विष्णो ! युवतं ममैतन्न क्षीणभोगाल्पकर्मणः । आदास्येऽहं परित्रज्यां गतोऽपि गृहमुद्यतः ॥ १७२ ॥
 शिवा-समुद्रविजयौ रोदनं चक्रतुश्चिरम् । नभो-नभस्यावागतां नेत्रयोरेव किं तयोः ॥ १७३ ॥

निषिध्य पितरौ कृष्णो रुदतौ तौ बलादपि । उवाच नेमिनं वाचा सुधामधुरधारया ॥ १७४ ॥
 यदित्यमेव कर्तासि प्रतिपन्नं कथं वचः । वचश्च प्रतिपन्नं चेत्तन्न मोक्तुं तवाऽर्हति ॥ १७५ ॥
 तदेनां परीणीयाथ पुत्रानुत्पादयाऽद्भुतान् । नभेयादिजिनानां हि पङ्कानुपविश प्रभो ! ॥ १७६ ॥
 साध्यः किल महापुंसा पूर्वं संसार एव हि । परलोको द्रुवं पश्चादिति नीतिविदां वचः ॥ १७७ ॥
 इत्युक्ते प्रथुराचख्यौ मा वदं स्वं पुनर्हरे ! । न हि दृष्टो मया ज्ञाने पाणिग्रहमहो मम ॥ १७८ ॥
 एतदेवं मया वृष्टं ज्ञाने तज्जातमेव हि । न हि भाव्यं मतिक्रम्यं बलवत्पुरुषैरपि ॥ १७९ ॥
 सर्वथा यदवो मत्वा निश्चयं स्वामिनो व्रते । रथस्य मार्गं मुक्त्वा ते स्वं स्वं रथमुपाययुः ॥ १८० ॥
 स्वाभी तु गृहमागत्य व्रताय त्वरितोऽभवत् । लोकान्तिकसुराश्चापि बभूवुः क्षणवेदिनः ॥ १८१ ॥
 प्रथुमागत्य ते प्रोचुर्नाथ ! तीर्थं प्रवर्तय । मर्यादां नैव मुञ्चन्ति समुद्रा इव सज्जनाः ॥ १८२ ॥
 प्रारिभे वार्षिकं दानं दातुं तत्क्षणतः प्रभुः । द्रविणं पूरयामासुर्जम्भकाः शक्रशासनात् ॥ १८३ ॥
 अथ वाद्यध्वनिं श्रुत्वा दूरतो राजकन्यका । आह स्म सख्यः किं शब्दः श्रूयते दूरतः खलु ॥ १८४ ॥
 गृहीतवार्तास्तामूचुर्निवृत्तं स्वामिनं प्रति । प्रत्रय्योत्कण्ठुलं चाऽपि सद्यः पृच्छव्यां पपात सा ॥ १८५ ॥
 मूर्च्छया किल निश्चेष्टां क्षणाच्चन्दनवारिभिः । जन्निद्रनयनां चक्रुः सख्यस्तत्परिचारिकाः ॥ १८६ ॥
 लब्धसंज्ञा समुत्थाय विललाप लुलत्कचा । धूलिभूसरसर्वाङ्गा नेत्राम्बुविलम्बकञ्चुका ॥ १८७ ॥

हास्यं तत्रापि रे देव ! वर्तते किं नु' सद्मनि । विवाहसदनं नीत्वा यत् पश्चाद्वालितो वरः ॥ १८८ ॥
 किं कृतं स्वामिनाऽनेनाऽदोषां मामुञ्जता सता । ईदृशा यदि कुर्वन्ति पामराणां कथं का(?) ॥ १८९ ॥
 अथवा कर्मणां दोषां मयै(मै)व पूर्वजन्मनि । कृतानां ना(मां)ऽन्यथेदृशोऽपरिणीतां त्यजेत्कथम् ॥ १९० ॥
 मया वियोगो दत्तः किं कस्याश्चित् स्वामिना सह । किं वा पाणिग्रहे विद्मो मयाऽकारि स्त्रियाः खलु ॥ १९१ ॥
 पापानामीदृशमेव फलानि स्युः कद्दनि तत् । पित्रुमन्दादिदृष्टाणां फलान्यपि कद्दनि यत् ॥ १९२ ॥
 अथो वयस्या तामृचे किं करोषि मुग्धा सखि ! । निःस्नेहे भर्तारि स्नेहः संस्नेहे सः तु युज्यते ॥ १९३ ॥
 वरं कृतं ननैतदनुदाऽप्युञ्जिता यतः । ज्ञातोऽनेनाऽनुमानेन क्लीबोऽयं नैव संशयः ॥ १९४ ॥
 अथवा व्यवहाराश्चः स्त्रीणां पोषेऽयवाऽलसः । ज्ञातं ज्ञात हि भूतातोऽन्यथाऽऽगत्य व्रजेत् कथम् ? ॥ १९५ ॥
 गतवान् श्याममूर्तिर्यदनुदामेव सुकृतवान् । भाग्यं तदस्ति जागति कुलाऽधिष्ठातृदेवता ॥ १९६ ॥
 यादेवं प्रिय गौरं गौराऽन्यास्ते खलूचितम् । विलोक्य विवाहमहमुत्सेनः करिष्यति ॥ १९७ ॥
 अयं कृष्णानुरोधेन श्यामोऽप्यङ्गीकृतो वरः । गौराऽन्या युज्यते गौरो रोहिण्या इव चन्द्रमाः ॥ १९८ ॥
 इत्युक्ते श्रवसोर्दत्त्वाऽङ्गुली द्वे साऽवदत् पुनः । आः किं वदसि हे ! पापे ! वाच्यं श्राव्यं च नैव यत् ॥ १९९ ॥
 नेमिन स्वामिनं सुक्त्वा यदन्य कर्तुमुत्सहे । निश्चाऽपि शशिनं सुक्त्वा करोत्यन्या मियं किमु ? ॥ २०० ॥

पद्मिन्यपि सहस्रांशुं विहायान्यं करोतु वा । रतिर्विहाय मदनमन्यं वा कुरुतां तथा ॥ २०१ ॥
 अस्मिन् भवे भवेच्चैन्मे वेरो वा ह्यथवा गुरुः । नेमिरेवास्तु न परमन्यौ तौ शुद्धितस्त्रिधा ॥ २०२ ॥
 सखीः सर्वा निवार्येत्थं प्रतिज्ञामिति साऽकरोत् । तपोत्रतविशेषैश्च निनाय कियतीः सर्माः ॥ २०३ ॥
 जानानोऽप्यवधिज्ञानात्तथा जनमुखादपि । राजीमत्याः प्रतिज्ञां तां तथाप्यास्त न रागवान् ॥ २०४ ॥
 प्रत्यहं प्रथमे यामे ददौ दानं जिनाऽधिपः । यथेच्छं याचतां पुंसां जृम्भकाऽमरपूरणात् ॥ २०५ ॥
 चतुःषष्टिसुरेन्द्राः द्राग् ज्ञात्वाऽथावधिनाऽऽययुः । दीक्षासमयमासन्नं यतः समयवेदिनः ॥ २०६ ॥
 नाम्नोत्तरकुरौ स्वामी शिविकायामुपाविशत् । सुरा नरा नयन्ति स्म शिविकां हर्षपूरिताः ॥ २०७ ॥
 शक्रे-शानौ दधाते स्म चामरे पार्श्वतो द्वयोः । छत्रं सनत्कुमारश्च खड्गं माहेन्द्र उत्तमम् ॥ २०८ ॥
 स्वस्तिकादिकमन्येऽपि भक्तिप्राग्भारपूरिता । समस्तैर्यदुभिः साद्धं चचाल प्रभुरस्तुकः ॥ २०९ ॥
 उग्रसेनगृहाऽभ्यर्णं समायातं प्रभुं सुता । उग्रसेनस्य संवीक्ष्य पुनर्मूर्च्छामवाप सा ॥ २१० ॥
 क्षणात्सखीभिरुत्सिक्ता सावधाना बभूव सा । भृशं वैराग्यमापन्ना दीक्षायां मन आदधे ॥ २११ ॥
 स्वाभिनः केवलोत्पत्तावादास्येऽहं व्रतं द्रुतम् । इत्यानन्दभरं प्राप्य पश्यति स्म प्रभुं दृशा ॥ २१२ ॥
 गिरिं रैवतकं नाम वसुमत्येकभूषणम् । अथ प्राप्य प्रभुः प्रीतोऽध्यारोहत्तं यथासुखम् ॥ २१३ ॥

सहस्राव्रवणं तत्र नाम्ना चान्वयतो द्विधा । प्राप्योत्ततर त्वरितं शिविकायाः शिवासुतः ॥ २१४ ॥
 सुमोचाऽऽभरणादीनि गृह्णाति स्म हरिर्दुतम् । लिखत्यां च व्यतीतायामब्दानां जन्मतः प्रभोः ॥ २१५ ॥
 श्रावणे मासि शुक्लायां पष्ठ्यां चित्रास्थिते विधौ । स्वामी षष्ठतपाश्चक्रे कचोल्पाटं यथाविधि ॥ २१६ ॥
 पञ्चापि सुष्टीन् जग्राह केशानामादिवासवः । क्षीराब्धौ क्षिपति स्माऽऽशु न्यपेधतुमुल च सः ॥ २१७ ॥
 सावधं न मया सर्वं करणीयमिति प्रभुः । सामायिकं प्रपेदेऽथ शृण्वतीन्द्रमुखे जने ॥ २१८ ॥
 गृहीते भावचारित्रे मनःपर्ययसंज्ञकम् । ज्ञानद्युत्पेदिवत्तार्त्तिकं कृतसङ्कतमागतम् ? ॥ २१९ ॥
 प्रात्रजन् भूमिपास्तत्र सहस्रं प्रथुणा सह । उभावपि हरी नत्वा भूपाथ स्वपदं ययुः ॥ २२० ॥
 सहस्रमपि ते भूपा विजहुर्यतिभिस्सह । नमिनाथस्य तीर्थीयैः प्राप्तशिक्षा यथाविधि ॥ २२१ ॥
 स्कन्धे दधानो वसन देवदृष्याभिधानरुम् । विजहार द्विधा सुवतपरिग्रहभरः प्रभुः ॥ २२२ ॥
 अथ स्वामी द्वितीयेऽह्नि वरदत्तद्विजौकसि । षष्ठस्य तपसश्चक्रे पारणं प्राप्तपायसः ॥ २२३ ॥
 पञ्चदिव्यानि चक्रुश्च सुरा मुदितमानसाः । अथ कर्मक्षय कर्तुं विजहार महीं जिनः ॥ २२४ ॥
 अथाऽनुजन्मा श्रीनिमो रथनेभिः स्मरादितः । पश्यन् राजीमतीं जज्ञे किं स्युः सर्वे जितेन्द्रियाः? ॥ २२५ ॥
 अपूर्वस्तुसभारैस्तां स नित्यमुपाचरत् । तदाशयमजानाना देवबुद्ध्य श्रहीच सा ॥ २२६ ॥
 ययावन्येधुस्तद्देहे रथनेभिः स्मरादितः । मिलनच्छद्मना साऽपि सच्चकार भृशं हितम् ॥ २२७ ॥

अवोचत्तौ रहःस्थाने नर्मभाषणपूर्वकम् । एतादृग् यौवनं सुग्धे ! वृथा नयसि बालिशे ! ॥ २२८ ॥
 आत्रोरुभययोर्भेदोऽस्त्येकः पूर्वपदेन हि । स च नेमिरहं यस्माद्वथनेभिः प्रकीर्तितः ॥ २२९ ॥
 तमेव चिन्तयित्वा मां परिणीय महामहम् । भोगान् भुङ्क्ष्व मया सार्द्धं यौवनं सफलं नय ॥ २३० ॥
 प्राप्यं क चेदृशं सुग्धे ! यौवनं पावनं त्वया । मयाऽपि व्यत्ययात्तेन सफलं क्रियते द्वयोः ॥ २३१ ॥
 प्रान्ते श्रीनेमिनः पार्श्वे व्रतं ग्राह्यं सुनिश्चलम् । आवाभ्यां निर्मलं पाल्यं भुवतभोगतया शुभे ! ॥ २३२ ॥
 यौवने गृह्यमाणं सद् व्रतं सद्वृषणं भवेत् । तादृगरूपां स्त्रियं दृष्ट्वा नरं वा यन्मनो व्रजेत् ॥ २३३ ॥
 अर्हन्तो निःस्पृहा एव भवेयुस्तत्त्वमुज्जिता । आत्रा श्रीनेमिना नाऽहं तद्वत्त्वं चाऽपि निःस्पृहौ ॥ २३४ ॥
 तव प्रेम मम प्रेम यदि मिश्रं प्रजायते । तद्गुण-सितयोर्योगो नाऽस्तु चन्द्रानने ! किमु ? ॥ २३५ ॥
 चिरं कटाक्षाः भ्रान्त्वा मे त्वयि भ्रान्ताः शुभानने ! । एनं मानय पद्माक्षि ! त्वत्कटाक्षेण योजनात् ॥ २३६ ॥
 एवं तस्मिन् भुवाणे साऽवदद्भूतलोचना । देष्टुञ्छ्या मया ज्ञातोऽकार्षं वार्तां ततस्त्वया ॥ २३७ ॥
 वार्तयाऽप्यल्पमेवाऽस्तु त्वयेदृग् जल्पता सह । ज्ञातं त्वं नेमिभ्रातृत्वात्तद्देव भविष्यसि ॥ २३८ ॥
 काच-मण्योरिदानीं हि भेदो ज्ञातो मयाऽद्य भोः ! । वासे नृणां परीक्षा स्यात् सत्यं स्वर्णस्य घर्षणे ॥ २३९ ॥
 मा वादीरथतस्त्वीदृग् यदि त्वं प्रेम वाञ्छसि । देव-भ्रातृक्षियोः प्रेमाऽवयोरस्तु चिरन्तनम् ॥ २४० ॥

नेभिभ्राताऽपि भूत्वा त्वं किमीदृग् वदसि स्वयम् । वंशोऽस्मिन् मौक्तिकत्व हि प्राप्याशमेव भवन्नसि ॥ २४१ ॥
 जिनधर्मस्त्वया प्राप्तस्तथापीदृग् वदन्नसि । दुर्गतौ कुत्र गन्तासि कृत्वा पापं त्वमीदृशम् ॥ २४२ ॥
 रत्नाधिराजं तेवस्व शान्तं शान्तमनाधिरम् । किपाकसदृश सुञ्च शृङ्गारं किरस पुरः ॥ २४३ ॥
 षोडशितः स च नाऽवोधि तयाऽऽमहृदयः खरः । किं तूत्थाय जगाम स्वं धाम तत्तर्जितोऽधिकम् ॥ २४४ ॥
 न व्यरसीत् स दुर्ध्यानात् सदृध्यानात् सापि निश्चला । कियन्तो दिवसा जगमुरेवमेव प्रकुर्वतोः ॥ २४५ ॥
 अथ सा तत्वमवोधार्थमाकण्ठं गोः पयः पपौ । मदनद्रुफलं जत्रौ वान्तिकृतत्क्षणं हि तत् ॥ २४६ ॥
 रथनेमिं यथाचे सा काञ्चन स्थालमुत्तमम् । सद्यस्तेन समानीते वमति स्म पयोऽखिलम् ॥ २४७ ॥
 रथनेमिमवादीत् सा पिवैतद्दोषयोऽधुना । स ऊचे सारमेयोऽस्मि नाऽह वान्त पिवापि यत् ॥ २४८ ॥
 सोचे किं वान्तभोजी स्यात् सत्यं शैव न चाऽपरः । तत् किमिच्छसि मां भोक्तु वान्तां हि तव बन्धुना ॥ २४९ ॥
 सत्यं मनुष्यरूपस्तत् श्वाऽस्त्येव त्वं न संशयः । अतः परमिदं वादीमां मां नरककारणम् ॥ २५० ॥
 इत्य तयोक्तं स्वं धाम जग्मिवान् मौनवानथ । असम्पूर्णाऽभिलापत्वादस्याच्च विमनायितः ॥ २५१ ॥
 अस्याद्वाजीमती गेहे ध्यायन्ती विननेमिनम् । वासरान् वर्षसदृशान् मन्यमाना मनस्विनी ॥ २५२ ॥
 व्रतात् श्रीनिमिनाथोऽपि चतुर्भिरधिकान् व्रती । पञ्चाशद्वासरानीत्वा रैवताद्रौ समाययौ ॥ २५३ ॥

सहस्राग्रवणे तत्र वेतसस्य तरोस्तले । कृताऽष्टमतपाः स्वामी घातिकर्माण्यनाशयत् ॥ २५४ ॥
 संप्राप केवलज्ञानमाध्विनामावसीदिने । चित्रास्थे शंशानिं स्वामी सुरौघास्तत्र निर्मयुः ॥ २५५ ॥
 सद्यः समवसरणं वप्रत्रयमनोहरम् । पूर्वद्वारे प्रविश्याथ तीर्थाय स नमोऽकरोत् ॥ २५६ ॥
 पूर्वसिंहासने तस्यौ पूर्वाद्राविव भास्करः । गाथ विस्तारयामास भव्याम्भोजप्रबोधनः ॥ २५७ ॥
 स्वामिनः प्रतिविम्बानि त्रिदिशु व्यन्तराऽमराः । तत्क्षणं चक्रिरे रत्नासनस्थानि मुदां भरात् ॥ २५८ ॥
 मिलिता द्वादशाऽपीह पर्वदो हर्षपूरिताः । उपाविशन् यथास्थानं श्रोतुकामाः प्रभोगैरः ॥ २५९ ॥
 धावमाना अथ ययुः शैलपाला हरेः पुरीम् । स्वामिनः केवलज्ञानं ज्ञापयामासुरादरात् ॥ २६० ॥
 तत् श्रुत्वा मुदितो जज्ञे मुरारिस्तान् ददौ मुदा । अङ्गासक्तान्यम्बराणि भूषणानि च तत्क्षणात् ॥ २६१ ॥
 सार्धद्वादशकोटीश्च काञ्चनस्य स तत्क्षणात् । प्रचचाल समस्तद्विर्गजाल्लो विवन्दिषुः ॥ २६२ ॥
 निर्यान्ति स्म हरेः पश्चाद्दशार्हा दश ऋद्धिभिः । मातरौ भ्रातरश्चापि कुमारौ अपि कोटिशः ॥ २६३ ॥
 लग्नेसेनादयश्चेलुः सर्वे तूर्णं महीभूजः । राजीमत्यपि राजीवलोचना मुदिताऽचलत् ॥ २६४ ॥
 एवं महत्या सर्वध्व्या भवितसंभृतमानसः । प्रयाति स्म च समवसरणं हरिरुद्यमी ॥ २६५ ॥
 दूरादवततारेभाद्राजचिन्हानि मुक्त्वान् । उत्तरद्वारतस्तत्र प्रविवेश विदां वरः ॥ २६६ ॥
 तिस्रः प्रदक्षिणा दत्त्वा नेमिनाथं प्रणम्य च । निपसाद यथास्थानं हरिरन्येऽपि भूभुजः ॥ २६७ ॥

चतुःषष्टिसुरार्थशाः सममेव समाऽऽययुः । कृतसङ्केता इव ते तथाऽन्ये कल्पवासिनः ॥ २६८ ॥
 अथ नेमिजगत्स्वामी ददौ सद्धर्मदेशनाम् । वाण्या योजनगामिन्या केवलेन सहाऽऽप्तया ॥ २६९ ॥
 तद्यथा-गतिथतुर्था भोः ! भव्या ! देवगत्यादिकोदिता । विषयासङ्गिनो देवा इति स्यात् स्वल्पघर्मिता ॥ २७० ॥
 नारका दुःखसंतप्ता इति धर्मः कुतो भवेत् । विवेकविकलत्वाच्च तिरश्चां दुर्लभो मतः ॥ २७१ ॥
 सामर्थ्यपि मनुष्याणां पूर्णां स्याद्धर्मकर्मणः । सामग्री च चतुर्भेदा मनुष्यत्वादिना शुभा ॥ २७२ ॥
 चतुर्धाऽपि हि तां प्राप्य पुमान् यश्च प्रमाद्यति । स मूढ इति विज्ञेयः सत्यम्बुनि पिपासुवत् ॥ २७३ ॥
 चला लक्ष्मीश्चलमायुश्चल यौवनमेव च । तस्माच्च त्रीण्यपि प्राप्य धर्मः कार्योऽन्तराऽन्तरा ॥ २७४ ॥
 धर्मश्चतुर्द्धा कार्योऽसौ यथायोग्यं मनस्विना । विशेषतश्च विरतिलक्षणो दुष्करः खलु ॥ २७५ ॥
 तस्माद्भवेन्निर्जराऽपि महती खलु कर्मणः । कर्मनिर्जरया मोक्षो भवेत् पुसा क्षणादपि ॥ २७६ ॥
 इति ज्ञात्वा समर्थेन कार्यो विरतिलक्षणः । सुखत्वा प्रमादान् पञ्चाऽपि धर्मे विघ्नकरा यतः ॥ २७७ ॥
 भव्यास्त्वरध्व तद्धर्मे न प्रमाद्यं कथंचन । धर्मस्य हि फलं मोक्षोऽन्यस्य स्यान्नरकः फलम् ॥ २७८ ॥
 इति श्रुत्वा प्रभोर्वाच कर्णामृतरसोपमाम् । वरदत्तो वृपः प्राप वैराग्यं मुक्तिकारणम् ॥ २७९ ॥
 तथा विष्णुः समुत्थाय पप्रच्छ रचिताञ्जलिः । अन्ध्राऽपि त्वया सुक्ता प्रभो ! राजीमती कनी ॥ २८० ॥
 तथाऽपि गाढमेमाऽभूत् त्वय्येव कृतानिश्चया । पित्रादिभिर्बहुक्ताऽपि नाऽन्यं वरमियेष च ॥ २८१ ॥

इयत्प्रेमणि को हेतुरनूढाया अपि त्वयि । प्रत्युताऽस्या हि युक्तः स्याद् द्वेषः कर्तुमियत्कृते ॥ २८२ ॥
 भरतार्द्धभुजा पृष्ठो व्याकरोदिति तीर्थराट् । राजीमत्या धनवतीभवादारभ्य तान् भवान् ॥ २८३ ॥
 तत् श्रुत्वाऽथ हरिस्तुष्टो राजीमत्यपि पर्षदः । कः पीत्वाऽमृतमाकण्ठं न वृष्यति सुधीर्जनः ? ॥ २८४ ॥
 वरदत्तः समुत्थाय जगाद् विनयानतः । देहि दीक्षां जगन्नाथ ! संसाराऽर्णवतारिणीम् ॥ २८५ ॥
 क्षत्रियाणां सहस्रे द्वे वरदत्तेन भूभुजा । दीक्षां जगृहतुः सार्द्धं स्वामि-सेवकभावतः ॥ २८६ ॥
 स्वामिनोऽथ धनभवाद् यौ वन्धू भवतः स्म च । धनदत्त-धनदेवौ तौ वैराग्यमवापतुः ॥ २८७ ॥
 मन्त्री विमलवोधोप्यपराजितभवात्तु यः । स्वामिना सह ते भ्राता भवेऽस्मिन् भूभुजस्यः ॥ २८८ ॥
 तत्रायाता भवान् श्रुत्वा राजीमत्याः प्रसङ्गतः । सञ्जातजातिस्मरणाः प्राप्तवैराग्यसम्पदः ॥ २८९ ॥
 स्वामिनो नेमिनः पार्श्वे जगृह्वर्तमादरात् । तैः साकं वरदत्तादीर्नैकादशगणेश्वरान् ॥ २९० ॥
 विधिवत् स्थापयामास त्रिपदीदानपूर्वकम् । ते त्रिपद्मनुसारेण द्वादशाङ्गीममूत्रयन् ॥ २९१ ॥
 तदा च यक्षिणी राजपुत्री वैराग्यमासदत् । भूरिभी राजपुत्रीभिः स्वामिपार्श्वे व्रतं ललौ ॥ २९२ ॥
 चत्वारिंशत्सहस्राणां साध्वीनां मुल्यतः स्थिताम् । एकादशशङ्खययनां प्रभुश्चक्रे प्रवर्तिनीम् ॥ २९३ ॥
 वासुदेवो दशार्हाश्च नीलवासास्तथाऽपरे । प्रभुन्न-शाम्ब-भान्वाद्याः कुमार आपि भूरिशः ॥ २९४ ॥
 शिवा देवकपुत्री च खविमणी रोहिणी तथा । यादव्यो बहुशस्तत्र श्रावकत्वं प्रपेदिरे ॥ २९५ ॥

इत्थं चतुर्विधः सङ्घः स्वामिनो नेमिनोऽभवत् । तथा चतुर्विधो धर्मोऽप्यभवद्बुद्धिमांस्ततः ॥ २९६ ॥
 मगवानपि सस्याप्य स्व तीर्थं पावन नृणाम् । विजहार महीपीठे कुर्वाणो देशनागिरम् ॥ २९७ ॥
 वासवाग्राश्च विष्वाद्याः स्थान जग्मुर्नैज निजम् । स्वामितीर्थस्य गोमेधो यक्षोऽधिष्ठायकोऽभवत् ॥ २९८ ॥
 श्यामलास्यो नृयानश्च षट्शुजोऽर्जितविक्रमः । वीजपूरपर्युचक्रधारी दक्षिणदोह्वये ॥ २९९ ॥
 वभ्रुं शूल च शक्ति च घत्ते वामे च दोह्वये । तत्तीर्थजन्मा स्वर्णाभा कुष्माण्डी सिंहवाहना ॥ ३०० ॥
 तदीयशासनाऽधिष्ठायिका देव्यभवच्च सा । चूतलुम्बीपाशधारिसन्वयेतरभुजद्वया ॥ ३०१ ॥
 पुत्राङ्कुशधरा वामदोर्युगे कामरूपश्रुत् । अम्बिकेत्यपरं नाम विभ्रती भक्तिभाक्श्रुत् ॥ ३०२ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-

लब्धप्रतिष्ठावरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीविष्णुपुत्रचरिते ललितं चकार,

सर्गोऽत्र सूर्यमित एष इयाय पूर्तिम् ॥ ३०३ ॥

इति श्रीप्रद्युम्नचरिते महाकाव्ये श्रीनेमिजिनविवाहवर्णन-दीक्षाग्रहण-केवलोत्पत्ति-तीर्थस्थापनवर्णनो नाम

द्वादशः सर्गः सम्पूर्णः ॥

त्रयोदशः सर्गः ।

श्रीमद्युग-

॥ २०६ ॥

अथ पाण्डुसुताः पञ्च प्राप्तस्वेच्छाविलासिनः । हस्तिनागपुरे गत्वा भुञ्जते राज्यमुत्तमम् ॥ १ ॥
स्वस्वारकमासाद्य द्रौपद्या सह रेभिरै । स्थाने स्थाने च चैत्यानि कारयन्ति स्म भविततः ॥ २ ॥
जिनपूजारता नित्यं साधुसेवनतत्पराः । सत्रागाराणि कुर्वन्तो ददाना दानमुत्तमम् ॥ ३ ॥
गतं कालं न जानन्ति न्यायधर्मैकवेदिनः । गुरुपास्ति प्रकुर्वाणाः शस्त्र-शास्त्रविचक्षणाः ॥ ४ ॥
अन्यदा द्रौपदीगेहे नारदो मुनिराययौ । मिथ्यादृष्टिरयमिति तथा नैव प्रमाणितः ॥ ५ ॥
निर्ययौ विब्रुवन् रोषात् सन्नतः कालकान्तिभृत् । साक्षाद्विरिव कुद्धो नारदः कलिकौटुकी ॥ ६ ॥
इयं मानवती जाता पतीन् प्राप्याऽथ पाण्डवान् । नोत्तस्थौ न च नम्राऽभूदागतं प्रेक्ष्य मामपि ॥ ७ ॥
सङ्कटे पातयाम्येनां तादृशेऽहं महामतिः । यथेयं मदवज्ञानफलं भुङ्क्ष्वेते चिरादपि ॥ ८ ॥
परं न कोऽपि भरते ह्यस्या अर्थी भवेत् किल । यदस्याः स्वजनः कृष्णः पाण्डवाः पतयोऽपि च ॥ ९ ॥
विमृश्येति चिरं चित्ते सोऽमर्षणशिरोमणिः । जगाम धातकीखण्डं परेऽब्धिं प्रातिकूल्यभाक् ॥ १० ॥
कपिलेति नाम विष्णुस्तत्र चम्पापुरीपतेः । सेवकः पद्मनृपतिः ह्रीलम्पटशिरोमणिः ॥ ११ ॥

॥ २०६ ॥

पुण्यामरकङ्कायां मानवत्सु धुरि स्थितः । अस्ति त्रस्तसमस्वारिः पार्थिवो रूपसर्गभाक् ॥ १२ ॥
 इतस्य पार्श्वे ययौ देवऋषिरभ्यार्ययौ च सः । प्रणिपातादिसत्कारमकरोत्तस्य भूरिशः ॥ १३ ॥
 हस्ते गृहीत्वा शुद्धान्तगोहं तं च निनाय सः । स्वाः स्त्रीस्तं दर्शयामास रूपातिशयशालिनीः ॥ १४ ॥
 हस्ते गृहीत्वा शुद्धान्तमीदृश हि जगत्त्रये । इत्युचानं वृष स्मित्वा नारदो मुनिरब्रवीत् ॥ १५ ॥
 ह्यने ! काप्यस्ति शुद्धान्तस्याऽहं कृतिर्न वा । यदेता एव दृष्ट्वा त्वं मोदसे लभसे स्मयम् ॥ १६ ॥
 अहो ! ते कूपमण्डूककल्पस्याऽहं कृतिर्न वा । यदेता एव दृष्ट्वा त्वं मोदसे लभसे स्मयम् ॥ १६ ॥
 जम्बूद्वीपस्य भरते दक्षिणे हस्तिनापुरे । पाण्डवाः पञ्च योद्धारः सन्ति तत्र महर्षयः ॥ १७ ॥
 तेषां भार्या द्रौपदीति नाम्ना स्त्रीरल्लभुत्तमम् । न दृष्ट्वा तत्त्वया दृष्टं किमस्मि स्मयसे च किम् ? ॥ १८ ॥
 पादाङ्गुष्ठोपमानं हि तस्या नैव लभेत यत् । एतासां तव नारीणां मुख किं स्मयसे हि तत् ? ॥ १९ ॥
 इति राग समुत्पाद्य द्रौपद्यां रङ्गकृन्मुनिः । माञ्जिष्टरागवचीत्र यथास्थानं मुदा ययौ ॥ २० ॥
 पद्मनाभोऽथ तां लिप्सुखपायान् चिन्तयन् बहून् । तत्कार्यसाधकं देवं सस्माराऽधोनिवासिनम् ॥ २१ ॥
 तपसाऽऽराधयामास मित्रं पूर्वभवस्य तम् । सोऽप्याजगाम निर्व्याजेप्रस्थेमानमावहन् ॥ २२ ॥
 प्रत्यक्षतस्तमूचेऽथ कार्यं मधोग्यमादिश । तमूचे पद्मनाभस्तु कृष्णामत्र समानय ॥ २३ ॥

स ऊचे मेदृशं वादीर्यत् सा स्त्रीरत्नमेव न । सतीरत्नमपि ख्याता तत्त्वं मा क्लेशभाग् भव ॥ २४ ॥
 तथाऽपि स्मरभूताऽत्तः स ऊचे वार्तयाऽनया । तव किं किं तु तामत्राऽऽनयस्वाऽन्यच्च मा वद ॥ २५ ॥
 ततः स्वर्गपूरं गत्वा हस्तिनापुरनामकम् । अपहृत्य स पाञ्चालीं क्षणात् पद्माय चोऽऽर्पयत् ॥ २६ ॥
 प्रबुद्धा द्रौपदी तत्र पश्यन्ती न निजां स्थितिम् । चिन्तयामास मनसा किं स्वप्नो वेन्द्रजालकम् ? ॥ २७ ॥
 विभ्यन्मृगीदृशं तां चागत्य पद्मोऽब्रवीदिति । मा भैषीः सुभ्रु ! मयका नीताऽसि त्वं त्वदर्थिना ॥ २८ ॥
 अयं हि धातकीखण्डो नाम द्वीपो द्वितीयकः । कपिलो वांसुदेवोऽत्र पद्मोऽहं तस्य सेवकः ॥ २९ ॥
 पुरीयममरकङ्का द्वितीयेवाऽमरावती । इदं देवि ! ममोद्यानं समृद्ध्या नन्दनातिगम् ॥ ३० ॥
 सुनिःस्रतनामाऽस्ति द्वाविंशोऽर्हन् सुरार्चितः । रमस्व तन्मया साद्धं कुर्वती धर्ममार्हतम् ॥ ३१ ॥
 त्वद्रूपसंपदं श्रुत्वा विश्वस्त्रैणातिगां मया । सुरेण पूर्वमित्रेणाऽऽनीताऽसि मा भयं कृथाः ॥ ३२ ॥
 अहं दासोऽस्मि ते देवि ! दास्यः सन्ति मम स्त्रियः । अम्रुः सर्वा अपि स्वाम्यं तत्त्वं कुरु चिरं मयि ॥ ३३ ॥
 पञ्चभिः पाण्डवैर्मूर्खैर्जानेऽहं त्वं कदर्थिता । एकः परं पतिर्भव्यो वनितायाः क्षित्तरपि ॥ ३४ ॥
 त्वं मदैकपतिर्भूत्वा सुदुःखं भोगांश्चिरं मया । विमर्शं मा कृथा देवि ! कामो न क्षमते मनाक् ॥ ३५ ॥

श्रुत्वैतत् कर्णकटुकं वचः पद्मस्य पाण्डवी । अचिन्तयद् ध्रुवं जातं व्यसनं पूर्वकर्मतः ॥ ३६ ॥
 आगते व्यसने श्रेयान् कालक्षेपोऽयमर्हति । कालक्षेपमतः कुर्वे पश्चाद्भव्यं भविष्यति ॥ ३७ ॥
 अथोत्पन्नमतिः कृष्णा तमुवाच महामतिः । नाऽयं कुलवधूयो यदन्यं भोक्तुमिच्छति ॥ ३८ ॥
 तथाऽपि यदि मासान्तः शुद्धये मम नैष्यति । काश्चित् स्वजनवर्गस्तत्त्वदीयाऽस्म्येव नान्यथा ॥ ३९ ॥
 मया सह बलात्कारं करिष्यस्यधुना यदि । तन्मनां मां हि मन्यस्व तर्हि तं मयि मा कृथाः ॥ ४० ॥
 पद्मोऽपि चिन्तयामास शीघ्रं गन्ता द्विपक्षकः । अनन्तरं ममाऽस्त्येषा मासात्तर्हि बलेन किम् ? ॥ ४१ ॥
 क आयास्यति तीर्त्वाऽत्र द्विलक्षयोजनप्रमम् । समुद्रं लवणं नाम विमृश्येति स्वचेतसा ? ॥ ४२ ॥
 ओमिति प्रतिपेदानो गतवान् पर्षदं निजाम् । मासान्तर्यदि नागन्ता शुद्धये मम कश्चन ॥ ४३ ॥
 नैव भोक्ष्ये तदा श्रेयो ममाऽस्तु मरणं ध्रुवम् । इति प्रतिज्ञामाधाय स्थिता तत्र तपस्विनी ॥ ४४ ॥
 जपन्ती पाण्डवान् पञ्च तथैव परमेष्ठिनः । आचामाम्बलानि दधती कृष्णा व्रतमपालयत् ॥ ४५ ॥
 अथ प्रभाते पञ्चाऽपि पाण्डवाः शयनीयकम् । द्रौपद्या रिक्तकं द्रष्ट्वा कं गतेति व्यचिन्तयन् ॥ ४६ ॥
 अथ शुद्धिं न ते प्राशुश्चिन्ताकुलितचेतसः । पुरे परिसरे चाऽपि वने क्रीडागिरावपि ॥ ४७ ॥
 तदा स्वा मातर प्रेष्य कृष्णाय तद् व्यजिज्ञपन् । सोऽपि शुद्धिपरो जातः परं नैवाऽऽप तां क्वचित् ॥ ४८ ॥
 विलक्षवदनो भूत्वा यावत्तस्यौ स्वपर्यदि । तावत् कलिप्रियस्तत्राऽऽययौ सान्वर्थनामभृत् ॥ ४९ ॥

कृष्णादिकृतसन्मानो दत्तासन उपाविशत् । पृच्छति स्मैष जानानोऽप्यजानान इव ध्रुवम् ॥ ५० ॥
 व्यापादिते जरासन्धे भरताद्ध्रुजस्तव । का चिन्ता पुनरुत्पन्ना दृश्यसे येन दुःखितः ॥ ५१ ॥
 उवाच कृष्णो देवर्षे ! दृष्ट्वा क्वचन नीदृति । द्रौपदी भ्रमता स्वैरं पाण्डवानां वधूवरा ॥ ५२ ॥
 तदोवाच स देवर्षिः स्मितस्तवकिताधरः । पारोन्धि घातकीखण्डेऽमरकङ्कापुरीमगाम् ॥ ५३ ॥
 पद्मस्य तत्र नृपतेर्गृहोद्याने मनोरमे । पाञ्चालीमहमद्राक्षं पाञ्चालीमिव निश्चलाम् ॥ ५४ ॥
 इति वार्त्ताङ्करं दत्त्वा स चोड्डीय ययौ क्वचित् । कृष्णेन ज्ञातमेतस्यैतत्कृत्यं वर्तते ध्रुवम् ॥ ५५ ॥
 कृष्णः प्रमुदितो भूत्वाऽज्ञापयत् पाण्डवान् प्रति । कुन्तीमुखेन तत् सर्वं विज्ञौ यन्न प्रमादिनः ॥ ५६ ॥
 पाण्डवैः कृतसङ्केतः प्रचवाल ससैन्यकः । जगाम मागधं तीर्थं प्राच्यनीराधिरोधसि ॥ ५७ ॥
 लवणं नीरार्धिं द्रष्ट्वा पाण्डवाः कृष्णमूर्चिरे । असावन्धिः कथं गम्यस्त्वया बलवताऽपि हि ? ॥ ५८ ॥
 स ऊचे तिष्ठताऽत्रैव यूयं यावदपानिधेः । अधिष्ठातृसुरं स्वस्थः सुस्थितं वशतां नये ॥ ५९ ॥
 इत्युक्त्वा तपसा कृष्णोऽष्टमेनाऽब्रह्मवर्जकः । देवमाराधयामास सुस्थितं ध्यानमुस्थितः ॥ ६० ॥
 आविर्भूय सुरोऽवोचन्मद्योग्यं कार्यमादिश । उवाच कृष्णो यास्यामि घातकीखण्डभारते ॥ ६१ ॥

पुर्यामपरकङ्कशायमानेहं नित्ययौवनम् । पद्मनाभहृता सद्यस्तत्त्वं-कुरु सहायताम् ॥ ६२ ॥
 एवाच सुस्थितो देवः कृष्ण प्रति स्मित स्रजन् । कः प्रयासः कुठारस्य काशकृत्तनरुर्मणि ॥ ६३ ॥
 तिष्ठन्तु यूयमत्रैव तामानेष्यामि संमति । सुरैरेवाऽपिता तस्य भजता मैत्र्यमञ्जुतम् ॥ ६४ ॥
 तथैवाऽह समानेष्ये गन्तुं तत्र सृतं कुरु । उवाच कृष्णञ्छलकृत्र भवामि कदाप्यहम् ॥ ६५ ॥
 तेन छलपरेणाऽह छलितोऽस्मि न तादृशः । अस्म्यह तेन गत्वा त विजित्य समराङ्गणे ॥ ६६ ॥
 आनेष्यामि ध्रुवं कृष्णाभितं श्रेयस्करं मम । एतद्-यशः स्थिरस्थायि शास्त्रे मम भविष्यति ॥ ६७ ॥
 ततश्च पद्मथानन्तः समुद्रमार्गदानतः । मासान् कुरु सुराधीश । कृतेऽस्मिन्-सकलं कृतम् ॥ ६८ ॥
 सुस्थितोऽपि तथा चक्रे-क्षणद् मानससाधनः । सपाण्डवो-विष्णुरपि ययौ पद्मपुरीं ततः ॥ ६९ ॥
 वसन्ति स्म तदुद्याने पडपि स्मयपर्वताः । मुदिता भोजनं चक्रुर्भोज्यैर्विविधभङ्गिभिः ॥ ७० ॥
 कुष्णो लेखं समर्प्याऽथ प्रेपीदारुक्सारथिम् । ययौ स त्वरितं तत्र स्वाम्याज्ञा हि वलीयसी-॥ ७१ ॥
 पादपीठं समाक्रम्य पादेन स तरस्विना । प्रसात्रेणाऽर्पयच्छेवं मुखतथाऽब्रवीदिति ॥ ७२ ॥
 आनीताऽस्ति प्रिया पाप ! पाण्डवानां दुरात्मना । द्रौपदी विभ्रती नाम सतीव्रतमहायना-॥ ७३ ॥
 तस्याः कृते समायाता वासुदेवेन ते सह । तां समर्पय मार्गेण ऋजुना जीवितप्रिय ! ॥ ७४ ॥

न चेद्भव त्वं युद्धाय सज्जो मृत्युविलोकित ! । तांश्च षडपि जानीहि सर्वेभ्योऽपि महाबलान् ॥ ७५ ॥
 भाले मृकुटिमारांष्य पद्मोऽवादीन्महाबलः । अरे के पाण्डवाः सन्ति किं मदीयाऽध्वपालकाः ॥ ७६ ॥
 अरे कोऽस्ति स कृष्णस्ते कृष्णः खड्गोऽस्ति मत्करे । कृष्णात्कृष्णं हनिष्यामि सुखं मोक्षयामि पाण्डवीम् ॥ ७७ ॥
 दूतोऽस्ति तद्वध्योऽस्ति जीवन् गच्छ ततोऽधुना । इत्युक्त्वाऽदापयत् तस्य भृत्यैः स गलहस्तकान् ॥ ७८ ॥
 इत्थं तिरस्कृतस्तेनाऽऽगत्याऽऽख्यत् तस्य चेष्टितम् । पाण्डवैः सह कृष्णाय दारुकः कोपकम्पवान् ॥ ७९ ॥
 विमर्शं कुर्वते यावत् पाण्डवैः सह दैत्यहा । तावत् पद्मः पद्मसंख्यैः सैन्यैः सह समाययौ ॥ ८० ॥
 दृष्ट्वा तं पद्ममायातं जगदिति हरिर्हसन् । पद्मेन भूभुजा सार्धं युध्यध्वं यात पाण्डवाः ॥ ८१ ॥
 तिष्ठताऽत्र न चेद् यूयमहमेको निहन्मि तम् । जगदुः पाण्डवाः कृष्णमस्मद्दुद्धं विलोकय ॥ ८२ ॥
 योत्स्यामहे वयं तेन त्वयि सभ्ये विलोकिनि । गच्छन्तः पाण्डवाः प्रोचू राजा पद्मोऽद्य वा वयम् ॥ ८३ ॥
 कृतप्रतिज्ञाः पश्चेति पाण्डवा अभ्यषेयन् । पद्मसैन्यैर्मिलन्ति स्म युध्यन्ते स्म च गर्विताः ॥ ८४ ॥
 बलवत्पद्मसामन्तैर्युध्यमानाः शराशरि । खड्गाखड्गि चिरं कृत्वा बलवन्तोऽपि हारिताः ॥ ८५ ॥
 नश्यन्त आगताश्चक्रुः शरणं ते जनार्दनम् । रक्ष रक्षति जल्पन्तः कृष्णपार्श्वे उपाविशन् ॥ ८६ ॥
 कृष्णोऽथोचे मया ज्ञातं भोः ! पाण्डुतनया यदा । गच्छन्तः प्रथमं पोचू राजा पद्म इति ह्रुतम् ॥ ८७ ॥
 पराभूताः किलैष्यन्ति वचनच्छलिता अमी । अथ तिष्ठन्तु पश्यन्तु मद्गलं रथरक्षिणः ॥ ८८ ॥

राजाऽहमेव नैवायं पद्मो मे दासकर्मकृत् । इति द्रुवाणः संनह्य चचाल चलिताचलः ॥ ८९ ॥
 पाञ्चजन्यं महानादं दध्मौ शङ्खं महावलः । बलत्रिभागः पद्मस्याऽद्रुत् नानाऽसहस्ततः ॥ ९० ॥
 शार्ङ्गं शार्ङ्गी करे कृत्वा ज्यारूढमकरोत् पुनः । दङ्कारशब्दान् अकरोद् दिशो बधिरयन् समाः ॥ ९१ ॥
 तेभ्योऽपि च तृतीयोऽशोऽनशत् तस्य बलस्य हि । वातादिव तुपराशिविहोरिव रसाधिराद् ॥ ९२ ॥
 कृष्णाऽग्रे स्यातुमसहः सन् पद्मः स्वां पुरीं ययौ । पुनः पत्युर्नवोढेव गृहं पित्र्य रताऽसहा ॥ ९३ ॥
 बलविभागशेषोऽथ पद्मः स्यातुमनीश्वरः । लोहाग्लसनायानि पिदधौ गोपुराणि तत् ॥ ९४ ॥
 क्रोधाऽग्निना ज्वलन् कृष्णो दन्तैरोष्ठं दशन्-दृवन् । उत्तार रथात् सद्योऽथावत् पदातिरेव सः ॥ ९५ ॥
 नरसिंहवपुर्जशे समुद्रघातेन तत्क्षणम् । व्यात्ताननश्चतुर्दन्त्रो भूरिभीरुभयकरः ॥ ९६ ॥
 प्राकारं पादघातेन चूर्णयामास सोऽखिलम् । जीर्णानीव हि वासांसि कपाटान् खण्डशोऽकरोत् ॥ ९७ ॥
 बभञ्ज पादघातेन महान्त्यपि गृहाणि सः । क रे ! पद्म ! क रे पद्म ! इत्युवाच मुहुर्मुहुः ॥ ९८ ॥
 अन्तः प्रविश्य प्रययौ पद्मसौध बलादपि । स किं कर्तव्यतामृद्धो द्रौपद्याः शरण गतः ॥ ९९ ॥
 रत्न रक्षते तां प्रोचे दास मां शरणागतम् । कुपिते नरसिंहेऽस्मिन् जीवन्नपि मृतोऽस्मि यत् ॥ १०० ॥
 द्रौपद्युचे गृहाण त्व स्त्रीवेपं मां पुरस्कर । पादयोः पत कृष्णस्य यद्यसि त्वं जिजीविषुः ॥ १०१ ॥
 स्त्रीवेपं समुपादाय द्रौपदीं स पुरोऽकरोत् । कम्पमानवपुर्बाहं ननाम हरये भृशम् ॥ १०२ ॥

या भैषीः पद्मनाभि त्वं मत्तः स्त्रीणां भयं न हि । बाला-ड्वला-शस्त्रमुचो ध्नन्ति किं वीरसूनवः ? ॥ १०३ ॥
 याहि याहि निजं राज्यं शुद्धश्वेदकं कर्म मा कृथाः । पुनस्त्वामिति तं प्रोच्य विससर्ज पुरीं निजाम् ॥ १०४ ॥
 द्रौपदीमर्षयासास पाण्डवानां बलानुजः । रथाख्यः प्रतस्थेऽथ पाण्डवैः सह सत्वरम् ॥ १०५ ॥
 चम्पापुर्यां तदा तत्रोद्यानेऽर्हन् समवासरत् । कपिलो वासुदेवस्तं वन्दनाय समाययौ ॥ १०६ ॥
 शृण्वानोऽस्ति सभासीनो देशनाममृतस्रवाम् । कृष्णशङ्खध्वनिस्तत्र प्रससार महाबलः ॥ १०७ ॥
 पाञ्चजन्यध्वनिं श्रुत्वा विष्णुर्व्याकुलमानसः । पृच्छति स्म प्रभुं कस्य ध्वनिः शङ्खो विजृम्भते ॥ १०८ ॥
 मुनिसुव्रततीर्थशः प्रोचे वृत्तान्तमादितः । द्रौपदी-पद्म-कृष्णानां पाण्डवानां च विस्तरात् ॥ १०९ ॥
 कपिलः प्रोचिवान् स्वामिन् ! पूजयामि गृहाऽऽगतम् । विष्णुमभ्यागतं प्रोचे भगवानपि तं प्रति ॥ ११० ॥
 आगच्छेत् कर्हिचिद् विष्णुः कार्याय महते परम् । द्वौ विष्णू मिलतो नैव मिथो निश्चय एष हि ॥ १११ ॥
 इत्युक्तोऽपि समुत्तस्थौ विष्णुरुत्सुकमानसः । सिद्ध्यसिद्धी न जानन्ति कार्यस्योत्कण्ठला यतः ॥ ११२ ॥
 समागत्य तटेऽम्भोधेः मध्येऽम्बुधि ददर्श च । रथध्वजान् महावातपेरितान् रुचिरच्छवीन् ॥ ११३ ॥
 शङ्खमापूर्य बलतो ज्ञापयामासिवानिति । मिलित्वाऽऽद्यान्तु भोः पूज्याः ! पूजयाम्यतिथीन् यतः ॥ ११४ ॥
 बलध्वं त्वरितं तेन कृष्णोऽप्यज्ञापयत्ततः । पाञ्चजन्याऽब्जनादेन गृहागमनसत्वरः ॥ ११५ ॥

मध्येऽन्वि दूरमायाता गृह्यायोत्सु रुमानसाः । विळम्बं क्षमते नैव वचसा पूजितास्त्वया ॥ ११६ ॥
 ततो न वाचमन्नाऽर्थं श्रुतेति ध्वनिमुद्धतम् । रुपिलो ववले विष्णुः ययौ रुक्मापुरीं प्रति ॥ ११७ ॥
 तर्जयामासिवान् पद्मं रे दुरात्मन् ! कृतं त्वया । परस्त्रीहरण पापं लोकरुद्वयविधातकम् ॥ ११८ ॥
 इति सन्तर्ज्यं वचसा देशाटनमदाद्भरिः । पद्माय स्थापयामास राज्ये तत्सुतमादिमम् ॥ ११९ ॥
 हृण्णोऽप्यम्युधिमृत्तीर्यं मोचिवान् पाण्डवानिति । अहं सुस्थितमापृच्छ्याऽऽगमिष्यामि कृतत्वरम् ॥ १२० ॥
 तावन् त्रिश्रोतंग यूयमतीत मदनुज्ञया । ततस्ते ग्राहनारूढा गद्गापरतटं ययुः ॥ १२१ ॥
 सिद्धकार्या मुदं प्राप्ताः ततस्तेऽथ मिथोऽवदन् । स्थाप्यतां नाचमत्रैवाऽऽलोकयते स्थाम-शार्ङ्गिणः ॥ १२२ ॥
 विना नावं कथं गङ्गामुत्तरिष्यति बाहुतः । नावं सद्भोष्य तत्तस्युः निलीय-तटिनीतटे ॥ १२३ ॥
 अयं सुस्थितमापृच्छ्य कृतकृत्यो जनार्दनः । सरिद्द्वरातटे तिष्ठन् नावं नैव ददर्श सः ॥ १२४ ॥
 दोल्यैकेन हि सहय गृहीत्वा स्पन्दन निजम् । अन्येन दोर्णेण सरितः मवाहं तरति-स सः ॥ १२५ ॥
 मध्येप्रवाहं गङ्गायाः श्रान्तस्सन्नित्याचिन्तयत् । अहो ! पाण्डुमुता एते मत्तोऽपि बलिनः किमु ॥ १२६ ॥
 विनाऽपि नाचमुत्तीर्णा गङ्गां भुजबलादहो ? । अथ त्रिपथगा देवी दृष्ट्वा श्रान्तं तलं ददौ ॥ १२७ ॥
 तावत् क्षणं च त्रिश्रम्य गङ्गामुत्तरति स्म सः । पप्रच्छ पाण्डवान् कृष्णो गङ्गोत्तीर्णा कथं न्विति ? ॥ १२८ ॥

हसन्तः प्रोचिरे ते च नावाऽस्माभिरिति प्रभो ! । प्रोचेऽजंः प्रेषिता किं नो नौरैषा धारिता कथम् ? ॥ १२९ ॥
 बलं परीक्षितुं स्वामिन् ! तवेति प्रेषिता न हि । कृष्णो गाढरूपा रक्तलोचनः प्रोचिवानिति ॥ १३० ॥
 अहो ! बलं नहि ज्ञातं पद्मनाभजयेऽपि किम् । समुद्रोत्तरणेनाऽपि ज्ञाप्यते स्थाम साम्प्रतम् ॥ १३१ ॥
 ब्रुवन्निति ललौ हस्ते लोहदण्डं रूषाऽरुणः । चूर्णयामास पञ्चाऽपि रथास्तेन क्षणादपि ॥ १३२ ॥
 न स्थातव्यं मदीयायां भूमाविति समादिशत् । वासयामास च पुरं तत्रैव रथमर्दनम् ॥ १३३ ॥
 स्वेन सैन्येन संभूय दुन्दुभिध्वानपूर्वकम् । भूपदत्तोपदां गृह्णन् द्धारिकापुरम् ॥ १३४ ॥
 कुन्त्यप्यूचेऽथ तान् पुत्रान् यूयमेवाऽपराधिनः । अप्रस्तावे कृतं हास्यं पश्चात्तापाय यद् भवेत् ॥ १३५ ॥
 कृतं युष्माभिरैवैतदनौचित्यं महत्तरम् । कृष्णेन स्वामिना सार्द्धं तत् प्रसौद्यो मयाऽधुना ॥ १३६ ॥
 इत्युक्त्वा प्रययौ कुन्ती द्वारिकायां रथस्थिता । कृष्णोऽभिमुखयानेन पुरीं प्रवेशयन्निजाम् ॥ १३७ ॥
 भोजनादिक्रियां कृत्वा स्वस्थीभूय पृथाऽवदत् । त्वया निर्वासिताः पुत्राः क्व यान्तु स्थानविह्वलाः ॥ १३८ ॥
 भरतार्द्धमशेषं तु त्वयैवाऽस्ति वंशीकृतम् । स्थानमर्षय किञ्चित्तद्यत्र तिष्ठन्ति सूनवः ॥ १३९ ॥
 उवाच कृष्णो प्राच्यब्धेः तटे यान्तु नवां पुरम् । संस्थाप्य मथुरां पाण्डुपूर्वां तत्र वसन्तु ते ॥ १४० ॥
 पृथीऽऽगत्य स्वसूनुभ्य आचख्यौ कृष्णशासनम् । ते चक्रुस्तत्तथैवाऽऽशु स्वाम्याज्ञा यद् बलीयसी ॥ १४१ ॥

इस्तिनापुरराज्यं तु ददौ जामेयसूत्रवे । अभिमन्युतनुजाय सोऽपि राज्यमपालयत् ॥ १४२ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धसिन्धु-

लब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललितं चकार,

सर्गस्त्रयोदश इतीह जगाम पूतिम् ॥ १४३ ॥

इति श्रीमद्युग्मचरिते महानाव्ये द्रौपदीहरण-श्रीकृष्ण-पाण्डवाऽमरकङ्कागमन-द्रौपदासमानयन-पाण्डवेदेशाटन-प्रदान-
द्वारिकासमागमनवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः सम्पूर्णः ॥

चतुर्दशः सर्गः

अथ नेमिर्विहारेण पावयन् पृथिवीतलम् । भास्वानिव गोसहस्रैः ययौ भदिलपूर्वाम् ॥ १ ॥
 व्यवहारिशिरोरत्नं नागस्तत्र धनीश्वरः । प्रिया च सुलसा नाम्नी नाऽलसा धर्मकर्मणि ॥ २ ॥
 तयोरसन् क्रमात् पुत्राः षडनुत्तरसम्पदः । द्वात्रिंशत् महेश्यानां कन्यास्तेऽथ विवाहिताः ॥ ३ ॥
 द्वात्रिंशद्भूमिकाऽस्वासे भुञ्जन्ति स्म यथासुखम् । भोगंस्ताभिश्चिरं देवा देवीभिरिव मोहिताः ॥ ४ ॥
 तेऽथ नेमिगिरं श्रुत्वा प्रव्रज्यां जगृहुर्मुदा । द्वादशाङ्गधरा जाताः क्रमात् सद्गुरुस्तेवया ॥ ५ ॥
 तान् प्रव्राज्य जिनो नेमिः द्वारिकापुरमाययौ । सहस्राऽऽश्रवणे तत्रोद्याने च समवासरत् ॥ ६ ॥
 षट् च ते सुलसापुत्राः सततं षष्ठकारिणः । त्रिधा युगलितो जाता भिक्षायै प्राविशन् पुरम् ॥ ७ ॥
 तत्रानीकयशोऽनन्तसेनौ आमररोचिषौ । देवकीगृहमायातौ कृष्णावेवाऽपरौ किमु ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वा ममुदितोत्तस्थौ दानायाऽद्भुतवीरसुः । तौ प्रत्यलाभयद् भक्त्या मोदकैः सिंहकेशरैः ॥ ९ ॥
 धर्मलाभाऽऽशिषं दत्त्वा निवृत्तौ तौ मुनीश्वरौ । अजितसेन-निहतशत्रू अथ समागतौ ॥ १० ॥

भक्त्या तावपि वन्दित्वा जलवर्नम्बुदत्त्विपौ । सा प्रत्यलाभयत् प्रेम्णा निवृत्तौ तावपि द्रुतम् ॥ ११ ॥
 ततो देवयशा नाम्ना शत्रुसेनस्तथाऽपरः । समागतौ नतौ भक्त्या मोदकैस्तोपितौ तथा ॥ १२ ॥
 कृताञ्जलिरपृच्छच्च भूयो भूयोऽपि मद्गृहे । दिग्मोहतः किमायाती युवां पारणहेतवे ॥ १३ ॥
 यद्वा ममैव मोहोऽयं जातः सदृशदर्शनात् । अथवा द्वारिकापुर्यां स्वर्गपुर्यामिवद्धितः ॥ १४ ॥
 लभन्ते भक्त-पानादि साधवो नैव किं प्रभो ! । इति संशयदोलायां चित्तवालोऽतिखिलति ॥ १५ ॥
 ऊचतुस्तौ मुनी तां च न दिग्मोहोऽस्ति नः शुभे ! । किन्तु तैवैव मोहोऽयमस्मास्वतिसधर्मिषु ॥ १६ ॥
 वय पद् भदिलपुरवास्तव्याः सोदरा अपि । सुलसानागयोः पुत्राः प्रेमपात्रं परस्परम् ॥ १७ ॥
 तत्राऽऽगतप्रभोः पार्श्वे धर्मं श्रुत्वा किलाऽऽर्हत्तम् । पर वैराग्यमापन्नाः तपस्यां ग्राहितास्ततः ॥ १८ ॥
 ततोऽथ प्रभुणा सार्द्धमिहाऽऽयाता मनस्विनि ! । पृष्ठपारणके चाऽऽज्ञां प्राप्य पुर्यां समागताः ॥ १९ ॥
 त्रिभिर्गुणलकैर्भूत्वा पदपि भ्रातरो वयम् । एवं चरामो भिक्षार्थं भिक्षा तु सुलभाऽस्ति हि ॥ २० ॥
 दध्याविति हरेर्माता मुनिबाक्यप्रमोदिता । कृष्णस्य सदृशा एते कथं सन्ति प्रमोददाः ॥ २१ ॥
 सदृशानि भवन्त्येवं फलान्यपि तरोर्न हि । तत् किं मम सुता नाऽमी भवन्ति हरिसोदराः ॥ २२ ॥
 अतिमुक्तमुनिः प्राह पूर्वं मां प्रति तथ्यवाक् । भविष्यसि महाभागे ! जीवदृष्टसुतप्रसूः ॥ २३ ॥

न मिथ्यावचनं तस्य भवति स्म महामुनेः । आः ! किं नेमिजिनाऽधीशे सति सन्देहसङ्करः ॥ २४ ॥
 गत्वा पृच्छामि तान् नेमिं संशयाऽऽलितमोरविम् । इति ध्यात्वा च समवसरणे सा समाययौ ॥ २५ ॥
 भावं विज्ञाय देवक्याः श्रीमान् नेमिर्वाच च । तवाऽमून् पद्भुतान् पश्य हर्षं प्राप्नुहि देवकि ! ॥ २६ ॥
 सुलसार्थे ददौ तुष्टो नैगमेषीसुरोऽर्चितः । निन्दूभावजुषे तस्यै त्वया जातान् क्रमादमून् ॥ २७ ॥
 मृतगर्भास्तया जातान् पार्श्वे ते मुञ्चति स्म सः । कंसोऽवधीन्मुग्धबुद्धिः मुधा गर्वकदर्थितः ॥ २८ ॥
 तत् श्रुत्वा देवकी हर्षाद् गत्वाऽवन्दत तान् भृशम् । शुवं प्रसूतवधाराभिः सिषेच स्तिमिता स्थिता ॥ २९ ॥
 तान् पश्यन्ती क्षणाद्ध्यौ देवकी निजचेतसि । सप्त जाता मम पुत्राः परं नैकोऽपि लालितः ॥ ३० ॥
 मा मा मा मेति कुर्वन्तोत्सङ्गे नैवोपवेशितः । गर्भभावभवं दुःखं सोढं हि मयका भृशम् ॥ ३१ ॥
 तदहं मन्दभाग्याऽस्मि निन्दन्तीमिति तीर्थकृत् । सुधासोदरया वाचोवाच वाणीबृहस्पतिः ॥ ३२ ॥
 देवि ! मा ताम्य कर्म स्वं कृतं पूर्वभवे त्वया । स्मर यत् सप्तरत्नानि सपत्न्यास्त्वमपाहरः ॥ ३३ ॥
 तस्या गाढं प्रकुर्वत्याः दुःखं रत्नापहारजम् । अपितं त्वयका पश्चाद् रत्नमेकं तु कष्टतः ॥ ३४ ॥
 तेन दुष्कर्मणा प्राप्तं दुःखमेतन्न संशयः । इति श्रुत्वा प्रभोर्वाचं पूर्वं कर्म निनिन्द सा ॥ ३५ ॥
 नत्वा प्रभुं च षट् पुत्रान् मोदमाना गृहं ययौ । पुत्राऽभिलाषिणी जाता दुःखभाक् पुनरन्यदा ॥ ३६ ॥
 प्रभाते चरणौ तन्तुमगाद्विष्णुर्महर्द्धिमान् । पपच्छ दुःखहेतुं तां जगादाऽश्रुविमिश्रदृक् ॥ ३७ ॥

वत्साऽपी भ्रातरः षट् ते पुरे भद्विलसंश्रुते । सुलसा-नागयोर्धाम्नि वर्द्धन्ते स्म ममाऽऽत्मजाः ॥ ३८ ॥
 त्वं चाऽपि गोकुले नन्दगृहेऽवर्द्धिष्ठ गोपितः । न मया लालितस्तेन पुत्र एकोऽपि वः सताम् ॥ ३९ ॥
 तेनैकमहमिच्छामि पुलं क्रीडनकौतुकात् । चुम्बन्ती जिह्वया वत्स धन्या सा सौरभेय्यपि ॥ ४० ॥
 भाग्यधाम जगौ विष्णुः मातः ! मा ताम्य किञ्चन । तथा यतिष्ये त्वरितं भ्रातृलालनकौतुकी ॥ ४१ ॥
 गत्वा पौषधिको भूत्वाऽऽराधयामास ब्रह्मभाक् । देवं वासवसेनान्यं संज्ञया नैगमेपिणम् ॥ ४२ ॥
 उपवासैः त्रिभिरागाद् ज्ञात्वा ज्ञानेन चोचिवान् । वरं वृणुष्व हे मित्र ! पूरयामि त्वेस्सितम् ॥ ४३ ॥
 उवाच कृष्णो देवक्यां भ्रातरं देहि सुन्दरम् । देवोऽवक् सोदरो भावी देवक्या उदरे तव ॥ ४४ ॥
 वयःस्थ एव वैराग्यात् पर स प्रव्रजिष्यति । इत्येवाऽस्तु हरिः प्रोक्तो ययौ देवो यथाऽऽगतम् ॥ ४५ ॥
 कियन्निर्द्वैतैश्चाऽनुस्वर्गात् च्युत्वा सुधाशनः । देवक्याः कुक्षिमायासीन्मराल इव मानसम् ॥ ४६ ॥
 समयेऽभूत् सा देवी माणिक्यमिव कान्तिमत् । पृथ्वीव सूनुमन्युनगुणमाधिविजिता ॥ ४७ ॥
 नाम्ना गजसुकुमालं मूर्त्या कृष्णमिवाऽपरम् । प्रमुदात् पालयामास लालयामास देवकी ॥ ४८ ॥
 अङ्काद्भूतं गृह्यमाणो वसुदेवादिकैर्भृशम् । नेत्रोत्सवाय सर्वेषां द्वितीयाचन्द्रमा इव ॥ ४९ ॥
 आसीत् क्रमाद् वर्द्धमानः पादचङ्क्रमणक्षमः । पितृ-मातृ-सोदराणामिधते स्म मनोरथैः ॥ ५० ॥
 द्रुमस्य पृथ्वीनाथस्य सुतां नाम प्रभावतीम् । उद्यौवनो महाबाहुः कुष्णादेशादुपायत ॥ ५१ ॥

अनिच्छन्नपि कृष्णेन सोमशर्मद्विजन्मनः । सोमां पुत्रीं क्षत्रियाजां महर्द्ध्यां परिणायितः ॥ ५२ ॥
 अन्यदा समवासासर्षदचिरान्नेमितीर्थकृत् । सहस्राश्रवणे चक्रुः सुराः निजनिजोचितम् ॥ ५३ ॥
 कृष्णो महर्द्ध्यां तत्राऽगादनुजेन सहाऽमुना । अश्रौषीद्देशनां सर्वां सुधादेइयां स्वकर्णयोः ॥ ५४ ॥
 चरमो देवकीपुत्रः प्रतिबोधमवाप सः । मातुः भ्रातुः प्राप्य निर्देशं प्रात्रजद् द्रुतम् ॥ ५५ ॥
 सन्ध्यायां स्वामिनं पृष्ट्वा स्मशानं गतवान् मुनिः । कायोत्सर्गधरो भूत्वा नासाऽग्रन्यस्तलोचनः ॥ ५६ ॥
 इन्धनार्थं गतेनाऽथ ददृशे सोमशर्मणा । प्रादुर्भूतकषायाऽग्निः वचोधूमान् वर्षे संः ॥ ५७ ॥
 पाखण्डिन् ! पाप ! पाखण्डचिकीश्वेदीदृशं यदि । मत्पुत्रिका वराकीर्यं बालरण्डेवं किं कृता ॥ ५८ ॥
 एतत् पापफलं प्राप्य याहि त्वं नरकाऽवनौ । इत्युक्त्वा स चितावहिनं घटखण्डेन मुक्तवान् ॥ ५९ ॥
 जाज्वल्यन्नाने तेनाऽऽशु मूर्ध्नि ध्यानाच्चचाल न । कर्माऽष्टाऽपि ज्वलन्ति स्म शुक्लध्यानाऽग्निना क्षणात् ॥ ६० ॥
 निर्दग्धाऽखिलकर्माऽपि निर्दग्धस्वशिरा अपि । अन्तकृत्स्वं मुनिः प्राप्याऽऽससाद् पदमव्ययम् ॥ ६१ ॥
 महत्योत्कण्ठया कृष्णः चचाल सपरिच्छदः । नेमिं च भ्रातरं नन्तु महोत्साहो महाबली ॥ ६२ ॥
 गच्छन् पथि ददर्शकं वृद्धं विप्रं गतश्रियम् । एकामेकां च गृह्णानमिष्टकां मूर्ध्नि भूरिशः ॥ ६३ ॥
 इत्थं कदर्थनापूर्वमेकां गृह्णान इष्टकाम् । इमाः सर्वाः कदा नेतेत्याप्तकारण्यकोऽभवत् ॥ ६४ ॥
 जग्राहेकां स्वयं कृष्णः इष्टकामिष्टकाचयात् । इत्थं सर्वेऽपि राजानः चक्रुश्चाऽशेषपत्तयः ॥ ६५ ॥

मुदितं तं द्विजं कृत्वा सहस्राभ्रवणे ययौ । ननाम परया भक्त्या स्वामिनं नेमिनं हरिः ॥ ६६ ॥
 पमच्छ नेमिं वन्दित्वा स्वामिन् । आता क्व मेऽजुजः । स्वाम्यप्याख्यद् गतो मोक्षमुपसर्गसहः स च ॥ ६७ ॥
 श्रुत्विति प्राप्तवान् मूर्च्छीमनुच्छां कब्धसङ्गकः । विललाप चिरं मोहात् मोहो हि दुरतिक्रमः ॥ ६८ ॥
 स्वाम्याख्यत् कृष्ण ! मा द्वेषं कुरु तद्द्वकोपरि । शीघ्रं शिवगतौ भ्रातुः साहाय्यकृदभूद्यतः ॥ ६९ ॥
 यथा स वृद्धभूदेवः साहाय्यं प्राप्य तावकम् । चिरेण साध्यं गेहस्य कार्यं सद्योऽकरोन्नियम् ॥ ७० ॥
 पमच्छ कृष्णो भूयोऽपि स ज्ञातव्यः कथं मया ? । स्वाम्युचे त्वां विशन्तं यो दृष्ट्वा स्याद् भृशमाकुलः ॥ ७१ ॥
 सञ्जातहृदयक्षोभो म्रियते पापपूरितः । स द्वेषो भ्रातृहन्ता ते कब्धपापफलः स्वयम् ॥ ७२ ॥
 ततो हरिः स्मशानेऽगादकरोदग्निसंस्कृतम् । भ्रातुर्देहस्य तस्याऽऽशु प्राविशच्च पुरीं निजाम् ॥ ७३ ॥
 प्रविशन्तं हरिं दृष्ट्वा सोमोऽभूद् भृशमाकुलः । सञ्जातहृदयस्फोटो ममार नरकं गतः ॥ ७४ ॥
 तथाजातं स तं दृष्ट्वा रज्ज्वा कर्कशया भृशम् । बन्धयित्वा पदे गण्डं श्वपचानां समार्पयत् ॥ ७५ ॥
 पातनाऽऽख्यानपूर्वं ते भ्रामयन्तश्चतुष्पथे । चिक्षिपुः परिखागतें गृध्र-श्वानादिभक्षणम् ॥ ७६ ॥
 तच्छोकजातवैराग्या यवो यदवो ललुः । दीक्षां भवोच्छेदकरिं दशार्हा अपि तत्क्षणम् ॥ ७७ ॥
 वसुदेवं विना सर्वे ललुः दिक्षां जिनान्तिके । शिवादेव्यपि जननी तथाऽन्ये हरिस्तनवः ॥ ७८ ॥
 राजीमती तथाऽन्याश्च यादव्यो यदुनन्दना । कन्योद्वाहेष्वकार्षीच्च प्रत्याख्यानं हरिस्तदा ॥ ७९ ॥

विहाय कनकवतीं रोहिणीं देवकीं तथा । मातरो बल-विष्णोश्च भ्रातरो बहवस्तथा ॥ ८० ॥
 प्रव्रज्य साधनं चक्रुः परलोकस्य तेऽखिलाः । स्थिताया अपि गेहित्वे चिन्तयन्त्या भवस्थितिम् ॥ ८१ ॥
 उत्पेदे कनकवत्याः केवलज्ञानमुज्ज्वलम् । स्वामिना ज्ञापितो देवैः चक्रे च महिमाऽद्भुतः ॥ ८२ ॥
 देवाऽर्पितयतिवेषा प्रव्रज्यां स्वयमाददे । विहिताऽनशनं प्रान्ते मोक्षं कनकवत्यागात् ॥ ८३ ॥
 नैषधी रामपौत्रोऽथ नाम्ना सागरचन्द्रकः । श्रावकत्वेऽपि वैराग्याद् बभूव प्रतिमाधरः ॥ ८४ ॥
 अन्यदोषभ्रमशानं स कायोत्सर्गस्थितोऽभवत् । नभःसेनोऽथ तत्राऽगात् छिद्राऽन्वेषणतत्परः ॥ ८५ ॥
 विजने तं विलोक्याऽथ जगाद स्फुरिताऽधरः । रे पाखण्डिन् ! किमारब्धं पाखण्डफलमाप्नुहि ॥ ८६ ॥
 कमलामेकाहरणपापजन्माऽधुना ध्रुवम् । इत्युक्त्वा स मुमोचाऽग्निं मूर्ध्नि तस्योल्लसत्शिवम् ॥ ८७ ॥
 मूर्धा जज्वाल न पुनः ध्यानं तस्य मनागपि । स्मृतपञ्चनमस्कारः सद्यः स त्रिदिवं ययौ ॥ ८८ ॥
 अन्यदा च सभासीनोऽकरोदिन्द्रो गुणस्तुतिम् । गुणग्राह्यश्च कृष्णः स्याद् दोषान् भुक्त्वाऽखिलानपि ॥ ८९ ॥
 तथा च कुरुते नैव नीचयुद्धं कदाचन । एको देवोऽश्रद्धानो वचः एतत् समाययौ ॥ ९० ॥
 विचक्रे सारमेयस्य कृष्णाऽङ्गस्य मृतस्य च । दुर्गन्धस्य पथि स्थस्य रूपं देवेन मायिना ॥ ९१ ॥
 हरिणा गच्छता कर्तुं ह्यक्रीडां पुराद्बहिः । दृष्ट्वा तस्य शुनो रूपमूचे सर्वान् नृपान् प्रति ॥ ९२ ॥
 शुनोऽस्य दन्तान् पश्यन्तु मौक्तिकानीव मालया । मूर्स्तद्रूपमुज्जित्वा जहाराऽन्धं हरेस्ततः ॥ ९३ ॥

गच्छथ सं जगादैवमहमश्व हराम्यहो ? । यः कथनाऽपि योद्धाऽस्ति स आगच्छतु मत्पुरः ॥ ९४ ॥
 जग्मुस्तमनु प्रद्युम्न-शाम्नाथा हरिनन्दनाः । देवेन ते जिताः सर्वे कृष्णाऽऽस्यास्तत्र आययुः ॥ ९५ ॥
 हयरत्नमथाऽऽरुहः कृष्णस्तं प्रत्यधावत । अरे क्व यासि हृत्वाऽश्व स्वस्थो भव बली यदि ॥ ९६ ॥
 उवाच देवस्तं स्मिन्वा विजित्याऽश्वं गृहाण भोः ! । रत्नानि सन्ति नैरुस्य किं तु स्युर्वलिनो हरे ! ॥ ९७ ॥
 उवाच कृष्णोऽस्मि रथी तेनाऽपि त्वं रथी भव । अहं धन्वी भव त्व च धन्वी युद्धाय मत्पुरः ॥ ९८ ॥
 उवाच देवः साक्षेप रथाधैर्न प्रयोजनम् । युद्धमेकं करिष्यामि नोऽन्यत्र निपुणोऽस्म्यहम् ॥ ९९ ॥
 नियुद्धमस्तु पृष्ठाभ्यामुभयोरपि सम्प्रति । कृष्ण ऊचे नीचयुद्धं कदाऽपि न कृतं मया ॥ १०० ॥
 न करिष्येऽधुनाऽप्येतत् किमश्वेन प्रयोजनम् । राज्य यातु श्रियो यान्तु हया यान्तु सहस्रशः ॥ १०१ ॥
 नाऽह कृष्णः करोम्येतद् यदुवंशत्रपाकरम् । तेन त्वं याहि याह्वश्वं गृहाणाऽशुं मयाऽर्पितम् ॥ १०२ ॥
 इति वाक्येन सन्तुष्टो देव ऊचे जनार्दनम् । शक्रमशंसा ते सत्या जाता मम परीक्षया ॥ १०३ ॥
 वर वृणु महाभाग ! चरित्रिणाऽसुना तव । तुष्टोऽस्मि न वृथा यत् स्याद् दर्शनं त्रिदिवोकसाम् ॥ १०४ ॥
 उवाच कृष्णस्तं देव नगरी द्वारिका मम । रोगोपद्रवमहुला तत्प्रतीकारमादिश ॥ १०५ ॥
 भेरीं समर्प्य यद् देवो दाशार्हं प्रत्युवाच च । पण्मासान्ते वादनीया पुर्यामस्यां दृढस्वनी ॥ १०६ ॥

पुरातना गमिष्यन्ति रोगाः सर्वेऽपि ते पुरि । अग्रे च न भविष्यन्ति ह्यस्या नादप्रभावतः ॥ १०७ ॥
 इत्युक्त्वाऽन्तर्दधे देवः कृष्णः साऽश्वोऽभ्यगात् पुरम् । अवाद्यत्ततो भेरीं पुंसा बलवताऽधिकम् ॥ १०८ ॥
 रोगोच्छेदोऽभवत् पुर्यां वादितायां च तत्क्षणात् । न हि देववचो मिथ्या भवेत् सत्साधुवाक्यवत् ॥ १०९ ॥
 भेरीप्रसिद्धिं सर्वत्र श्रुत्वा गाढस्वरादितः । कश्चिद्देशात् समागत्य भेरीपालमयाचत ॥ ११० ॥
 गृहाण लक्षं प्रच्छन्नं भेरीखण्डं ममाऽर्पय । न भिनत्ति चतुष्कर्णो मन्त्रः खलु कदाऽपि हि ॥ १११ ॥
 द्रव्यलुब्धो ददौ खण्डं पलमालं तदर्थिने । चन्दनेन स तत्स्थाने जतुना तामशूरत् ॥ ११२ ॥
 द्रव्यलुब्धस्तथाऽन्यस्मै ददौ चाऽपूरयत्तथा । चन्दनच्छेदकन्याऽभूत् सा भेरी तुच्छनादकृत् ॥ ११३ ॥
 अन्यदाऽवाद्यत् कृष्णः तां भेरीं रोगनाशिनीम् । सभायामपि तन्नादो व्यानशे न मनागपि ॥ ११४ ॥
 कृष्णः प्रच्छन्नं तत्पालं कथं भेरी ममेदृशी । ताडितो चाऽकथत् सत्यं तं पञ्चत्वमवापयत् ॥ ११५ ॥
 देवमाराध्य तं श्रूयो भेरीमन्यामयाचत । दत्ताऽष्टमेन तुष्टेन रोगनाशोऽभवत् पुरि ॥ ११६ ॥
 तथा च तत्र वैद्योऽस्ति आद्यो धन्वन्तरिः क्रिब । वैतरणिः द्वितीयस्तु कृष्णाऽऽशं प्राप्य तौ पुरि ॥ ११७ ॥
 चिकित्सां कुरुतो नित्यं परं धन्वन्तरिर्नरान् । मांस-मद्यादिपापोपदेशं दत्ते स्म निर्दयः ॥ ११८ ॥
 वैतरणिस्तु भीरुत्वात् यथायोग्यमुपादिशत् । कल्प्या-ऽकल्प्यविभागेन बहुसावद्यवर्जकः ॥ ११९ ॥
 अन्यदा स्वामिनं कृष्णोऽपृच्छद्विरचिताञ्जलिः । वैद्यावेतौ भिन्नभावौ मृत्वा कुत्र गमिष्यतः ? ॥ १२० ॥

उवाच स्वाम्यभन्योऽयं नरक सप्तमं गमी । वैद्यो घन्वन्तरिर्नाम महासावद्यतत्परः ॥ १२१ ॥
 वैद्यो वैतरणिर्नाम बुन्ध्याचळवने कपिः । भावी युयपतिर्मतः तत्र स्वैरं विहारवान् ॥ १२२ ॥
 तलाऽन्यदा च सार्थेनाऽऽगमिष्यन्ति सुसाधवः । भग्नकण्टक एकस्तु मुनिः खड्गो भविष्यति ॥ १२३ ॥
 तस्मां भुक्त्वा यात सर्वेऽपि सार्थभ्रष्टा भविष्यथ । शुक्-वृषापीडिता यूयमन्यथा हि मरिष्यथ ॥ १२४ ॥
 इत्यादि यतिना तेन बोधिताः क्षणदुःखिताः । तं छायास्थयिण्डले भुक्त्वा यास्यन्ति यतयोऽखिलाः ॥ १२५ ॥
 कपीशस्तत्र चागन्ता यूयेन परिवेष्टितः । स्मरिष्यति निर्जां जातिं साधुं दृष्ट्वा पुरातनीम् ॥ १२६ ॥
 विशल्यामौषधि पिष्ट्वा दन्तैः पादतलत्रणे । सद्दृष्य नीरुजं कर्ता स्मृतवैद्य-रुविधकः ॥ १२७ ॥
 द्वारवत्यां पुराऽभूव नाम्ना वैतरणिर्मुने ! । क्लिप्त्वा सोऽक्षराण्येवं ज्ञापयिष्यति यूथराद् ॥ १२८ ॥
 धर्मं श्रुत्वा मुनेस्तस्मात् प्रायं कृत्वा त्र्यहं कपिः । सहस्रारे सुरो भावी त्र्यहमायमभावतः ॥ १२९ ॥
 प्रयुक्ताऽवधिको देवो द्रक्ष्यति प्रेमपूरितः । नमस्कारान् ददानं तं शवं च निजकं भुवि ॥ १३० ॥
 तत्राऽऽगत्य मुनिं नत्वा वदिष्यति निर्जां गतिम् । त्वत्प्रसादेन देवर्द्धिः मया प्राप्ता क्लिष्टदृशी ॥ १३१ ॥
 इत्युक्त्वा साधुसार्थं त मुनिं मुक्त्वा गमिष्यति । मुनिश्च साधुपुरतः कपिवार्तां करिष्यति ॥ १३२ ॥
 इति वार्ता विजानीहि वैद्ययोः सिद्धविधयोः । कुर्वास्यां धर्म एव त्वं महाशय ! जनार्दन ! ॥ १३३ ॥

तत् श्रुत्वा स्वामिनः पार्श्वे श्रद्धाऽऽभरणभूषणः । नत्वा प्रभुं ययौ कृष्णो ययौ स्वाम्यपि चाऽन्यतः ॥ १३४ ॥
 अन्यदा समवासाधीद्वर्षास्थित्यै जिनप्रभुः । द्वारिकावहिरुथाने सुराऽसुरनतक्रमः ॥ १३५ ॥
 देशनान्ते च पप्रच्छ हरिः विरचिताञ्जलिः । साधवः कथमन्यत्र प्राटपि स्युर्न गामिनः ॥ १३६ ॥
 स्वाम्याऽऽहाऽयतना भूरिः वर्षायां तु यतो भवेत् । साधूनां तु विहारस्तन्न युक्तः स्याज्जनादृत्न ! ॥ १३७ ॥
 उवाच कृष्णो यद्यत्रं तद्वर्षासु मया प्रभो ! । बहुसंमर्दरक्षार्थं न गन्तव्यं गृहाद्गृहिः ॥ १३८ ॥
 अभिग्रहं स्वामिपार्श्वे गृहीत्वाऽथ गृहं ययौ । न हि प्रवेशो दातव्यो वर्षा यावन्टृपानपि ॥ १३९ ॥
 इति द्वाःस्थान् समादिश्य गृहान्तस्तस्थिवान् हरिः । तत्र वीर इति नाम्ना कुविन्दो विष्णुसेवकः ॥ १४० ॥
 कृष्णस्य दर्शनाऽप्राप्त्या बुभुजे न मनागपि । अन्तःप्रवेशनाऽप्राप्तेः द्वारि तिष्ठति सोऽन्वहम् ॥ १४१ ॥
 इत्थं च सकलां वर्षां व्यतीत्य हरिराययौ । सभायां कृतशोभायां सङ्कटायां नृपादिभिः ॥ १४२ ॥
 कुविन्दो वीरनामाऽपि दुर्बलस्तत्र तस्थिवान् । हरिणा ददृशे पृष्टः किं कृशो दृश्यसेतराम् ? ॥ १४३ ॥
 द्वाःस्थाः शंखसुर्दृत्तान्तं तस्य सर्वे यथातथम् । हरिः परमसन्तुष्टः सर्वत्राऽस्खलितं व्यधात् ॥ १४४ ॥
 जगाम कृष्णः सर्वङ्कर्यां वन्दितुं सपरिच्छदः । धर्मोपदेशं शुश्राव स्वामिनोपिनम् ॥ १४५ ॥
 चारित्रग्रहणे श्रद्धा न मेऽस्ति कर्मयोगतः । परं च ग्राहयिष्यामि दीक्षामन्यान् महामहम् ॥ १४६ ॥
 पुत्रान् पुत्रींश्च दारांश्च गृह्णानान्त्रान्तरायकृत् । भवामि प्रत्युत महं कुर्वे सर्वाऽतिशायिनम् ॥ १४७ ॥

इत्यभिग्रहमादाय नत्वा नेमिमगात् पुरम् । विवाहयोग्या आयाताः कन्यका ऊचिवान् हरिः ॥ १४८ ॥
 स्वामिन्यः किमु दास्यो वा यूय सर्वा भविष्यथ ? । ऊचिरे तास्तदा कृष्ण स्वामिन्य इति निश्चितम् ॥ १४९ ॥
 नेमिपार्श्वे हरिर्गत्वा ताश्च प्रात्राजयद् द्रुतम् । राश्येकाऽशिक्षयत् पुत्रीं तातपृष्ठा वदेरिति ॥ १५० ॥
 अहं दासी भविष्यामि तथैवोचे हरिं सुता । तां मात्रा शिक्षितां मत्वा हरिशिक्षे व्यचिन्तयत् ॥ १५१ ॥
 मत्पुत्र्यः कृतविवाहा मा भ्रमन्तु भवाट्वीम् । इमामहं तथा कुर्वे वदेद्युरिति नान्यकाः ॥ १५२ ॥
 एकान्तमुपविष्टोऽथ वीर पप्रच्छ सस्मितम् । प्रकृष्टं किं कृतं कार्यं त्वया रे तन्नुवायक ! ॥ १५३ ॥
 वभापे वीरकः कृष्ण शृणु राजन् ! बलं मम । वदरीस्थो ग्रावखण्डैः कृकलासो मया हतः ॥ १५४ ॥
 तोयं मया वहद्द्रुहं मार्गे स्पन्दननिर्मिते । तत्क्षणाद् वामपादेन वलीत्यस्मि जनादनेन ! ॥ १५५ ॥
 अन्यद् बलं कृतं राजन् ! सावधानमनाः शृणु । वस्त्रपालकलश्यन्तः शतशो मक्षिका मया ॥ १५६ ॥
 प्रविष्टा इस्तदानेन सर्वा अपि धृता क्षणात् ! ततः कृष्णः सभासीनो नृपान् प्रतिजगाविति ॥ १५७ ॥
 भो ! भोः ! शृणुत सर्वेऽपि वीरकस्य बलं महत् । राजानोऽपि हरेर्वाक्यात् सादरा अभवन् भृशम् ॥ १५८ ॥
 इतो रक्तस्फुटो नागो वदरीवनसस्थितः । क्षणतो भूमिशस्त्रेण तन्महाक्षत्रियोऽस्त्ययम् ॥ १५९ ॥
 चक्रोत्स्वाता येन गङ्गा वहन्ती कलुषोदकम् । निरुद्धा वामपादेन तन्महाक्षत्रियोऽस्त्ययम् ॥ १६० ॥
 येन कुम्भपुरे सेना सद्यो घोषवती भृशम् । निरुद्धा वामहस्तेन तन्महाक्षत्रियोऽस्त्ययम् ॥ १६१ ॥

मत्पुत्र्याः केतुमञ्जर्यां वरो योग्यो भवत्वसौ । इत्युक्त्वा प्राह भो वीर ! गृह्णाणामां मयाऽर्पिताम् ॥ १६२ ॥
 स्वामिनी भव पुत्रि ! त्वमस्य गेहे सुखं वस । भोगान् भुङ्क्वाऽनेन त्रिकभयं तव वरोऽर्पितः ॥ १६३ ॥
 अन्निच्छन्नपि कृष्णेन भ्रुकुट्याऽतीव भाषितः । करे गृहीत्वा निन्ये तां स्वगृहे केतुमञ्जरीम् ॥ १६४ ॥
 अन्निच्छन्नपि कृष्णेन भ्रुकुट्याऽतीव भाषितः । करे गृहीत्वा निन्ये तां स्वगृहे केतुमञ्जरीम् ॥ १६५ ॥
 पत्यङ्गस्थां स तां कृत्वा रसवत्या सुभोज्यया । आरराध भृशं नित्यं कृष्णपुत्रीति चिन्तयन् ॥ १६६ ॥
 कृष्णः पप्रच्छ चान्येद्युः मत्पुत्रीं किं करोपि भोः ! । स ऊचे तत्र पुर्वीत्नात् पूजयामि द्विवानिशम् ॥ १६७ ॥
 कृष्णः प्रोवाच रे मूर्ख ! पूजयै नोऽर्पिता मया । सर्वाणि गृहकार्याणि कारय त्वरितं व्रज ॥ १६८ ॥
 न चेत् त्वां ताडयिष्यामीत्युक्तः सोऽथ गृहं ययौ । उवाच लकुटं कुर्वन् करे भ्रुकुटिभीषणः ॥ १६९ ॥
 उत्तिष्ठ रे ! किमासीना पत्यङ्गे मृदुतूलिके । गृह्णाणैतत्तमहाभाण्डं पटं वायय रञ्जया ॥ १७० ॥
 करिष्ये त्वद्गृहे कार्यभरे ! किं कृष्णपुत्र्यहम् । तयोक्तस्ताडयामास लकुटेन स निष्ठुरम् ॥ १७१ ॥
 खदत्यात् पितुः पार्श्वे पूतकुर्वाणा विचेष्टितम् । ऊचे कृष्णस्त्वयैवेदं दास्यमङ्गीकृतं सुते ! ॥ १७२ ॥
 सोचे नाऽहं करिष्यामि दास्यं स्वाम्यं प्रयच्छ मे । इत्युक्ते स्वामिनः पार्श्वे दीक्षां दापयति स्म ताम् ॥ १७३ ॥
 अथाऽन्यदा महद्भक्त्या द्वादशार्धवर्तवन्दनाम् । चकार सर्वसाधूनां सर्वभूषतिभिस्सह ॥ १७४ ॥
 राजानोऽन्ये च साधूनां कियतां वन्दनां ददुः । श्रान्ता उपाविशन् सर्वे कुविन्दो वीरको न तु ॥ १७५ ॥
 साधूनां वन्दनां कृत्वा वीरकेण सहाऽसुना । उवाच स्वामिनं कृष्णो बहुसङ्ग्रामकर्मठः ॥ १७६ ॥

नेट्टु कदाप्यहं श्रान्तः सङ्ग्रामान् दारुणान् दधत् । यथा वन्दनदानेन साधूनामद्य हे प्रभो ! ॥ १७६ ॥
 उवाच स्वामी भोः कृष्ण ! वन्दनं कुर्वता त्वया । उपार्जितं शुभं कर्म तव त्वं शृणु महामते ! ॥ १७७ ॥
 सम्यत्त्वं क्षायिकं नाम तीर्थकृद् गोत्रकर्म च । उपार्जितं त्वया चान्यदाद्युः सप्तमथूमिजम् ॥ १७८ ॥
 निवृत्तं धुमभावेन तृतीयनरकोचितम् । कर्मसयादद्य चक्रे प्रान्ते कर्ता निकाचनम् ॥ १७९ ॥
 उवाच कृष्णः प्रमनाः पुनः कुर्वे सुवन्दनाम् । यथाद्युस्तुदयति स्वामिस्तृतीयनरकोचितम् ॥ १८० ॥
 स्वाम्युत्वे न च भावः स समायाति कदाचन । यो भावः पूर्वमायात तवैरुमनसो हरे ! ॥ १८१ ॥
 फलं किं वीरकस्यासीद्वन्दनेन मया सह । अद्युक्तोऽवदत् स्वामी वपुःकेशोऽस्य केवलम् ॥ १८२ ॥
 येदृक् तु फलं तुष्टिस्तवाऽस्योपरि याऽभवत् । पारत्रिके फले राजन् ! भावो हेतुर्भवेत् परम् ॥ १८३ ॥
 स्नायितं नेमिनं नत्वा जगाम पुरि कंसर्हा । अथाऽन्यदा कृष्णपुत्रो दृष्ट्वाजो महामनाः ॥ १८४ ॥
 दृष्ट्वाजो नामतः पर्यगैपीत् कन्या अनेकशः । श्रुत्वा धर्मं स्वामिपार्श्वं प्रात्राजीताः परित्यजन् ॥ १८५ ॥
 विजहार तपः कुर्वन् स्वामिना सह शुद्धधीः । एवं च तिष्ठतस्त्वस्योदयमागात् पुराकृतम् ॥ १८६ ॥
 कर्मान्तरागं तत्तस्य भित्तार्यं गच्छतोऽपि हि । महर्ह्यामपि तव पुर्यां भिक्षाभित्तार्यं भवेन्नहि ॥ १८७ ॥
 अन्येषामपि साधूनां सह तेनाऽऽतां पुरि । अल्पाभोदय एवाऽऽसीत् सङ्गतेस्तस्य केवलम् ॥ १८८ ॥

आगत्य स्वामिनं ते च पृच्छन्ति स्म महाधियः । कर्माग्नेन कृतं स्वामिन् ! पूर्वजन्मनि किं खलु ? ॥ १८९ ॥
 करामलकवद्विभ्रं पश्यन् स्वाभी जगाद तान् । नीदृत्यासीन्मगधके ग्रामे च धान्यपुरके ॥ १९० ॥
 विप्रः पराशरो नाम्ना राजाध्यक्षो महद्विभ्रत् । क्षेत्राण्यवापयद्राजसत्कानि स कुडुम्बिभिः ॥ १९१ ॥
 जते भोजनसमये चागते भोजने सति । निर्दयो नाऽभुवत्तांश्च भोजनाय क्षुधातुरान् ॥ १९२ ॥
 क्षुत्-तृषाबाधितैस्त्वैश्च दृष्यभैर्गाढुःखितैः । अकर्षयद् बलात् क्षेत्रे सीतामेकां पृथक् पृथक् ॥ १९३ ॥
 अन्तरायं कर्म बद्धं मृत्वा भ्रान्त्वा भवान् बहून् । ढण्णः कर्मणाऽन्येन शुभेन हरिनन्दनः ॥ १९४ ॥
 अभूदिदानीं तत्कर्मोदयमाप ततः पुरि । समृद्धायामपि प्राप भिक्षां नैव कथञ्चन ॥ १९५ ॥
 श्रुत्वा तत्कर्म निजकं ढण्णर्षिर्दोऽवदत् । न पारयाम्यहं स्वामिन् ! परलब्ध्या कथञ्चन ॥ १९६ ॥
 भोक्ष्येऽहं स्वकलब्धैव क्षीणे कर्मान्तरायके । प्राप्तया भिक्षया तावदभिग्रहधरोऽभवम् ॥ १९७ ॥
 इत्याभिग्रहमादाय भ्रमन् पुर्यामुदारधीः । नैवाप्तवान् जलमपि प्रायः कर्म सुदुस्त्यजम् ॥ १९८ ॥
 अथाऽन्यदा हरिर्नेमिं पप्रच्छ प्रमदाऽन्वितः । अमीपां साधुवृन्दानां कोऽस्ति दुष्करकर्मकृत् ? ॥ १९९ ॥
 स्वाम्यूचे यतयः सन्ति सर्वे दुष्करकारकाः । मणीनामिव हारस्य नान्तरं वक्तुमुत्सहे ॥ २०० ॥
 तथाऽपि ढण्णो नाम तीव्रदुष्करकारकः । अन्तरायवशात् सोढा भिक्षाऽलाभपरीपहम् ॥ २०१ ॥

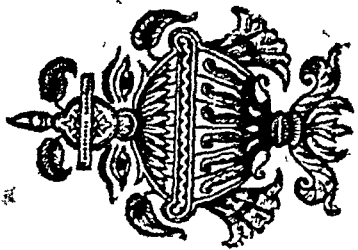
अथ नत्वा प्रभु गच्छन् पविशन् द्वारिकापुरम् । पश्यति स्म दृष्ट्वापि यान्तमीर्यापथेन तम् ॥ २०२ ॥
 ससंभ्रमं समुत्तीर्य सिन्धुराद्राजसिन्धुरः । ववन्दे परया भवत्या भाले तिलकयन् रजः ॥ २०३ ॥
 वन्दमान ददर्शको महेभ्यः कृष्णमादरात् । वन्दते चेत् महाभवत्या कृष्णस्तदयमुत्तमः ॥ २०४ ॥
 मनसा चिन्तयन् सोऽथ प्राप्तं देवाद् गृहं निजम् । त प्रत्यलाभयद् भक्त्या मोदकैः सिंहकेसरैः ॥ २०५ ॥
 दृष्ट्वाणो मुदितश्चित्ते चिन्तयामासिवानिति । अहं प्रक्षीणकर्माऽद्य जात ईदृशलाभतः ॥ २०६ ॥
 भूतपात्रो मोदमानो मोदकैः सिंहकेसरैः । आगत्य स्वामिनं तत्रा दर्शयामास मोदकान् ॥ २०७ ॥
 स्वामी प्रोचे न ते लब्धिरियं दृष्ट्वाणक ! व्रतिन् ! । किन्त्वियं वासुदेवस्य लब्धिः क्षीणं न कर्म तत् ॥ २०८ ॥
 महेभ्यो वासुदेवेन वन्दितं त्वां ददर्श यत् । ततस्त्वामुत्तम मत्त्वा प्रादात्ते मोदकानमून् ॥ २०९ ॥
 किं कुर्वे तदमून् स्वामिन् ! न कल्पते सर्वथा मम । स्वाम्युचे स्थण्डिल शुद्धं विलोक्य त्यज स्वण्डशः ॥ २१० ॥
 स गत्वा स्थण्डिलं शुद्धं मोदकान् स्वण्डशोऽरुरोत् । चक्रे भस्ममयान् सर्वान् भृशं रागादिवर्जितः ॥ २११ ॥
 स्वं कर्म निन्दन् मनसा क्षपकश्रेणिमुत्तमाम् । आरूढः केवलज्ञानभागभूत् क्षणादपि ॥ २१२ ॥
 केवलज्ञानमहिमा चक्रे सुरवरैर्महान् । प्रभु प्रदक्षिणीकृत्य ययौ केवलिपर्षदम् ॥ २१३ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रचरवाचरुद्रुधसिन्धु-

लब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललितं चकार,
सर्गश्चतुर्दशतया गतवान् सदच्यः ॥ २१४ ॥

इति श्रीमद्युग्मनचरित्रे महाकाव्ये देवकीषट्पुत्राधिकार-गजसुकुमाकाधिकार-सागरचन्द्राधिकार-देवतापरीक्षा-भेरी-
समर्पण-धन्वन्तरि-वैतरणिवैद्याधिकार-दण्डणकुमारधिकारवर्णनो नाम चतुर्दशः सर्गः ॥

अथाऽन्यदा नेमिः सार्वधिपतिः समवासत् । लाभं ज्ञात्वा स्थातुकामः चतुर्मासीं हरेः पुरि ॥ १ ॥

द्वारिकायां ततो जम्बुराहारार्थं महर्षयः । द्वारिकायाः पुरो भिक्षामादाय रथनेम्यय ॥ २ ॥

आगच्छन् प्रभृषार्थेऽस्ति तदा वृष्टिरचिन्तिता । अजापत ततो भीतः प्राविशत् स महागुहाम् ॥ ३ ॥

तदैव समये राजीमती नत्वा न्यवर्तत । स्वामिनं स्वाश्रयं गन्तुं बहुसाध्वीसमन्विता ॥ ४ ॥

अंफायाऽयतनाभीता ययुः सर्वा इतस्ततः । राजीमती दृष्टिभीता तामेव च गृह्णां गता ॥ ५ ॥

पूर्वप्रविष्टमहात्वा रथनेमिं तमोवशात् । अमुञ्चत्रिजवस्त्राणि छिन्नानि सलिलैरिति । ६ ॥

तत्रोद्गापयितुं लघ्नां नगनां तां पश्यति स्म सः । बभूव कामभूतार्तस्ततोऽवादीदिदं वचः ॥ ७ ॥

अफस्मादेव नौ जातः सङ्गमो देवनिर्मितः । सुदृश्व भोगान् मया साद्धुं न हीदृक् सङ्गमो भवेत् ॥ ८ ॥

पुराऽपि माथिताऽसीति पर नाङ्गीकृतं त्वया । अधुना दैवयोगेन प्राप्ता नगनेव सा मया ॥ ९ ॥

रथनेमिः स्वरं ज्ञात्वा गोपिताद्गुणभवद् द्रुतम् । उवाच वाचा सुथया धैर्यमालम्ब्य सा सुधीः ॥ १० ॥

अरे दृष्टिगुलोद्भूत ! समुद्रविजयाङ्गज ! । स्वामिभ्रातः ! स्वामिशिष्य ! लज्जसे नोऽधुनाऽपि हि ॥ ११ ॥

कलङ्कय कुलं मा मा निष्कलङ्कं यदादितः । सुधांशुधवलवासः कलङ्कयति यन्मषी ॥ १२ ॥
 सर्वज्ञशिष्या भूत्वाऽपि किमीदृक्कर्म गर्हितम् । कृत्वाऽहं नरके घोरे पतिष्यामि महासती ॥ १३ ॥
 मृश्वेमां तत् खरस्येव कदाशां पातकारिणीम् । व्रज त्वं स्वामिनः पार्श्वे पुनः शुद्धं व्रतं कुरु ॥ १४ ॥
 अगन्धनकुले जातो नागोऽपि न हि वाञ्छति । वान्तं ग्रहीतुं नीचोऽसि ततोऽपि किञ्च दुर्मते ! ॥ १५ ॥
 येद्वृक्कामविवशः कथमादाः तपस्विताम् । यदि चादा इमां तर्हि सम्यक् पालय निर्मलाम् ॥ १६ ॥
 ष्वकदग्नौ प्रवेशोऽपि वरं न तु व्रतक्षतिः । शुद्धे वरं हि योद्द्रृणां मरणं न पलायनम् ॥ १७ ॥
 मा वेदस्थ वाक्यं मां द्वयोर्नरककारणम् । उत्पन्नामपि दुर्बुद्धिं हृदये स्थापयैव ताम् ॥ १८ ॥
 इति प्रबोधितः सम्यक् वचोवैदग्ध्यवत्तया । तथा ययौ प्रभोः पार्श्वे निन्दन् स्वं कर्म गर्हितम् ॥ १९ ॥
 रथेनेमिः प्रभोः पार्श्वे गत्वाऽऽलोच्य व्रतक्षतिम् । मशुदत्तं तपः कृत्वा विहरन् प्रशुणा सह ॥ २० ॥
 छद्मस्था(स्थो)ऽस्थात् समामेकां ततः केवलमासदत् । यतः स्रुचिः न यात्येव समुद्रा पतिताऽपि हि ॥ २१ ॥
 अथ मशुर्विहृत्याऽत्र लाभार्थी समवासरत् । मुनयो वणिजश्चाऽपि लाभं दृष्ट्वैव गाभिनः ॥ २२ ॥
 हरिः प्रभौ समायाते शाम्बादीन् प्रत्यवोचत । प्रभुं प्रथमतो नन्ता यः सोऽश्वं लभताममुम् ॥ २३ ॥
 तत् श्रुत्वा पालको नाम पुत्रो भव्यत्ववर्जितः । महत्यां हि विभार्यामश्वारूढो ययौ द्रुतम् ॥ २४ ॥

१ वक्रम् । २ वर्षम् ।

ववन्देऽथ प्रभुं प्रोचे वदेरिति जनार्दनम् । वन्दितोऽस्मि पालकेन प्रथमं सर्वतोऽपि हि ॥ २५ ॥
 अथ शाम्बो महाभक्तिः प्रभाते त्यक्ततल्पकः । श्रीनेमेः संमुखं गत्वा सप्ताष्टौ वा पदान् प्रति ॥ २६ ॥
 एकशाटिककैकश कुर्वथक्रे सुवन्दनाम् । शक्रस्तवादिकथनैः व्यथनैः सर्वकर्मणाम् ॥ २७ ॥
 अयाचत पालकोऽथ दर्यकाऽश्वं जनार्दनम् । दास्येऽहं नेमिनं पृष्ट्वा ह्य तत्रैव याम्यहम् ॥ २८ ॥
 इत्युक्त्वा रुक्मिणीपुत्रशाम्बादिसुतवेष्टितः । ययौ समवसरणं नेमिन नन्दुस्तुतुकः ॥ २९ ॥
 नत्वा पपच्छ च हरिः प्रथम केन वन्दितः ? । शाम्ब पालकयोर्मध्ये यत्तमश्च समर्पये ॥ ३० ॥
 उवाच स्वामी भरतार्द्धकस्वामिनस्तुतुकः (कम्) । द्रव्यतो वन्दितस्तेन पालकेन सुतेन ते ॥ ३१ ॥
 भावतस्त्वथ शाम्बेन भक्तिसमभृतचेतसा । पप्रच्छ कृष्णः साश्चर्यं को भेदोऽस्स्यनयोरिति ? ॥ ३२ ॥
 स्वाम्युवाच हरिपृष्ठो न भव्यः पालकः सुतः । वन्दनं द्रव्यतस्तेन कृतवान् भावतो न तु ॥ ३३ ॥
 एतद्भवमोक्षगामी शाम्बो जाम्बवतीसुतः । तेनाऽय भावतोऽकार्षीद् वन्दनं स्पन्दनं शिवे ॥ ३४ ॥
 निर्वास्य पालकं क्रुद्धो ददावश्च प्रमोदभृत् । शाम्बाय मण्डलेशित्वं प्रदाय च स तत्क्षणात् ॥ ३५ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवराचक्रदुग्धसिन्धु-लब्धप्रतिष्ठवराचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीकृष्णपुत्रचरितं ललित चकार, सर्गोऽत्र पञ्चदश आप चिरस्थितित्वम् ॥ ३६ ॥

इति श्रीमद्युन्नचरित्रे महाकाव्ये रथनेमि-राजीमत्यधिकार-शाम्ब-पालकभव्यत्ववर्णनो नाम पञ्चदशः सर्गः सम्पूर्णः ॥

अथाऽन्यदा देशनान्ते पप्रच्छ रचिताञ्जलिः । जनार्दनो विनीतात्मा नेमिनाथं प्रमोदभाक् ॥ १ ॥
 स्वामिन् ! अस्या महापुरु्या नैकरत्नजुषः खलु । प्रलयो वर्तते किं वा नास्ति मेरोरिव ध्रुवम् ? ॥ २ ॥
 तथा ममाऽपि सर्वत्र जयवाद्जुषः खलु । क्षयोऽस्ति चेत् किं निमित्तं स्वयं चायुःक्षये सति ? ॥ ३ ॥
 कथ्यतामिति पृष्टश्च स्वामी नेम्यब्रवीदथ । को मोहस्तव दक्षस्याऽत्नाऽर्थे भोः ! कृष्णभूपते ! ॥ ४ ॥
 यदुत्पन्नं हि तद्वस्तु विनाश्येव न संग्रहः । तस्मादस्या महापुरु्याः क्षयस्तव च वर्तते ॥ ५ ॥
 निमित्तं शृणु तत्ताऽर्थे वक्ष्येहं मूलतः खलु । पुरे सौर्यपुरि(रे) नाम्नि तापसो बहिराश्रये(मे) ॥ ६ ॥
 नाम्ना पाराशर इति प्रथितस्तापसेषु सः । कन्यां नीचकुलोद्भूतां लात्वाऽगच्छत् स्मरानुरः ॥ ७ ॥
 यमुनाद्वीपमाश्रित्य तां सिषेवे स्मरोद्धतः । अभवत्तनयस्तस्य द्रुपायनकृताऽभिधः ॥ ८ ॥
 महान् बालतपस्वी सः समायातो गिराविह । शाम्बाद्यैर्मघपानेन मत्तैः स हि हनिष्यते ॥ ९ ॥
 ततः कृतनिदानोऽसौ द्वारिकां ज्वालयिष्यति । यदुभिः बहुभिः सार्द्धं मृत्योत्पथ सुरेषु हि ॥ १० ॥
 तथाऽन्यच्च तव भ्रातुर्जरामालुर्भवात् क्षयः । जराकुमारनाम्नोऽस्मादीदृशो हि भवस्थितिः ॥ ११ ॥
 जराकुमारस्तत् श्रुत्वा सकलं स्वामिनो वचः । मेढृक् पापमहं कृत्वा श्वश्रुं यायामगायकम् ॥ १२ ॥

ततोऽस्माद्याम्यहं तत्र यत् नान्जनेन सङ्गमः । इत्युत्थाय धनुर्गङ्गंस्तूणभृत् स वनं ययौ ॥ १३ ॥
 द्वेषायनोऽपि तत्पापभीरुः वनमशिश्रियत् । यदूनां द्वारिकायाश्च रक्षायै यत्नवानभूत् ॥ १४ ॥
 कृष्णोऽय तद्वचः श्रुत्वा करीवाऽभ्रुन्मदच्युतः । विवेश द्वारिकां नत्वा प्रभुं दुःख वहन् हृदि ॥ १५ ॥
 सर्वानाहूय पुत्रादीनुवाच स्वामिनो वचः । मधमूलः क्षयो भावी द्वारिकायास्ततो जनाः ! ॥ १६ ॥
 त्यजतेद् विपमिव न पेयं कैश्चनाऽपि हि । इत्युक्ते भयभीतास्ते तत्यजुः गिरिकन्दरे ॥ १७ ॥
 पटहोदयोपणापूर्वं मधपानं निषिद्धवान् । आसीद्धर्मरतः कृष्णो बलदेवश्च तत्क्षणम् ॥ १८ ॥
 बलदेवस्य भ्राताऽथ सिद्धार्थः सारथिर्जगौ । बलदेवं करौ कृत्वा पद्मकोशनिभौ सुधीः ॥ १९ ॥
 स्वामिन् ! अहं न पश्यामि यथेदृक्प्रलयं पुरः । तथैव कर्तुमिच्छामि तवाऽऽज्ञां प्राप्य सम्मति ॥ २० ॥
 तस्माद् विस्त्रज मां राजन् ! दीक्षायै नेमिसंनिधौ । अधुनैव ग्रहीष्यामि कालक्षपो हि नोचितः ॥ २१ ॥
 उवाच बलदेवोऽपि भ्रातः ! ते विरहो मया । दुःसहोऽस्ति परं जाने हितमित्यङ्कते तव ॥ २२ ॥
 विस्त्रोऽसि मया तेन दीक्षायै स्वागिसंनिधौ । परं तत्त्वा तपो भूरि स्वर्गं प्राप्तः सुदुस्तपाः ॥ २३ ॥
 मां संमोहदशां मातमुत्पयमस्थितं प्रति । प्रबोधयेः समागत्य दत्तजल्योऽधुना भव ॥ २४ ॥
 ओमिति प्रतिपद्यैतन्महामहःपुरस्सरम् । मात्राजीत् स्वामिनः पार्श्वे सुव्रतमोह उदारधीः ॥ २५ ॥
 महातपाः स पण्मासीं परिपाल्य व्रतं महत् । ययौ दिवं शिवं चाऽपि गमिष्यति भवान्तरे ॥ २६ ॥

इतश्च मद्यं तन्मुक्तं शिलाकुण्डेष्वभूद् भृशम् । तत्पार्श्वदु-लता-पुष्पैः वासितं सुरभीकृतम् ॥ २७ ॥
 दैवाच्च मासि वैशाले ययौ शाम्बस्य सेवकः । पपौ मद्यं तृषाक्रान्तो लब्धं बहुदिनैर्मुदा ॥ २८ ॥
 ततश्च दृतिमापूर्याऽऽययौ शाम्बस्य सन्निधौ । तदेवोपायनं चक्रे तादृशां तत् प्रियं यतः ॥ २९ ॥
 पायं पायं भृशं मोदं मोदमित्यूचिवान् स तम् । अरे क्व लब्धमीदृक्षं मद्यं कथय साम्प्रतम् ? ॥ ३० ॥
 सोऽपि स्वाभिप्रियाऽऽशंसी शंसति स्म तथैव तत् । ययौ शाम्बो द्वितीयेऽह्नि स्वकष्टन्दसमन्वितः ॥ ३१ ॥
 शाम्बः पपौ तथाऽप्येऽपि कुमाराः तां सुरां मुदा । दृप्ता मत्ताश्च तेऽभूवन् पायं पायं सुदुस्त्यजाम् ॥ ३२ ॥
 मत्ताः सन्तः कुमारास्ते गायन्ति नवृतुर्भृशम् । सकलं पर्वतं श्रेमुः सर्वेऽपि स्रस्तकुन्तलाः ॥ ३३ ॥
 दैवाच्चे ददृशुः सर्वे द्विषायनतपस्विनम् । एकान्तस्थायिनं भीतं कुर्वन्तं दुस्तपं तपः ॥ ३४ ॥
 अरे ! आः ! पाप ! पापोऽयमिति जल्पाः क्रुधाऽरुणाः । लेष्टुभिर्मुष्टिभिर्जघ्नुर्लताभिश्च महाबलाः ॥ ३५ ॥
 कुम्भकारा मृदमिव तमामर्द्यं चिरं मदात् । चाक्रिरे तं मृतप्रायं जग्मुर्दृष्टास्ततः पुरम् ॥ ३६ ॥
 तं वृत्तान्तं जनः कश्चिद्भ्येत्याऽज्ञायद्धरिम् । चिन्तयामास चित्तेऽसौ मूर्खो ! कीदृशं कृतम् ॥ ३७ ॥
 झटित्युत्थाय कुण्ठोऽगात् तत्र रामाऽन्वितो गिरौ । ददर्श कोपरक्ताऽक्षं भुजङ्गमिव दृगाविपम् ॥ ३८ ॥
 स सान्त्वयितुमारेभे द्वैषायनमुनिं गिरा । सुधाप्रवाहवर्षिण्या क्रोधवन्हिजलाऽऽभया ॥ ३९ ॥
 अरे महर्षे ! क्रोधोऽयं दुःखदो बन्धितोऽधिकम् । यतो भवान्तरेऽपि सगात् दुःखदायी वृषां चिरम् ॥ ४० ॥

ततो न युक्तो क्रोधोऽयं सर्वेषां कर्तुमाद्दिनाम् । सुनीनां तु विशेषेण ज्ञानभाजां भवादृशाम् ॥ ४१ ॥
 अमी मूर्खा मदोन्मत्ता मदज्ञातास्त्वेदृशम् । परीपहमसु चक्रुस्तत् क्षमस्व महासुने ! ॥ ४२ ॥
 ईदृग् महत्तपः तप्तं वृथा कर्तुं न युज्यते । निदानेनाऽमुना सद्यः सौवीरेणैव गोपयः ॥ ४३ ॥
 स ऊचेऽलं भवद्वाक्यैः निदानं विहितं पुरः । ताड्यमानेन मयका कुमारेः तव निर्दयम् ॥ ४४ ॥
 सलोका पूरियं सर्वा कार्या दहनैसान्मया । सुक्त्वा युवां तु द्वावेव तत्राऽर्थे निश्चयोऽस्ति मे ॥ ४५ ॥
 न्यपेयन् मुसैली कृष्णं पुनर्विज्ञपनोत्सुकम् । यत एतादृशा नैव बुध्यन्ते क्रोधविह्वलाः ॥ ४६ ॥
 वक्राङ्घ्रि-नासिका-हस्ताः स्पृल्लोष्ठ-रदनाः कृशाः । मार्जाराऽक्षाः पिङ्गकेशाः शान्तिं यान्ति न जातुचित् ॥ ४७ ॥
 ततोऽलं दीनवचनैर्महापुम्भिर्भवाद्दृशः । भाषितैरस्य पुरतो मिथ्यात्वग्रस्तचेतसः ॥ ४८ ॥
 इत्थं बलप्रयुक्तः सन्नुत्तस्थौ बलयुग् हरिः । द्वारिकायां ययौ वेश्म चिन्तयन् भवितव्यताम् ॥ ४९ ॥
 सर्वेषां ज्ञापयामास निदानं तस्य दुर्धियः । पटहोद्घोषणापूर्वं प्रत्यहं सकले पुरे ॥ ५० ॥
 अत्रान्तरे जिनस्तत्र महद्दूर्या समासतत् । महापोत इव त्रातुं भवाऽव्यौ पततां वृणाम् ॥ ५१ ॥
 आरेभे देशनां नेमिः कृष्णः शुश्राव चाऽन्वहम् । जनः सर्वोऽभवत् सावधानो धर्मैकतत्परः ॥ ५२ ॥
 श्रीनेमेः देशनां श्रुत्वा प्रद्युम्नोऽभूद् विरक्तधीः । आगत्य हस्तौ संयोज्य कृष्ण व्यज्ञपयद् द्रुतम् ॥ ५३ ॥

अहमस्मि भवोद्भविनः श्रुत्वा श्रीनिमिदेशनाम् । ततो विस्मज दीक्षायै न स्थातुमिह सांप्रतम् ॥ ५४ ॥
 उवाच कृष्णो धन्यस्त्वं बालस्याऽपीदृशी मतिः । जायते यस्य संसारतारिणी दुःखवारिणी ॥ ५५ ॥
 जानतोऽपि ममेदृग् न जायते स्वप्नतोऽपि च । एतादृशस्य हा भावि दुःखं श्वन्नगतौ चिरम् ॥ ५६ ॥
 स्नेहतो वारयामि त्वां परमाऽऽयतिचिन्तनात् । विस्मष्टोऽसि तपस्यायै यथायोग्यं द्रुतं कुरु ॥ ५७ ॥
 तदा शाम्बकुमारोऽपि तथाऽन्ये कृष्णसूनवः । एवमेव समागत्य प्रोचिरे वलिसूनवः ॥ ५८ ॥
 तथैव कृष्णाऽनुज्ञाताः प्रद्युम्नेन सह द्रुतम् । गत्वा श्रीनिमिनः पार्श्वे जगृहुः व्रतमुत्तमम् ॥ ५९ ॥
 रुक्मिणी-जाम्बवत्याऽऽद्याः कृष्णपत्न्योऽपरा अपि । बलदेवाऽऽदिपत्न्यश्च प्रव्रज्यां जगृहुस्तदा ॥ ६० ॥
 अच्युतश्चिन्तयामास धिग् मां विषयलोलुपम् । बाला अपि प्रबुध्यन्ते नाऽहं बोधमवाप्नुयाम् ॥ ६१ ॥
 कुर्वाणमित्थं तं दुःखं जगाद ज्ञानभासुरः । प्रव्रजन्ति निदानेनाऽर्गलेनेव न शार्ङ्गिणः ॥ ६२ ॥
 मा विषीद परं कृष्ण ! तृतीयं नरकं गमी । ततो निर्गत्य भावी त्वं तीर्थेशोऽत्रैव भारते ॥ ६३ ॥
 भ्राताऽयं बलदेवस्तु ब्रह्मलोकं गमी ततः । परिच्युत्याऽत्र भारते भावी परमक्रद्धिभाक् ॥ ६४ ॥
 उत्सर्पिण्यां प्रसर्पन्त्यां परिव्रज्य महामनाः । तव तीर्थकृतः तीर्थे महानन्दपदं गमी ॥ ६५ ॥
 अथ प्रद्युम्न-शाम्बाद्या गृहीत्वा व्रतमुत्तमम् । कर्मन्धनाऽग्निसंकाशं तपश्चक्रुरनुत्तरम् ॥ ६६ ॥
 अथ स्वामी विहारेण पावयन् पृथिवीतलम् । भास्वानिव परं देशं ययौ साध्वंशुसंयुतः ॥ ६७ ॥

पटशोदूषणं कृत्वा मत्सहं कुर्वते हरिः । सावधानान् जनान् धर्मनिष्ठान् पूजादितत्परान् ॥ ६८ ॥

वभ्रूवुः सर्वे यदवः तपोध्यानशुपः सदा । नमस्कारपरावर्तपराः सत्यैकभाषिणः ॥ ६९ ॥

अथ द्वैपायनो दुष्टबुद्धिर्मुत्वोदपद्यत । देवेष्वग्निकुमारेषु तादृशां हि तथा गतिः ॥ ७० ॥

तत्रोत्पद्य स सस्मार वैरं तैः यदुभिः सह । निदानं च कृतं तत्र स्मृत्वाऽगाद् द्वारिकापुरम् ॥ ७१ ॥

तत्राऽगतो ददर्शैकं जनं जापपरायणम् । अन्य च नेमितीर्थशमतिमार्चनतत्परम् ॥ ७२ ॥

गृह्णानं पौषघ कञ्चित् कञ्चित् सामार्यिकव्रतम् । कायोत्सर्गशुपं काञ्चिद् ददान दानश्रुतमम् ॥ ७३ ॥

ददर्श स्त्रीजनं तत्र षष्ठाऽष्टमतपस्तपम् । देवपूजाप्रसक्तं च ब्रह्मव्रतधरं सदा ॥ ७४ ॥

जपमालासुस्थकरं जपन्तं नेमिनं मुखे । एव तत्र जनान् दृष्ट्वा नरान् स्त्रीश्चाऽपि निश्चलान् ॥ ७५ ॥

न शशारु मवेष्टुं स सारमेय इव छल्ली । बलं गवेषयामास वर्षाण्येकादश स्थितः ॥ ७६ ॥

प्राप्तेऽथ द्वादशे वर्षे लोकोऽतीवममद्भ्रः । सञ्जातः कथयामास कोऽसौ द्वैपायनो मुनिः ? ॥ ७७ ॥

स दुर्ध्यानमनाः प्राप श्वभ्रं तस्य गतिः कुतः । महादुर्ध्यानिनो देवे तिर्यक्त्वं प्राप सोऽथवा ॥ ७८ ॥

इति चित्ते विचिन्त्याऽभूद् लोकः सर्वः प्रमादवान् । गताऽऽशङ्कः पपौ पेयं स्त्रीभिः सह सुखं लसन् ॥ ७९ ॥

सूर्यामघ द्वारिकायां कल्पान्तोत्पातसन्निभाः । वभ्रूवुः भृशमुत्पाता भूमिकम्पादिका भृशम् ॥ ८० ॥

अश्मनः प्रतिमा हासं चक्रु रुरुचुकैः । अङ्गारवृष्टयोऽभूवन् रविमण्डलतोऽनिशम् ॥ ८१ ॥
 ददृशे भूरिभिलोकैः सच्छिद्रं रविमण्डलम् । अकाले विद्युतोऽकालगजितान्यपि जज्ञिरे ॥ ८२ ॥
 स्वप्ने च ददृशुर्लौका अग्निदृष्टिं समन्ततः । प्रणेशुश्चक्ररत्नादिरत्नानि स्वयमेव हि ॥ ८३ ॥
 हरेश्च हलिनश्चाऽपि मतिमोहजुषो भृशम् । ततो विचक्रे संवर्तं वातं द्वैपायनः सुरः ॥ ८४ ॥
 सुमोचाऽग्निं यत्र तत्र कल्पान्तज्वलनोपमम् । सपक्षमिव वातेन भ्रमन्तं सर्वतः पुरि ॥ ८५ ॥
 प्रणश्यतो जनान् सर्वान् वातेनाऽऽनीय चाऽक्षिपत् । अन्तःपुरं तथाऽष्टाभ्यो दिग्भ्यो दारूणि चाऽऽनयत् ॥ ८६ ॥
 तैरपूर्यत सर्वाऽपि द्वारिकापूर्वजलद्गृहा । कोलाहलेन लोकानां बालानां रोदनैरपि ॥ ८७ ॥
 अबलानां च पूत्कारै रक्ष रक्षति शब्दितैः । न किञ्चित् श्रूयते तत्र कर्णेऽपि पतितं वचः ॥ ८८ ॥
 ब्रह्मन्नदिति ते पेतुः प्रासादाः सप्तभूमिकाः । धग्द्वयगिति जज्वाल कल्पाऽनल इवाऽनलः ॥ ८९ ॥
 प्रणश्य गच्छन् लोकोऽथ पदं गन्तुं शशाक न । अपश्यद्यत्र तलाऽपि ज्वलन्तं ज्वलनं पुरि ॥ ९० ॥
 हरेश्च हलिनश्चाऽपि पश्यतः चक्षुषाऽभितः । स्वजनान् वन्दिना दग्धान् महद् दुःखमजायत ॥ ९१ ॥
 अथ राम-हरी सज्जं चक्रतू रथमुत्तमम् । देवकीं वसुदेवं चाऽऽरोहयामासतू रथे ॥ ९२ ॥
 रोहिणीं च समारोह्य चलतः स्म द्रुतं द्रुतम् । हया न चलितुं शक्ताः तथा च वृषभा अपि ॥ ९३ ॥
 अश्वस्थाने स्वयं जातौ रथं चक्रुषुर्बलात् । भग्नं चक्रयुगं तस्य तडत्तडिति भाण्डवत् ॥ ९४ ॥

तथाऽपि निन्यतुद्वारे स्थ सामर्थ्यतो निजात् । पिदधाति स्म स सुरो द्वारं सार्गलमुच्चकैः ॥ ९५ ॥
 एकं रामेण कृष्णेन चैकं पादप्रहारतः । भग्नं मृदाऽऽमघटवत् शतथा न्यपतच्च तत् ॥ ९६ ॥
 भुजयो रथमारोप्य निर्गन्तु चलितौ यदा । उवाच देवो युवयोः को मोहो जानतोः सतोः ? ॥ ९७ ॥
 निदानं मयका चक्रे न मुञ्चामि युवां विना । तिर्यञ्चमपि तत् पित्रोः का वाँतव ततो युवाम् ॥ ९८ ॥
 यातः विमुच्य पितरौ मोक्षो नास्तीह कस्याचित् । वसुदेवादयः प्रोत्तुर्वलदेव-हरी प्रति ॥ ९९ ॥
 यात यात युवां पुत्रावस्माक गतिरीदृशी । भाविनी यदि जानद्भिः प्रत्रज्या नोररीकृता ॥ १०० ॥
 प्रथुम्न-शाम्बमसुलैः समुद्रविजयादिभिः । दीक्षा कक्षीकृता धिग् नो जायतोऽपि प्रमादिनः ॥ १०१ ॥
 इत्युक्त्वाऽनशन चक्रुः स्मृतिं च परमेष्ठिनाम् । जगृहुर्नाम श्रीनेमिः क्षामणां चक्रुरादरात् ॥ १०२ ॥
 तेषूपरि सुरोऽसुञ्ज्वलदग्निं स्फुरत्कणम् । समाधि-ध्यान-योगेन त्रयोऽपि त्रिदिवं ययुः ॥ १०३ ॥
 अथ निर्जगमतुः पुर्यां राम-कृष्णौ सुदुःखितौ । पश्यन्तौ वलितग्रीवं दह्यमानां महापुरीम् ॥ १०४ ॥
 प्रासादाः शतधा पेतुः प्राकारः कणशोऽभवत् । भस्मसात् चन्दनस्तम्भा अभूवश्च सहस्रशः ॥ १०५ ॥
 ज्वालामाकाशसंलग्नां धूमधूम्रां दिशं तथा । पश्यतः स्म तथा शब्दान् दारुणान् शृणुतः स्म तौ ॥ १०६ ॥
 उवाच बलदेवोऽथाऽशक्ताभ्यां किं विलोकितैः । रक्षितुं यदि नो शक्या पुरीयं वासिता स्वयम् ॥ १०७ ॥

ततो भव्यमितो गन्तुं न स्थितिः श्रेयसीतरा । तदा कृष्णोऽवदद् भ्रातः ! क्व गम्यं कुत्र च स्थितिः ॥ १०८ ॥
 बलदेवस्तदोवाच सुहृदो बान्धवा अपि । आवयोः पाण्डुतनयाः तद्यावस्तत्पुरीं नवाम् ॥ १०९ ॥
 हरिरूचे कथं यावस्तत्र निर्विषयीकृताः । तिष्ठन्ति ते मया पूर्वं हस्तिनापुरतः खलु ॥ ११० ॥
 ऊचे रामो न हि भ्रातः ! तत् स्मरिष्यन्ति तेऽनघाः । उपकारान् स्मरिष्यन्ति कृतान् पूर्वं सहस्रशः ॥ १११ ॥
 उपकारान् विमुच्यैवाऽपकारान् खलु दुर्जनाः । स्मरन्ति सज्जनाः किं तु वैपरीत्येन तान् हरे ! ॥ ११२ ॥
 युक्तं तद् गमनं कर्तुं गेहे तेषां सुचेतसाम् । न त्रपाऽस्ति हरे ! तत्र गच्छतोः स्वगृहे यथा ॥ ११३ ॥
 इत्थं गाढं विमृश्योभौ चेलतुस्तां दिशं प्रति । अतीव वलितप्रीवं पश्यन्तौ साऽथुलोचनौ ॥ ११४ ॥
 पुर्यां ज्वलन्त्यां तत्राऽथ बलजः कुब्जबालकः । कचोत्पाटं ललौ दीक्षां त्रतोघारपुरस्सम् ॥ ११५ ॥
 लक्षैः सौधाग्रमारुह्य बाहुभ्रुत्क्षिप्य चाऽवदत् । शिष्योऽहं नेमिनाथस्याऽधुना त्रतयरोऽभवम् ॥ ११६ ॥
 अनेनैव भवेनाऽहं स्वांमिनोक्तः शिवं गमी । मा वचः स्वांमिनो भिष्या तदस्तु त्रात मां सुराः ! ॥ ११७ ॥
 इत्युक्ते जृम्भका देवाः तमुत्पाच्याऽमुचन् क्षणात् । श्रीनिमित्स्वांमिनः पार्श्वे त्रनं जग्राह तत्र च ॥ ११८ ॥
 षण्मासं सा पुरी दग्धा ज्वालामालाकरालिता । अर्पिताऽम्बुधिनाऽप्यासीद् गृहीता तेन सा ततः ॥ ११९ ॥
 इत्थं चेलतुस्तौ च प्रापतुः नगरं महत् । हस्तिकल्पाऽभिधं तत्र शशंस हलिनं हरिः ॥ १२० ॥
 भ्रातः ! क्षुधातुरोऽभूवं लज्जयैवाऽवदं न हि । सांप्रतं नगरं प्राप्तं तत्तूर्णं याहि मध्यतः ॥ १२१ ॥

समानय ततो भोज्यं तावदत्र स्थितोऽस्म्यहम् । बलोऽवोचदह याभि सावधानो भवेः परम् ॥ १२२ ॥
 वैयग्र्यं मे कृतोऽप्यत्र भविष्यति गतस्य तत् । सिंहनादं करिष्यामि श्रुत्वा त शीघ्रमापतेः ॥ १२३ ॥
 इत्थं संक्रेतमाधाय रामो याति स्म तां पुरम् । प्रविशन् स देवरूपः कोऽय कोऽयमितीक्षितः ॥ १२४ ॥
 कान्दुकादंगुलीयेन भोज्यं नानाविध ललौ । कटक्रेन ललौ मधं शौलिकैकाच्च महाशयः ॥ १२५ ॥
 तद् गृहीत्वा चलमानमपश्यद्राजपूरुषः । बलदेव इति ज्ञात्वा गत्वाऽऽख्यद् भूभुजे द्रुतम् ॥ १२६ ॥
 धृतराष्ट्रमुतो राजा नाम्नाऽच्छरदनः स्वपम् । वैर पुरातन स्मृत्वा ययौ सवलवाहनः ॥ १२७ ॥
 गोपुरस्य तदाऽध्यक्षः कपाटौ सार्शलौ व्यधात् । यथाऽभवन्न निर्गन्तुं बलः शक्तोऽपि मध्यगः ॥ १२८ ॥
 मुमोच च हली भूमौ भोज्य-पाने महामतिः । दन्तिनः स्तम्भमुन्मूल्य दधावेऽच्छरदं नृपम् ॥ १२९ ॥
 कुर्वन् युद्धं चकाराऽऽशु क्ष्वेडौ सिंहस्वनोपमाम् । श्रुत्वा भद्रक्त्वा कपाटौ तौ सार्शलौवपि केशवः ॥ १३० ॥
 प्रविश्य पुरमध्ये च तमेव परिधं ललौ । उभावपि महाबाहू जघन्तुस्तौ द्विर्द्वलम् ॥ १३१ ॥
 अच्छदन्तं वशीकृत्य कचग्रहपुरस्तरम् । हरिः जगाद रे पाप ! साहस किमिदं व्यथाः ? ॥ १३२ ॥
 यद्यस्माकं गतं सर्वं तत् किं बाहुबलं गतम् । बुभुक्षितोऽपि किं सिंहो गोमायुवशगो भवेत् ॥ १३३ ॥
 मुतोऽस्यस्मादागसस्त्व भुङ्क्ष्व राज्यं मयाऽर्पितम् । इत्युक्त्वा तं नृपं मुक्त्वा ययतुस्ताबुभावपि ॥ १३४ ॥

१ नानाविधस्नाद्भोज्यविके ॥ कान्दुक - 'कदोई' । २ शौलिकको-मणविक्रयी । ३ शब्दम् । ४ शयुषैन्यम् ।

उद्याने तत्र तौ ! गत्वा भोजनं कुरुतः स्म तत् । ततोऽपि चलतः स्माऽऽशु प्रत्यपाचि सुदुःखितौ ॥ १३५ ॥
 पथश्रान्तेरतिक्षारभोजनाच्चाऽतिदुःखतः । केशवो हलिनं प्रोचे बन्धोऽहं तृपितोऽभवम् ॥ १३६ ॥
 चालितुं न प्रशुस्तेन पदमप्यग्रतो मनाक् । तेनाऽत्र स्थीयते नीरं पीयते स्वादु चेद् भवेत् ॥ १३७ ॥
 विलोक्य मुशली प्रोचे आतः ! नास्त्रज्ज जीवन्म् । तिष्ठ तेन त्वमत्रैव द्रुमे सञ्छायशीतले ॥ १३८ ॥
 कौशाम्बवनेमेतन्नु नाम्नाऽस्त्यतिभयङ्करम् । नैकव्याधगणव्याप्तं सिंहाऽऽदिषापदाऽन्वितम् ॥ १३९ ॥
 सावधानस्ततस्तिष्ठेर्मां प्रमादी भवेर्मनाग् । नास्तीदं द्वारिकापुर्याः सौधं सप्तवसुंधरम् ॥ १४० ॥
 इत्युक्त्वा वलितग्रीवं पश्यन् पश्यन् ययौ बलः । प्रातिकूल्यमगणयन् शकुनानां विधेर्वशात् ॥ १४१ ॥
 देवेऽनुकूले प्रतिभाऽनुकूलैव भवेत्सदा । प्रलिकूले च तस्मिन् हि प्रतिकूलैव सा नृणाम् ॥ १४२ ॥
 पादं जानूपरि न्यस्य सुखं प्रच्छाद्य वाससा । पीतेनाऽध्वतरोर्मूले सुष्वाप श्रमपीडितः ॥ १४३ ॥
 सद्य एव ययौ निद्रां श्रमिणां सुलभा हि सा । तत्राऽऽगादथ जारेयः करे कुर्वन् धनुःशरान् ॥ १४४ ॥
 तथा सुप्तं हरिं मत्वा मृगं सोऽधिज्यधन्व(न्वा)भूत् । आकर्ण कृतमौर्वीको मुञ्चति स्म शरं बलात् ॥ १४५ ॥
 गत्वा पादतले पत्रे बाणो लभो महाफलः । क्षणादुत्थाय दाशार्हो जगदेति विलोकयन् ॥ १४६ ॥
 अरे ! कः सुखसुप्तं मां बाणेनाऽताडयत् कुधीः । स मामात्मानमविद्य प्रादुर्भवतु सत्वरम् ॥ १४७ ॥

। जारेयस्तं नरं ज्ञात्वा पश्चात्तापरोऽवदत् । वान्धवो विष्णु वलयोरग्रजो वसुदेवभूः ॥ १४८ ॥
 जरास्रुतोऽस्मि कृष्णस्य रक्षाधेमहमागमम् । सुक्त्वा मातर पितरौ भ्रातृश्च स्वष्टहादिकम् ॥ १४९ ॥
 श्रीनेमिवचसा ज्ञात्वा मरणं मन्त्रिमिचजम् । वनवासं श्रयामि स्म तेन द्वादशवत्सरान् ॥ १५० ॥
 मानुष नाहमद्राक्षमत्रेह क्रीडयाऽऽगमम् । ज्ञात्वा दूरान्गुहमहमकार्षं शरमोक्षणम् ॥ १५१ ॥
 अज्ञानाद् हि कृतं तेनाऽपराधं मे भवानपि । क्षमतां भाषतां चैव स्वं नामादि यथारुचि ॥ १५२ ॥
 अथाऽवदद्धरिः भ्रातरागच्छ मम सन्निधौ । अहं कृष्णोऽस्मि ते भ्राता यत्राणार्थमिहाऽऽगमः ॥ १५३ ॥
 भवितव्यं भवत्येव नाऽन्यथा तद्भवेत् क्वचित् । चलेदपि महानद्रिः न चलेत्तीर्थकृद्भवः ॥ १५४ ॥
 तथोक्ते तेन हा जात किमिदृगिति चिन्तयन् । आगत्य सविधं चोपलक्ष्याहिकमलेऽपतत् ॥ १५५ ॥
 श्रवदश्रुजलासार पाणिनोजमिताननम् । हरिश्चकार जारेय वार्तां सर्वां जगाद च ॥ १५६ ॥
 हा भ्रातः ! किं तवाऽऽतिथ्यमकार्षमहमीदृशम् । हा ! ज्ञात्वाऽहं वधं भ्रातुः श्रीनेमिवचनैरपि ॥ १५७ ॥
 कथं तदैव न मृतो हा ? किमेतदुपस्थितम् । वसुधे ! विवरं देहि मां गृहाणाऽतिपापिनम् ॥ १५८ ॥
 हा ! हा ! द्वादशवर्षीयः प्रयासो मे गतोऽधुना । यथा हेम चिरं ध्मात सुखवातेन गच्छति ॥ १५९ ॥
 हा ! वेधः ! किमकार्षीस्त्व मद्भस्तात् कारयन् मधम् । नरोत्तमस्य मे भ्रातुः किं विराज्जं मया तव ॥ १६० ॥
 कमहं नरकं गन्ता पापं कृत्वेदृशं महत् । मरणं श्रेय एवाऽस्तु जीवितेनाऽधुना कृतम् ॥ १६१ ॥

इत्युक्त्वा क्षुरिकां चक्रे करे साहसिकाऽग्रणीः । जारिंयं मर्तुमनसं न्यषेद्यद्यादवाऽग्रणीः ॥ १६२ ॥
 साहसं मा कुरु भ्रातः ! किं स्यात् त्वयि मृते सति । त्वं यादवकुलाङ्कूरः स्थितोऽस्येकक एव यत् ॥ १६३ ॥
 तत्त्वं भ्रातः ! चिरं जीव वृद्धिं नय निजं कुलम् । न मया च त्वया चाऽपि लङ्घयते भवितव्यता ॥ १६४ ॥
 दुःखं पुञ्च शृणु त्वं च मद्वाक्यं साहसी वली । याहि याहि द्रुतं भ्रातः ! पाण्डवानां पुरीमथ ॥ १६५ ॥
 गृहाण कौस्तुभं रत्नं वदेद्वृत्तान्तमादितः । पाण्डवानां सहायानां मम दुःखेषु सर्वतः ॥ १६६ ॥
 दर्शयः कौस्तुभं रत्नं वचः संवादकृत्वव । मा विलम्बं कुरु भ्रातः ! वलो यद् द्रुतमागमी ॥ १६७ ॥
 वलो ज्ञाता यदि वधं तव हस्तान्मदीयकम् । हन्यादेव तदा त्वां च स मयि प्रेमवान् यतः ॥ १६८ ॥
 इत्युक्त्वा कौस्तुभं रत्नं समर्थं व्यसृजद् द्रुतम् । त्वया पथा न गन्तव्यं गन्तव्यं विपथेन यत् ॥ १६९ ॥
 पदानुसारी हलभृदागन्ता तव पृष्ठतः । इति शिक्षित एवाऽऽथु वाणाऽऽकर्षणपूर्वकम् ॥ १७० ॥
 नत्वा पादौ रुदन् दुःखात् स ययौ त्वरितक्रमम् । सिंहास्वलोकनं कुर्वन्नभूद् दूरे दृशोः पथात् ॥ १७१ ॥
 गतेऽथेति जरापुत्रे वेदनाऽऽर्तोऽभवद्धरिः । संयोजितकरो भूत्वोदङ्मुखः श्रवदश्रुदृक् ॥ १७२ ॥
 नमो नमः श्रीअर्हद्भ्यः सिद्धेभ्यश्च तथा नमः । आचार्येभ्योऽप्युपाध्याय-साधुभ्यश्च नमोऽस्तु मे ॥ १७३ ॥
 यदुर्वंशकुलोत्तंस ! नमस्तुभ्यं महामते ! । य ईदृग्दुःखराशिभ्यो भीतोऽत्याक्षीद् गृहाश्रयम् ॥ १७४ ॥
 धिग् मां वत ! विजानानं श्रीमन्नेभिजिनाऽऽननात् । भारीदृग्दुःखसंभारं तथाऽपि विरतं न हि ॥ १७५ ॥

श्रीमन्नोमिदिशं स्थित्वा वैत्यवन्दनमाचरत् । पापस्थानानि सर्वाण्यालोचयामास शुद्धधीः ॥ १७६ ॥
 एकोऽहं नाऽस्ति मे कश्चिन्नाऽहमप्यस्मि कस्यचित् । एवमदीनाचित्तश्च चकाराऽऽराधनं हरिः ॥ १७७ ॥
 अवशिष्टमुक्त्वाऽर्त्तायुः क्षुत्तृष्टशनिपीडितः । प्रहारेदेनाकीर्णोऽभवद् दुर्ध्यानवान् क्षणात् ॥ १७८ ॥
 द्वैपायनेन श्रुतिना हा ! दग्धा द्वारिकापुरी । अहं यदि लभे तं च बन्धौ कुर्वे तदिन्धनम् ॥ १७९ ॥
 हा ! मे सर्वां पुर दग्धा क्व जगाम स दुष्टधीः । लभेयं यदि तं पाप मर्दं मर्दममारयम् ॥ १८० ॥
 ध्यानं रौद्रमिति प्राप्य क्षणं वैरं विचिन्तयन् । सहस्राऽब्दप्रमिताऽऽयुः तृतीयावर्तनी ययौ ॥ १८१ ॥
 षोडशाऽब्दाऽतिवालत्वे भूपत्वे वाणपद् तथा । जये वर्षाणि चाऽष्टाऽर्द्धचक्रितायां तथाऽभवन् ॥ १८२ ॥
 शतानि नव विंशत्यधिकानीति च सङ्ख्यया । प्रपालितसहस्राऽब्दजीवितोऽभूज्जनार्दनः ॥ १८३ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धासिन्धु—

लब्धप्रतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीरौक्मिणेयचरितं ललितं चकार

सर्गोऽत्र षोडश इति प्रतिपूर्वते स्म ॥ १८४ ॥

इति श्रीमनुम्वनचरिते महाकाव्ये द्वारिकानगरीप्रलयकरणपृच्छा—स्वकीयमरणमित्तपृच्छा—श्रीनेमिप्रत्युचर—श्रीप्रद्यु-
 म्न-शाम्बादिकुमारदीक्षा—द्वारिकादाह—श्रीकृष्णाऽवसानवर्णनो नाम षोडशः सर्गः सम्पूर्णः ।

अथाऽऽगाज्जलमादाय पद्मिनीपुटके हली । वार्यमाणोऽपशकुनैः कृष्णाऽभ्यर्णं महामनाः ॥ १ ॥
 निद्रालुरयमस्तीति नाऽऽगतं वेत्ति मां ततः । भृशं श्रान्तस्य निद्रालोः निद्रामायात्विति स्थितः ॥ २ ॥
 क्षणं स्थित्वा ततः प्रोचे भ्रातरुत्तिष्ठ सत्वरम् । जलं पिब मयाऽऽनीतं स्वच्छं सत्पद्मिनीपुटे ॥ ३ ॥
 इत्युक्तेऽपि नोत्थितं तं सुखाद्वासोऽपसारयन् । ददर्श काष्ठनिश्चेष्टं जीविताङ्गविवर्जितम् ॥ ४ ॥
 किं मृतोऽयं मम भ्रातेत्येत्योत्पन्नदुःखभाक् । गाढं हरोद मूर्च्छ्यो च प्राप भूयो पपात च ॥ ५ ॥
 शीतलस्पर्शवातेन लब्धसंज्ञः तदैव सः । विललाप चिरं भ्रातृगुणसन्दोहमालपन् ॥ ६ ॥
 उवाच येन सुप्तो मे हतो भ्राता महाबलः । प्रादुरास्तां मम पुरः तत् फलं प्रापयामि यत् ॥ ७ ॥
 सुप्तं प्रमत्तं भ्रूणं च स्त्रियं हन्यान्न कर्हिचित् । इति नीतिमतिक्रम्य केनेदं पापमादृतम् ? ॥ ८ ॥
 स आगत्य पुरोभूय तिष्ठतु क्व जगाम सः । इति भूयो वदन् मूर्च्छन् पतनोत्पतने व्यधात् ॥ ९ ॥
 इत्थं विलप्य बहुधाऽभवद् मोहाकुलो भृशम् । चिन्तयामास न मृतः किं तु रुष्टोऽस्ति रोषणः ॥ १० ॥
 जाते विलम्बे पानीयाऽऽनयेन ततो मयि । इति सद्यः पपातांऽयोः क्षमस्वाऽऽग इति द्रुवन् ॥ ११ ॥

भ्रातरर्चिष्ठ सन्ध्येयं क्षणाद्रागवती बभौ । नाड्यं शयनकालस्ते नीतिशास्त्रविदो हरे ! ॥ १२ ॥
 कस्तेऽय कोपसमयो दुःखितस्य ममोपरि । सन्तापयसि किं भ्रातः ! द्वारिकादाहदुःखितम् ॥ १३ ॥
 इत्युक्त्वा तं दधावक्के मूर्ध्नि रुम्बन् मुहुर्मुहुः । कर्णे प्रविश्य चोवाच मन्दुमेरुं सहस्व मे ॥ १४ ॥
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे भ्रातरावां याव इतो वनात् । यतश्च सन्ति बहवो वैरिणः तव दुःसहाः ॥ १५ ॥
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे भ्रातः ! जलं यिव सुशीतलम् । इत्युक्त्वा स्थापयामास तन्मुखे पद्मिनीपुटम् ॥ १६ ॥
 इत्थं विलपता तेन सान्त्वनां कुर्वता तथा । अतिक्रान्ता तत्र रात्रिरुत्सङ्गस्थपुरादिषा ॥ १७ ॥
 अथ प्रभाते सञ्जाते चरार मुखधावनम् । जलेन तेन स्वच्छेन भ्रातुः स्नेहविमोहितः ॥ १८ ॥
 वासोऽञ्जलेन स्वनैवोज्ज्वलमादर्शवद् व्यधात् । तदनु प्रार्थयामासोत्तिष्ठ भ्रातः ! जलं पिब ॥ १९ ॥
 नोत्थितं तमिति प्रोक्ते स्फुन्धे जग्राह मूढधीः । वभ्राम निखिलं संत्रं रोदयंश्च रुदन् स्वयम् ॥ २० ॥
 प्रत्यह कृष्णदेहस्य चकार स्वच्छवारिणा । स्नपन भूषणं चाऽपि स्वस्य वासोऽञ्जलेन सः ॥ २१ ॥
 पद्मानि शतपत्राणि तथा पुष्पाणि भूरिशः । उच्छिद्यस्य सोऽर्चनां चक्रे तस्याऽनुनयहेतवे ॥ २२ ॥
 एवं च कुर्वतस्तस्य पणमासा अतिचक्रुः । तथैव भ्रमतस्तस्य वर्षाकाल उपेयिवान् ॥ २३ ॥
 पश्यति स्माऽथ सिद्धार्थोऽवधिना त तथाविधम् । अचिन्तयच्च यदहो ! मोहोऽय महतामपि ॥ २४ ॥

ममाऽप्यहो ! प्रमादोऽयं ज्ञानेनाऽऽलोकितं न हि । अथाऽप्यहं यामि शीघ्रं तत्प्रबोधविविधित्सया ॥ २५ ॥
 इति ध्यात्वा समायातो विकुर्व्यं रथमेककम् । पाषाणखण्डनिर्माणं बलस्य पुरतः स्थितः ॥ २६ ॥
 रथमारोहयामास पर्वतं निकटस्थितम् । पर्वतग्रावघातेन वभूव शतशो रथः ॥ २७ ॥
 कुटुम्बिरूपः तं देवः सन्धातुं समुपाविशत् । कृत्वा जत्वाऽऽदिसामग्रीं सकलामपि तत्पुरः ॥ २८ ॥
 बलदेव उवाचैवं मूर्खो भवसि किं मुधा । रथो ग्रावमयो भग्नः शक्यते किमु योजितुम् ? ॥ २९ ॥
 देवोऽप्युवाच ते भ्राता सद्ग्रामेषु हि भूरिषु । हतो न केनाऽप्यरिणा सांप्रतं स हतः किल ॥ ३० ॥
 बाणेनैकेन केनाऽपि मृतश्च स क्षणादपि । जीविष्यति यदा ह्येष रथः सज्जो भविष्यति ॥ ३१ ॥
 इत्युक्ते मुष्टिमुद्यम्य दधावे मारणाय तम् । रे मूर्ख ! मम जीवन्तं बन्धुं वदसि किं मृतम् ? ॥ ३२ ॥
 अथ श्यामशिलायां स रोपयामास पद्मिनीम् । सेचयामास स घटैः स्वच्छोदकभृशं भृतैः ॥ ३३ ॥
 उवाच कामपालस्तं किं करोषि मुधा श्रमम् । किमु श्यामशिलायां स्यात् पद्मिनीरोपणं जड ! ? ॥ ३४ ॥
 त्रिदशः प्रोचिंवास्तत्र जीविष्यति तवाऽनुजः । मृतश्चिरं तदा भावि ग्राब्धि मे पद्मिनीवतम् ॥ ३५ ॥
 इत्युक्ते च प्रियमधुः प्राह भ्रुकुटिभीषणः । मामपृष्ट्वा जलमपि पिबेद्यो न यदृच्छया ॥ ३६ ॥
 स किं नु म्रियते मूढ ! मामपृष्ट्वा मनागपि । दूरतो भव मा वादीरीदृशं कटुकं वचः ॥ ३७ ॥

किञ्चिदग्रे भवन् सोऽथ दग्धदृक्षं शुभोदकैः । सिञ्चति स फलान्नाह्नी कुर्वाणाबालमुच्चकैः ॥ ३८ ॥
 रेवतीशस्तदोवाच रे किं मूढ ! विचेष्टसे । दग्धो ह्यु फलितो वृष्टः किमु केनाऽपि कथन ? ॥ ३९ ॥
 स सिद्धार्थः सुधाभोगी प्राह स्तुव्यस्थितो हरिः । जीविष्यति तव भ्राता तद्दग्धो दुः फलेग्रहिः ॥ ४० ॥
 प्रलम्बघ्न उवाचैवं ज्येष्ठे भ्रातरि जीवति । किं भ्रियेत लघुभ्राता सुधाभोगी त्व मृगा वद ॥ ४१ ॥
 तवाजाः सोढमेतन्मे मा वदेः पुनरीदृशम् । वदिष्यसि पुनरिदं न पश्येः शुभमात्मनः ॥ ४२ ॥
 इत्थं कृतेऽपि व्यामूढे वले सति सुदृक् सुरः । दूर्वा आनीय सद्यस्काः चिक्षिपे गोशवाऽऽन्ने ॥ ४३ ॥
 अमदद् बलदेनोऽथ मृता गौः किं चरत्यहो ? । दूर्वाः श्यामा अपि भृशं तन्मा मूढतरो भव ॥ ४४ ॥
 विहस्यैप सुरोऽप्यूचे पाययस्यम्भु किं मृतम् । हरिं मासुपदेशं त्वमीदृश ददसे किमु ? ॥ ४५ ॥
 परोपदेशे कुशलाः स्वोपदेशे जडाः किल । नीत्युक्त इति दृष्टान्तः त्वया सत्यापितोऽधुना ॥ ४६ ॥
 अचिन्तयत्तदा चित्ते किं मृतोऽयं ममांशुजः । यदेव बहवः प्राहुरेकवाक्य पृथक् पृथक् ॥ ४७ ॥
 संशयालुमय ज्ञात्वा बल सिद्धार्थरूपमृष्टम् । अमरः पुरतो भूत्वा ननाम चरणौ प्रति ॥ ४८ ॥
 उवाच चाऽह सिद्धार्थः सारथिस्तव भक्तिमान् । आदेशं तत्र संप्राप्य प्रत्रज्य च विषद्य च ॥ ४९ ॥
 अभूवं त्रिदशो मृत्वा तव जल्पं समागतः । त्वां प्रबोधयितुं स्वामिन् ! न हि मिथ्यागिरो बुधाः ॥ ५० ॥
 जारेयात् स्वामिना प्रोक्तो वधः कृष्णस्य पर्षदि । स मृगा न भवत्येव नाऽन्यथा तीर्थकृद्बचः ॥ ५१ ॥

कृष्णं भुक्त्वा जलार्थं त्वं गतस्तदनु निद्रितम् । भीताम्बराऽऽवृत्तमुखं जारयो भृगुबुद्धिमान् ॥ ५२ ॥
 हृतवान् बाणघातेन पादपद्मस्य चोपरि । उपलक्ष्य च तं कृष्णं विललाप हरोद च ॥ ५३ ॥
 समर्प्य कौस्तुभं रत्नं व्यसृजत्तं हरिर्द्रुतम् । आदिशत् पाण्डुपुत्राणां समीपे गमनं सुधीः ॥ ५४ ॥
 तवाऽऽगमभिया सोऽपि सद्य एवाऽगमत्तराम् । अथाऽतः त्वं विजानासि सर्वं तव विचोष्टितम् ॥ ५५ ॥
 उवाच बलदेवस्तं भोः ! साधु कृतं त्वया । अज्ञानतमसा ग्रस्ते भास्वत्कृत्यं प्रकुर्वता ॥ ५६ ॥
 अथ प्रोवाच सिद्धार्थं कृत्यं मद्योग्यमादिश । सारथिः त्वं पुञ्जऽप्यासीरधुना धर्मसारथिः ॥ ५७ ॥
 स सुरः पोचिवान् प्रेम्णा प्रव्रज्यां श्रेयसीतराम् । नाऽन्यद्योग्यं प्रपश्यामि परलोकस्य साधनम् ॥ ५८ ॥
 ओमिति प्रतिपेदानः सिन्धुसागरसङ्गमे । चन्दना-ऽगुरु-कस्तूरी-घनसाराद्रिवस्तुभिः ॥ ५९ ॥
 हरिदेहस्य संस्कारमकरोद् ज्वालितार्च्चिषि । शोकं निर्वर्तयामास ज्ञातेदृशभवास्थितिः ॥ ६० ॥
 सिद्धार्थत्रिदशो नत्वा यथाऽऽयातस्तथा गतः । परमां मुदमापन्नः स्वकजलयस्य पालनात् ॥ ६१ ॥
 नेमिस्वाम्यापि विज्ञाय तं तपस्यापरायणम् । प्रैषीद् विद्याधरं साधुमेकं तत्र कृपापरः ॥ ६२ ॥
 तस्य पार्श्वे रामभद्रो व्रतं जग्राह निर्ममः । प्रारेभे च तपः कर्तुं तीव्रं कर्मनिपूदनम् ॥ ६३ ॥
 तुङ्गिकाशिखरं गत्वा मासक्षणपारणः । कायोत्सर्गपरो नित्यमुत्रास स समाधिमान् ॥ ६४ ॥
 अन्यदा मासक्षणपारणार्थं पुरेऽविशत् । समीपस्थे भाविताऽऽत्मा सम्यगीर्यापथे स्थितः ॥ ६५ ॥

आलोकय रूप रामस्य कार्तिकीशशिसोदरम् । पानीयहारिका रामा वभूवुः कामविह्वलाः ॥ ६६ ॥
 तासां मध्ये परमेका पश्यन्ती रामसंमुखम् । घटकण्ठभ्रमात् पुलकण्ठे पाशं न्यधाद् दृढम् ॥ ६७ ॥
 क्लृपे मक्षेप्तुमारंभे सा यावद् व्यग्रमानसा । अपश्यत्ता तथाऽवस्थां चलाश्चिन्तितवानिति ॥ ६८ ॥
 धिग् मे रूप महाऽनर्थकारक चित्तहारकम् । युवतीना स्मरोच्छासकारण दर्शने सति ॥ ६९ ॥
 तर्हि राजपथे बह्व्यो महैभ्यतनुजाः स्थिताः । भविष्यन्ति च तासा हि कर्मबन्धाय कारणम् ॥ ७० ॥
 न स्यां यथाऽह तत् कुर्वे विमृश्येति स्वचेतसि । निवर्त्ये वालहत्यायाः तां जगाम बहिः पुरः ॥ ७१ ॥
 जग्राहाऽभिग्रहं साधुर्न प्रवेक्ष्याम्यतः परम् । पुरं वा ग्राममथवा यदि लप्स्येऽन्नभोजनम् ॥ ७२ ॥
 काष्ठाऽऽदिहारकैर्दत्तं भावतः प्रासुरु तदा । करिष्ये पारणं तेन मासस्य तपसः खलु ॥ ७३ ॥
 अन्यथाऽस्तु पुनर्मासक्षणं क्षपणं सदा । कर्मणामिति कृत्वा स गिरिं याति स्म हुङ्गिकात् ॥ ७४ ॥
 चकार पारण तत्र भोजनेन महामनाः । दत्तेन काष्ठहाराऽऽदिजनेन श्रद्धया भृशम् ॥ ७५ ॥
 भद्रकाः ते पुरं गत्वा राक्षे व्यज्ञपयन् मुदा । मुनिः क्रोऽपि स्फुरद्रूपः चिद्रूपोऽस्ति गिरौ तव ॥ ७६ ॥
 कुर्वन्नस्ति तपस्तीव्रमुदारस्फाररूपवान् । इति श्रुत्वाऽथ भूपालः चिन्तयामासिवानिति ॥ ७७ ॥
 अयमुग्रतयाः साधू राज्य गृह्णातु मा मम । इति सनह सोऽभ्यागाद् हन्तुं तं सेनया नृपः ॥ ७८ ॥
 ततः सिद्धार्थदेवेन सिंहा लक्षश एव हि । विकृतास्त गिरिं सर्वं स ददश भयङ्करम् ॥ ७९ ॥

आगत्य भूपतिः पादौ ननाम सेनया सह । सिद्धार्थो बोधयामास नृपं तत्पूर्ववार्तया ॥ ८० ॥
 गतः पुर्यां निवृत्त्याऽथ भूपो बोधमवाप्यं सः । ततः परं मुनिः सीरी नरसिंहाऽभिधोऽभवत् ॥ ८१ ॥
 तपस्यतो वने तस्य सुधासदृशया गिरा । व्याघ्राऽऽदयोऽपि पशवो भेजिरे धर्ममार्हतम् ॥ ८२ ॥
 अणुव्रतधराः केचित् केचित् सम्यक्त्वधारिणः । मांसाऽऽहाराऽनिवृत्ताश्च बभूवुर्भाग्ययोगतः ॥ ८३ ॥
 वैराग्यरङ्गतः केचिद् न चक्रु रान्निभौजनम् । ब्रह्मव्रतं ललुः केऽपि त्यजन्ति स्म परस्त्रियम् ॥ ८४ ॥
 पार्श्वं न मुमुक्षुस्तस्य साधोः विनयिशिष्यवत् । पिबन्तो वाक्सुधासारं कुर्वन्तो दर्शनं मुनेः ॥ ८५ ॥
 तेषां मध्ये मृगशैकः सम्बन्धात् प्राग्भवोद्भवात् । अतीव भक्तः सञ्ज्ञे जातिस्मृतिमवाप च ॥ ८६ ॥
 पारणादिवसे साधोः वनं भ्रान्त्वाऽखिलं मृगः । विलोक्य काष्ठहाराऽऽदिकृतां रसवतीं शुभाम् ॥ ८७ ॥
 आगत्य ज्ञापयामास संज्ञया पुच्छचालनात् । कृतया तां च विज्ञाय पारणायै चचाल सः ॥ ८८ ॥
 मुनेऽग्रेसरीभूय मार्गं दर्शयति स्म सः । भक्तश्राद्ध इव श्रद्धाशुद्धः परमर्हषवान् ॥ ८९ ॥
 एवं च कुर्वतस्तस्य कालो भूयान् ययौ किल । अथाऽन्यदा काष्ठहोराययू रथकारकाः ॥ ९० ॥
 चिच्छिदुः केऽपि काष्ठानि चक्रु रसवतीं पुनः । केऽपि भ्रमन् मृगः तां च सञ्ज्ञातां पश्यति स्म सः ॥ ९१ ॥
 आगत्य ज्ञापयामास साधवे तां स्वसंज्ञया । ध्यानं विमुच्य साधुश्च चचालेर्यां विशेषयन् ॥ ९२ ॥

सामग्रीं सकलां कृत्वा ते तस्युः भोजनोन्मुखाः । पश्यन्ति स्म स्फुरत्कार्यं कल्पद्रुमिव जङ्गमम् ॥ ९३ ॥
 आयान्त साधुमुख्यं तं पुरःसारङ्गमुच्चकैः । जहृषुः मनसाऽत्यन्त दृष्ट्वा काले समागतम् ॥ ९४ ॥
 उचस्यौ रथरारेशोऽभिमुख तस्य चाऽऽययौ । पदानि तत्र सप्ताऽष्टौ नमन् मूर्च्छनां कृताञ्जलिः ॥ ९५ ॥
 अहो ! मुनेऽञ्जलिः काऽपि प्रशमः कोऽप्यहो ! महान् । अहो ! मुख शरच्चन्द्रमतिविम्बमिवाऽपरम् ॥ ९६ ॥
 अत्र मे सफल जन्म नेत्रे प्राप्तफले मम । अहो ! मे सुकृतोच्छ्वास इह मे भावि किं शुभम् ? ॥ ९७ ॥
 वेल्लेय भोजनस्येद भोजन समुपस्थितम् । योग्योऽतिथिरय कोऽपि प्राप्तः कल्पद्वरेष तत् ॥ ९८ ॥
 रथरारोऽग्रणीरेव विचिन्त्य विरुसन्मुखः । स्वहस्तेनैव सकल भोज्यं मुनिपुरोऽनयत् ॥ ९९ ॥
 मुनिर्विचार्य तत् शुद्ध प्राप्तुं चैपणीयरुम् । दातुश्च भावनैर्मल्यं यथायोग्य तदग्रहीत् ॥ १०० ॥
 सारङ्गोऽपि समीपस्थः कुर्वन् पुच्छस्य नर्तनम् । अर्चोऽऽनतो भृशं हृष्यन्नपश्यत् ताबुभावपि ॥ १०१ ॥
 चिन्तयामास च चिरं धन्योऽय रथकृत् प्रभुः । यानपात्रमिव प्रापि येनेद पात्रमिदृशम् ॥ १०२ ॥
 वेल्लेयं भोजनस्याऽपि भोज्य चाऽतीवसुन्दरम् । आगान्मुनिरयं कोऽपि मासक्षपणपारणी ॥ १०३ ॥
 तदस्य चित्तं विच च पात्र वाऽपि सुनिर्मलम् । त्रिरुयोगस्तु मिलितो दुर्लभः प्रायशो नृणाम् ॥ १०४ ॥
 अह पुनर्याग्योऽस्मि त्रिरुयोगविवर्जितः । न दातु न तपः कर्तुं शक्तः तिर्यक्त्वदूपितः ॥ १०५ ॥

त्रयोऽप्येवं स्थिता यावद् धौतसद्ब्रह्मचर्यमानसाः । अकस्मादाथयौ वातो द्रुमोन्मूलनकौतुकी ॥ १०६ ॥
 अर्द्धच्छिन्नोऽपतद् वृक्षः तेषामुपरि वाततः । विपद्य ब्रह्मलोके तेऽभवन् देवा महर्द्धिकाः ॥ १०७ ॥
 पद्मोत्तरविमानान्तः तेजसां राशयः किमु । भूर्तिमत्पुण्यसन्दोहाः किमु स्वर्गैकभूषणम् ॥ १०८ ॥
 समाः शतं व्रतं रामः प्रपाल्याऽतीवनिर्मलम् । देवभूयं गतोऽपश्यत् तृतीयज्ञानचक्षुषा ॥ १०९ ॥
 हरिं तृतीयनरके ताड्यमानं सुराऽधैः । परमाधार्मिकैः भूरिमकारैरिति निर्दयम् ॥ ११० ॥
 वैक्रियेण शरीरेण कृष्णाऽभ्यर्णमुपेयिवान् । स्नेहेन मोहितो रामः तं ददर्श तथास्थितम् ॥ १११ ॥
 विष्णुं दृष्ट्वाऽवदद् रामो भ्राताऽहं रामनामकः । व्रतं प्रपाल्य सुचिरं ब्रह्मलोके सुरोऽभवम् ॥ ११२ ॥
 मिलनायाऽऽगमं विष्णो ! कथयाऽथ करोमि किम् ? । विष्णुराह वरं भ्रातः ! मामितः कर्षय द्रुतम् ॥ ११३ ॥
 क्षेत्रजां वेदनां सोढुं परमाधार्मिकैस्तथा । कृतामशक्तो यदहं सुखी पूर्वभवेऽभवम् ॥ ११४ ॥
 इत्युक्ते बलवान् देवो भुजाभ्यामाददे द्रुतम् । गृहीत एव न्यपतद् भूमौ पारदवद् भृशम् ॥ ११५ ॥
 पुनरादीयमानः स भुजाभ्यां गाढयन्त्रणात् । गलत्कुष्ठिव परमां प्रत्युताऽऽप व्यथां तनः ॥ ११६ ॥
 तदा जंगाद विष्णुस्तं भ्रातः ! मा कुरु मा कुरु । करग्रहान्न सोढाऽस्मि व्यथामेतां सुदुःसहाम् ॥ ११७ ॥
 बद्धं मया हि यत् कर्म सोढव्यं तु मयैव तत् । स्वामिनाऽऽख्यातमेवैतत् तत् किं भवति चाऽन्यथा ॥ ११८ ॥
 ऊचे बलोऽथ बलवान्नप्यहं कर्मयन्त्रितम् । न नेतुमीशः तिष्ठामि सन्निधौ ते यदिच्छसि ॥ ११९ ॥

हरिरूचे त्वया भ्रातः ! किं स्थितेन निरर्थकम् । त्वयि सत्यापि सोढव्या वेदना दुःसहा मया ॥ १२० ॥
 स्वर्णं विभज्य गृह्णन्ति रूप्यं रत्नं तथा गृह्णन् । राज्यं च न पुनः कोऽपि वेदनां स्रजनस्य हि ॥ १२१ ॥
 परं दहेन मे पुर्याः मम चाऽत्रस्थयाऽनया । मृतस्याऽसुहृदा हर्षोऽप्यहर्षः सुहृदामभूत् ॥ १२२ ॥
 गत्वा दर्शय मे मूर्तिं शङ्ख चक्र-गदाधराम् । तथा शार्ङ्ग-रां पीतवस्त्रामाभरणैर्युताम् ॥ १२३ ॥
 ताक्षर्यानां सलक्ष्मीकां स्वर्णरत्नविमानगाम् । लोकानां सुहृदां चाऽप्यसुहृदां चन्दनाऽर्चिताम् ॥ १२४ ॥ (सुगमम्)
 तथा त्वं मूर्तिमात्मीयामपि दर्शय पावनाम् । नीलाम्बरधरां धीरां तालक-यज ! मनोहराम् ॥ १२५ ॥
 गोदारणायोत्रपाणि मन्मूर्तिनिकटास्थिताम् । एतं कुरु महाभाग ! देशे देशे पुरे पुरे ॥ १२६ ॥
 यथा लोकरुः प्रतीयेताऽऽव्योः सर्वोऽप्यनश्वरीम् । सम्मद त्रिपदं नैव जानीयाज्जगदुत्तम ! ॥ १२७ ॥
 ओमिति प्रतिपद्याऽथ रामः प्रेमवशमदः । आगत्य भारतावन्या विमानाद्धि प्रदर्शयन् ॥ १२८ ॥
 देशे देशे पुरे ग्रामे जगादेति जनान् प्रति । भो ! भो ! लोकाः ! सावधाना वाक्यं शृणुत संप्रति ॥ १२९ ॥
 इयं सृष्टिः कृताऽस्माभिरस्माभिः संहरिष्यते । द्वारिमाऽपि च नगरी कृतेय सहृता यथा ॥ १३० ॥
 इच्छयैव वयं यामः तथाऽऽयामो यदृच्छया । दिवं वा पृथिवीलोकं परतन्त्रा वयं न हि ॥ १३१ ॥
 नास्ति कर्ता नास्ति हर्ताऽस्मदन्यो जगतीतले । पूजिताः स्वर्गदास्तेषां व्यत्ययेन तु दुःखदाः ॥ १३२ ॥
 अस्माकं प्रतिमां कृत्वा पाञ्चजन्यादिभूषिताम् । पूजा कुरुत पुष्पादिसकल्योपस्करैर्युताः ॥ १३३ ॥

एवं निशम्य तां वाचं सर्वो लोकस्तथाऽकरोत् । सर्वत्र विस्तृताः पूजाः प्रतिमाश्वोभयोरपि ॥ १३४ ॥
 प्रतिमाऽर्चनकर्तृणां विभूतिं महतीं ददौ । बलदेवः सुरस्तेन विष्णुभक्तो जनोऽजनि ॥ १३५ ॥
 दिने दिने च मिथ्यात्वं बध्ने स्वयमेव तत् । न ह्यादित्यतहं कोऽपि वपत्युद्भवति स्वयम् ॥ १३६ ॥
 एवं निर्माय देवोऽपि जगाम स्वां दिवं मुदा । शुङ्क्ते सुखं निर्व्यपायं चारित्रद्रोः सुमं किमु ? ॥ १३७ ॥
 इतश्च स जरापुत्रः पाण्डवानां पुरीं ययौ । सभासीनं धर्मपुत्रं रुद्रेवं शुचं जगौ ॥ १३८ ॥
 तं रुदन्तं भृशं दृष्ट्वा पप्रच्छाऽऽकुलमानसः । मृतुः धर्मस्य किमिति किं जातं रोदिषीति यत् ॥ १३९ ॥
 कष्टेन महता नेत्रजलमुन्मृज्य वाससा । स्वच्छकितः स आह स्म वृत्तान्तं मूलतोऽखिलम् ॥ १४० ॥
 समार्पयदभिज्ञानं कौस्तुभं रत्नमेव तत् । दृष्ट्वा च कौस्तुभं रत्नं भवन्तः शोकविह्वलाः ॥ १४१ ॥
 रुरुदुः समकालं ते रोदयन्तः परानपि । साङ्क्रामिक्येव रुजया शुचा सङ्क्रान्तया मिथः ॥ १४२ ॥
 सद्यो मूर्च्छामवापुस्ते क्षणाच्च लब्धसंज्ञकाः । विलपन्ति स्म गृह्णन्तः तद्गुणानुपकारकान् ॥ १४३ ॥
 इत्थं धिरं शुचं कृत्वा विशातेदृग्भवस्थितिः । चकार प्रेतकार्याणि कृष्णस्य सुकृतोद्देहः ॥ १४४ ॥
 शोकं निवर्त्य महता कष्टेन जनान्कयतः । महात्सवन जारेयं राज्ये स्थापयति स्म सः ॥ १४५ ॥
 अथ विज्ञाय ज्ञानेन चक्षुषा नेमितीर्थराट् । तान् प्रवित्राजिषून् पञ्च प्रेषीत् करुणसागरः ॥ १४६ ॥

श्रीआचार्यधर्मघोष नाम्नोऽपि परिणामतः । चतुर्ज्ञानघरं धीरं सुनिपञ्चशतीदृतम् ॥ १४७ ॥
 अथ प्रमोदमापन्नाः त पञ्चाऽपि नरोचमाः । महोत्सवेन जगद्दुर्व्रतं तेषां समीपतः ॥ १४८ ॥
 द्रौपद्यपि च तैः सार्द्धं व्रतं जग्राह हर्षभाक् । पतिव्रताया धर्मोऽयं न मुञ्चति यतः पतिम् ॥ १४९ ॥
 व्रतं ते पालयामासुः विविधाऽभिग्रहैर्धुताः । गुरुपार्श्वे पठन्तश्च द्वादशाङ्गरा बभूवुः १५० ॥
 कुन्नाऽग्रेण हि चेष्टता पुमान् दास्यति कश्चन । ग्रहीष्येऽहं तदा भिक्षामुपवासोऽस्तु मेऽन्यथा ॥ १५१ ॥
 भीमर्षिरिति जग्राहाऽभिग्रहं दृढमानसः । तपश्चकार षण्मासानभिग्रहयुतः सुधीः ॥ १५२ ॥
 चकार पारणा पूर्णाऽभिग्रहस्तदनन्तरम् । एव पञ्चाऽपि त्रे शूरा अभवन् व्रतकर्मणि ॥ १५३ ॥
 इतश्चाऽनेऋदेशु विहृत्य परमेश्वरः । निर्वाणाऽवसरं ज्ञात्वा ययौ रैवतके गिरौ ॥ १५४ ॥
 चरमं तत्र समवसरण नेमिनः प्रभोः । चक्रुः सुरा महाभवत्या शालत्रितयभासुरम् ॥ १५५ ॥
 अथ ते पाण्डवाः पञ्च श्रुत्वा नेमिं समागतम् । गिरौ रैवतके तत्र नन्दुर्मुन्यनसोऽभवन् ॥ १५६ ॥
 गुरूनापृच्छथ दत्ताऽज्ञा गुरुणा दृष्टमानसाः । अवलन् वन्दितुं नेमिं मासक्षणपारणाः ॥ १५७ ॥
 बहून् देशान् विमुञ्चन्तः पुरो ग्रामांस्तथा बहून् । हस्तकल्पपुरं प्रापुः सुराब्दूराब्दभूषणम् ॥ १५८ ॥
 अस्मात्पुराद्रैवतको भवेद् द्वादशयोजनैः । इति नेमिजिनं नत्वा मासक्षणपारणम् ॥ १५९ ॥
 करिष्याम इतिध्यानाः वसन्ति स्म महाऽऽज्ञयाः । तां रात्रिं सकलां तत्र कार्थोत्सर्गपरायणाः ॥ १६० ॥

प्रगे यावच्च ते चक्रुश्चलनोपक्रमं मुदा । तावद्दिरेः समायाताज्जनान्ते शुश्रुवुर्वचः ॥ १६१ ॥
 आपाढस्य सिताऽष्टम्यां त्रिधौ चित्रास्थिते सति । गिरौ रेवतके स्वामी नेमिनिर्वीणमासद्भत् ॥ १६२ ॥
 इति श्रुत्वा समुत्पन्नगाढुःखा महाशयाः । ते चेलुरकृताऽहाराः प्रापुश्च त्रिमलाऽचलम् ॥ १६३ ॥
 नत्वा श्रीऋषभं देवं पञ्चाऽप्यनशनं व्यधुः । केवलज्ञानिनो भूत्वा महाऽऽनन्दपदं ययुः ॥ १६४ ॥
 महिष्योऽष्टौ च कृष्णस्य नेमिनाथस्य वान्धवाः । राजीमतीप्रभृतयः प्रापुः कैवल्यमुत्तमम् ॥ १६५ ॥
 अथ मुक्तिपदं प्राप्ते स्वामिनि श्रीशिवाऽङ्गजे । मद्युम्नसाधुः शाम्बाऽऽदिकुमारैः साधुभिर्दत्तैः ॥ १६६ ॥
 चक्रे तपांसि भूयांसि क्षमापात्रं कृपापरः । मासाऽऽर्द्धमासक्षपणप्रभृतीनि महामनाः ॥ १६७ ॥
 घातिकर्मक्षयं कृत्वा प्राप केवलमुज्ज्वलम् । न हि तपो विना रुथित् केवलज्ञानमाप्नुयात् ॥ १६८ ॥
 शाम्बाऽऽद्भयोऽपि मुनयस्तथैव प्रापुरुज्ज्वलम् । केवलं यत एकोऽस्ति पन्था मोक्षस्य साधनम् ॥ १६९ ॥
 प्राप्याऽथ केवलं साधुः मद्युम्नो विहरन् भुवि । भव्यान् प्रबोधयामास सुधामधुरया गिरा ॥ १७० ॥
 आर्याऽनार्याऽऽदिदेशेषु विजहार चिरं सुधीः । धीजं जिनेन्द्रार्थस्य वस्तु काम इवाऽवन्तौ ॥ १७१ ॥
 आदित्यस्यैव साधोर्हि परोपकृतये गतिः । जलदस्यैव साधोश्च तथा गोवर्षणं भवेत् ॥ १७२ ॥
 आयुःशेषं मुनिर्मत्वा विहरन् मुनिचर्यया । शत्रुञ्जयगिरिं प्राप तीर्थानां तीर्थमुत्तमम् ॥ १७३ ॥

१ गौर्वाणी जलं च ।

अनेकयतिभिः सार्द्धं विदूषेऽनशनं द्युधीः । महासमाधिः प्रद्युन्नः शुक्लध्यान विभावयन् ॥ १७४ ॥
 आयुःप्रभृतिचत्वारि कर्माण्यायुदमूलयत् । ततोऽष्टकर्मनिर्मुक्तो महानन्द प्रपेदिवान् ॥ १७५ ॥
 शाम्बादिसाधवश्चाऽन्येऽप्येवमेव शिव ययुः । सर्वेषामपि साधूना गतिरस्त्युत्तमैव सा ॥ १७६ ॥
 इति निपीय सुधारससोदरं

मदनदृत्तमवाप परां मुदम् ।

दशनहसभृतो वदना-ऽम्बुजा—

च्चरमतीर्थकृतो मगधेश्वरः ॥ १७७ ॥

समजनिष्ट विशिष्य कृताऽदरः

सुकृतरूपेण निर्मलदर्शनः ।

पदयुगं प्रणिपत्य महामति—

निजकथाम जगाम महर्द्धिमान् ॥ १७८ ॥

श्रीशान्तिचन्द्रवरवाचकदुग्धपिन्यु—

लब्धमतिष्ठवरवाचकरत्नचन्द्रः ।

श्रीविष्णुपुत्रचरितं ललित चकार,

सर्गोऽत्र सप्तदशमान इहाऽऽप्य ऋद्धिभू ॥ १७९ ॥

इति श्रीऽिच्छीदेशे फतेपुरस्थैः पातसाहिश्रीअक्बरैः श्रीगुरुदर्शनार्थसमाहूत-भट्टारकश्रीऽ श्रीहीरविजयसूरीश्वरैः सह

विहारकृताम्, स्वयं कृतकृपारसकोशग्रन्थश्रावणरञ्जितपातसाहिश्रीअकब्वराजाम्, श्रीहीरविजयसूरिनाम्ना

कारित-जीजीयाकरनिवारणस्फुरन्मानानाम्, तथा कारितषड्मासिकजीवाऽभयदानप्रधानस्फुरन्माना-
नाम्, श्रीजम्बुद्वीपप्रज्ञप्तिसूतस्य प्रमेयरत्नमञ्जूषानाम-बृहद्दृष्टिचक्रताम्, पातसाहिश्रीअकब्वर-

दापितोपाध्यायपदानाम्, महोपाध्यायश्रीऽश्रीश्रीसकलचन्द्रगणिशिष्य-महोपाध्याय-

श्रीऽश्रीशान्तिचन्द्रगणिनां शिष्यमुख्योपाध्याय-श्रीरत्नचन्द्रगणिविरचिते श्री-
भवतामरस्तव-श्रीकल्याणमन्दिरस्तव-श्रीदेवाः प्रभोःस्तव-श्रीमद्धर्म-

स्तव-श्रीऽकषम-वीरस्तव-कृपारसकोश-अध्यात्मकल्पद्रुम-श्रीनै-

षधमहाकाव्य-श्रीरघुवंशमहाकाव्यवृत्ति-नवश्रगिनीनामनुजे

भ्रातरि श्रीमद्युन्नचरित्रे महाकाव्ये बलदेवदीक्षा-

तपःसाधन-पञ्चमस्वर्गगमन-प्रद्युम्न-शाम्बा-

दिकैवलज्ञानमुक्तिगमनवर्णनो नाम

सप्तदशमः सर्गः सम्पूर्णः ॥

॥ तत्समाप्तौ च सम्पूर्णं प्रद्युम्नचरितं नाम महाकाव्यम् ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

श्रीवीरशिष्यो गणधृत् सुधर्मा श्रीद्वादशाङ्गीसमलब्धमर्मा । श्रीमत्तपागच्छमहाद्रुमूलमासीद् भवाम्भोनिधियानपात्रम् ॥ १ ॥
 आसीद्दुरुस्तस्य परंपरायां साधुक्रियामार्गविकाशभास्वान् । आनन्दपूर्वो विमलाग्रसूरिर्बुद्ध्या समानीकृतदेवसूरिः ॥ २ ॥
 तत्पट्टगगनरत्न-सूरिश्रीविजयदानसूरिवरः । आसीद् भाग्यनिधानं गुणगणनिलयः क्रियापात्रम् ॥ ३ ॥
 श्रीहीरविजयसूरिस्तत्पट्टविभूषणं प्रशमसदनम् । आसीन् नरपतिराशिप्रणतशिरोरत्नमौलिकृतचर्चः ॥ ४ ॥ (गीत्यार्या)
 तस्याऽपि शिष्यरत्न स्वसिन्धुश्रीविजयसेनसूरिवरः । आसीद् लब्धिमहाब्धिः शमरसपात्रं जाद्विदितः ॥ ५ ॥
 तत्पट्टवंशमुक्तामणिरिव तेजस्वितादिगुणयुक्तः । श्रीविजयदेवसूरिः शास्त्रितमां तर्पणं सुगुणः ॥ ६ ॥
 यः साभाग्यगुणेन स्मारयति तमां च शीलगुणयोगात् । जम्बूस्वामिनमुच्चैः जयतात् श्रीविजयदेवगुरुः ॥ ७ ॥
 श्रीआनन्दविमलगुलेशिष्याः श्रीसहजकुशलविद्युधराः । सिद्धान्तहेमनिरुपाः बभूवुरुद्दामगुणनिरहाः ॥ ८ ॥
 तेषां सुशिष्यमुख्या वाचकवरसकलचन्द्रनामानः । येषां गिर सुधाभिव निषीय भव्याः प्रमोदन्ते ॥ ९ ॥
 श्रीशान्तिचन्द्रा वरवाचकेन्द्राः बभूवुरजप्रतिवीरवक्त्राः । शिष्येषु मुख्या बहुषु प्रवीणास्तेषां गुरूणां गुणभाजनानाम् ॥ १० ॥
 श्रीमज्जम्बूद्वीपप्रसूतेः वरवृत्तिरत्नसन्वितारः । श्रीमत्साहिअकवरभूपतिर्पत्सु लब्धवहुमानाः ॥ ११ ॥ (गात्याया)

श्रीमज्जैलगवचनप्रभादनाकृत्यकरणविधिदक्षाः । आसन् विद्यादानैः शिष्याणां भूयसां च पूज्यतमाः ॥ १२ ॥ गीत्यार्या ॥
 (त्रिभिविशेषकम्)

तेषां गुरुणां गुणसागराणां प्रसादलेशं समवाप्य चक्रे । अश्वर्धितः शिष्यगणैर्विनीतैः वृत्तोत्तमं वाचकरत्नचन्द्रः ॥ १३ ॥

कृत्वा कृपां मयि बुधैः परिशोधनीयं संशोध्य वीतकलुषं परिवाचनीयम् ।

अन्योपकारविधये च सुलेखनीयं शिष्यादिपाठनपरैः परिशीलनीयम् ॥ १४ ॥

युगै-भुनि-रसै-शशि-वर्षे मौसीषे विजयदशमिकादिवसे ।

वारै विधौ च विदधे वाचकरत्नचन्द्र इति चरितम् ॥ १५ ॥ गीत्यार्या ॥

संवत् १६७४ वर्षे आश्विनमासे विजयदशमीदिवसे सूरतबन्दरे महोपाध्यायश्री-रत्नचन्द्रगणिभिः विरचितं

प्रद्युम्नचरित्रं सम्पूर्णम् ॥

लिसहस्राः पञ्चशती पुनरेकोनसप्ततिः श्लोकानाम् । इह सर्वाग्रं वर्णाः पौडश चाऽधिकाः ग्रन्थाग्रम् ॥-३५६९ ॥ १६ अक्षराः ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

